

№ 2 (82) 2017

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

ISSN 2077-1827

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

№ 2 (82) 2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ і НАУКИ УКРАЇНИ

Державний вищий навчальний заклад

“Донбаський державний педагогічний університет”

**ГУМАНІЗАЦІЯ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ**

Збірник наукових праць

**Виходить 6 разів на рік
Заснований у вересні 1996 р.**

№ 2 (82) 2017

За загальною редакцією проф. В. І. СИПЧЕНКА

**Харків
ТОВ «Видавництво НТМТ»
2017**

УДК 371.13

Засновник, редакція –
Державний вищий навчальний заклад
“Донбаський державний педагогічний університет” (ДДПУ)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р.
Державною реєстраційною службою України

Затверджено Рішенням Атестаційної колегії
Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 р.
як наукове фахове видання із педагогічних наук

Збірник наукових праць містить результати дисертацій аспірантів, здобувачів, які вивчають проблеми розвитку сучасної освіти та науково-педагогічної думки в теоретичному, історичному та практичному аспекті; у виданні висвітлено наукові здобутки, практичні рекомендації учених, які працюють у науково-дослідних установах і вищих навчальних закладах національної системи освіти та зарубіжжя; представлено дослідження із проблем вищої школи, інтеграції України до європейського та світового освітнього простору.

The collection of scientific papers contains the results of the theses of the postgraduates, researchers who study the problems of modern education and scientific-pedagogical ideas in the theoretical, historical and practical aspect; in the publication there are covered the scientific achievements and practical recommendations of the scientists working at research institutions and universities of the national education system and abroad; it is presented the research on the problems of higher school, Ukraine's integration into the European and global educational space.

Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Друкується за рішенням Вченої ради
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”
(протокол № 9 від 27.04.2017 р.)

Адреса редакції:

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. генерала Батюка, 19,
м. Слов'янськ, Донецької області, Україна, 84116.
Тел.: + 380509898962 (в робочі дні та години).
E-mail: kaf.phsdspu@gmail.com.

Редакційна колегія:

- Сипченко В.І.** – завідувач кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний редактор);
- Кузьміна О.В.** – завідувач кафедри педагогіки ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор (заступник відповідального редактора);
- Омельченко С.О.** – ректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;
- Євтух М.Б.** – дійсний член НАПН України, академік-секретар відділення вищої освіти, доктор педагогічних наук, професор; почесний професор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;
- Пономарьова Г.Ф.** – ректор Харківської гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор;
- Набока О.Г.** – перший проректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;
- Курінна С.М.** – завідувач кафедри дошкільної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;
- Дмітрієва І.В.** – завідувач кафедри технологій корекційної та інклюзивної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» доктор педагогічних наук, професор;
- Коношенко С.В.** – декан педагогічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, доцент;
- Мамічева О.В.** – декан факультету спеціальної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор психологічних наук, професор;
- Біличенко О.Л.** – завідувач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор наук із соціальних комунікацій, професор;
- Панасенко Е.А.** – завідувач кафедри практичної психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;
- Гаврілова Л.Г.** – завідувач кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;
- Стешенко В.В.** – завідувач кафедри педагогіки і методики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;
- Бондаренко В.І.** – завідувач кафедри загальнотехнічних дисциплін, промислових технологій та безпеки життєдіяльності ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, доцент.

ВИЩА ШКОЛА

УДК 378.016:51

БЕСЕДІН Борис

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри ГМВМ ДВНЗ «ДДПУ»
вул. Г. Батюка, 19, м. Слав'янськ, 84116, Україна

E-mail: besedin_boris@ukr.net

ЧЕЧЕТЕНКО Влада

здобувач вищої освіти 5 курсу, фізико-математичного факультету
ДВНЗ «ДДПУ»

вул. Г. Батюка, 19, м. Слав'янськ, 84116, Україна

E-mail: besedin_boris@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАДАЧ ІЗ ПАРАМЕТРАМИ З МЕТОЮ ПОСИЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ

Анотація. У статті розглядаються деякі шляхи посилення професійної підготовки майбутніх вчителів математики. Проаналізовано особливості задач із параметрами як потужного засобу систематизації та узагальнення знань школярів і студентів фізико-математичних факультетів.

Ключові слова: задачі з параметрами, елементарна математика, систематизація знань.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Підготовка майбутнього вчителя математики у вищих педагогічних закладах повинна забезпечити розвиток математичного виховання – тобто, в першу чергу, виховання математичного мислення студентів, яке в подальшому буде сприяти гарній роботі з учнями.

Одним із проблемних етапів підготовки майбутніх вчителів математики є оволодіння вміннями та навичками розв'язання задач з параметрами, формування необхідного рівня методичної підготовки студентів щодо навчання учнів вирішувати такі задачі. Процес розв'язування задач з параметрами носить як правило творчий характер і стимулює розвиток особистості.

Задачі з параметрами включені в програму поглибленого вивчення математики (профільних класів), але не є обов'язковими для вивчення в класах академічного рівня та рівня стандарту. Це призводить до того, що багато учнів не мають навичок розв'язання таких задач не зважаючи на те,

© Беседін Б., Чечетенко В., 2017

що вони включені до складу завдань зовнішнього незалежного оцінювання. Досить часто такі задачі зустрічаються на математичних олімпіадах від шкільних до всеукраїнських і входять до складу завдань контрольних робіт, пропонованих учасникам конкурсу – захисту, який проводиться Малою академією наук, та представлені на різноманітних інтернет-олімпіадах та олімпіадах для абітурієнтів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У дослідженнях, присвячених проблемі застосування задач із параметрами з метою посилення професійної підготовки майбутніх вчителів математики практично ніхто не працював. Саме тому ця тема є досить актуальною.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є обґрунтування необхідності вдосконалення професійних якостей майбутнього вчителя математики за допомогою впровадження задач із параметрами.

Виклад основного матеріалу дослідження. При переході до старших класів зміст навчання відрізняється більш високим рівнем теоретичних знань. Тенденція підвищення рівня теоретичних знань актуалізує проблему дослідження способів глибокого та свідомого засвоєння учнями цього рівня знань. Тому необхідність приведення їх в систему різко зростає. Це стосується в першу чергу уроків математики, оскільки сучасні потреби суспільства, пов'язані із запровадженням нових технологій, комп'ютеризацією та модернізацією багатьох сфер життя, вимагають відповідного інтелектуального розвитку та знань, що потребує відповідного рівня математичної підготовки. Це пов'язано з тим, що математика має чудові можливості для розвитку інтелекту, алгоритмічної та інформаційної культури, формує вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, обґрунтовувати твердження, математизувати ситуації під час дослідження явищ природи та суспільства тощо.

Потужний апарат для досягнення цих умінь, знань, навичок та якостей являє собою, значною мірою, алгебра, яка у старшій школі перетворюється у курс алгебри та початків аналізу. Необхідність зведення знань з даного курсу до системи впливає з потреби перетворення знань, умінь і навичок з математики, особливо в старших класах, до складу якої належить алгебра та початки аналізу, у чітку систему.

Але тоді постає питання про те, яким чином це можна здійснити. Одним із засобів систематизації знань з алгебри та початків аналізу є вправи із параметром, оскільки вони поєднують в собі значну частину матеріалу з даного курсу та є однією із важливих складових розвитку логічного мислення та творчих здібностей учнів.

Приймаючи до уваги вітчизняний і зарубіжний досвід роботи викладачів математичних дисциплін у вищих навчальних закладах, можна

зробити висновок, що значна кількість випускників загальноосвітніх шкіл має невисокий рівень підготовки до роботи над задачами з параметром. Оскільки цей матеріал є важким і вимагає значної кількості часу, крім того, перш ніж приступати до розв'язання подібних задач учень повинен досконало оволодіти загальним курсом математики, то вчителі приділяють цій темі недостатньо часу та уваги. В подальшому це призводить до погіршення знань із елементарної математики, та до складнощів при опануванні студентами фундаментальних курсів.

З метою посилення професійної підготовки майбутніх вчителів математики пропонується вжити наступні заходи:

I. Для оволодіння методами та прийомами розв'язання задач із параметрами, курс «Елементарна математика» має бути більш насичений відповідними питаннями:

- розв'язання рівнянь та нерівностей із параметрами;
- системи рівнянь та нерівностей із параметрами;
- модуль у задачах із параметрами;
- ірраціональні рівняння та нерівності з параметрами;
- показникові і логарифмічні рівняння і нерівності з параметрами;
- тригонометричні рівняння і нерівності з параметрами.

Слід розглянути аналітичний і графічний методи розв'язування задач із параметрами.

При розв'язанні задач з параметрами графічно виділяють два основні методи:

1. Побудова геометричного образу заданого рівняння (нерівності чи системи) на координатній площині Oxy .

Цей метод зручно використовувати для розв'язування задач, в яких рівняння $f(x,y,a)=0$ (чи нерівність) задає в системі координат Oxy послідовність кривих (фігур), форма чи положення залежать від параметра a . Як правило, необхідно знайти такі значення a , при яких крива (фігура) цієї сім'ї задовольняє заданим умовам. Деякі задачі, що містять рівняння чи нерівність з однією невідомою x і параметром a , також вдається звести до розв'язання графічним способом в системі координат Oxy . У цьому випадку розв'язок задачі залежить від взаємного розміщення одержаних графіків. При цьому можуть виникнути два випадки: положення однієї кривої є фіксованим, а інша крива рухається при зміні значень параметру та коли обидві криві рухаються при зміні параметрів. Останній випадок можна звести до попереднього, якщо ввести відповідну заміну.

2. Побудова геометричного образу заданого рівняння (нерівності чи системи) на координатній площині Oxa .

Цей метод зручно використовувати для розв'язування задач, в яких рівняння (чи нерівність) містить тільки одну невідому величину x і

параметр a , які вдається виразити з даних співвідношень одне через інше. У цьому випадку необхідно спочатку побудувати геометричний образ заданого рівняння (нерівності) на координатній площині Ox , а потім, перетинаючи його прямими, перпендикулярними осі Oa , «прочитати» відповідь (тобто розглянути при всіх можливих значеннях параметра).

Розглянемо аналітичні методи розв'язку. Щоб розв'язати рівняння з параметром треба визначити контрольні значення параметру, тобто ті значення, при яких або при переході через які рівняння змінюється якісним чином. Потім область зміни параметра, тобто множину A , слід розбити контрольними значеннями на проміжки та на кожному із цих проміжків розв'язати рівняння. Корисним також є знаходження області визначення.

Аналітичні методи розподіляють на три основні частини: штучний, заміни змінної та методи, при яких необхідно робити перевірку.

Часто штучні методи потребують нестандартного підходу до розв'язання вправи, коли необхідно “побачити”, що треба перетворити, щоб отримати шукану відповідь. Тому вони залежать від конкретної вправи і є досить різноманітними.

Метод заміни змінної досить часто використовується, у більшості випадків не потребує використання творчих здібностей і є деякою мірою алгоритмізований. Ефективність використання цього методу залежить певним чином від вдало вибраного виразу або змінної, що замінюються. Після заміни вправа спрощується, розв'язують її перетворену, а коли отримують розв'язок, роблять обернену підстановку.

Прикладом методів, при яких необхідно робити перевірку, є піднесення обох частин рівняння чи нерівності до парного степеня. При цьому переходимо до рівняння-наслідку і необхідно робити перевірку або переходити до рівносильної конструкції; якщо застосовуємо даний метод до нерівності, то перевірки не роблять, а зразу переходять до рівносильної конструкції. Цей метод частіше використовується в ірраціональних рівняннях та нерівностях та у вправах з модулем.

Таким чином, при розв'язанні вправ з параметром основними методами є графічний і аналітичний. Вони мають свої переваги та недоліки, тому вибір методу залежить безпосередньо від конкретного завдання, причому від вдалого вибору методу розв'язування сильно залежить складність самого розв'язку.

Завдання з параметром чудовий засіб для складання контрольних завдань, наприклад, таких поширених зараз – тестових. Причому варіантів можна скласти будь-яку кількість (та відразу мати відповіді). Наприклад, розв'язуючи лише одне тригонометричне рівняння з параметром, можна отримати будь-яку кількість однотипних рівнянь (без параметра) із відповідями до кожного з них. [1, с. 5].

II. В курсі «Методика навчання математики» слід приділяти увагу методичній підготовці студентів до викладання методів і прийомів роботи з параметрами.

У зв'язку з використанням у навчальних закладах різних типів (школи, ліцеї, гімназії) варіантних моделей технологій навчання важливою є проблема створення методичної підсистеми з узагальнення та систематизації знань учнів з алгебри. На думку А. Пишкало, методична система навчання математики – складне динамічне утворення з п'ятьма взаємопов'язаними компонентами (мета, зміст, методи, форми, засоби), де провідною є мета навчання [2, с. 23].

Досить важливим є питання відображення проблеми систематизації знань під час підготовки учнів до екзамену у школі. Недостатнє їх розглядання негативно позначається на формуванні системних знань учнів, їхньої підготовленості до подальшого навчання та на забезпеченні наступності у навчанні.

Досвід роботи доводить, що окреме повторення за темами, тематична систематизація знань не створює цілісної картини про взаємозв'язок, що допомогло б усвідомити роль та значення кожної окремої теми для вивчення інших предметів. Учні ж у майбутньому будуть потрібні знання, уміння та навички розв'язувати рівняння та відповідні нерівності за допомогою графіків функції, потрібен буде загальний функціональний підхід до розв'язування вправ та задач з фізики тощо.

Систематизуючи знання з алгебри та початків аналізу учні усвідомлюють зв'язки між поняттями, їх властивостями та відношеннями, чіткіше уявляють структуру навчального матеріалу з предмета загалом, оволодівають системою математичних понять, суджень [3, с. 64].

Зрозуміло, що рівняння, нерівності та функції є дуже важливими у вивченні алгебри та початків аналізу. Але вправи з параметром торкаються не лише цього матеріалу, з їх допомогою можна пов'язати разом не лише рівняння, нерівності та їх системи, функції та їх графіки, але й розв'язання задач, яке зводиться до складання рівнянь, нерівностей чи їх систем з параметром, а також використання похідної при розв'язанні деяких задач з параметрами.

III. Одним із можливих шляхів вдосконалення підготовки майбутніх вчителів математики є вивчення спецкурсу «Задачі з параметрами», який містить наступні теми:

- Лінійні рівняння та нерівності з параметрами;
- Квадратні рівняння і нерівності з параметрами;
- Раціональні рівняння та нерівності з параметрами;
- Ірраціональні рівняння та нерівності з параметрами;

- Показникові та логарифмічні рівняння та нерівності з параметрами;
- Тригонометричні рівняння та нерівності з параметрами;
- Використання похідної при розв'язуванні задач з параметрами;
- Текстові задачі з параметрами.

IV. Доцільно розглянути можливість включення задач з параметрами в курси: алгебра і теорія чисел, математичний аналіз, аналітична геометрія та ін. Це буде сприяти розвиненню вмінь логічно, доказово мислити, творчо, а не стереотипно, підходити до вирішення будь-якої задачі.

Висновки. Застосування задач з параметрами у професійній діяльності майбутнього вчителя дає можливість удосконалити знання з основних розділів елементарної математики, систематизувати та поглибити свої математичні знання, узагальнити вміння розв'язувати рівняння, нерівності, їх системи та ін. Також, це реальна основа покращити вміння міркувати логічно та доказово, відшліфувати логічні прийоми мислення (аналіз, синтез, порівняння, конкретизація, узагальнення та ін.), що потрібно для професійного зростання.

Вміння розв'язувати вправи з параметром цілком справедливо вважається показником рівня математичної компетентності студентів і демонструє ступінь засвоєння як теорії з елементарної математики, так і практичного її застосування у нестандартних ситуаціях, тому доцільними є заходи, спрямовані на підвищення рівня засвоєння студентами математичних спеціальностей відповідного матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Прус А.В., Швець В.О. Задачі з параметрами в шкільному курсі математики. Навчально-методичний посібник / А.В. Прус, В.О. Швець. - Житомир: Вид-во «Рута», 2016. – 468 с.
2. Онищук В.О. Узагальнення і систематизація знань учнів: (4-8 класи) / В.О. Онищук. – К.: Рад.шк., 1970. – 134 с.
3. Лернер І.Я. та ін. Якість знань учнів та шляхи їх удосконалення / Я. І. Лернер та ін. – М.: Педагогіка, 1978. – 208 с.
4. Крамор С.В. Задачі з параметрами і методи їх розв'язання / С.В. Крамор. – Тернопіль; Навчальна книга – Богдан, 2011. – 416 с.

Стаття надійшла до редакції: 21.03.2017

БЕСЕДИН Борис

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри ГМВМ ДВНЗ «ДГПУ»
ул. Г. Батюка, 19, м. Славянск, 84116, Україна
E-mail: besedin_boris@ukr.net

ЧЕЧЕТЕНКО Влада

студентка 5 курсу, фізико-математического факультета ГВУЗ «ДГПУ»
ул. Г. Батюка, 19, м. Славянск, 84116, Україна

E-mail: besedin_boris@ukr.net

**ПРИМЕНЕНИЕ ЗАДАЧ С ПАРАМЕТРАМИ С ЦЕЛЬЮ
УСИЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ
УЧИТЕЛЕЙ МАТЕМАТИКИ**

Аннотация. В статье рассматриваются некоторые пути улучшения профессиональной подготовки будущих учителей математики. Проанализированы особенности задач с параметрами как мощного средства систематизации и обобщения знаний школьников и студентов физико-математических факультетов.

Ключевые слова: задачи с параметрами, элементарная математика, систематизация знаний.

BESEDIN Boris

The candidate of pedagogical Sciences, associate Professor of geometry and mathematics teaching methods public higher education institutions "DSPU"

St. G. Batiouk, 19, Slovyansk, 84116, Ukraine

E-mail: besedin_boris@ukr.net

CHECHETENKO Vlada

Applicant higher education 5th year, physico-mathematical faculty of "DSPU"

St. G. Batiouk, 19, Slovyansk, 84116, Ukraine

E-mail: besedin_boris@ukr.net

**THE USE OF TASK PARAMETERS WITH THE GOAL OF
STRENGTHENING THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE
TEACHERS OF MATHEMATICS**

In this article, the author considers some ways of strengthening the professional training of future teachers of mathematics. Analyzes the features of the task settings as a powerful tool of systematization and generalization of knowledge of pupils and students of physico-mathematical faculties.

Key words: tasks with parameters, elementary math, systematization of knowledge.

Membership Preparing future teachers of mathematics in pedagogical universities should provide the development of mathematical education – that is, in the first place, a nurturing of mathematical thinking of students, which will further the good work with students. One of the problematic stages of preparation of future teachers of mathematics is the mastery of the skills and abilities of solving tasks with parameters to the necessary level of methodological training of students training students to solve such problems. The process of task solution parameters is, as a rule, creative and stimulates

personal development. The problem with the parameters included in the program of profound studying of mathematics (specialized classes), but is not required to study in school academic level and standard. This leads to the fact that many students do not have the skills to tackle such challenges despite the fact that they are included in the tasks of external independent testing. Quite often, such tasks meet the mathematical Olympiads-from school to national and are part of the problem of control of work offered to the participants of the contest - defense to equiprobability Minor Academy of Sciences, and presented on various Internet competitions and contests for students.

REFERENCES

1. Prus A. V., Shvets V. A. the problems with the options in school mathematics courses. Educational-methodical manual. - Zhitomir: Type in "Ruth", 2016. 468 p.
2. Onishchuk V. A. Generalization and systematization of knowledge of students: (4-8 grades) – K.: of Advice.wk., 1970, 134 p.
3. Lerner I. Ya. and the Quality of students ' knowledge and ways to improve them. – M.: Pedagogika, 1978, 208 p.
4. Kramor S.V. The problem with the parameters and methods for their solution.- Ternopil; Edukational book – Bohdan, 2011. – 416с.

(переклад на англ. зроблено особисто автором статті).

УДК 378.147:36-051:614.8

БУТИРІНА Марина

кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра загальнотехнічних дисциплін, промислових технологій та безпеки життєдіяльності, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

вул. Батюка, 19, м. Слов'янськ Донецької області, 84116, Україна

E-mail: butyrina_mv@ukr.net

ХУДАВЕРДІЄВА Юлія

студентка, педагогічний факультет, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

вул. Батюка, 19, м. Слов'янськ Донецької області, 84116, Україна

E-mail: juliahudaverdieva@yandex.ru

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

© Бутиріна М., Худавердієва Ю., 2017

Анотація. У статті висвітлено актуальні питання змісту підготовки соціальних працівників (педагогів) до забезпечення безпеки життя та діяльності різних соціальних груп. Авторами сформульовано поняття «культура безпеки життєдіяльності» та висвітлено фактори, що впливають на формування культури безпеки життєдіяльності майбутніх соціальних працівників. Визначено основні функції культури безпеки життєдіяльності особистості, такі як: гносеологічна, трансляційна, ціннісна, регулятивна, гуманістична, семіотична та релаксаційна. У статті охарактеризовано рівні сформованості культури безпеки життєдіяльності особистості.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, культура безпеки життєдіяльності, професійна підготовка, соціальний працівник, соціальна робота.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Майбутній працівник соціальної сфери повинен бути спроможним забезпечити безпеку як особисту, так й іншим у звичайних і надзвичайних ситуаціях у сфері майбутньої професійної діяльності. Вдосконалення системи підготовки майбутніх соціальних працівників на сьогоднішній день розглядається як одна з невід'ємних складових реформи системи освіти в цілому. Визначивши зміст професійної діяльності працівника соціальної сфери, необхідно визначити і реалізувати конкретні заходи, необхідні для забезпечення належної підготовки майбутніх соціальних працівників з питань забезпечення безпеки життєдіяльності, що вимагає формування у них культури безпеки життєдіяльності під час професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підготовки соціальних працівників та соціальних педагогів до професійної діяльності висвітлюють у своїх роботах І.Д. Зверева, Л.Г. Коваль, М.П. Лукашевич, І.І. Мигович, В.А. Поліщук, С.Р. Хлебик, О.І. Янкових. Особливості формування професійної культури майбутніх працівників соціальної сфери розкривають у своїх працях І.Б. Іванова та Л.Т. Тюття.

Оволодіння населенням України культурою безпеки життєдіяльності розглядають як гостру соціальну проблему співробітники Національного інституту стратегічних досліджень проблеми впровадження культури безпеки в Україні Д.С. Бірюков, О.О. Мартюшева, Ю.М. Скалецький, Л.Д. Яценко. Запорожець О.І. досліджувала основні функції та особливості культури безпеки життєдіяльності. До проблеми визначення актуальності й особливостей формування культури безпеки життєдіяльності звертається дослідники-педагоги М.О. Зоріна, Л.В. Кравченко.

Формування цілей статті (постановка завдання). З метою дослідження зовнішніх і внутрішніх факторів, які мають вплив на формування культури безпеки майбутнього соціального працівника

необхідно проаналізувати поняття «культура безпеки життєдіяльності», дослідити її складові та функції. Для встановлення особливостей формування культури безпеки життєдіяльності майбутнього соціального працівника слід визначити фактори, що впливають на її формування, та педагогічні умови формування культури безпеки життєдіяльності майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розширення сфер професійної діяльності соціальних працівників в сучасних умовах значною мірою зумовлене ускладненням соціально-економічної та політичної ситуації в нашій державі. Посилення кризових явищ спровокувало зростання кількості тих категорій населення, які в тій чи іншій мірі потребують соціальної допомоги та підтримки. Новими сферами соціальної роботи стала соціальна робота за місцем проживання, в тому числі і в сільській місцевості, на підприємствах, в геріатричних центрах, з біженцями, переселенцями, іноземними громадянами, на вулицях, в групах самодопомоги та ін. У зв'язку із цим особливої актуальності набуває питання фахової підготовки соціальних працівників до роботи з різними категоріями населення.

Соціальний працівник працює з людьми різного віку незалежно від їх соціального стану, релігійних переконань, етнічної приналежності. Клієнтом соціального працівника може бути як окрема людина, так і сім'я, група, об'єднання, організація. Відповідно, діяльність соціального працівника має бути адресована людям із різних мікросередовищ і різних сферах діяльності: соціально-педагогічній, правозахисній, просвітницькій, дозвілленевий, організаційно-методичній, управлінській, дослідницькій, агітаційно-пропагандистській [3].

Виходячи із багато чисельності категорій клієнтів, що потрапляють в поле уваги соціального працівника, підготовка даного фахівця має носити різносторонній і практично спрямований характер [8]. Одним із основних її завдань є формування у майбутнього фахівця усвідомлення необхідності соціальної підтримки певних категорій і верств населення та готовності до роботи з різними соціальними групами, формування культури безпеки життєдіяльності, що дасть змогу майбутньому фахівцеві вірно оцінювати становище, що склалося, надавати рекомендації та практичну допомогу оточуючим, чи постраждалим та запобігати небезпекам у побутовій сфері клієнтів.

Уперше поняття «культура безпеки» виникло у результаті аналізу причин і наслідків Чорнобильської аварії, здійсненого Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ), де було визнано, що саме відсутність культури безпеки стала однією з причин трагедії [5]. У науковій літературі культура безпеки визначається як рівень розвитку людини і суспільства, що характеризується значущістю забезпечення

безпеки життєдіяльності в системі особистісних і соціальних цінностей, безпечної поведінки в повсякденному житті і в умовах небезпечних та надзвичайних ситуацій, рівнем захищеності від загроз і небезпек в усіх сферах життєдіяльності [7]. За визначенням О.І. Запорожець культура безпеки – це відповідний рівень розвитку творчих сил і здібностей людини до профілактики ризиків, попередження та зменшення шкоди (заподіюваної шкідливими і небезпечними факторами життєдіяльності) їй особисто та суспільству в цілому [3, с.150].

Отже, на нашу думку, культура безпеки життєдіяльності – це рівень розвитку людини, що характеризується значною мотивацією до забезпечення безпеки життєдіяльності в системі особистих і соціальних цінностей, використанням стереотипів безпечної поведінки в повсякденному житті і в умовах небезпечних і надзвичайних ситуацій у всіх сферах життєдіяльності.

Спираючись на дослідження Запорожець О.І., ми виділяємо основні функції культури безпеки життєдіяльності особистості: гносеологічна (пізнавальна) функція; трансляційна (інформаційна, комунікативна); ціннісна (аксіологічна); регулятивна (нормативна); гуманістична; семіотична (сигніфікативна); релаксаційна.

Відомо, що рівень безпеки життя і діяльності людини визначається низкою зовнішніх і внутрішніх факторів [3, с. 130], до яких належать соціальні умови життя людини, що обумовлюють ступінь її забезпеченості в охороні здоров'я, культурі, захищеності дитинства, старості, працевздатності та ін.; екологічні умови, що визначають рівень захищеності людини від впливу несприятливих екологічних факторів на здоров'я та перспективи подальшого життя; правові умови, що визначають рівень захищеності прав, свобод і обов'язків людини і держави; матеріально-економічні умови, що обумовлюють ступінь захищеності людини від злиднів, задоволення нормальних потреб у їжі, одязі, житлі тощо; рівень освіченості, готовність людини до безпечного способу життя та діяльності.

Зовнішні фактори, які впливають на формування безпеки життєдіяльності особистості: світогляд (система цінностей і ідеалів); органи державної влади (нормативно-правова база); рівень знань, умінь і навичок. До внутрішніх факторів формування безпеки життєдіяльності можуть бути віднесені власні особисті якості людини, що сприяють або підвищенню даного рівня безпеки, або його зниженню [3]: генетичні; психологічні; соціально обумовлені; особисті якості людини (індивідуально-психологічні і біологічні).

Згідно проведеного теоретичного дослідження, нами виявлено, що у процесі формування людини під впливом соціальних, педагогічних та

інших чинників зазвичай реалізуються три основні рівні сформованості культури безпеки життєдіяльності у студентів [1]:

1) низький рівень – характеризується двома протилежними тенденціями у поведінці особистості: особистість, схильна до саморуйнування, та особистість з перебільшеним прагненням до безпеки;

2) достатній рівень – характеризується прагненням людини до забезпечення своєї особистої безпеки та безпеки оточуючих людей;

3) високий рівень сформованості культури безпеки життєдіяльності характеризується сформованими знаннями, навичками та уміннями людини до забезпечення своєї особистої безпеки, безпеки оточуючих людей та високою мотивацією до дотримання норм безпеки та використання превентивних заходів захисту безпеки життєдіяльності людей та навколишнього середовища.

Відповідно з постановою КМУ «Про створення Національної ради з питань безпечної життєдіяльності населення» знання кожної людини, необхідні в даний час для забезпечення безпеки, повинні базуватися на чітких уявленнях про процеси, що відбуваються у складних системах, які містять велику кількість природних, соціальних і техногенних компонентів, та усвідомленні особистої відповідальності за результати своєї життєдіяльності [6]. Педагогічні умови формування культури безпечної життєдіяльності, як категорії, містять низку додаткових компонентів [4]: мотивація поведінки і діяльності особистості; досвід самовдосконалення особистості; готовність особистості до безпечної життєдіяльності [2].

Отже, для можливості самостійно формувати у підопічних мотивації до оволодіння знаннями та уміннями безпечної поведінки у побуті, соціумі та у професійній діяльності майбутні соціальні працівники повинні володіти культурою безпеки життєдіяльності на високому рівні, який характеризується умінням підвищувати мотивацію до раціонального подолання можливих небезпек, формувати культуру безпеки життєдіяльності у підопічних під впливом виховання, заснованого на поступовому розширенні зон самостійності та відповідальності молоді.

Висновок. Соціальний працівник (педагог) повинен володіти культурою безпеки життєдіяльності для обов'язкового виконання у своїй професійній діяльності основних функцій цієї культури, які полягають в аналізі та ідентифікації небезпек, вчасному та високому фаховому рівні проведення відповідних інструктажів і бесід із забезпечення безпеки у технічно-насиченому сучасному побуті та у соціумі.

Отже, формується культура безпеки життєдіяльності шляхом накопичення досвіду багатьох генерацій, внаслідок матеріальної та духовної діяльності всіх класів, груп та особистостей, які складають суспільство. Тобто, систематичне, послідовне і постійне навчання безпеці життєдіяльності

є основою формування культури безпеки життєдіяльності. Особливостями формування культури безпеки у майбутніх працівників соціальної сфери є позитивна мотивація безпечної поведінки і діяльності особистості, наявність досвіду самовдосконалення особистості та готовність особистості до забезпечення власної безпечної життєдіяльності та безпечної життєдіяльності оточуючих. Мотивація майбутніх соціальних працівників (педагогів) до оволодіння культурою безпеки життєдіяльності полягає у створенні психологічного налаштування на забезпечення безпеки життєдіяльності, тому під час навчання необхідно послідовно вести студентів від упізнання, ідентифікації окремих явищ до їх критичного осмислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бутиріна М.В. Особливості формування культури безпеки життєдіяльності учителів технологій та професійного навчання / М.В. Бутиріна, В.О. Штерєб // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – вип.45: збірник наукових праць / за заг. Ред.. Д.Е. Кільдерова. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – 358с. – С. 40-44.
2. Запорожець О.І. Безпека життєдіяльності / О.І. Запорожець: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1584072050807/-bzhd/bezpeka_zhittyediyalnosti_zaporozhets_oi
3. Зоріна М.О. До проблеми визначення актуальності й особливостей формування культури безпеки життєдіяльності / М.О. Зоріна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2010. – №8. – С. 149 – 153.
4. Кравченко Л.В. Психолого-педагогічна основа формування культури безпеки життєдіяльності студентів педагогічного ВНЗ / Л.В. Кравченко: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://gnpu.edu.ua/files/VIDANNIY/Visnik_19/V19_20_25.pdf.
5. Культура безопасности. Доклад Международной консультативной группы по ядерной безопасности. – Серия изданий по безопасности, № 75-INSAG-4. – Вена: МАГАТЭ, 1991. – 39 с.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 1993 р. № 733 «Про створення Національної ради з питань безпечної життєдіяльності населення». – Законодавство України: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/733-93-%D0%BF4>.
7. Скалецький Ю.М. Проблеми впровадження культури безпеки в Україні / Ю.М. Скалецький, Д.С. Бірюков, О.О. Мартюшева, Л.Д. Яценко – К.: НІСД, 2012. – 17 с.

8. Тюптя Л.Т. Соціальна робота: Теорія і практика. / Л.Т. Тюптя, І.Б. Іванова – К.: ВМУРОЛ «Україна», 2004. – 408 с.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2017.

БУТЫРИНА Марина

кандидат педагогических наук, доцент, кафедра общетехнических дисциплин, промышленных технологий и безопасности жизнедеятельности, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

улица генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: butyrina_mv@ukr.net

ХУДАВЕРДИЕВА Юлия

студентка, педагогический факультет, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

улица генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: juliahudaverdieva@yandex.ru

**ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ
БЕЗОПАСНОСТИ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ
РАБОТНИКОВ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ**

Резюме. В статье освещены актуальные вопросы содержания подготовки социальных работников (педагогов) к обеспечению безопасности жизни и деятельности различных социальных групп. Автором сформулировано понятие «культура безопасности жизнедеятельности» и освещены факторы, влияющие на формирование культуры безопасности жизнедеятельности будущих социальных работников. Указаны основные функции культуры безопасности жизнедеятельности личности, такие как: гносеологическая, трансляционная, ценностная, регулятивная, гуманистическая, семиотическая и релаксационная. В статье охарактеризованы уровни сформированности культуры безопасности жизнедеятельности личности.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, культура безопасности жизнедеятельности, профессиональная подготовка, социальный работник, социальная работа.

BUTYRINA Maryna

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor of General Technical Disciplines, Industrial Technology and Life, SHEE "Donbass State Pedagogical University"

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, 84116, Ukraine

E-mail: butyrina_mv@ukr.net

KHUDAVERDIEVA Yuliya

Student, the Pedagogical Faculty, SHEE "Donbass State Pedagogical University",

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, 84116, Ukraine

E-mail: juliahudaverdieva@yandex.ru

FEATURES OF FORMATION OF CULTURE OF FUTURE LIFE SAFETY SOCIAL WORKERS

Summary. The article highlights the actual issues of the content of training social workers (teachers) to ensure the safety of life and the activities of various social groups. The author formulates the concept of "safety culture of life" and highlights the factors that influence the formation of a culture of safety of life of future social workers. The basic functions of a culture of safety of the vital activity of the person are indicated, such as: epistemological, translational, value, regulative, humanistic, semiotic and relaxation. The article describes the levels of the formation of a culture of personal life safety.

Keywords: safety, life safety culture, training, social worker, social work.

Abstract. Today it is necessary to identify and implement specific measures necessary to ensure proper training of future social workers on the security of life, which requires the formation of their culture of life safety during training.

Defining maintenance of professional activity of worker of social sphere, it is necessary to define and realize concrete measure, necessary for providing of the proper preparation of future social workers on questions providing of safety of vital functions which requires forming for them of culture of safety of vital functions during professional preparation.

One of the main objectives of training is to develop a future professional life safety culture that will enable future experts to assess the situation right, formed to provide advice and practical help others, or victims and prevent hazards in the domestic sphere customers.

The author gives the following definition of "safety culture of life" - a level of human development, characterized by significant motivation to ensure the life safety system of personal and social values, using stereotypes safe behavior in everyday life and in emergency situations in all spheres of life.

The author describes the three basic levels of life safety culture of students among, low, and high enough.

Thus, the social worker (teacher) must have a culture of life safety for mandatory implementation in their professional basic functions of this culture, which consist in the analysis and identification of hazards, timely and high professional level of relevant briefings and interviews with security in tehnicno-saturated present life and in society.

Features creating a culture of security in future social workers is a positive motivation for safe behavior and activity of personality, experience and willingness to self-identity of the individual to ensure their own safety and the safety of life of life of others.

REFERENCES

1. Butyrina M.V. Osoblyvosti formuvannya kul'tury bezpeky zhyttyediyal'nosti uchyteliv tekhnolohiy ta profesiynoho navchannya / Butyrina M.V., Shtereb V.O. // Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriya № 5. Pedahohichni nauky: realiyi ta perspektyvy. – vyp..45: zbirnyk naukovykh prats' / za zah. Red.. D.E. Kil'derova. – K.: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, 2014. – 358 s. – S. 40-44.
2. Zaporozhets' O.I. Bezpeka zhyttyediyal'nosti / O.I. Zaporozhets': [Elektron. resurs]. – Rezhym dostupu: http://pidruchniki.ws/1584072050807/-bzhd/bezpeka_zhittyediyalnosti__zaporozhets_oi.
3. Zorina M.O., Do problemy vyznachennya aktual'nosti y osoblyvostey formuvannya kul'tury bezpeky zhyttyediyal'nosti / M.O. Zorina // Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchiy i zahal'noosvitniy shkolakh. – 2010. – №8. – S. 149 – 153.
4. Kravchenko L. V. Psykholoho-pedahohichna osnova formuvannya kul'tury bezpeky zhyttyediyal'nosti studentiv pedahohichnoho VNZ / L.V. Kravchenko: [Elektron. resurs]. – Rezhym dostupu: http://gnpu.edu.ua/files/VIDANNIY/Visnik_19/V19_20_25.pdf
5. Kul'tura bezopasnosti. Doklad Mezhdunarodnoy konsul'tatyvnoy hruppy po yadernoy bezopasnosti. – Seryya yzdanyy po bezopasnosti, № 75-INSAG-4. – Vena: MAHATÉ, 1991. – 39 s.
5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 15 veresnya 1993 r. № 733 «Pro stvorennya Natsional'noyi rady z pytan' bezpechnoyi zhyttyediyal'nosti naselennya». – Zakonodavstvo Ukrayiny: [Elektron. resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/733-93-%D0%BF4>.
6. Skalets'kyy YU.M. Problemy vprovadzhennya kul'tury bezpeky v Ukrayini / YU.M. Skalets'kyy, D.S. Biryukov, O.O. Martyusheva, L.D. Yatsenko. – K.: NISD, 2012. – 17 s.
7. Tyuptya L.T. Sotsial'na robota: Teoriya i praktyka. / L.T. Tyuptya, I.B. Ivanova – K.: VMUROL «Ukrayina», 2004. – 408 s.

(переклад на англійську мову зроблено особисто авторами статті).

УДК 378.091.12:005.963

ЖЕЛАНОВА Вікторія

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка, Педагогічний інститут, Київський університет імені Бориса,

б. І. Шамо, 18/2, Київ, 02154, Україна

E-mail: nikadpo91@rambler.ru

СУТНІСТЬ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЇ У ПЛОЩИНІ КОМПЕТЕНТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ВНЗ

Анотація. У даній статті розглянуто провідні тенденції сучасної компетентісно зорієнтованої вищої освіти. Подана структура професійної компетентності майбутнього педагога. Розкрито сутність case-stady як інтерактивного методу навчання. Доведено його формувальний потенціал. Проаналізовано логіку кейс-технології відповідно до її структури, що містить мету, концептуальні засади, змістову й процесуальну частини й результативний складник. Наведено різні засоби формування й наповнення змісту кейс-технології. У форматі підготовчого етапу подано приклади тренувальних вправ. Репрезентовано алгоритм аналізу та розв'язання педагогічної ситуації.

Ключові слова: компетентісно зорієнтована вища освіта, професійна компетентність майбутнього педагога, case-stady, кейс-технологія, алгоритм аналізу педагогічної ситуації.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. У контексті сучасного процесу модернізації вищої освіти в Україні у напрямі її компетентісної орієнтації все більшої ваги набувають інтерактивні методи навчання, зокрема кейс-метод (Case-stady). Сутність його полягає в осмисленні реальних життєвих або професійних ситуацій, що дає можливість майбутньому педагогу реалізувати свій актуальний професійно-особистісний ресурс, а також розвивати свої потенційні можливості. Тобто кейс-метод відбиває провідні тенденції сучасної вищої освіти, пов'язані з її компетентісними, "студентоцентрованими" вимірами. Варто відмітити поліфункціональну природу кейс-методу, оскільки він є не просто методом навчання, а образом дивергентного мислення, творчою діяльністю, сферою розвитку рефлексивно-антиципаційних та проектувально-конструктивних механізмів особистості. До того ж кейс-метод передбачає використання певного інструментального

© Желанова В., 2017

супровіду. Отже, маємо констатувати наявність провідних ознак технологічності, що дає можливість розглядати кейс-метод як освітню технологію, яка потребує обґрунтування й аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади впровадження кейс-методу у систему вищої професійної освіти обґрунтовано у студіях П. Байова, О. Ваганової, О. Пометун, С. Сисоевої, Ю. Сурміна. При цьому низка праць (Г. Гаджикурбанова, М. Голубчикова, А. Долгоруков) присвячена розгляду case-study як певної технології навчання. Широко дослідженими є різні аспекти технологічної проблематики, а саме: концептуальні основи технологічного підходу (А. Алексюк, В. Безпалько, М. Кларін, Г. Селевко); практичні аспекти технологічного підходу (О. Пометун, Л. Пироженко, О. Падалка); питання впровадження педагогічних технологій у систему вищої професійної освіти (І. Богданова, М. Гриньова, П. Гусак, В. Желанова, Л. Коваль). Проте не достатньо дослідженим залишається питання аналізу кейс-технології відповідно до усталених в науці критеріїв технологічності (Г. Селевко), а також структури освітніх педагогічних технологій.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є розкриття сутності й структури кейс-технології суголосно компетентнісно зорієнтованим тенденціям сучасної вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку статті, на нашу думку, є логічним визначитися з найбільш суттєвими особливостями компетентнісно зорієнтованої освіти, а саме: перенесення акцентів з процесу навчання на його результат; переорієнтація вищої освіти з репродуктивного відтворення знань до їх можливого застосування у майбутній професійній діяльності; міждисциплінарний, узагальнений характер знань; впровадження навчання на дослідницькій основі; "студентоцентрована" зорієнтованість освіти; реалізація індивідуальної освітньої траєкторії; паритетні стосунки викладача й студента, що будуються на "міжсуб'єктній" основі характер й гуманному ставленню до студента як до суб'єкта власного розвитку.

Зауважимо, що професійну компетентність майбутнього педагога розуміємо як сукупність загальних й спеціальних (фахових, предметних) компетентностей. При цьому до загальних відносимо світоглядну, громадянську, комунікативну, самоосвітню, іншомовну; до спеціальних (фахових) – методологічну, педагогічну, психологічну, організаційно-управлінську, рефлексивну; до спеціальних (предметних) – методичну, інформаційну, діагностичну компетентності.

Отже, беручи до уваги зазначені особливості компетентнісно зорієнтованої вищої освіти та сутність кейс-методу – як методу аналізу конкретних ситуацій, провідними ідеями якого є варіативність й

плюралістичність дій викладачів й студентів; спрямованість на їх паритетну взаємодію; його професійно-контекстний характер; значний формувальний потенціал, є очевидною його концептуальність, системність, алгоритмізованість, ефективність, керованість – тобто відповідність критеріям технологічності. Ця обставина зумовлює доцільність трактування кейс-методу як кейс-технології, яка відповідає тенденціям сучасної компетентнісно зорієнтованої вищої освіти.

Згідно з науковими підходами Г. Селевка [3], кейс-технологію тлумачимо як систему функціонування всіх компонентів освітнього процесу, а також алгоритмізовану послідовність певних дій, спрямованих на організацію процесу навчального пізнання студентів як системи професійно-спрямованих педагогічних ситуацій, що містить концептуальну основу, змістову й процесуальну частини.

Отже подамо цілісну репрезентацію кейс-технології, спрямованої на формування професійної компетентності майбутнього педагога.

Перший компонент цієї технології, як і всякої іншої, пов'язаний з процесом цілепокладання. Результативною метою кейс-технології є формування професійної компетентності майбутнього педагога; процесуальною – побудова процесу навчального пізнання студентів як системи професійно-спрямованих педагогічних ситуацій (кейсів).

Наступний структурний компонент репрезентованої технології – її концептуальні засади. Нами доведено, що кейс-технологія базується на поліпідхідному синтезі таких наукових підходів, як-от: 1) системний підхід (вона є системою, оскільки містить кілька компонентів, які знаходяться у певній ієрархії); 2) суб'єктно-діяльнісний підхід (аналіз кейсів відбувається у процесі внутрішньо мотивованої активності студента, тобто у процесі різних видів діяльності, які сприяють формуванню суб'єктної позиції студента; 3) компетентнісний підхід (пов'язаний з метою кейс-технології, спрямованої на формування професійної компетентності майбутнього педагога; 4) технологічний підхід (кейс-технологія відповідає всім критеріям технологічності); 5) ситуаційний підхід полягає у організації процесу професійної підготовки майбутнього педагога як системи кейсів професійної спрямованості.

Окреслені підходи відбиваються й конкретизуються у низці педагогічних принципів, а саме: ситуативно-задачної насиченості; трансдисциплінарності; міждисциплінарності; рефлексивної спрямованості; суб'єктної орієнтації.

Змістовий компонент репрезентованої технології визначаємо представлений педагогічними ситуаціями-кейсами професійної спрямованості, що відбивають різні напрями й функції професійної діяльності майбутнього педагога. Уважаємо доцільним зупинитися на

розв'язанні питання як формується зміст кейс-технології, тобто як добираються й моделюються певні кейси?

Відомі різні засоби формування й наповнення змісту кейс-технології. 1. Існують певні посібники з текстами педагогічних ситуацій і задач [1]. 2. Самостійний добір й моделювання ситуацій студентами, а саме: найбільш цікава, позитивна ситуація із власного досвіду навчання в університеті; найбільш проблемна, негативна ситуація із свого студентського життя; проблемні ситуації із власного досвіду на асистентській практиці. 3. Моделювання ситуацій за фотокартками, на яких зафіксовано найбільш колоритні в позитивному або негативному сенсі епізоди процесу освіти в сучасному університеті. 4. Моделювання ситуацій за заданою експозицією, заявленою у певній піктограмі.

Процесуальна частина кейс-технології відбиває динаміку, етапність технології, а також її педагогічний інструментарій, що є сукупністю певних форм, методів, алгоритмів. Дослідники ситуативно-задачної проблематики (А. Вознюк, А. Дубасенюк) пропонують в технології розв'язання педагогічних задач виокремлювати три етапи, а саме:

1. Підготовчий – аспектне оволодіння певними уміннями й навичками аналізу й розв'язання педагогічних ситуацій. 2. Аналітичний – оволодіння цілісним, системним аналізом педагогічної ситуації (за алгоритмом). 3. Проектувальний – формулювання на фоні кейсу педагогічної задачі й вироблення проекту розв'язання (за алгоритмом).

Така позиція є, на мою думку доцільною, оскільки аналіз педагогічної ситуації й розв'язання педагогічної задачі є складним, багатоаспектним процесом, що передбачає певної підготовки.

Наведемо приклади тренувальних вправ, спрямованих на аспектне оволодіння певними уміннями й навичками аналізу педагогічних ситуацій й розв'язання педагогічних задач у форматі підготовчого етапу.

Визначення підсистем ситуації за характером взаємодії її об'єктів та суб'єктів („педагог – учень”, „педагог – учні”, „учень – учні” та ін.); характеристика студента за певною ситуацією; з'ясування, професійно-особистісних якостей викладача; формулювання протиріччя ситуації, яке є причиною її виникнення; визначення проблеми ситуації.

На аналітичному та проектувальному етапі технології відбувається робота студента за алгоритмом. Отже, розглянемо цей алгоритм, що містить вісім позицій, а саме: 1. Характеристика педагогічної системи. 2. З'ясування об'єктів та суб'єктів навчально-виховного процесу, їх психолого-педагогічна характеристика. 3. Характеристика взаємин учасників ситуації. 4. Визначення протиріч. 5. Формулювання проблеми. 6. Проектування рішення. 7. Конструювання. 8. Аналіз та рефлексія результатів розв'язання проблеми.

Підсумковий компонент технології – результативний. У процесі експериментальної роботи [2] нами доведено, що кейс-технологія є ефективною щодо формування таких складників професійної компетентності майбутнього викладача ВНЗ, як-от: методологічна, комунікативна, педагогічна, психологічна, організаційно-управлінська, рефлексивна, діагностична компетентності.

Висновок. Таким чином, кейс-технологія є повноцінною освітньою технологією, що відповідає всім критеріям технологічності, якими є концептуальність, системність, керованість, алгоритмізованість, відтворюваність, ефективність, діагностичність й містить значний потенціал щодо формування професійної компетентності майбутнього педагога, а саме її рефлексивно-аналітичних, перцептивних, комунікативних складників. Структура кейс-технології представлена концептуальною основою, змістовою, процесуальною частинами. Ураховуючи складність й багатоаспектність феномену професійної компетентності майбутнього педагога, подальшого розвитку потребує питання моделювання різних типів кейсів відповідно до предметного й соціального контекстів професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дубасенюк О.А., Вознюк О.В. Професійно-педагогічні задачі: типологія та технологія розв'язання: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. А. Дубасенюк, О. В. Вознюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Імені Франка, 2010. – 272 с.
2. Желанова В. В. Теорія і технологія контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів : монографія / В. В. Желанова. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 482 с.
3. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учеб. пособ. / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2017.

ЖЕЛАНОВА **Виктория**

доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры теории и истории педагогики Киевского университета имени Бориса Гринченко,

Педагогический институт, Киевский университет имени Бориса Гринченко,

б. И. Шамо, 18/2, Киев, 02154, Украина

E-mail: nikadpo91@rambler.ru

**СУЩНОСТЬ КЕЙС-ТЕХНОЛОГИИ В ПЛОСКОСТИ
КОМПЕТЕНТНО ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБРАЗОВАНИЯ
БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ В ВУЗе**

Резюме. В данной статье рассмотрены основные тенденции современного компетентно ориентированного высшего образования. Представлена структура профессиональной компетентности будущего педагога. Проанализирована логика кейс-технологии в соответствии с ее структурой, содержащей цели, концептуальные основы, содержательную и процессуальную части и результативную составляющую. Представлен алгоритм анализа и решения педагогической ситуации.

Ключевые слова: компетентно ориентированное высшее образование, профессиональная компетентность будущего педагога, CASE-stady, кейс-технология, алгоритм анализа педагогической ситуации.

ZHELANOVA Victoria

doctor of pedagogical sciences, associate professor of theory and history of education Borys Grinchenko Kyiv University,

Teaching Institute, University Kyuyivskyy Boris Grinchenko be. I.Shamo, 18/2, Kyiv 02154, Ukraine

E-mail: nikadpo91@rambler.ru

**ESSENCE CASE-TECHNOLOGIES IN PLANE
KOMPETETNISNO ORIENTED EDUCATION
OF FUTER TEACHERS IN UNIVERSITIES**

Summary. In this article the main tendencies of modern competence-oriented higher education. The composition of the professional competence of future teachers that professional competence of future teachers presented as a set of general and specific (professional, subject) competencies. This applies to general philosophical, civic, communicative, self education, foreign language; to special (professional); to Special (subject) . The essence case-stady as interactive teaching methods. Forming proved his potential. Analyzed case logic technology according to its structure, containing objectives, conceptual framework, content and procedural effective parts and components. Are various means of content creation and content of case technology. In the preparatory phase format examples of training exercises. Sending algorithm analysis and resolution of educational situations.

Key words: competence oriented higher education, professional competence of future teachers, sase-stady, case-technology analysis algorithm educational situation.

Abstract. This article violated the problem of modern competence-oriented higher education related to the shift of the learning process on its outcome; reorientation of higher education on reproductive reproduction of knowledge to their possible use in future careers; interdisciplinary, generalized nature of knowledge; Implementation of training on research-based; "Studentotsentrovana" orientation training; realization of individual educational trajectory; parity relationship teacher and student that are based on

"mizhsub'yektniy" based on the nature and humane treatment of the student as a subject of its own development. Most research is the issue of implementation of case method in the system of higher education, consider a case-study of a technology learning different aspects of technological issues, namely the conceptual basis of the process approach; practical aspects of the process approach; issue implementing educational technologies in the system of higher education. However, not enough research question is case-analysis technology according to the criteria established in science manufacturability (G. Seleucus) and the educational structure of educational technology. The purpose of this article is the disclosure of the nature and structure of case unison technology competence oriented tendencies of modern higher education. The structure of case technologies perdstavlena conceptual framework, content, procedural parts. Thus, case technology is a complete educational technology that meets all the criteria of adaptability, which is conceptuality, consistency, handling, alhorytmizovanist, reproducibility, efficiency, diahnostychnist and contains considerable potential for the formation of professional competence of future teachers, namely its reflective and analytical, perceptual, communication components. Case Structure Technologies presented a conceptual framework, semantic, procedural parts. Given the complexity and multidimensional phenomenon of professional competence of future teachers, further development requires modeling of different types of cases according to the subject and social contexts profession.

REFERENCES

1. Dubasenyuk O.A., Voznyuk O.V. Profesiyno-pedagogichni zadachi: tipologiya ta tekhnologiya rozv'yazannya: navch. posibnik dlya studentiv vishchikh navchalnikh zakladiv / O. A. Dubasenyuk. O. V. Voznyuk. – Zhitomir: Vid-vo ZhDU im. Imeni Franka. 2010. – 272 s.
2. Zhelanova V. V. Teoriya i tekhnologiya kontekstnogo navchannya maybutnogo vchitelya pochatkovikh klasiv : monografiya / V. V. Zhelanova. – Lugansk : Vid-vo DZ ..LNU imeni Tarasa Shevchenka”. 2013. – 482 s.
3. Selevko G. K. Sovremennyye obrazovatelnyye tekhnologi: ucheb. posob. / G. K. Selevko. – M. : Narodnoye obrazovaniye. 1998. – 256 s.

(переклад на англійську мову зроблено особисто автором статті).

УДК 378.1:338.48](477)

КАМИШНІКОВА Ганна

викладач англійської мови Житлово-комунального коледжу Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

вул. Шевченка, 233 А, м. Харків, 61033

E-mail: anna.kamyshnikova@bk.ru

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ТУРИЗМУ

Анотація. У статті визначено, що правова компетентність майбутніх фахівців готельного господарства та туризму включає відповідні мотиви, правові знання, практичні вміння в галузі права й особистісні якості. Проаналізовано публікації, в яких представлено технології формування правової компетентності у студентів різних спеціальностей. На підставі цього зроблено висновок про те, що технологія формування в майбутніх працівниках туристично-готельної індустрії має реалізовуватися за такими етапами: мотиваційно-спонукальний, організаційно-змістовий та контрольо-коригувальний. Перший із них спрямований на розвиток у майбутніх фахівців указанного профілю мотивів щодо постійного вдосконалення власної правової компетентності, усвідомлення необхідності засвоєння правових норм та дотримання їх у професійній діяльності та інших сферах життєвої активності. Другий етап технології забезпечує засвоєння студентами визначених раніше знань і вмінь правового характеру. Третій із указаних її етапів пов'язаний із здійсненням поточного контролю отриманих результатів сформованості правової компетентності майбутніх фахівців та при необхідності визначає необхідні напрями змін педагогічної взаємодії.

Ключові слова: технологія, правова компетентність, майбутні фахівці, готельне господарство, туризм.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. В умовах інтенсивного розвитку в Україні туризму та готельної індустрії значно підвищуються вимоги до підготовки фахівців для цих секторів ринку. Одним із важливим показників їхньої професійної готовності є сформованість правової компетентності – інтегративної особистісної якості, що свідчить про здатність людини керуватися у своїй професійній діяльності існуючими в суспільстві правовими нормами та цінностями, © Камишнікова Г., 2017

ефективно застосувати під час її здійснення правові знання й уміння. Однак результати проведеного пілотного дослідження засвідчили, що у значної кількості майбутніх фахівців туристично-готельного профілю рівень сформованості вказаної компетентності не відповідає сучасним вимогам. Тому існує потреба в реалізації педагогічної діяльності, спрямованої на формування у студентів відповідних спеціальностей правової компетентності під час здійснення професійної підготовки у вищій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку з актуалізацією проблеми вдосконалення послуг у туристично-готельній сфері різні питання підготовки для неї компетентних фахівців знаходяться в центрі уваги багатьох дослідників. Так, різні питання здійснення туристичної освіти в Україні висвітлено в дослідженнях Я. Антошкевича, А. Барчак, А. Козінської, В. Белецького та ін. Сучасні тенденції в розвитку системи підготовки фахівців для туристичного бізнесу схарактеризовано в наукових працях М. Гункевич, В. Федорченка, В. Рабаданової та ін. Шляхи вдосконалення якості підготовки працівників готельної індустрії проаналізовано в наукових доробках таких учених, як С. Байлик, А. Віндюк, В. Квартальнов, І. Ляпіна, Л. Лук'янов, І. Мініч та ін. Окремі правові аспекти професійної діяльності спеціалістів у галузі туризму розкрито в публікаціях Д. Ананьєва, М. Боровської, В. Нехтерової та ін.

Водночас слід зауважити, що проблема формування правової компетентності майбутніх фахівців туристично-готельного бізнесу не була об'єктом окремого педагогічного дослідження, хоч ця проблема набуває сьогодні особливо актуальності. Зокрема, існує необхідність у розробці й реалізації технології, що забезпечить ефективне формування в них цієї компетентності.

Мета дослідження – визначити й теоретично обґрунтувати технологію формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму в процесі здійснення професійної підготовки у вищій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зазначимо, що під час розробки та теоретичного обґрунтування технології формування правової компетентності у студентів, які планують в майбутньому займатися туристично-готельною справою, було враховано визначені в попередньому дослідженні структуру та зміст цієї компетентності. Адже дана технологія має забезпечити формування у студентів всіх вищевказаних складників цієї компетентності.

Зокрема, у попередніх авторських публікаціях було зроблено висновок про те, що правова компетентність майбутніх фахівців

зазначеного профілю містить такі структурні складники: *мотиви*, що зумовлюють прагнення студентів вдосконалювати свою правову обізнаність та вміння застосувати правові знання на практиці; *правові знання* (знання основ права й нормативно-правового регулювання відносин між людьми; знання нормативно-правових актів і кодифікаційних законів, що регламентують організацію туристичного бізнесу й реалізації туристичної діяльності в країні; знання правових норм міжнародної взаємодії в галузі туризму та готельного господарства тощо); *практичні вміння в галузі права* (уміння відстоювати свої громадянські права та права своїх клієнтів, правильно застосовувати положення нормативно-правових документів і результативно вирішувати завдання правового характеру в професійній діяльності, складати документи правового характеру тощо); *особистісні якості* (чесність, порядність, відповідальність, організованість, активність тощо).

Під час розробки зазначеної технології враховувались також висновки фахівців про зміст технологій формування правової компетентності у студентів інших спеціальностей. Так, Н. Логіною було розроблено технологію формування професійно-правової компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, яка включає такі блоки та їх складові: *концептуальний блок* (мета, принципи та функції навчання, професійно-правові компетенції); *процесуальний блок* (організаційно-педагогічні умови, а саме: поглиблення правових знань майбутніх фахівців з урахуванням принципу диспозитивності, їхнє правове виховання, правова соціалізація майбутніх фахівців у середовищі вишу, удосконалення методики проведення занять з юридичних дисциплін; етапи навчального процесу); *програмно-методичний блок* (форми, методи, заходи, прийоми, методичні рекомендації); *блок оцінювання* (компетентності, рівні); *кінцевий результат* (сформована професійно-правова компетентність офіцерів) [1].

Досліджуючи проблему формування еколого-правової компетентності майбутнього вчителя, І. Глухов розробив технологію її формування, що має здійснюватися послідовно за такими етапами: *мотиваційно-пізнавальний*, спрямований на забезпечення мотивації, пізнавального інтересу, усвідомлення практичної значущості відповідних знань та сприйняття студентами цінностей зазначеної компетентності та підготовки до професійної діяльності; *процесуально-діяльнісний*, який передбачає розширення спектра необхідних правових знань, формування комплексних еколого-правових умінь і навичок; *аналітико-рефлексивний*, який має на меті забезпечення потреби майбутніх учителів у систематичному самоспостереженні, самоаналізі, самоконтролі, спонукання до систематичного й усвідомленого творчого аналізу власного

досвіду і досвіду зразків еколого-правової діяльності, творче застосування набутих еколого-правових знань [2].

У контексті обраної проблеми дослідження доцільно звернутися до технології формування правової культури студентів, запропоновану Я. Г. Гриньовою. Ця технологія включає такі етапи: *мотиваційно-ціннісний*, наявність якого зумовлена необхідністю обґрунтування важливості формування позитивних мотивацій у процесі вивчення правових дисциплін й оволодіння зазначеної культурою; *організаційно-змістовий*, сутність якого полягає в такій організації навчально-пізнавального процесу, що здатна забезпечити ефективно засвоєння студентами правових знань шляхом упровадження активних видів навчання, поєднання різних форм, методів і прийомів педагогічної взаємодії; *контрольно-корекційний*, спрямований на визначення співвідношення досягнутих результатів із запланованими цілями навчально-виховної роботи [3].

У дослідженні в нагоді стали також висновки Я. Кичука, відповідно до яких процес формування правової компетентності майбутнього соціального педагога має реалізовуватися за такими етапами: *цілепокладання* (спрямований на формування у студентів уявлень про правореалізаційну, правозахисну роботу під час здійснення професійної діяльності); *фахово-збагачувальний* (розвиток ціннісного ставлення до правореалізаційної, правозахисної діяльності та досвіду такої діяльності); *репродуктивно-відтворювальний* (спрямований на актуалізацію потреби студентів у професійній самореалізації під час здійснення правореалізаційної та правозахисної діяльності); *продуктивно-творчий* (розвиток здатності майбутнього фахівця до забезпечення позитивної динаміки наявного порога правової компетентності як особистісно-професійної якості) [4].

На думку О. Іваній, технологія формування правової компетентності майбутнього вчителя включає такі етапи: аналітичний (визначення основних законодавчих актів у професійній сфері, аналіз вимог фахової практики тощо); діагностичний (визначення початкового рівня сформованості вказаної компетентності у студентів, на цій підставі планування майбутньої освітньої діяльності); підготовчий (конструювання навчальних модулів, визначення сприятливих педагогічних умов); основний етап (практична реалізація зазначеної технології формування правової компетентності студентів); рефлексивний (аналіз отриманих результатів) [5].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На основі врахування розроблених ученими технологій формування правової компетентної у студентів різних спеціальностей, а також визначеної раніше структури та змісту цієї компетентності в майбутніх фахівців туристично-готельної галузі було зроблено висновок про те, що технологія формування в них правової компетентності має

реалізовуватися за такими етапами: *мотиваційно-спонукальний* (розвиток у майбутніх фахівців мотивів щодо постійного вдосконалення власної правової компетентності, усвідомлення необхідності засвоєння правових норм та дотримання їх у професійній діяльності та інших сферах життєвої активності); *організаційно-змістовий* (забезпечення засвоєння студентами визначених раніше знань та вмінь правового характеру); *контрольно-коригувальний* (здійснення поточного контролю отриманих результатів сформованості правової компетентності майбутніх фахівців та при необхідності внесення відповідних змін у педагогічну взаємодію).

Подальші розвідки у даному напрямку будуть пов'язані з експериментальною перевіркою розробленої технології у процесі здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців готельного господарства та туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Логінова Н. М. Формування професійно-правової компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. ... дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. М. Логінова. – Хмельницький, 2011. – 20 с.
2. Глухов І. Г. Формування еколого-правової компетентності майбутнього вчителя у процесі валеологічної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. Г. Глухов. – Умань, 2013. – 22 с.
3. Гриньова Я. Г. Формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі у процесі вивчення правових дисциплін : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Я. Г. Гриньова. – Запоріжжя, 2013. – 284с.
4. Кічук Я. В. Теоретичні і методичні засади формування правової компетентності майбутнього соціального педагога в умовах університетської педагогічної освіти : дис. док-ра пед. наук : 13.00.04 / Я. В. Кічук. – Одеса, 2010. – 590 с.
5. Іваній О. М. Формування правової компетентності майбутнього вчителя : навч.-метод. посіб. / О. М. Іваній. – Суми : Університетська книга, 2011. – 112 с.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2017.

КАМЫШНИКОВА Анна

преподаватель английского языка Жилищно-коммунального колледжа Харьковского национального университета городского хозяйства имени А. Н. Бекетова

ул. Шевченко, 233 А, г. Харьков, 61033

E-mail: anna.kamyshnikova@bk.ru

**ТЕХНОЛОГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВОВОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ
ГОСТИНИЧНОГО ХОЗЯЙСТВА И ТУРИЗМА**

Резюме. В статье определено, что правовая компетентность будущих специалистов гостиничного хозяйства и туризма включает соответствующие мотивы, правовые знания, практические умения в области права и личностные качества. Также проанализированы публикации, в которых представлены технологии формирования правовой компетентности студентов разных специальностей. На основании этого сделан вывод о том, что технология формирования у будущих работников туристско-гостиничной индустрии должна реализовываться за следующими этапами: мотивационно-побудительный, организационно-содержательный и контрольно-корректирующий. Первый из них направлен на развитие у будущих специалистов указанного профиля мотивов по поводу постоянного совершенствования собственной правовой компетентности, осознание студентами необходимости усвоения правовых норм и соблюдения их в профессиональной деятельности и других сферах жизненной активности. Второй этап технологии обеспечивает усвоение будущими специалистами определенных ранее знаний и умений правового характера. Третий из указанных ее этапов связан с осуществлением текущего контроля полученных результатов сформированности правовой компетентности студентов и при необходимости осуществлением необходимых направлений изменения педагогического взаимодействия.

Ключевые слова: технология, правовая компетентность, будущие специалисты, гостиничное хозяйство, туризм.

KAMYSHNIKOVA Ganna

teacher of English in Housing Municipal College Kharkiv O. M. Beketov
National University of Urban Economic

Shevchenko St, 233 A, Kharkiv, 61033

E-mail: anna.kamyshnikova@bk.ru

**FORMATION TECHNOLOGY OF LEGAL COMPETENCE OF
HOTEL INDUSTRY AND TOURISM SPECIALISTS**

Summary. The article determines that the legal competence of the future specialists in hotel industry and tourism includes the appropriate motivations, legal knowledge and practical skills in the field of law and personal quality. Based on consideration of the legal competence structure, and presented in the publication technology forming the legal competent students different specialties have been made the conclusion that the formation technology of tourism and hotel industry future worker, who will work in the hotel industry must be marketed in the following stages: motivational-incentive stage, organizational-contents stage and control-adjustment stage. The first stage is aimed to develop

motives of continual improvement of own legal competence and motives awareness of the necessity of mastering of legal standards and compliance with them in their professional activities and other spheres of life. The second phase of technology ensures assimilation of pre-selected students the knowledge and skills of legal character. The third stage is connected with the implementation of the monitoring results of legal competence and when it is necessary determines the needed pedagogical changes directions.

Keywords: technology, legal competence, future professionals, hotel industry, tourism.

Abstract. At the present stage of Ukrainian society development tourism becomes not only one of the most popular forms of recreation, but also an important sector of the economy. In this regard, the requirements for preparation of specialists for the tourism and hotel business increases significantly. An important indicator of their professional readiness is the formation of legal competence – integrative personal quality that indicates a person's ability to guide their professional activity existing in the society of legal norms and values effectively during the implementation of legal knowledge and skills. Therefore there is a need to conduct special educational activities aimed at students of the respective specialties of legal competence during training in high school.

Different questions of this problem were discussed in scientific writings of such authors as Y. Antoshkevich, A. Barchak, A. Kozinska, V. Bilezkiy and others. However, the problem of legal competence formation of tourist and hotel business specialists was not the object of a separate pedagogical research.

At the preliminary stage of the study it was found that the legal competence of the specified profile future professionals contains the following structural components: appropriate motivations, legal knowledge and practical skills in the field of law, personal quality. This structure is taken into account during the development of that technology.

In addition, conclusions of experts about the content formation technology of students in other specialties legal competence have been taken into account. For example, technology, designed by N. Loginova, includes the following blocks: conceptual, procedural, program-methodical and evaluation block. Recommendations for I. Gluhov the technology of students formation legal competence has to be realized in the following stages: motivational-informative activity-procedural, analytical reflexive. Y. Kichuk's scientific papers includes the following stages of formation technology of future professionals competence: goal-setting, specialized-processing, reproductive-reproduction, productive-creative.

Based on the account of scientists developed technologies of different specialties students legal competence formation, as well as defined previously, the structure and content of this competence of tourist and hotel industry future

---

specialists was made a conclusion that the formation technology of the legal competence must be realized in the following stages: motivational-incentive stage (is aimed to develop motives of continual improvement of own legal competence and motives awareness of the necessity of mastering of legal standards and compliance with them in their professional activities and other spheres of life); organizational-contents stage (the assimilation of students knowledge and skills previously defined legal character); control and adjustment (implementation monitoring of future specialists legal competence results and amendments in pedagogical interaction if it is such need).

REFERENCES

1. Lohinova N. M. Formuvannya profesiyno-pravovoyi kompetentnosti maybutnikh ofitseriv-prykordonnykiv : avtoref. ... dys. kand.. ped. nauk : 13.00.04 / N. M. Lohinova. – Khmelnytsky, 2011. – 20 s.
2. Hlukhov I. H. Formuvannya ekoloho-pravovoyi kompetentnosti maybutnoho vchytelya u protsesi valeolohichnoyi pidhotovky : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / I. H. Hlukhov. – Uman', 2013. – 22 s.
3. Hrynova Ya. H. Formuvannya pravovoyi kultury maybutnikh fakhivtsiv transportnoyi haluzi u protsesi vyvchennya pravovykh dystsyplin : dys. kand. ped. nauk : 13.00.04 / Ya. H. Hryn'ova. – Zaporizhzhya, 2013. – 284s.
4. Kichuk Ya. V. Teoretychni i metodychni zasady formuvannya pravovoyi kompetentnosti maybutnoho sotsialnoho pedahoha v umovakh universytet-skoyi pedahohichnoyi osvity : dys. dok-ra ped. nauk : 13.00.04 / Ya. V. Kichuk. – Odesa, 2010. – 590 s.
5. Ivaniy O. M. Formuvannya pravovoyi kompetentnosti maybutnoho vchytelya : navch.-metod. posib. / O. M. Ivaniy. – Sumy : Universytet-s'ka knyha, 2011. – 112 s.

(переклала на англійську мову –автор статті)

УДК 378.016:33

КОВАЛЬСЬКА Вікторія

доц., к.пед.н., доц. каф. педагогіки, методики та менеджменту освіти,
Українська інженерно-педагогічна академія,
вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003, Україна
E-mail: viki-555@ukr.net

ЕКОНОМІЧНА ПІДГОТОВКА СУЧАСНОГО ІНЖЕНЕРА В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Анотація. У статті встановлено передумови реалізації ефективної економічної підготовки майбутніх інженерів, визначено її цілі, особливості й фактори, що забезпечують відтворення сучасних трансформаційних процесів у професійній підготовці цих фахівців. Здійснено аналіз світового досвіду підготовки інженерів як основи модернізації національної освітньої системи. Представлено провідні ідеї впровадження підходу CDIO в інженерну освіту, що є підґрунтям реформи інженерних освітніх програм у провідних зарубіжних вищих навчальних закладах. Виокремлено напрями вдосконалення економічної підготовки майбутніх інженерів у вищих технічних навчальних закладах.

Ключові слова: економічна підготовка, сучасний інженер, вищий навчальний заклад, інтеграція, інженерна діяльність, підхід CDIO.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні реалії функціонування національної промисловості характеризуються інтенсифікацією процесів глобалізації, розвитком суспільства й світової економіки на основі високих технологій, що обумовлює необхідність розробки й впровадження перспективних моделей економічного розвитку виробничих підприємств як одного із напрямів підвищення їх конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Інноваційний шлях розвитку сфери виробництва актуалізує потребу у висококваліфікованих інженерах, здатних до проектування й розробки складних технічних об'єктів, процесів чи систем на засадах перспективності, оптимальності й економічної обґрунтованості. Саме економічний аспект інженерної діяльності набуває значущості в умовах розвитку і загострення соціально-економічної кризи й недостатньої стабільності нашої держави, адже від економічної доцільності прийнятих інженерних рішень залежить конкурентоспроможність й успіх виробничих підприємств. Тому сучасний інженер повинен реалізувати механізми прийняття інноваційних рішень у галузі створення чи удосконалення

© Ковальська В., 2017

технічних об'єктів, процесів, систем у відповідності до всіх етапів їх життєвого циклу на основі економічних закономірностей, сучасних методів розрахунку економічної ефективності, з урахуванням зовнішніх мінливих обставин. Така ситуація зумовлює концентрацію уваги наукової спільноти на обґрунтуванні напрямів реформування економічної підготовки майбутніх інженерів у відповідності до запитів сучасної економіки.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить про сталий інтерес учених до проблем професійної підготовки майбутніх інженерів, зокрема сутність та специфіка професійної підготовки інженерів є об'єктом дослідження О.Коваленко, М.Лазарева, О.Пономарьова, О.Романовського, Л.Штефан та інших. Проблеми проектування змісту професійної освіти, зокрема й інженерної, висвітлено у працях Н.Брюханової, Б.Гершунського, І.Лернера, Т.Лазаревої, С.Смирнова, Ю.Татури й ін. Взаємозв'язок інженерної освіти з іншими сферами суспільної діяльності представлено у роботах В.Горохова, О.Ігнатюк, В.Каширіна, В.Чешева, П.Яних та ін. Обґрунтуванню положень реалізації економічної підготовки майбутніх інженерів присвячено праці Л.Абалкіна, Л.Зюзіної, О.Мамедова, Н.Чигиринської, Л.Феофанової й ін. Разом з тим, у науковій літературі приділено недостатньо уваги виокремленню передумов й особливостей реалізації ефективної економічної підготовки майбутніх інженерів в контексті сучасних вимог та визначенню напрямів її удосконалення.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті – визначення цілей та особливостей реалізації сучасної економічної підготовки майбутніх інженерів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений аналіз літературних джерел [1, 2, 3] виявив, що проблеми модернізації професійної підготовки майбутніх інженерів як флагманів науково-технічного прогресу є сферою наукових інтересів як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. У цьому контексті заслуговує на увагу світовий досвід реформування інженерної освіти на основі підходу CDIO [4], розробленого науковцями Массачусетського технологічного інституту, Технологічного університету Чалмерса, Королівського технологічного інституту (Швеція), Університету Лінчепінга. Насьогодні біля 100 університетів світу використовують цей підхід для розробки інженерних програм. Його провідною ідеєю є використання життєвого циклу інженерного процесу як контексту інженерної освіти, що забезпечує підготовку інженерів, здатних до планування, проектування, виробництва й застосування комплексних інженерних об'єктів, процесів й систем з високою доданою вартістю в умовах командної роботи. Назва підходу й

відображає модель життєвого циклу інженерного процесу: *Conceive, Design, Implement, Operate* (планувати, проектувати, виробляти, застосовувати). Під об'єктами, процесами й системами мається на увазі множина рішень і результатів роботи інженера. Отже, підхід CDIO спрямований на досягнення трьох загальних цілей щодо підготовки інженерів, спроможних:

- використовувати базові інженерні знання в практичній діяльності;
- керувати процесом створення й експлуатації технічних об'єктів, процесів та систем;
- розуміти важливість й наслідки впливу наукового і технічного прогресу на суспільство.

Науковцями виокремлено й фактори, що безпосередньо впливають на професійну інженерну діяльність та, як наслідок, мають бути враховані у процесі розробки ефективних систем професійної підготовки майбутніх інженерів, серед яких:

- відповідність інженерного продукту потребам його споживачів;
- акцент на створення нових товарів й послуг (інновації);
- міждисциплінарний (інтегрований) підхід до розробки інженерних рішень;
- потреба в рентабельній роботі у межах наявних ресурсів;
- сприйняття інженерів як лідерів організації;
- розвиток підприємництва (створення нових підприємств).

Отже, аналіз зарубіжного досвіду підготовки інженерів виявив необхідність ефективної інтеграції інженерної й економічної освіти. Як свідчить світова практика, стандарти підготовки майбутніх інженерів повинні включати й результати навчання щодо створення підприємств, організації й управління його роботою, розробки бізнес-плану, капіталізації й фінансування організації, маркетингу інноваційних товарів й послуг, формування команди, стимулювання та забезпечення економічної доцільності реалізації інженерних процесів (планування, проектування, виробництва, застосування) у відповідності до вимог споживачів.

Значущість економічної підготовки для майбутніх інженерів підкреслено й вітчизняними вченими. Так, Р. Шайдулліна, Л. Бахтигарєєва, Р. Степанова [5] вважають, що метою економічної підготовки фахівців технічного профілю в умовах модернізації та глобалізації стає не стільки формування цілком конкретних знань, умінь, навичок в галузі економіки, скільки підготовка фахівців, здатних практично вирішувати життєві й професійні проблеми. Основними функціями економічної підготовки вченими виділено розвиваючу (підготовка до економічної діяльності з певним рівнем знань і умінь), соціальну (економічна соціалізація

випускників вузу, включення в економічні відносини через економічну діяльність), виховну (формування економічного мислення та затребуваних ринком ділових якостей економічно вихованої особистості). Економічну підготовку сучасного інженера представлено як особистісно орієнтований вид освітньої діяльності щодо формування економічно грамотного фахівця з розвиненим економічним мисленням; становлення економічно спрямованої особистості з урахуванням соціальних, морально-етичних установок, вироблених суспільством; формування професійно мобільного, конкурентоспроможного, компетентного фахівця, адаптованого до економічного життя суспільства. Завданнями економічної підготовки майбутніх інженерів є формування таких економічних знань і умінь, які дозволять випускнику не тільки визначати шляхи економії праці, розраховувати продуктивність праці й собівартість продукції на своєму робочому місці, а й обґрунтовувати оптимальні варіанти технологічних рішень. Ми погоджуємося з думкою вчених, що підготовка сучасного інженера повинна включати в себе достатній блок дисциплін економіко-управлінського циклу. Це дозволить їм вільно орієнтуватися в проблемах кон'юнктури ринку, оцінки інноваційних розробок, економіці виробництва, що забезпечить продуктивну майбутню професійну діяльність. Разом з тим, на наш погляд, вивчення майбутніми інженерами відокремленого блоку економічних дисциплін недостатньо для їхньої підготовки до проектування й реалізації ефективного й рентабельного інженерного процесу.

Подальший аналіз літературних джерел виявив ряд досліджень науковців щодо напрямів удосконалення економічної підготовки майбутніх інженерів. Н.В. Чигиринська [6] наголошує на необхідності формування у майбутніх інженерів економічної культури. При цьому дослідниця вважає, що економічний аспект інженерної діяльності в контексті сучасної економічної культури полягає в забезпеченні соціально-гуманістичного потенціалу інженерних рішень, пріоритету їх техногенної та екологічної безпеки, економічної доцільності, соціально-культурної привабливості створюваного інженером предметно-технічного середовища, інноваційного мислення при проектуванні і створенні нової техніки і технології, доведення її до виду і якості товарної продукції на основі бенчмаркінгу концепції створюваного продукту. У цьому контексті етапами економічної підготовки виокремлено:

- формальне поєднання інженерних і економічних дій (інженерне проектування з подальшим аналізом економічних наслідків);
- логіко-предметне інтегрування інженерних і аналітико-економічних дій (інженерне проектування з урахуванням економічних параметрів);

- ціннісно-сміслова інтеграція економічних й інженерних стратегій з орієнтацією на пріоритетність соціально-економічних детермінантів інженерного проектування.

Аналіз першоджерел виявив, що ефективна професійна підготовка майбутніх інженерів уможлиблюється інтеграцією її інженерної та економічної складових, при цьому підготовка студентів до планування, проектування, виробництва й застосування комплексних інженерних об'єктів, процесів й систем повинна здійснюватися у системній інтеграції цих етапів життєвого циклу інженерного процесу з їх економічною обґрунтованістю на основі бенчмаркінгу концепції створюваного продукту.

Висновки. Проведений аналіз літературних джерел виявив необхідність модернізації економічної підготовки майбутніх інженерів у вищих навчальних закладах. Метою економічної підготовки цих фахівців є формування економічних знань, умінь, навичок й професійно важливих якостей щодо ефективного й рентабельного здійснення ними інженерної діяльності. Особливостями реалізації економічної підготовки майбутніх фахівців у сучасних умовах є єдність і цілісність науково-інженерної та економічної складових реалізації процесів планування, проектування, виробництва й застосування комплексних інженерних об'єктів, процесів й систем; динамічний характер технічних, технологічних та економічних процесів; розуміння освіти як пріоритетної цінності в сучасному суспільстві; цілісності програмного навчання і організаційного, заснованого на узагальненні практичного досвіду кращих навчальних організацій-аналогів, компетентнісного підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Горленко О.А. Подготовка инженеров для наукоемких и высокотехнологичных отраслей / О.А.Горленко, В.В.Мирошников // Инженерное образование. – 2012. – № 9. – С. 116-123.
2. Зюзина Л.В. Проблемы экономической подготовки инженеров / Л.В.Зюзина // Компьютерные технологии в инженерной и управленческой деятельности: Известия ТРТУ. Тематический выпуск. – Таганрог: ТРТУ, 2008. – С. 216-217.
3. Батова Т.Н. Проблемы экономической подготовки инженеров нового поколения / Т.Н. Батова, О.В. Васюхин, Є.А. Павлова // Фундаментальні дослідження. – 2008. – № 8. – С. 67-68.
4. Переосмысление инженерного образования. Подход CDIO / Э.Ф. Кроули, Й. Малмквист, С.Остлунд; пер. с англ. С.Рыбушкиной. – М.: Изд. дом высшей школы экономики, 2015. – 504 с.

5. Шайдулліна Р.М. Економічна підготовка як засіб економічної соціалізації студентів технічного ВНЗ / Р.М. Шайдулліна, Л.Т.Бахтигареева, Р.Р. Степанова // Сучасні проблеми науки і освіти. – 2015. – № 2. – С. 15-21.
6. Чигиринская Н.В. Формирование экономической культуры инженера в системе высшего профессионального образования : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Н.В. Чигиринская. – Волгоград, 2010. – 43 с.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2017.

КОВАЛЬСКАЯ Виктория

доц., к.пед.н., доц. каф. педагогики, методики и менеджмента образования, Украинская инженерно-педагогическая академия,
ул. Университетская, 16, г. Харьков, 61003, Украина
E-mail: viki-555@ukr.net

**ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА СОВРЕМЕННОГО
ИНЖЕНЕРА В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ
НАЦИОНАЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ**

Резюме. В статье определены предпосылки реализации эффективной экономической подготовки будущих инженеров, ее цели, особенности и факторы повышения качества. Осуществлен анализ мирового опыта подготовки инженеров как основы модернизации национальной образовательной системы. Выделены направления совершенствования экономической подготовки будущих инженеров в высших технических учебных заведениях.

Ключевые слова: экономическая подготовка, современный инженер, высшее учебное заведение, интеграция, инженерная деятельность, подход CDIO.

KOVALSKAYA Victoria

Associate Professor, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the department of Pedagogic, Methods and Educational Management, Ukrainian Engineering Pedagogic Academy,
street Universytets'ka, 16, m. Kharkov, 61003, Ukraine

**ECONOMIC TRAINING OF THE MODERN ENGINEER IN THE
CONDITIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE
NATIONAL INDUSTRY**

Summary. In this article the author has in detail considered a prerequisites, objectives, features of the implementation of effective economic training of future engineers. Analysis of the world experience of training engineers implemented as a basis for the modernization of the national educational system.

Directions of improving the economic preparation of future engineers in higher technical educational institutions identified.

Keywords: economic training, modern engineer, higher education institution, integration, engineering, CDIO.

Abstract. The article is dedicated to the research of the problem of improvement of engineers-to-be economic training in accordance with demands of modern economics. Scientific literature analysis demonstrates constant interest among scientists in problems of engineers-to-be professional training, while the issue of effectiveness increase in economic training of these specialists lacks due attention.

The aim of this article is to define goals and peculiarities in realization of engineers-to-be economic training. It has been found in the course of research that modern engineering education should ensure the training of specialists capable of planning, projecting, producing, and applying complex engineering objects, processes, and systems with high added value within a team environment. There have been specified the facts that influence professional engineering activity and, as a result, have to be taken into account in the process of development of an effective system for engineers-to-be professional training.

It has been determined that an efficient professional training of engineers-to-be is made possible through integrating of its engineering and economic components, with students' training to plan, project, produce, and apply complex engineering objects, processes, and systems having to be performed through systematic integration of these stages of an engineering process' life cycle with their economic substantiation on the base of benchmarking of the concept of the product to be created.

Thus, the undertaken analysis of literary sources has detected the need in modernizing of engineers-to-be economic training at higher education establishments. The aim of economic training of the mentioned specialists is formation of economic knowledge, skills, abilities, and professionally significant traits in relation to their effective and profitable performance of engineering activities.

REFERENCES

1. Horlenko O.A. Podhotovka ynzhenarov dlya naukoemkykh y vysokotekhnolohychnikh otrasley / O.A.Horlenko, V.V.Myroshnykov // Ynzhenernoe obrazovanye. – 2012. – # 9. – S. 116-123.
2. Zyuzyna L.V. Problemy ekonomycheskoy podhotovky ynzhenarov / L.V.Zyuzyna // Komp'yuternye tekhnolohyy v ynzhenernoy y upravlencheskoy deyatel'nosty: Yzvestyya TRTU. Tematycheskyy vypusk. – Tahanroh: TRTU, 2008. – S. 216-217.

3. Batova T.N. Problemy ekonomichnoyi pidhotovky inzheneriv novoho pokolinnya / T.N. Batova, O.V. Vasyukhyn, Ye.A. Pavlova // Fundamental'ni doslidzhennya. – 2008. – # 8. – S. 67-68.
4. Pereomyslenye ynzhenernoho obrazovanyya. Podkhod CDIO / E.F. Krouly, Y. Malmkvyst, S.Ostlund; per. s anhl. S.Rybushkynoy. – M.: Yzd. dom vysshey shkoly ekonomyky, 2015. – 504 s.
5. Shaydullina R.M. Ekonomichna pidhotovka yak zasib ekonomichnoyi sotsializatsiyi studentiv tekhnichnoho VNZ / R.M. Shaydullina, L.T.Bakhtyharyeyeva, R.R. Stepanova // Suchasni problemy nauky i osvity. – 2015. – # 2. – S. 15-21.
6. Chyhyrinskaya N.V. Formyrovanye ekonomycheskoy kul'tury ynzhenera v systeme vyssheho professyonal'noho obrazovanyya : avtoref. dys. na soyskanye uchenoy stepeny doktora ped. nauk : spets. 13.00.08 «Teoryya y metodyka professyonal'noho obrazovanyya» / N.V. Chyhyrinskaya. – Volhohrad, 2010. – 43 s.

(Переклав на англ. С.В. Карлюк – доцент каф. іноземних мов НТУ «ХП»).

УДК 378.015.31:17.022.1:37.011.3-051

КОРКІШКО Олена

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. Батюка, 19, м. Слов'янськ Донецької області, 84116, Україна
E-mail: l.korkishko@mail.ru

ВЕТОХ Наталя

здобувач ступеня вищої освіти «магістр» ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. Батюка, 19, м. Слов'янськ Донецької області, 84116, Україна
E-mail: Nata.vetox@yandex.ua

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Анотація. У статті розкрито сутність поняття «професійний імідж» у становленні особистості педагога. Основну увагу приділено проблемі визначення сутності, функцій, структурних компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя. Уточнено, що професійний імідж – гармонійна сукупність зовнішніх і внутрішніх індивідуальних, особистісних і професійних якостей, до формування яких цілеспрямовано вдається
© Коркішко О., Ветох Н., 2017

майбутній учитель із метою досягнення оптимального результату освітньої діяльності. Розглянуто функції іміджу майбутнього вчителя: загальні та в педагогічному і професійному аспектах. Проведено ґрунтовний аналіз різних підходів до вивчення структурних компонентів іміджу та зроблено висновок, що для формування професійного іміджу майбутнього вчителя важливо враховувати взаємозв'язок усіх його компонентів.

Ключові слова: іміджелогія, образ, імідж, професійний імідж, майбутній учитель, сутність іміджу, функції, структурні компоненти.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Основні вимоги до сучасної організації професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі сформульовано в Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті, законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2006-2015 рр.», а також у нормативних документах Міністерства освіти і науки. Зазначимо, що одним з актуальних постає завдання інтеграції в європейській і світовий соціокультурний простір національної системи вищої освіти.

Пріоритетним напрямком кадрової політики Міністерства освіти і науки України є створення сучасної та ефективної освітньої системи, яка сприятиме підготовці фахівця з високими моральними якостями, який має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, із високим рівнем культури, прогресивним типом мислення, здатністю та готовністю до інноваційної діяльності, – тобто особистості педагога з формованим професійно-особистісним іміджем, який забезпечує формування інтелектуального потенціалу нації. Отже, однією з актуальних проблем педагогічної науки є формування образу педагога, – особистості, здатної до активної педагогічної творчості та постійного самовдосконалення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Останні десятиліття в науковій літературі багато уваги приділено питанням, пов'язаним із формуванням професійного іміджу вчителя, вихователя, викладача, бо поняття імідж тісно переплітається з проблемами виховання, навчання, формування особистості, а також особистісного та професійного самовдосконалення. Різні аспекти зазначеної проблеми знайшли своє відображення в галузі іміджелогії (Н.Барна, Л.Браун, Г.Почепцов, І.Симонова, В.Шепель та ін.); професійний імідж учителя розглядали Г. Бриль, О. Горovenko, Н. Гузій, В. Зінченко, А. Калюжний, Л. Хоружа та ін.; професійний імідж майбутнього педагога В. Бондаренко, Т. Гнезділова,

Ю. Дзядевич, В. Ісаченко, О. Ковальова, Т. Марєєва, Л. Оршанський, І. Размолодчикова, М. Сперанська-Скарга та ін. Ці дослідження набувають особливої актуальності та розробляються в багатьох напрямках на сучасному етапі розбудови освіти.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в розкритті на основі аналізу літературних джерел загальної характеристики структурних компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Починаючи з 90-их рр. минулого століття, з'явилася значна кількість досліджень іміджу, сформувалася нова науково-прикладна галузь, яка отримала назву іміджелогія – наука про засоби та складові побудови іміджу, що виділяє основні аспекти привабливого вигляду; вивчає закономірності формування, функціонування та управління іміджем людини, організації, товару та послуг, розкриває загальне, особливе й одиничне в онтології всіх видів іміджу. Такий інтерес був пов'язаний з необхідністю формувати громадську думку щодо спеціалістів, за службовим обов'язком пов'язаними з великими масами людей.

Визначаючи сутність іміджу, сучасні словники й довідники потрактовують його як: уявлення про внутрішній та зовнішній образ людини, на основі якого виникає її оцінка, певне ставлення до неї у вигляді думки [1, с. 266]; утворений у масовій свідомості емоційно забарвлений образ когонебудь або чого-небудь, що має характер стереотипу [2, с. 134].

У сучасній педагогічній теорії і практиці, педагогічній майстерності важливе значення надано проблемі професійного іміджу. Під професійним іміджем розуміємо цілісний образ педагога, цілеспрямовано сформований у свідомості молоді, батьків, пересічних громадян, які проводять вільний час із родиною в «платформах ініціатив» для реалізації творчих здібностей, та колег із метою підвищення ефективності педагогічної та соціальної взаємодії, що спрямовано на підвищення престижності професії [3].

Поняття імідж майбутнього вчителя в сучасних дослідженнях потрактовано неоднозначно. Автори зацентрували увагу на окремих його сторонах. Коли йдеться про професійний імідж учителя, за основу береться соціально-психологічний контекст, розглядається його вияв у ситуаціях взаємодії вчителя з учнями, батьками, колегами.

Так, представники, які розглядали проблему професійного іміджу вчителя, зазначили, що це сукупність особливостей і характерних рис, які формують його образ як фахівця у процесі взаємодії з учнями, колегами, соціальним оточенням (О. Горovenко); символічний образ суб'єкта, створюваний у процесі взаємодії вчителя з учасниками педагогічного процесу (А. Калюжний); інтегральна, цілеспрямована, цілісна, динамічна якість,

обумовлена відповідністю та взаємопроникненням внутрішніх і зовнішніх особистісних та індивідуальних якостей майбутнього вчителя, покликана забезпечити гармонійну взаємодію його із самим собою та учнями й дозволяє реалізувати педагогічну діяльність через формування позитивної думки (Л. Качалова); емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу вчителя у свідомості вихованця, колег, соціального оточення, масовій свідомості (Г. Коджаспірова, А. Коджаспіров).

Отже, проаналізувавши поняття «імідж учителя», можемо стверджувати, що, за загально визнаною думкою, професійний імідж учителя – стереотип образу вчителя, який відображає у сприйнятті учнів, батьків, колег і соціального оточення значущі особливості особистості, професійну діяльність і спілкування, поведінку та зовнішній вигляд тощо; гармонійна сукупність зовнішніх і внутрішніх індивідуальних, особистісних і професійних якостей, до формування яких цілеспрямовано вдається майбутній учитель із метою досягнення оптимального результату освітньої діяльності.

Відсутність єдиного тлумачення професійного іміджу вчителя призводить до того, що дослідники по-різному підійшли до визначення його функцій, структурних компонентів. Л. Аверченко виокремив три основних підходи до визначення іміджу, на основі яких його можна класифікувати: функціональний підхід, коли імідж класифікують за сферою його функціонування; порівняльний підхід, який ґрунтується на порівнянні близьких між собою іміджів; контекстуальний підхід, що поділяє імідж залежно від контексту [4].

Найбільш широке коло функцій іміджу висвітлено в дослідженнях Р. Квеско, С. Квеско, І. Симонової, М. Сперанської-Скарги, В. Шепеля. Так, Р. Квеско, С. Квеско виділили ціннісні функції – особистісно-звеличувану, психотерапевтичну, суб'єктивне та об'єктивне призначення ціннісних функцій іміджу; технологічні функції – соціальну адаптацію, висвітлення кращих особистісно-ділових характеристик, згладжування або приховування негативних особистісних даних, концентрація уваги людей на себе, розширення вікового діапазону спілкування [5, с. 36-38]. Цю думку також підтримує науковець І. Симонова, зазначаючи, що функції іміджу носять ціннісний, регулюючий і технологічний характер. Аналіз наукового доробку сучасних науковців, дослідників, практичних працівників уможливорює виокремлення функцій іміджу майбутнього вчителя: загальні: аксіологічна, регулятивна, самопрезентації, залучення й організація уваги, комунікативна, психологічна, адаптивна, соціально-символічного пізнання тощо; у педагогічному аспекті: педагогічна, естетична, самовираження, самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення, саморозкриття, перетворювальна, пізнавальна, інформаційно-розвивальна, терапевтична, особистісно звеличувана тощо; у професійному аспекті: досягнення цілей,

номінативна, соціальної оцінки, демонстрації компетентності, професійного тренінгу, професійного контролю, професійної ідентифікації, адаптації, професійного самовираження тощо.

Дослідження професійного іміджу показало, що це складне багаторівневе поняття, яке науковці розуміють по-різному, розглядаючи його сутність, структуру та функції. Водночас усі автори, незалежно від теоретико-методологічної бази, виділили загальні характеристики іміджу як продукту соціального сприйняття: цілісність, несуперечливість, ситуативність, гармонійність, керованість, інформативність, прагматичність, наближеність до стереотипів сприйняття тощо.

На основі аналізу літературних джерел і практики роботи загальноосвітньої школи зазначимо, що сучасні науковці виділили цілу низку структурних компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя, кожен з яких має свої складові. У таблиці 1 представлено погляди авторів на структурні компоненти іміджу майбутнього вчителя.

Таблиця 1

Погляди авторів на структурні компоненти іміджу майбутнього вчителя

Автор, літературне джерело	Структура іміджу
<p>Горовенко О. А. Формування особистісно-професійного іміджу вчителя загальноосвітнього навчального закладу засобами самопрезентації: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец.: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Оксана Анатоліївна Горовенко. – Харків, 2013. – 209 с.</p>	<p>Складові іміджу вчителя:</p> <ul style="list-style-type: none"> – внутрішнє «Я» (внутрішній образ учителя, що відповідає обраному фаху й виявляється в його професійній культурі й мисленні, емоційності й творчому настрої, привабливості й вишуканості, внутрішній стійкості й гідності тощо); – візуальний образ учителя (засвідчує ціннісні риси, які в гармонійному поєднанні з педагогічним артистизмом створюють позитивний образ учителя, сприяють формуванню приємного враження й репутації); – комунікативність (використання вербальних і невербальних засобів спілкування: жести, міміка, пантоміміка, інтонація, темпоритм мовлення тощо).
<p>Ковальова О. О. Психологічні особливості формування основ професійного іміджу в</p>	<p>Компоненти іміджу вчителя:</p> <ul style="list-style-type: none"> – професійний (якість праці (роботоголік, ледар, не виражений), рейтинг (високий, низький, не виражений), репутація (повага

РОЗДІЛ. ВИЦА ШКОЛА

<p>майбутніх педагогів [Рукопис]: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / Олена Олександрівна Ковальова. – Одеса, 2007. – 340 с.</p>	<p>учнів і батьків, повага колег, повага керівника));</p> <ul style="list-style-type: none"> – візуальний (зовнішній вигляд (одяг, зачіска, макіяж), предметне середовище (кабінет, власне житло, прикраси, авто, оформлення документів), міміка й жести (вираз обличчя, рухи, звичка, хода, пози)); – аудіальний (комунікативна складова (уміння слухати, почуття гумору, активність у спілкуванні), ораторське мистецтво (тембр, тон голосу, швидкість мовлення, літературність мови) і думка інших (позитивна, негативна, не виражена)).
<p>Ковальчук Л. Формування іміджу майбутнього вчителя у процесі вивчення педагогічних дисциплін в класичному університеті / Лариса Ковальчук // Вісник Львів. ун-ту. Серія педагогічна. – Львів, 2007. – Вип. 22. – С. 65-74</p>	<p>Структура іміджу вчителя є полікомпонентна. Його структурними компонентами є:</p> <ul style="list-style-type: none"> – внутрішнє «Я» (внутрішній образ, що відповідає обраному фаху й виявляється в професійній культурі й мисленні, емоційності й творчому настрої, привабливості й вишуканості, внутрішній стійкості й гідності, позиції й ступені мобілізації тощо); – зовнішній вигляд (засвідчує про ціннісні риси, які в гармонійному поєднанні з педагогічним артистизмом створюють позитивний образ учителя, сприяють формуванню гарного враження й репутації, допомагають виявити себе не лише привабливою людиною, але й чудовим педагогом); – використання вербальних і невербальних засобів спілкування (жести, міміка, пантоміміка, інтонація, магія слова, темпоритм мовлення).
<p>Мартинець Л. А. Імідж сучасного вчителя / Лілія Мартинець; упоряд. І. М. Рожнятовська. – К.: Шк. світ, 2011. – 96 с.</p>	<p>Структурування іміджу ділової жінки-вчителя: комунікативна компетентність; інформативна тілорухливість; уміння володіти словом; гарні манери; фейсбілдинг; дрес-код.</p>

<p>Розмолодчикова І. В. Формування професійного іміджу вчителя початкових класів у процесі вивчення фахових дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / І. В. Розмолодчикова. – Кривий Ріг, 2011. – 263с.</p>	<p>Структура професійного іміджу як складова педагогічної культури майбутнього вчителя:</p> <ul style="list-style-type: none"> – за зовнішнім аспектом (інтерактивний образ, бездоганний зовнішній вигляд, виразність міміки, одяг, аксесуари, зачіска, макіяж, уміння використовувати простір у спілкування тощо); – внутрішнім (менталітет, цінності, мотивація, цілі, інтереси, потреби, інтелект, мистецтво подобатись тощо).
<p>Савченко Н. Професійний імідж учителя початкової школи як предмет психолого-педагогічних досліджень / Н. Савченко / Психолого-педагогічні проблеми сільської школи, 2015. – Вип. 53. – С. 55-62.</p>	<p>Структурні компоненти професійного іміджу вчителя:</p> <ul style="list-style-type: none"> – внутрішні атрибути особистості, що є порівняно статичними й презентуються через Я-концепцію вчителя, мотиви та цінності педагогічної діяльності, професійно значущі якості вчителя, професійну компетентність як систему професійних знань, умінь, навичок та здібностей; – зовнішні атрибути (габітарний, комунікативний та процесуальний образ учителя), які досить оперативно змінюється залежно від вимог суспільства до професійної діяльності фахівця, освітнього середовища та особистісних цілей педагога.
<p>Серман Л. І. Аналіз показників та рівнів сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов / Л. І. Серман / Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». – Харків, 2015. – Вип. 49. – С. 234-244.</p>	<p>Структурні компоненти професійного іміджу майбутнього вчителя:</p> <ul style="list-style-type: none"> – зовнішній образ; – мотивація; – професійно-комунікативна компетентність; – самоорганізація; – самоусвідомлення в професії; – загальнолюдські ціннісні орієнтири.
<p>Становлення позитивної Я-концепції майбутнього вчителя:</p>	<p>Структура іміджу майбутнього вчителя:</p> <ul style="list-style-type: none"> – «Я-образ» – це те, якої думки суб'єкт

Монографія / [авт. тексту З. Н. Курлянд, О. А. Галіцан, С. С. Єрмакова та ін.]. – О. : ПНЦ АПН України : СВД Черкасов, 2005. – 163 с.	про себе (при цьому самооцінка виступає як самоповага); – «Я-реальне» – це те, якими ми є насправді (формується вже не на знаннях, а на оцінці, як правило, неусвідомленій і не завжди позитивній); – «Я-імідж» – це «Я» – зовнішнє, тобто те, як людина себе «подає» (такі установки пов'язані з уявленнями індивіда про омріяний образ) (С. Єрмакова, с. 45-46).
---	--

Аналіз структурних компонентів іміджу майбутнього вчителя показав, що загальна тенденція виділення компонентів полягає в такому: виділяються переважно зовнішні та внутрішні характеристики. Лише деякі автори виділили загальні особистісні або суб'єктні структури, які впливають на професійний імідж фахівця. Це висока культура, освіта, професіоналізм, самосвідомість, Я-концепція, самоорганізація, самоусвідомлення в професії, загальнолюдські ціннісні орієнтири тощо.

Провівши ґрунтовний аналіз різних підходів до вивчення структурних компонентів іміджу, зауважимо, що для формування професійного іміджу майбутнього вчителя важливо враховувати взаємозв'язок усіх його компонентів, бо формування відбувається під впливом багатьох взаємопересічних характеристик, кожна з яких існує об'єктивно й додатково змінюється під час суб'єктивного сприйняття, оцінки та регуляції. Процес формування іміджу, як зазначили Н. Гейжан і Н. Каданцева, у такому разі не пов'язаний із порушенням етичних норм, бо не руйнує структуру особистості, а навпаки, відноситься до процесу її внутрішнього зросту [6, с. 136].

Висновки. Отже, професійна діяльність майбутнього вчителя відзначається наявністю різних характеристик, зокрема такого психолого-педагогічного феномену, як імідж. Імідж педагога – це його неповторна індивідуальність, яка забезпечує інтенсивний вплив на учнів і результат учительської праці.

Формування професійного іміджу – складний, трудомісткий процес, що вимагає систематичної роботи над собою, над своїми зовнішніми та внутрішніми індивідуальними, особистісними та професійними якостями, бо від успішного їх розв'язання залежить уся педагогічна діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Крысин Л.П. Толковый словарь иноязычных слов / Л.П.Крысин. – М., 2008. – 944 с.

2. Психология: словарь / под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
3. Бондаренко В.І. Педагогічна технологія формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій / В.І.Бондаренко // Науковий журнал «Молодий вчений» – № 4 (19) – Частина 3. – 2015. – С. 14-18.
4. Аверченко Л. К. Имидж и личностный рост: [учеб. пособие для студентов, аспирантов, педагогов, прак. психологов] / Л. К. Аверченко ; М-во общ. и проф. образования РФ. Новосиб. гос. акад. экономики и упр.]. – Новосибирск : НГАЭиУ, 1999. – 146 с.
5. Квеско Р. Б., Квеско С. Б. Имиджелогия: учебное пособие / Р. Б. Квеско, С. Б. Квеско. – Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2008. – 116 с.
6. Гейжан Н. Ф., Каданцева Н. П. Структура и содержание имиджа сотрудников органов внутренних дел / Н. Ф.Гейжан, Н. П.Каданцева //Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2013. – № 1 (57). – С. 134-139

Стаття надійшла до редакції 27.03.2017.

КОРКИШКО Елена

кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогики высшей школы ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

улица генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: l.korkishko@mail.ru

ВЕТОХ Наталья

соискатель степени высшего образования «магистр» ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

улица генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: Nata.vetox@yandex.ua

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРНЫХ КОМПОНЕНТОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ИМИДЖА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

Резюме. В статье раскрыта сущность понятия «профессиональный имидж» в становлении личности педагога. Основное внимание уделяется проблеме определения сущности, функций, структурных компонентов профессионального имиджа будущего учителя. Уточнено, что профессиональный имидж – гармоничная совокупность внешних и внутренних индивидуальных, личностных и профессиональных качеств, к формированию которых целенаправленно стремится будущий учитель с целью достижения оптимального результата образовательной деятельности. Рассмотрены функции имиджа будущего учителя: общие, в

педагогическом и профессиональном аспектах. Проведен обстоятельный анализ различных подходов к изучению структурных компонентов имиджа и сделан вывод, что для формирования профессионального имиджа будущего учителя важно учитывать взаимосвязь всех его компонентов.

Ключевые слова: имиджология, образ, имидж, профессиональный имидж, будущий учитель, сущность имиджа, функции, структурные компоненты.

KORKISHKO OLENA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Chair of Pedagogy of Higher School of SHEI “Donbas State Pedagogical University”

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, 84116, Ukraine

E-mail: l.korkishko@mail.ru

VETOKH Natallya

Applicant of the Degree of Higher Education of “Master” of SHEI “Donbas State Pedagogical University”

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, 84116, Ukraine

E-mail: Nata.vetox@yandex.ua

GENERAL CHARACTERISTICS OF STRUCTURAL COMPONENTS OF PROFESSIONAL IMAGE OF FUTURE TEACHERS

Summary. The article reveals the essence of the notion of "professional image" in the development of the individual of the teacher. The focus is on the problem of determining the essence, functions and structural components of the professional image of the future teacher. It is specified that a professional image is a harmonious complex of external and internal individual, personal and professional qualities, to the formation of which the future teacher purposefully resorts in order to achieve the optimal result of the educational activities. The functions of the image of the future teacher are analyzed – the general ones in the professional and pedagogical aspects. A detailed analysis of different approaches to the study of the structural components of the image has been carried out and it has been concluded that for the formation of professional image of the future teacher it is important to consider the interconnection of all its components.

Key words: image study, shape, image, professional image, future teacher, essence of image, functions, structural components.

Abstract. Introduction. One of the urgent problems of Pedagogy is forming the image the teacher, personality which is capable of active teaching creative work and constant self-improvement, that is the individual of the teacher with the shaped professional and personal image, which ensures the formation of the intellectual potential of the nation.

Analysis of publications. The various aspects of the mentioned problem have been reflected in the scientific heritage by H. Pocheptsov, I. Symonova,

V. Shepel', O. Horovenko, N. Huziy, A. Kalyuzhnyy, V. Bondarenko, Yu. Dzyadevych, V. Isachenko, I. Razmolodchykova, M. Sperans'ka-Skarha and others.

Purpose. The aim of the article is in disclosing the general characteristics of the structural components of the professional image of the future teacher.

Results. The notion of image of the future teacher is treated differently in the present studies. After analyzing this notion in the studies of modern scientists, researchers, we can say that according to the generally accepted opinion, the professional image of the teacher is the stereotype of the image of the teacher, which reflects in the perception of pupils, parents, colleagues and social environment the important personality characteristics, professional activities and communication, behavior and appearance, etc.; the harmonious complex of external and internal individual, personal and professional qualities, to the formation of which the future teacher purposefully resorts in order to achieve the optimal result of the educational activities.

The absence of the unified interpretation of the professional image of the teacher leads to the fact that researchers have different approaches to defining its functions and structural components. The widest range of functions of the image are highlighted in the researches by R. Kvesko, S. Kvesko, I. Symonova, M. Sperans'ka-Skarha, V. Shepel'. The analysis of the scientific achievements of modern scientists, researchers enables to single out the functions of the image of the future teacher – the general ones, in the pedagogical and professional aspects.

However, all the authors, regardless of the theoretical and methodological base, single out the general characteristics of the image as a product of social perception: integrity, consistency, being situational, harmony, control, informativity, proximity to stereotypes and so on.

The analysis of the structural components of the image of the future teacher has shown that the overall trend of highlighting the components is as follows: mainly external and internal characteristics are highlighted. Only some authors identify the common personal or subjective structures that affect the professional image of the specialist. This is high culture, education, professionalism, self-consciousness, I-concept, self-organization, self-awareness in the profession, common valuable orientations, etc.

Conclusion. Thus, the professional activity of the future teachers is noted by the presence of different characteristics, in particular such a psycho-pedagogical phenomenon as an image. The image of the teacher is his/her unique personality, which provides an intense impact on pupils and the result of teacher's work.

REFERENCES

1. Krysin L. P. *Tolkovyvy slovar' inoyazychnykh slov* / L. P. Krysin. – M., 2008. – 944 s.

2. Psikhologiya: slovar' / pod obshch. red. A. V. Petrovskogo, M. G. Yaroshevskogo. – M.: Politizdat, 1990. – 494 s.
3. Bondarenko V.I. Pedagogichna tekhnolohiya formuvannya profesiynoho imidzhu maybutnikh uchyteliv tekhnolohiy / V.I.Bondarenko // Naukovyy zhurnal «Molodyy vchenyy» – № 4 (19) – Chastyna 3. – 2015. – S. 14-18.
4. Averchenko L. K. Imidzh i lichnostnyy rost : [ucheb. posobiye dlya studentov, aspirantov, pedagogov, prak. psikhologov] / L. K. Averchenko ; M-vo obshch. i prof. obrazovaniya RF. Novosib. gos. akad. ekonomiki i upr.]. – Novosibirsk : NGAEiU, 1999. – 146 s.
5. Kvesko R. B., Kvesko S. B. Imidzhelohiya: uchebnoye posobiye / R. B. Kvesko, S. B. Kvesko. – Tomsk: Izd-vo Tomskogo politekhnicheskogo universiteta, 2008. – 116 s.
6. Geyzhan N. F., Kadantseva N. P. Struktura i sodержaniye imidzha sotrudnikov organov vnutrennikh del / N. F.Geyzhan, N. P.Kadantseva //Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta MVD Rossii. – 2013. – № 1 (57). – S. 134 – 139.

(переклад на англійську мову зробено: Слабоуз В. – к. філолог. н., доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»)

УДК 378.035: 316.46

МАХНОВСЬКИЙ Сергій

молодший науковий співробітник кафедри хімічного матеріалознавства, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022

E-mail: makhnovskiy@karazin.ua

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. У статті визначено педагогічні умови формування лідерської позиції студентів в освітньому середовищі класичного університету. Висвітлено процес їх реалізації на практиці. Відповідно до першої умови, відбувалось цілеспрямоване використання інноваційно-рефлексивного потенціалу створеного середовища з метою формування лідерської позиції студентів. Згідно з другою умовою, забезпечувалось оптимальне співвідношення між педагогічним керівництвом діяльністю
© Махновський С., 2017

різних постійних і тимчасових за складом студентських спільнот та їх самоорганізацією. Як вимагала третя визначена педагогічна умова, майбутні фахівці залучались до різних видів суспільно корисної діяльності з метою збагачення досвіду лідерської позиції.

Ключові слова: лідерська позиція, освітнє середовище, студент, класичний університет, педагогічні умови.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах синергетичного розвитку суспільства формування майбутніх фахівців як активних лідерів стає стратегічним завданням і для кожного вишу, і для держави загалом. Адже можливість майбутнього процвітання України значною мірою залежить не тільки від професійної компетентності громадян, але й від їхньої спроможності мобілізувати спільні зусилля колективу на досягнення висунутих перед ними цілей, успішно вести інших людей за собою. Це зумовлює актуальність проблеми формування лідерської позиції студентів в освітньому середовищі класичного університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукової літератури дозволило з'ясувати, що вченими розкрито різні питання, пов'язані з порушеною проблемою: суть лідерства та його роль у життєдіяльності суспільства (О. Бодальов, Р. Кричевський, Б. Паригін та ін.), науково-методичні засади формування лідерських якостей учнів та студентів (Д. Алфімов, Ю. Кращенко, Н. Семченко та ін.), методи й форми формування лідерської позиції в сучасній молоді (Є. Воронін, І. Кунгурова, О. Хмизова та ін.), особливості здійснення процесу виховання студентів класичного університету (В. Бакіров, Ю. Старосельська, І. Тарапов та ін.). Однак встановлено, що проблема формування лідерської позиції студентів в освітньому середовищі класичного університету комплексно не досліджувалась, а її актуальність не викликає сумніву. Зазначимо, що в попередніх авторських публікаціях було визначено педагогічні умови, які, за сформульованою гіпотезою дослідження, підвищують ефективність процесу формування лідерської позиції студентів в освітньому середовищі класичного університету. Ці умови реалізовувались на практиці під час здійснення навчально-виховного процесу в університеті.

Метою статті є висвітлення практичної реалізації педагогічних умов формування лідерської позиції студентів в освітньому середовищі класичного університету.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У попередніх авторських публікаціях нами було визначено педагогічні умови формування лідерської позиції студентів в освітньому середовищі

класичного університету, котрі передбачають забезпечення: цілеспрямованого використання для досягнення поставленої мети інноваційно-рефлексивного потенціалу створеного середовища; оптимального співвідношення між педагогічним керівництвом діяльністю різних постійних і тимчасових за складом студентських спільнот та їх самоорганізацією; залучення майбутніх фахівців до різних видів суспільно корисної діяльності з метою збагачення їхнього досвіду прояву цієї позиції. Проаналізуємо більш докладно практичну реалізацію цих умов.

Уточнимо, що в дослідженні під освітнім середовищем класичного університету розуміється система засобів, соціальних та матеріально-предметних чинників, міжособистісних взаємодій, що забезпечує професійно-особистісне становлення майбутнього фахівця, зокрема формування його лідерської позиції. З урахуванням думок провідних учених (А. Баль, С. Головлева, В. Оржеховська, Т. Федорченко [1; 2; 7] та ін.) було зроблено висновок про те, що структура цього середовища включає такі компоненти: просторово-предметний, комунікативно-духовний і змістово-діяльнісний. Як було з'ясовано в попередньому дослідженні, створене в класичному університеті освітнє середовище має значний інноваційно-рефлексивний потенціал щодо формування лідерської позиції студентів, причому реалізація цього потенціалу має охоплювати всі вищевказані компоненти цього середовища.

Так, його просторово-предметний компонент передбачав оптимальне використання в процесі формування лідерської позиції студентів матеріально-технічної бази університету (будівлі, матеріально-технічне оснащення та інші матеріальні цінності). Формування цього компонента вимагало також розробки потрібного для забезпечення подальшого становлення лідерської позиції майбутніх фахівців й активізації рефлексії ними результатів цього процесу науково-методичного забезпечення, що включає нормативні документи, які регламентують здійснення навчання й виховання студентів у класичному університеті, а також відповідні навчальні й науково-методичні матеріали.

Конкретизуємо, що в навчально-виховному процесі широко використовувалася матеріально-технічна база університету (зокрема, актовий і спортивний зали, бібліотека, типографія, дослідницькі лабораторії, спеціалізовані кабінети, комп'ютерні та інші навчальні аудиторії, а також матеріально-технічне оснащення вишу: комп'ютерна техніка, музичні інструменти, спортивний інвентар, декорації, театральні костюми тощо). Також у контексті розв'язання порушеної проблеми дослідження здійснювалось збагачення науково-методичної складової зазначеного компонента виховного середовища. З цією метою було підготовлено відповідні науково-методичні матеріали, зокрема розроблено

комплекси навчальних завдань і роздатковий дидактичний матеріал із різних навчальних дисциплін для організації інтерактивної навчальної діяльності студентів, вказівки й пам'ятки для них, методичні рекомендації для викладачів і кураторів академічних груп, плани-конспекти виховних заходів на відповідну тематику тощо. Ці матеріали широко використовувались у процесі формування лідерської позиції студентів.

Зауважимо, що комунікативно-духовний компонент освітнього середовища пов'язаний із створенням сприятливої психологічної атмосфери в університеті, підтриманням домінування в ньому соціально значущих корпоративних цінностей, традицій, ідеалів та норм поведінки, створенням ефективної мережі вертикальних та горизонтальних комунікативних зв'язків, необхідних для успішної реалізації педагогічної взаємодії на основі прояву всіма учасниками взаємодії поваги й толерантності до інших людей. Варто підкреслити, що викладачі у своїй практичній роботі намагались повною мірою реалізовувати виховні можливості цього компонента освітнього середовища в плані формування лідерської позиції студентів.

Зокрема, педагоги значну увагу приділяли створенню доброзичливих відносин між усіма учасниками навчально-виховного процесу, забезпеченню сприйняття студентами феномену лідерства як важливої особистісної цінності, розвитку в них мотивації щодо подальшого розвитку власної лідерської позиції. Крім того, у процесі формування у студентів зазначеної позиції відбувалось цілеспрямоване поповнення виховних університетських традицій (наприклад, створювались нові корпоративні символи, організовувались виховні заходи з проблеми лідерства, проведення яких поступово набувало системного характеру).

Наприклад, у ХНУ В. Н. Каразіна було організовано так звану Каразінську школу лідерства, в якій майбутні фахівці мали нагоду не тільки отримати необхідні їм знання з проблеми формування лідерських якостей та лідерської позиції, але й пройти відповідні тренінги під керівництвом кваліфікованих фахівців у цій галузі. Крім того, корпоративною традицією класичного університету стало проведення систематичних зустрічей з відомими науковцями, бізнесменами, політичними діячами та представниками інших професій, які відрізнялись сформованими лідерськими якостями й активною життєвою позицією. Практичні рекомендації цих професіоналів представляли значний інтерес для майбутніх фахівців.

У свою чергу, змістово-діяльнісний компонент освітнього середовища забезпечував реалізацію сукупності форм і методів організації навчального-виховного процесу, спрямованих на професійно-особистісне становлення студентів, опанування ними суспільно важливих особистісних

якостей, формування в кожного з них чітко вираженої лідерської позиції. Уточнимо, що реалізація інноваційно-рефлексивного потенціалу змістово-діяльнісного компонента виховного середовища передбачала використання різних методів і форм роботи зі студентами, спрямованої на формування їхньої лідерської позиції. Причому педагогічна взаємодія охоплювала як аудиторну, так і позааудиторну діяльність молодих людей.

Важливо підкреслити, що до формування лідерської позиції студентів університету активно залучались різні відомі й авторитетні для студентів лідери, які вже досягли у своєму житті певних вершин. Наприклад, власник ТЦ «Французький бульвар», голова правління Харківського офісу Європейської Бізнес-Асоціації І. Сбитнев прочитав для студентів лекцію на тему «Бізнес-ідеї, або яка стати власником найуспішнішого ТЦ у місті» (підтема: «Які якості лідера необхідно розвивати, щоб стати успішним»). Учасник чотирьох міжнародних обмінів по програмі Erasmus+ В. Домбовецький організував для майбутніх фахівців воркшоп на тему «Лідерство та управління мотивацією».

Деякі запрошені гості проводили цікаві й корисні для студентів майстер-класи, присвячені проблемі формування активної лідерської позиції особистості. Наприклад, значний інтерес у майбутніх фахівців у цьому плані викликав інтелектуально-розвивальний спіч «Лідерство як стиль життя», організований засновником компанії Pushkin & Mafia Entertainment В. Пушкіним та керівником весільного агентства «Dolce Vita» Ю. Беляєвою. Вочевидь, що проведення такої виховної роботи позитивно впливало на процес формування лідерської позиції студентів й, зокрема, спонукало їх до здійснення самоконтролю та самооцінки стану її сформованості, спонукало до подальшого самовдосконалення.

Зазначимо, що реалізація другої визначеної педагогічної мови формування лідерської позиції студентів університету передбачала забезпечення оптимального співвідношення між педагогічним керівництвом діяльністю різних постійних і тимчасових за складом студентських спільнот та їх самодіяльністю. Як пояснював М. Сметанський, у такому випадку виникає своєрідний педагогічний резонанс, бо відбувається збіг зовнішніх (цілеспрямований вплив викладачів, колективу, громадськості) і внутрішніх (самоорганізація, самовиховання) процесів. У свою чергу, це забезпечує отримання найкращих педагогічних результатів при затраті менших сил і часу [8, с. 902].

Варто уточнити, що на початку проведення педагогічної діяльності з метою формування лідерської позиції студентів, викладачі та куратори груп виконували достатньо активну роль в організації їхньої життєдіяльності. Однак навіть на першому етапі реалізації цієї діяльності педагоги не намагались нав'язувати молодим людям власну волю стосовно

вибору способів досягнення поставлених цілей. Наприклад, студентам надавалась можливість самостійного пошуку в межах роботи малих груп різних варіантів виконання запропонованих начальних завдань, розв'язання створених проблемних ситуацій та вибору шляхом колективного обговорення найкращого з цих варіантів. Ще більше свободи майбутні фахівці отримували під час організації позааудиторної діяльності. Зокрема, вони активно залучались до розробки плану виховної роботи на рівні академічної групи, факультету та університету, складання плану-конспектів різних заходів, а також їх проведення. При цьому педагоги різними педагогічними способами спонукали майбутніх фахівців до прояву лідерської позиції.

У міру просування студентів на шляху формування лідерської позиції викладачі все менше втручались в організацію їхньої колективної діяльності, тобто сила впливу з боку педагога поступово зменшувалась, а роль самодіяльності самих студентів як прояву їхньої творчої ініціативи в певній справі, навпаки, зростала. Отже, чим вище ставав рівень сформованості лідерської позиції студентів, тим в більшій мірі спостерігалась зміна ролі педагога від керівника їхньої діяльності на роль модератора, консультанта, порадника, який забезпечував педагогічний супровід професійно-особистісного становлення майбутніх фахівців та надавав їм кваліфіковану допомогу в тому обсязі, в якому вона їм була потрібна для подолання наявних труднощів.

Реалізація третьої визначеної педагогічної умови вимагала залучення майбутніх фахівців до різних видів суспільно корисної діяльності з метою збагачення їхнього досвіду прояву лідерської позиції. За висновками вчених, ця діяльність характеризується тим, що вона: 1) є добровільною, безкорисною й безоплатною та виконується на благо свого колективу, суспільства й самої особистості, сприяючи їх розвитку; 2) має соціально корисний характер; 3) створює сприятливі передумови для прояву студентами лідерської позиції, соціальної активності, відповідальності перед собою й державою. У різних джерелах виділено різні види суспільно корисної діяльності: ідейно-політична, спортивна, культурно-масова (культурно-дозвіллева), волонтерська тощо [5; 6].

Також у дослідженні визначено, що основною формою суспільно корисної діяльності студентів є студентське самоврядування (студентські ради, профспілкові організації студентів, громадські об'єднання), яке охоплює різні царини життєдіяльності студентської громади вишу та всі його структурно-організаційні рівні: групу, потік, факультет, гуртожиток, виш загалом [3; 4; 9]. Як цілком справедливо наголошує Ю. Кращенко, студентське самоврядування слід сприймати сьогодні як «школу вчинків, середовище спілкування та спільної творчої діяльності, котру можна

здійснювати тільки разом, лише в команді». Дослідник зазначає, що кожна команда (свідомо чи несвідомо) визначає своїх лідерів та йде за ними, добровільно підкоряючись його розпорядженням [5, с. 40]. У контексті порушеної проблеми в нагоді також стала думка автора про доцільність виокремлення двох напрямів становлення студентського лідера: 1) проведення представниками органів студентського самоврядування заходів, що спрямовані на розвиток лідерських якостей та лідерської позиції майбутніх фахівців; 2) здійснення студентами будь-якої колективної діяльності в межах функціонування органів самоврядування [5, с. 44].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У статті висвітлено практичну реалізацію визначених педагогічних умов формування лідерської позиції студентів в освітньому середовищі класичного університету. Подальші розвідки в цьому напрямку передбачають проведення аналізу результатів апробації цих умов в навчально-виховному процесі цього вишу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баль А. Середовищний підхід у вихованні особистості / А. Баль // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань : ПП Жовтий О.О., 2014. – Випуск 50. – С. 156-161.
2. Головлева С. М. Компоненты образовательной среды субъектно-ориентированного типа педагогического процесса / С. М. Головлева // Ярославский педагогический вестник. – 2015. – № 4. – С. 18-22.
3. Каюмова О. Участь органів студентського самоврядування та їх об'єднань у формуванні та реалізації освітньої та молодіжної політики / О. Каюмова, Т. Яцків, Я. Хауляк. – Л. : Юриспруденція, 2008. – 176 с.
4. Кращенко Ю. П. Особливості організації системи студентського самоврядування / Ю. П. Кращенко // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 6. – С. 255-262.
5. Кращенко Ю. П. Студентське самоврядування як середовище виховання лідерських якостей майбутніх учителів / Ю. П. Кращенко // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. наук. пр. – Ялта : Крим. гуманіт. ун-т, 2010. – Вип. 26, Ч. 3. – С. 38-45.
6. Мамаєва О. А. Особливості організації громадської діяльності майбутніх учителів вищих педагогічних навчальних закладів України [Електронний ресурс] / О. А. Мамаєва. – Режим доступу : http://rusnauka.com/26_NII_2011/Pedagogica/2_91765.doc.htm
7. Оржеховська В. М. Сутність превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу / В. М. Оржеховська, Т. Є. Федорченко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та

учнівської молоді : зб. наук. праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД. – 2013. – Вип. 17, кн. 2. – С. 71-78.

8. Сметанський М. І. Студентське самоврядування / М. І. Сметанський // Радянська школа. – 1990. – № 6 (729). – С. 90-93.
9. Троцько Г. В. Студентське самоврядування як засіб розвитку особистості / Г. В. Троцько // Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. пр. до 15-річчя АПН України : у 5 т. / АПН України. – К., : Пед. думка, 2007. – Т. 1 : Теорія та історія педагогіки. – С. 296-307.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2017.

МАХНОВСКИЙ Сергей

младший научный сотрудник кафедры химического материаловедения, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

Площадь Свободы, 4, г. Харьков, Украина, 61022

E-mail: makhnovskiy@karazin.ua

ПРАКТИЧЕСКАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИДЕРСКОЙ ПОЗИЦИИ СТУДЕНТОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ КЛАССИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Резюме. В статье определены педагогические условия формирования лидерской позиции студентов в воспитательном среде классического университета. Освещен процесс их реализации на практике. Согласно первого условия, осуществлялось целенаправленное использование с целью формирования лидерской позиции студентов инновационно-рефлексивного потенциала созданной среды. В соответствии со вторым условием, обеспечивалось оптимальное соотношение между педагогическим руководством деятельностью различных постоянных и временных по составу студенческих сообществ и их самоорганизацией. Как требовало третье педагогическое условие, будущие специалисты привлекались к различным видам общественно полезной деятельности с целью обогащения опыта проявления лидерской позиции.

Ключевые слова: лидерская позиция, образовательная среда, студент, классический университет, педагогические условия.

МАХНОВСКИЙ Serhii

junior researcher of the Department of Chemical Materials Science, V. N. Karazin Kharkiv National University

Freedom Square, 4, Kharkiv, Ukraine, 61022

E-mail: makhnovskiy@karazin.ua

PRACTICAL IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING THE LEADING POSITION OF

STUDENTS IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE CLASSICAL UNIVERSITY

Summary. The article defines the pedagogical conditions for the formation of the leading position of students in the educational environment of the classical university. The process of its implementation in practice is highlighted. According to the first condition, purposeful use was made of the innovative-reflective potential of the created environment to form the leading position of students. In accordance with the second condition, the optimal correlation between the pedagogical management of the activities of various permanent and temporary student communities and the self-organization of students was ensured. As the third pedagogical condition demanded, the future specialists were involved in various types of socially useful activity with the goal of enriching the experience of manifesting the leading position.

Key words: leadership position, educational environment, student, classical university, pedagogical conditions.

Abstract. The publication highlights the process of implementation of these pedagogical conditions of forming leading position in the educational environment of students of classical university. Specifying the process of creating the first of the required conditions, we note that in the process of student leading positions they widely used reflective innovative potential of all identifiable components of the environment, space-substantive, communicative and spiritual in content and activity. Thus, the first component is provided for optimal use in the formation of student leading position of Logistics University and developing the necessary scientific and methodological support that included normative educational documents, relevant academic and teaching materials. Trying to full advantage in terms of forming leading position students educational opportunities communicative spiritual component of the educational environment, teachers considerable attention to creating friendly relations between all participants of the educational process, ensuring the perception of the students of the phenomenon of leading as an important personal values, targeted enrichment of educational university traditions. Using the innovative potential of content reflective-activity component of the educational environment was related to the practical implementation of collectively forms and methods of educational process aimed at the professional and personal development of students mastering their socially important personal qualities formation in each distinct leading position.

The implementation of the second Pedagogical conditions of formation of leading positions included providing university students the optimal balance between teaching management of various permanent and temporary staff for the student community and their self-activity. According to the third educational

condition there was the attraction future professional to different types of socially useful activities to enrich the experience of display leading position.

REFERENCES

1. Bal A. Seredovyshchnyy pidkhid u vykhovanni osobystosti / A. Bal // *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoyi shkoly : zb. nauk. prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny.* – Uman : PP Zhovtyy O.O., 2014. – Vypusk 50. – S. 156-161.
2. Holovleva S. M. Komponenti obrazovatelnoy sredi subektno-oryentyrovannoho typu pedahohycheskoho protsessa / S. M. Holovleva // *Yaroslavskyy pedahohycheskyy vestnyk.* – 2015. – # 4. – S. 18-22.
3. Kayumova O. Uchast orhaniv student·skoho samovryaduvannya ta yikh obyednan' u formuvanni ta realizatsiyi osvith'oyi ta molodizhnoyi polityky / O. Kayumova, T. Yatskiv, Ya. Khaulyak. – L. : Yurysprudentsiya, 2008. – 176 s.
4. Krashchenko Yu. P. Osoblyvosti orhanizatsiyi systemy student·skoho samovryaduvannya / Yu. P. Krashchenko // *Vytoky pedahohichnoyi maysternosti : zb. nauk. prats.* – 2009. – Vyp. 6. – S. 255-262.
5. Krashchenko Yu. P. Student·ske samovryaduvannya yak seredovyshche vykhovannya liderskykh yakostey maybutnikh uchyteliv / Yu. P. Krashchenko // *Problemy suchasnoyi pedahohichnoyi osvity : zb. nauk. pr.* – Yalta : Krym. humanit. un-t, 2010. – Vyp. 26, Ch. 3. – S. 38-45.
6. Mamayeva O. A. Osoblyvosti orhanizatsiyi hromadskoyi diyalnosti maybutnikh uchyteliv vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv Ukrayiny [Elektronnyy resurs] / O. A. Mamayeva. – Rezhym dostupu : http://rusnauka.com/26_NII_2011/Pedagogica/2_91765.doc.htm
7. Orzhekhovska V. M. Sutnist' preventyvnoho vykhovnoho seredovyshcha zahalnoosvith'oho navchalnoho zakladu / V. M. Orzhekhovska, T. Ye. Fedorchenko // *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannya ditey ta uchnivskoyi molodi : zb. nauk. prats.* – Kirovohrad : Imeks-LTD. – 2013. – Vyp. 17, kn. 2. – S. 71-78.
8. Smetansky M. I. Student·ske samovryaduvannya / M. I. Smetansky // *Radyanska shkola.* – 1990. – # 6 (729). – S. 90-93.
2. Trotsko H. V. Student·ske samovryaduvannya yak zasib rozvytku osobystosti / H. V. Trotsko // *Pedahohichna i psykhohichna nauky v Ukrayini : zb. nauk. pr. do 15-richchya APN Ukrayiny : u 5 t. / APN Ukrayiny.* – K.. : Ped. dumka, 2007. – T. 1 : Teoriya ta istoriya pedahohiky. – S. 296-307.

(переклала на англ. – Парфьонова О. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Харківського національного університету радіоелектроніки)

УДК 159.95

ПАРФЬОНОВА Оксана

к.п.н, доцент кафедри іноземних мов “Харківський національний університет радіоелектроніки”

пр. Науки, 14, Харків, Україна, 61166,

E-mail: sana_bellefleur@mail.ru

ФОРМУВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ВНЗ

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування міжетнічної толерантності у студентів ВНЗ. Автором проаналізовано та узагальнено поняття «толерантність» та «міжетнічна толерантність». У статті представлено основні причини, на базі яких виникають конфлікти в міжетнічних групах. Визначено, що одним із поширених чинників є егоцентризм. Установлено, що ефективним шляхом формування міжетнічної толерантності є організація полікультурної освіти. Виділено основні складові полікультурної освіти (когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний). Узагальнено особливості кожного із цих компонентів.

Ключові слова: міжетнічна толерантність, полікультурна освіта, студенти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Однією з ознак сьогодення є постійна взаємодія представників різних націй, культурних спільнот, етнічних груп. Зазначені процеси є невід'ємною частиною здійснення освітнього процесу у вищій школі. У свою чергу, цей факт зумовлює необхідність цілеспрямованого формування міжетнічної толерантності у студентів.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Слід зазначити, що різні аспекти проблеми взаємодії етнічних груп висвітлено у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, В. Євтух [7] розглядав концептуальні конструкти етносоціальних реалій, Л. Залановська [9] вивчала особливості умов формування міжетнічної толерантності студентів в системі професійної підготовки, Т. Атрощенко [4] розкрито особливості формування міжетнічної толерантності майбутніх учителів початкової школи тощо. Разом з тим, вважаємо, що суть і зміст поняття міжетнічної толерантності, визначення практичних шляхів її формування в молоді потребують подальшого уточнення.

Формування цілей статті. Мета статті – проаналізувати шляхи розв'язання проблеми формування міжетнічної толерантності у студентів вишів.

© Парфьонова, 2017

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграційні процеси сучасного суспільства обумовлюють значні зміни як у повсякденному житті, так і в системі вищої освіти, яка з кожним роком стає все більш міжнаціональною. В якості одного з таких чинників, що стали невід’ємною ознакою сьогодення, можна визначити саме міжетнічну взаємодію майбутніх фахівців під час навчання у ВНЗ. Однією з найважливіших складових цієї взаємодії є формування в майбутніх фахівців навичок толерантного ставлення до носіїв іншої культури. Слід зазначити, що виключно на основі толерантного відношення може вибудовуватись ефективна система міжетнічних відносин між людьми.

Варто зазначити, що проблема толерантності досліджувалась ученими ще з часів античності. Так, в IV столітті до н. е. в роботі «Нікомахова етика» Аристотель наголошує на наявності в певній частини людей такого світогляду, який дає змогу «однаково ставитися до знайомих та незнайомих, близьких та сторонніх» [3, с. 167].

Погляди Аристотеля було значно розвинені та поглиблені в більш пізній час. Зокрема, П. Ніколсон визначає толерантність в якості не тільки своєрідного поєднання довіри до іншої особистості та доброзичливого сприйняття її особистих характеристик та особливостей поведінки, але насамперед як моральний ідеал, тобто як цілком самостійну особистісну цінність. Отже, П. Ніколсон вважає, що людина має відмовитись від вживання своєї сили впливу на існування морально неприйняттого для нього відхилення.

Ряд аспектів досліджуваної проблеми розглядалися в українській філософсько-педагогічній думці видатними дослідниками, мислителями, філософами, вченими, зокрема Г. Сковородою, М. Пироговим, К. Ушинським. У своїх працях один із найвидатніших представників української філософської школи Григорій Савич Сковорода пов’язує толерантність із принципами індивідуальної етики людини. На його погляд, толерантність має стати невід’ємною якістю особистості [10, с. 50].

Як наголошується в сучасній науковій думці, становлення толерантного ставлення особистості до свого оточення, представників інших національностей забезпечується цілеспрямованим формуванням в неї міжетнічної толерантності. Зокрема, Е. Бімбаєва вважає, що міжетнічна толерантність є специфічною формою толерантності людей, яка виявляється у сфері їхніх міжетнічних відносин. На думку дослідниці, ця якість проявляється в активному ставленні особи до подій у світі, наявності установки на взаєморозуміння й повагу до думок, культури і способу життя інших людей та формується на основі визнання прав і свобод кожної особистості [6, с. 15].

На думку психологів Г. Солдатової та Л. Шайгерової, міжетнічна толерантність – це здатність особистості формувати позитивні взаємовідносини з представниками інших етнічних культур та світом у цілому, формувати власний позитивний образ світогляду. При цьому особливо важливими, найбільш значущими особистісними складниками толерантності дослідниці вважають оптимальний рівень емпатійності, гнучкості, комунікабельності [9, с. 114].

В іншому науковому джерелі зазначається, що термін «міжетнічна толерантність (від лат. *tolerare* – терпіти) постає передусім в якості терпимого ставлення представників однієї етнічної спільноти до представників іншої спільноти, інших, відмінних від стандарту культурних традицій та означає практичну готовність до позитивної взаємодії з носіями різних етнічностей [7, с. 54].

Як вважає Т. Атрощенко, міжетнічна толерантність являє собою складний особистісний процес формування навичок сприйняття світогляду представників інших етносів, що дозволяє їй вільно та успішно налагоджувати ефективну взаємодію з іншими особистостями в умовах полікультурного суспільства. Зазначений процес формування міжетнічної толерантності потребує здійснення цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу та створення відповідних умов: гуманізація навчально-виховного процесу, упровадження інноваційних технологій, проектування, створення культурно-освітнього середовища тощо [4, с. 25].

Слід відзначити, що на формування міжетнічної толерантності майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі впливають різні зовнішні фактори. Наприклад, К. Журба підкреслює, що поглиблення процесу глобалізації викликає відповідне посилення прагнення представників різних етнічних груп, націй та рас до ствердження та збереження своєї самоідентичності, посилення етнічного менталітету, до збереження й розвитку національно-етнічних традицій, звичаїв, мов, оригінальних рис етнічної культури [8, с. 86]. Цей факт неоднозначно впливає на становлення міжетнічної толерантності особистості.

Під час проведення дослідження в нагоді також стали висновки науковців, які вивчали між групову поведінку, тобто дії членів однієї групи по відношенню до інших. У процесі наукового пошуку вчені виявили різні важливі причини появи непорозумінь і конфліктів у між групових міжетнічних відносинах, зокрема явище етноцентризму. Його зафіксував американський соціолог В. Самнер під час вивчення етнічних груп і кваліфікував як переконаність у перевазі власної етнічної й культурної групи над рештою груп [1, с. 17].

Труднощі при формуванні навичок толерантно спрямованих міжетнічних та міжкультурних стосунків зумовили появу нової форми

освіти, спрямованої насамперед на ефективне вирішення зазначеної проблеми. Система навчання, метою якої поряд із іншими завданнями, є формування в молоді толерантних міжетнічних взаємин, отримала назву полікультурної освіти. Як вважає професор лінгвістики, педагогіки та культури Університету штату Массачусетс С. Ніето, полікультурна освіта реалізується як процес формування цінностей і толерантних поглядів молоді стосовно інших людей [2, с. 36].

Як зазначається в науковій літературі, головна ідея полікультурної освіти полягає в тому, що всі вихованці – незалежно від статі, соціальної, расової та культурної належності, повинні мати рівні можливості щодо навчання. Відповідно до цього вирішується проблема реформування освіти з метою надання рівних прав, незважаючи на расову чи культурну приналежність. Крім того, значна увага має приділятися формуванню міжетнічної толерантності в кожного вихованця [11, с. 121].

Полікультурна освіта бере на себе подвійну функцію виховання громадян об'єднаної Європи – формування в них поваги до національних особливостей й подолання національних антагонізмів. У межах здійснення полікультурної освіти структура формування міжетнічної толерантності майбутнього фахівця представлена трьома компонентами:

когнітивним (система знань етнічного характеру; освіченість у сфері предмета, професійно-ділова підготовленість); зазначений компонент реалізується як знання культури і звичаїв інших країн і народів, толерантне ставлення до національних, расових, конфесійних відмінностей, здібність до міжкультурних комунікацій тощо;

емоційно-ціннісним (морально-етнічна спрямованість свідомості; потреба й інтерес до етнопедагогічної діяльності, інтеріоризація етнічних цінностей, культурна ідентифікація); зазначений компонент реалізується як розуміння студентом важливості та сутності міжетнічної толерантності й необхідності її реалізації у своїй професійній діяльності;

діяльнісним (система етнокультурних і етнопедагогічних умінь і навичок; прагнення до етнопедагогічної самоосвіти та самовдосконалення; досвід етнопедагогічної діяльності); зазначений компонент реалізується як володіння технологіями конструктивної взаємодії з представниками різних етносів; володіння технологіями професійної діяльності в полікультурному середовищі освіти; потреба в пізнанні інших культур і професійному спілкуванні з представниками інших національностей [5, с. 53].

Висновки. Таким чином, міжетнічна толерантність постає насамперед як система світосприйняття особистості, що виключає упереджене, негативне ставлення до представників іншої етнічної культури. Фактично процес формування міжетнічної толерантності реалізується в рамках полікультурно-орієнтованої системи освіти, а

результатом підготовки майбутнього фахівця виступає його готовність до прояву міжетнічної толерантності під час практичної професійної діяльності та в буденному житті. Поряд з цим слід зазначити, що на сьогоднішній день структура міжетнічної толерантності не є чітко визначеною та потребує подальшого уточнення. Це зумовлює вибір напрямку наших подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Galloti K. M. Gender and Developmental Differences in Adolescents Conceptions of Moral Reasoning / K. M. Galloti, S. F. Kozberk, M.C. Farmer // *Journal of Youth and Adolescence*. – 1991. – Vol. 20, № 1. – P. 13–30.
2. Nieto S. *Affirming Diversity ; The Socio-political Context of Multicultural Education* / S. Nieto. – 3rd ed. – New York : Longman Publishers, 2000. – P. 30–43.
3. Аристотель. Никомахова Етика [Текст] / Аристотель // Аристотель. Сочинения : в 4-х т. / общ. ред. А. И. Даватура. – М. : Мысль, 1983. – Т.4. – 830 с.
4. Атрощенко Т. О. Формування міжетнічної толерантності майбутніх учителів початкової школи у процесі теоретичної професійної підготовки / Т. О. Атрощенко // *Вісник Черкаського університету*. – 2016. – № 12. – С. 23–29.
5. Березюк О. С. Етнопедагогічна компетентність як основа етнокультурологічної підготовки майбутнього вчителя в умовах створення акмесередовища навчального закладу / О. С. Березюк // *Проблеми освіти : збірник наукових праць*. – Вип. 84. – Житомир-Київ, 2015. – С. 52–56
6. Бимбаева Э. В. Межэтническая толерантность современных студентов : автореф. дис. ... канд. соц. наук : спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы» / Э. В. Бимбаева. – Улан-Удэ, 2011. – 26 с.
7. Євтух В. Б. Концептуальні конструкти етносоціальних реалій: досвід трьохлітніх досліджень / В. Б. Євтух. – К. : НПУ ім. Драгоманова, 2010. – 86 с
8. Журба К. О. Виховання у школярів міжнаціональної толерантності як наукова проблема / К. О. Журба // *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць / Ін-т проблем виховання АПН України*. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2010. – Вип. 14, кн.1. – С. 86-87.

9. Залановська Л. І. Особливості умов формування міжетнічної толерантності студентів в системі професійної підготовки / Л. І. Залановська // Молодий вчений. – 2015. – № 11 (26). – С. 112–116.
10. Пісоцький В. Ідея толерантності в етиці Григорія Сковороди / В. Пісоцький // Людина і світ. – 1999. – № 10. – С. 49–51.
11. Сыродеева А. А. Поликультурное образование / А. А. Сыродеева. – М. : МИРОС, 2001. – 190 с.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2017.

ПАРФЕНОВА Оксана

К.п.н., доцент кафедри иностранных языков “Харьковский национальный университет радиотехники”
пр. Науки, 14, Харьков, Украина, 61166,
E-mail: sana_bellefleur@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖЭТНИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ ВУЗОВ

Резюме. Данная статья посвящена проблеме формирования межэтнической толерантности у студентов ВУЗов. Автором раскрыта и обобщена сущность понятий «толерантность» и «межэтническая толерантность». Выявлены основные причины недоразумений, возникающих у междоусобных групп. Установлено, что возможным решением данной проблемы можно рассматривать внедрение поликультурного образования в ВУЗах. Автором обобщены основные компоненты поликультурного образования.

Ключевые слова: межэтническая толерантность, поликультурное образование, студенты.

PARFYONOVA Oksana

PhD, associate professor of the Department of Foreign Languages of the Kharkov National University of Radio Electronics
Lenin ave., 14, Kharkiv, Ukraine, 61166,
E-mail: sana_bellefleur@mail.ru

TERTIARY STUDENTS' INTERETHNIC TOLERANCE FORMATION

Summary: This article considers the problems of tertiary students' interethnic tolerance formation. The author reveals and generalizes the notions of “tolerance” and “interethnic tolerance”. Main reasons of interethnic conflicts are presented here. This author concludes that one of the possible ways to solve this problem is to launch multicultural education in higher educational establishments. Main components of multicultural education are generalized in this work.

Key words: interethnic tolerance, multicultural education, students.

Abstract. Interethnic interaction of tertiary students is the integral process of modern society. A large number of foreign students come to study in different countries every year which means the involvement of different ethnic groups with their own customs, mentality, and culture in the educational process.

It should be noticed that the students' interethnic tolerance formation has drawn attention of some scientists. V. Yevtuh considered conceptual constructs of ethnic and social realities, L. Zalanovska studied the peculiarities of students' interethnic formation in the process of professional training, T. Atroschenko revealed some interethnic tolerance formation when training Junior School teachers.

The purpose of this article is to generalize the views on the “interethnic tolerance” notion and to define practical ways of its formation.

It is established that interethnic tolerance is a particular form of tolerance which manifests the tolerance towards other ethnical groups, readiness to accept their culture and customs.

But, as the practice shows, there are some problems when working with different ethnic groups. They derive from the desire of different ethnic groups to show off their individuality, to keep their national identity, traditions, and the language.

One of the possible ways to solve this problem is to implement multicultural education which means the equality of gender, race, and culture. Multicultural training has double function – to form the respect to national peculiarities and to overcome national antagonism. Multicultural education mainly consists of three components:

Cognitive component which includes the system of ethnical knowledge and professional training. This component is responsible for the formation of tolerant attitude to other races, knowledge consistency in the field of ethnic and law statutes;

Emotional and valuable component which implies the understanding of interethnic tolerance and stimulates the manifestation of this tolerance in professional activities;

Practical component which is carried out to master technologies of constructive interaction between different ethnic groups and the necessity to get acquainted with the culture of other ethnic groups.

To conclude it should be said that interethnic tolerance is first of all the world perception of an individual that excludes negative attitude to other ethnic groups.

REFERENCES

1. Galloti K. M. Gender and Developmental Differences in Adolescents Conceptions of Moral Reasoning / K. M. Galloti, S. F. Kozberk,

- M.C. Farmer // *Journal of Youth and Adolescence*. – 1991. – Vol. 20, № 1. – P. 13–30.
2. Nieto S. *Affirming Diversity ; The Socio-political Context of Multicultural Education* / S. Nieto. – 3rd ed. – New York : Longman Publishers, 2000. – P. 30–43.
  3. Arystotel'. *Nykomakhova Этыка [Tekst] / Arystotel' // Arystotel'. Sochyenyuya : v 4-kh t. / obshch. red. A. Y. Davatura. – M. : Мысль, 1983. – Т.4. – 830 s.*
  4. Atroshchenko T. O. *Formuvannya mizhetnichnoyi tolerantnosti maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly u protsesi teoretychnoyi profesiynoyi pidhotovky* / T. O. Atroshchenko // *Visnyk Cherkas'koho universytetu*. – 2016. – # 12. – S. 23–29.
  5. Berezyuk O. S. *Etnopedahohichna kompetentnist' yak osnova etnokul'turolohichnoyi pidhotovky maybutn'oho vchytelya v umovakh stvorennya akmeseredovyshcha navchal'noho zakladu* / O. S. Berezyuk // *Problemy osvity : zbirnyk naukovykh prats'*. – Vyp. 84. – Zhytomyr-Kyyiv, 2015. – S. 52–56.
  6. Bymbaeva E. V. *Mezhэтнычeskaya tolerantnost' sovremennykh studentov : avtoref. dys. ... kand. sots. nauk : spets. 22.00.04 «Cotsyal'naya struktura, sotsyal'nye ynstytuty y protsessы»* / E. V. Bymbaeva. – Ulan-Udэ, 2011. – 26 s.
  7. Yevtukh V. B. *Kontseptual'ni konstrukty etnosotsial'nykh realiy: dosvid tr'okhlitnikh doslidzhen'* / V. B. Yevtukh. – K. : NPU im. Drahomanova, 2010. – 86 s.
  8. Zhurba K. O. *Vykhovannya u shkolyariv mizhnatsional'noyi tolerantnosti yak naukova problema* / K. O. Zhurba // *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannya ditey ta uchniv's'koyi molodi : zb. nauk. prats'* / In-t problem vykhovannya APN Ukrayiny. – Kirovohrad : Imeks-LTD, 2010. – Vyp. 14, kn.1. – S. 86-87.
  9. Zalanovs'ka L. I. *Osoblyvosti umov formuvannya mizhetnichnoyi tolerantnosti studentiv v systemi profesiynoyi pidhotovky* / L. I. Zalanovs'ka // *Molodyy vchenyyu*. – 2015. – # 11 (26). – S. 112–116.
  10. Pisots'kyi V. *Ideya tolerantnosti v etytsi Hryhoriya Skovorody* / V. Pisots'kyi // *Lyudyna i svit*. – 1999. – # 10. – S. 49–51.
  11. Sirodeeva A. A. *Polykul'turnoe obrazovanye* / A. A. Sirodeeva. – M. : MYROS, 2001. – 190 s.

(переклала на англійську мову – автор статті)

УДК 378.147.091.33:070

СТРЕЛЬЧЕНКО Діана

викладач англійської мови на кафедрі англійської мови факультету іноземних мов, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
E-mail: d.v.strelchenko@karazin.ua

**САМООСВІТНЯ КОМПЕТЕНТНІСТЬ: СУТНІСТЬ,
СТРУКТУРА, ЗМІСТ**

Анотація. У статті висвітлено окремі аспекти проблеми формування самоосвітньої компетентності молоді. Проаналізовано тлумачення вченими понять «компетентність» і, зокрема, «самоосвітня компетентність». Розкрито різні підходи науковців до визначення структурних компонентів самоосвітньої компетентності особистості. Представлено авторське розуміння зазначеного поняття. Уточнено, що самоосвітня компетентність включає такі складники: мотиваційно-цільовий, когнітивно-діяльнісний та особистісно-аксіологічний.

Ключові слова: компетентність, самоосвітня компетентність, структурні компоненти, зміст компетентності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Важливою передумовою успішної життєдіяльності людини в сучасному суспільстві є наявність в неї готовності здійснювати неперервну освіту упродовж усього життя. Одним із показників цієї готовності є сформованість у людини самоосвітньої компетентності. Тому формування цієї компетентності в молоді є актуальною проблемою для кожного педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зауважити, що різні аспекти проблеми становлення самоосвітньої компетентності особистості в останні роки є важливим об'єктом дослідження багатьох науковців. Так, суть компетентнісного підходу та шляхи його реалізації на практиці розкрито в публікаціях Н. Бібик, І. Зимньої, О. Локшиної, О. Овчарук, О. Савченко, А. Хуторського та ін. Структуру та зміст ключових компетентностей визначено в теоретичних доробках С. Горячої, О. Овчарук, О. Пометун, І. Родигіної та ін. Різні тлумачення поняття самоосвітньої компетентності, її роль у житті членів сучасного суспільства проаналізовано в наукових працях Л. Білоусової, В. Іванютіної, О. Кисельової, Н. Коваленко, О.Чеботарьової та ін.

Незважаючи на значний інтерес науковців до зазначеної проблеми, стан її розв'язання не відповідає сучасним вимогам, що зумовлює
© Стрельченко Д., 2017

актуальність подальшого вивчення цієї проблеми. Слід зауважити, що погляди вчених щодо трактування поняття «самоосвітня компетентність» значно різняться між собою, а тому для подальшого наукового пошуку в окресленому напрямі необхідно визначитись з авторським розумінням цього ключового поняття.

Мета статі – визначити суть, структуру та зміст самоосвітньої компетентності особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як свідчить аналіз наукових джерел, поняття «компетентність» освітяни розуміють неоднозначно. Так, на думку О. Пометун, компетентність являє собою спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дають людині можливість ідентифікувати й розв'язувати, незалежно від наявного контексту (від ситуації) проблеми, характерні для певної галузі діяльності [5, с. 18]. Л. Синельникова під компетентністю має на увазі володіння людиною відповідною властивістю, певну обізнаність, відповідність її діяльності поставленим соціально важливим завданням, особистісний ресурс, що дозволяє особі ефективно взаємодіяти з навколишнім світом [6, с. 110].

Як стверджує О. Пінчук, під компетентністю вчені найчастіше розуміють інтегральну якість особистості, що виявляється в її готовності самостійно й успішно діяти на підґрунті засвоєних у процесі навчання й соціалізації знань і накопиченого досвіду. Автор також зазначає, що компетентність можна сприймати як особистісний потенціал людини, який вона може виявити тільки в практичній діяльності. Причому, на відміну від знань, умінь, опанованих способів діяльності як часткових результатів освіти, компетентність являє собою її комплексний, інтегративний результат [4, с. 165].

Варто відзначити, що в науковій літературі представлено докладну характеристику компетентності як особистісного феномену. Зокрема, вчені підкреслюють, що компетентність об'єднує в собі інтелектуально-когнітивні, мотиваційно-цільові, морально-ціннісні, операціонально-технологічні й соціально-поведінкові аспекти. У феномені компетентності відбивається здатність людини активізувати відповідні засвоєні знання й накопичений досвід, мобілізувати засвоєні вміння, моделі поведінки в умовах наявної ситуації, конкретної діяльності. Також звертається увага на той факт, що в понятті компетентності закладено своєрідну ідеологію інтерпретації змісту освіти, формованого «від результату», тобто визначеного «стандарту на виході» [4-7].

Під час проведення наукового пошуку також установлено, що в багатьох публікаціях науковці значну увагу приділяють визначенню

сукупності основних (так званих ключових, базових) компетентностей, оволодіння якими є необхідною передумовою для успішної життєдіяльності особистості в сучасному суспільстві. Незважаючи на те, що погляди вчених щодо визначення набору цих компетентностей певною мірою різняться між собою, практично всі дослідники до групи цих компетентностей віднесли самоосвітню компетентність.

У дослідженні визначено, що під самоосвітньою компетентністю вчені розуміють: готовність і здатність особистості до самостійного, систематичного, цілеспрямованого пізнання дійсності, освоєння соціального досвіду людства, самореалізації, саморозвитку; інтегровану якість особистості, що ґрунтується на вміннях здійснювати самоосвітню діяльність та визначає готовність особистості до самоосвіти, самонавчання, самовдосконалення, самовибору, самореалізації впродовж життя з усвідомленням особистих і суспільних потреб (Н. Коваленко [3, с. 72]); інтегративну властивість людини, яка характеризується наявністю в неї стійкої внутрішньої мотивації, сформованістю професійно-значущих особистісних якостей, володінням вміннями й навичками самостійної роботи, а також дає особистості змогу ефективно організовувати пізнавально-пошукову діяльність (С. Касіянець [2, с. 21]); цілісне професійно-значуще особистісне утворення, що зумовлює готовність і здатність людини до ефективного здійснення самоосвіти з метою самовдосконалення та професійного розвитку (Л. Білоусова, О. Кисельова [1, с. 12]).

Як з'ясовано, учені мають також різні погляди щодо структурних компонентів вищевказаного феномена. Так, С. Касіянець виокремлює в самоосвітній компетентності такі компоненти: мотиваційний (усвідомлення професійної спрямованості процесу саморозвитку); когнітивний (оволодіння людиною необхідними знаннями); процесуальний (планування й реалізація самоосвітньої діяльності); контролюючий (оцінка отриманих результатів) [2, с. 33].

За Л. Білоусовою й О. Кисельовою зазначена компетентність включає такі складники: мотиваційно-ціннісний (усвідомлення самоосвіти як особистісно та суспільно значущої діяльності; внутрішня потреба в систематичному оновленні та збагаченні знань; емоційно-вольовий механізм щодо подолання труднощів під час самоосвітньої діяльності; наявність ціннісних орієнтацій та мотивів щодо здійснення самоосвіти); організаційний (уміння цілепокладання, раціонального планування й організації самостійної пізнавальної діяльності); процесуально-інформаційний (інформаційно-пошукові, навчально-інформаційні, технологічні вміння роботи з інформацією), контрольно-рефлексивний

(уміння самоаналізу, самооцінки, самоконтролю й саморегуляції тощо) [1, с. 13].

Схожу точку зору висловлює Н. Коваленко, яка виділила такі структурні компоненти: 1) мотиваційно-ціннісний (усвідомлена особистісна установка на самовдосконалення в інтелектуальній сфері, висока активність); 2) організаційний (чітка побудова самоосвітньої діяльності, цілеспрямованість, сконцентрованість, саморефлексія й самокерування); процесуальний (функціональність знань, умінь, навичок, їх самостійне вдосконалення); 4) інформаційний (здатність і готовність працювати з інформацією, інформаційними технологіями для потреб власної самоосвіти й самореалізації) [3, с. 74].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Зазначимо, що з урахуванням точок зору різних науковців у дослідженні під самоосвітньою компетентністю розуміється інтегративна якість особистості, що забезпечує її спроможність здійснювати самостійне пізнання оточуючого світу та себе, вдосконалювати власні знання й уміння, поглиблювати досвід в обраній сфері життєдіяльності. За результатами проведеного нами дослідження зроблено висновок про те, що ця компетентність включає такі компоненти: мотиваційно-цільовий (розвиненість мотивів щодо оволодіння самоосвітньою компетентністю, здатність до цілепокладання); когнітивно-діяльнісний (сформованість необхідних для здійснення самоосвіти знань та груп умінь: інтелектуально-аналітичних, організаційно-технологічних, оцінно-рефлексивних); особистісно-аксіологічний (сприйняття самоосвіти як важливої особистісної цінності, сформованість необхідних для здійснення самоосвіти особистісних якостей: самостійності, наполегливості, цілеспрямованості тощо). Подальше дослідження в обраному напрямку передбачає пошук шляхів ефективного формування самоосвітньої компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоусова Л. І. Формування компетентності самоосвіти майбутнього вчителя у навчальному процесі сучасного педагогічного університету / Л. І. Білоусова, О. Б. Кисельова // // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – Вип. 16. – С. 9-12.
2. Касіянець С. Е. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / С. Е. Касіянець. – Київ, 2017. – 283 с.

3. Коваленко Н. В. Генезис понятия «самоосвітня компетентність учнів» / Н. В. Коваленко // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – Ч. 3. – С. 67-75.
4. Пінчук О. П. Предметна компетентність з фізики у системі спеціальних компетентностей учнів загальноосвітніх навчальних закладів / О. П. Пінчук // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Випуск 17. – 2011. – С. 165-167.
5. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 16-25.
6. Синельникова Л. Комплекс професійних компетентностей у проекції на особистість філолога ХХІ століття / Л. Синельникова // Освіта Донбасу. – 2011. – № 1 (144). – С. 109-117.
7. Филатова Л. О. Компетентностный подход к построению содержания обучения как фактор развития преемственности школьного и вузовского образования / Л. О. Филатова // Дополнительное образование. – 2005. – № 7. – С. 9-11.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2017.

СТРЕЛЬЧЕНКО Диана

преподаватель английского языка на кафедре английского языка факультета иностранных языков, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Площадь Свободы, 4, г. Харьков, Україна, 61022

E-mail: d.v.strelchenko@karazin.ua

САМООБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ: СУЩНОСТЬ, СТРУКТУРА, СОДЕРЖАНИЕ

Резюме. В статье освещены отдельные аспекты проблемы формирования самообразовательной компетентности молодежи. Проанализированы толкования учених понятий «компетентность» и, в частности, «самообразовательная компетентность». Раскрыты различные подходы исследователей к определению структурных компонентов самообразовательной компетентности личности. Представлено авторское понимание этого понятия. Уточнено, что самообразовательная компетентность включает следующие составляющие: мотивационно-целевой, когнитивно-деятельностный и личностно-аксиологический.

Ключевые слова: компетентность, самообразовательная компетентность, структурные компоненты, содержание компетентности.

STRELCHENKO Diana

English teacher, Department of English language, School of Foreign Languages, Karazin Kharkiv National University

4, Svobody Sq., 61022, Kharkiv, Ukraine

E-mail: d.v.strelchenko@karazin.ua

SELF-EDUCATIONAL COMPETENCE: CORE, STRUCTURE, CONTENT

Summary. The article highlights special aspects of the formation of young people's self-educational competence. Different interpretations of the concepts of "competence" and in particular "self-educational competence" are analyzed. Different scientific approaches to the problem of determining the structural components of self-educational competence of the individual are revealed. The author's understanding of this concept is presented as an individuals' integrative quality that ensures their ability to carry out independent cognition of the surrounding world and themselves, to improve their knowledge and skills, to deepen the experience in their chosen field of life-activity. It is clarified that self-educational competence includes the following structural components: motivational target (the evolution of reasons for the acquisition of self-educational competence, capacity for goal-setting); cognitive-activity (the knowledge and skills groups' formation necessary for the self-education implementation, intellectual-analytical, organizational-technological, assessment-reflective); personally-axiological (self-perception of self-development as an important personal value, the formation of personal qualities necessary to self-educational implementation).

Keywords: competence, self-educational competence, structural components, competence content.

Abstract. In order to provide the success of human's life in modern rapidly changing society it is necessary to ensure the cognition of the self-educational competence. That's why the formation of this competence among the youth is of current interest for all teachers.

Today, the various aspects of the self-competence formation problem are on focus of many researchers. Despite this, the state of its solution does not meet modern requirements, which leads to relevance of further study of this problem. Besides, it is determined that the scientific views on the interpretation of the term "self-educational competence" significantly differ from each other, and that's why it is necessary to continue scientific research in the outlined direction to determine the author's understanding of this core concept.

As it is defined in the study, the scientists understand self-educational competence as: the individual's willingness and ability to the independent, systematic, purposeful understanding of reality, the comprehension of social human's experience, self-realization, self-development; integrated quality of the

individual based on the ability to provide self-educational activities and defines the willingness of personal self-education, self-improvement, personal choice, lifelong self-awareness of personal and social needs and etc. It is also determined that scholars express different views on the structural components of the phenomenon above.

Taking into account the different scientific views in the study, self-educational competence refers as individual's integrative quality which ensures its ability to carry out independent cognition of the surrounding world and themselves, to improve their knowledge and skills, to deepen the experience in their chosen field of life-activity.

During the research it was concluded that self-educational competence includes the following components: motivational target (the evolution of reasons for the acquisition of self-educational competence, capacity for goal-setting); cognitive-activity (the knowledge and skills groups' formation necessary for the self-education implementation, intellectual-analytical, organizational-technological, assessment-reflective); personally-axiological (self-perception of self-development as an important personal value, the formation of personal qualities necessary to self-educational implementation: independence, perseverance, purposefulness and etc).

REFERENCES

1. Bilousova L. I. Formuvannya kompetentnosti samoosvity maybutn'oho vchytelya u navchalnomu protsesi suchasnoho pedahohichnoho universytetu / L. I. Bilousova, O. B. Kyselova // Zbirnyk naukovykh prats Kamyants-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Seriya pedahohichna. – Kamyants-Podilskyy : Kamyants-Podilskyy natsionalnyy universytet imeni Ivana Ohiyenka, 2010. – Vyp. 16. – S. 9-12.
2. Kasiyants S. E. Formuvannya samoosvitnoyi kompetentnosti maybutnikh ekonomistiv u protsesi profesiynoyi pidhotovky : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / S. E. Kasiyants. – Kyiv, 2017. – 283 s.
3. Kovalenko N. V. Henezys ponyattya «samoosvitnya kompetentnist uchniv» / N. V. Kovalenko // Pedahohichni nauky : zb. nauk. prats'. – Sumy : SumDPU im. A. S. Makarenka, 2008. – Ch. 3. – S. 67-75.
4. Pinchuk O. P. Predmetna kompetentnist z fizyky u systemi spetsialnykh kompetentnostey uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv / O. P. Pinchuk // Zbirnyk naukovykh prats Kamyants-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. – Vypusk 17. – 2011. – S. 165-167.
5. Pometun O. I. Teoriya ta praktyka poslidvnoyi realizatsiyi kompetentisnoho pidkhotu v dosvidi zarubizhnykh krayin / O. I. Pometun // Kompetentnisnyy pidkhid u suchasniy osvita : svitovyy dosvid ta ukrayinski perspektyvy / Pid zah. red. O. V. Ovcharuk. – K. : «K.I.S.», 2004. – S. 16-25.

6. Synelnykova L. Kompleks profesiynykh kompetentnostey u proektsiyi na osobystist filoloha KhKhI stolittya / L. Synel'nykova // Osvita Donbasu. – 2011. – # 1 (144). – S. 109-117.
7. Fylatova L. O. Kompetentnostnyy podkhod k postroenyuu sodержaniya obucheniya kak faktor razvytiya preemstvennosti shkolnoho y vuzovskoho obrazovaniya / L. O. Fylatova // Dopolnytelnoe obrazovaniye. – 2005. – # 7. – S. 9-11.

(переклала на англійську мову – автор статті)

УДК 378.035-054.62: [316.647.5:316.347

ЧИРВА Ярослава

викладач кафедри міжнародних економічних відносин на факультеті міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022

E-mail: yasyachirva@mail.ru

ФОРМУВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Анотація. У статті висвітлено формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у класичних університетах як педагогічну проблему. Визначено, що поняття міжетнічної толерантності тлумачиться вченими як: особистісне утворення, що дає людині змогу вільно й успішно взаємодіяти з іншими членами полікультурного суспільства; спроможність особистості налагоджувати позитивні взаємовідносини з носіями інших культур та світом загалом тощо. У дослідженні під міжетнічною толерантністю розуміється інтегративна особистісна якість, що передбачає вияв людиною шанобливого ставлення до етнічних, релігійних, культурних особливостей представників інших етнічних груп, здатності прийняти людей в їхній етнокультурній інакшості.

Установлено, що особливу актуальність сьогодні набуває проблема формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у класичному університеті, який є потужним науковим, освітнім та культурним осередком, а тому має значні можливості щодо виховання в них міжетнічної толерантності. Однак це складне завдання вимагає здійснення спеціальної педагогічної роботи, спрямованої на формування в іноземців цієї особистісної якості.

Ключові слова: міжетнічна толерантність, іноземний студент, класичний університет, педагогічна проблема, етнокультурна компетентність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Значне загострення в останні роки соціально-політичної ситуації в світі супроводжується такими негативними явищами, як зростання міжетнічної напруженості, поява локальних міжетнічних конфліктів, демонстрація національної та конфесійної нетерпимості. У зв'язку з цим гостро постає питання про формування в молоді толерантності по відношенню до представників інших культур, їхніх національних традицій і звичаїв. Зокрема, існує актуальна необхідність у вихованні міжетнічної толерантності в іноземних студентів, які після вступу до українських вишів мають не тільки успішно адаптуватися до нових соціально-культурних, освітніх, мовних, побутових умов, але й навчатися взаємодіяти з оточуючими людьми на основі прояву взаємоповаги й доброзичливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних досліджень засвідчує, що проблема формування етнічної толерантності студентів вишів знаходиться в центрі уваги багатьох науковців. Як установлено, окреслена проблема досліджувалась ученими в таких контекстах: вимоги до здійснення міжетнічної взаємодії й міжкультурної комунікації (Ф. Бацевич, С. Бондирєва, О. Євтух, Л. Єльченко та ін.); суть міжетнічної толерантності та її роль в житті сучасного полікультурного суспільства (О. Грива, Л. Кияшко, Л. Орбан-Лембри, Г. Солдатова та ін.); особливості виховання міжетнічної толерантності в іноземних студентів (Л. Асейкіна, О. Білик, Є. Степанов, Т. Язвінська та ін.). Однак водночас визначено, що проблема формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у класичних університетах не була об'єктом окремого педагогічного дослідження, хоч класичні університети є провідними вищими навчальними закладами, які виконують важливу роль у професійній підготовці й вихованні іноземних студентів. Тому актуальність порушеної проблеми не викликає сумніву.

Мета статті – проаналізувати стан розробленості педагогічної проблеми формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у класичних університетах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Під час проведення дослідження визначено, що поняття «міжетнічна толерантність» науковці розуміють неоднозначно. Так, Л. Залановська трактує це поняття як особистісне утворення, що дає людині можливість вільно й успішно взаємодіяти з іншими членами полікультурного суспільства [3, с. 114]. За

висновками Г. Солдатової й Л. Шайгерової, міжетнічна толерантність проявляється в спроможності особистості налагоджувати позитивні взаємовідносини з носіями інших культур та світом загалом, формувати власний позитивний імідж [6, с. 46].

На думку В. Кукушіна, про міжетнічну толерантність індивіда можна говорити в тому випадку, коли він сприймає та приймає будь-яку іншу людину такою, якою вона є, незважаючи на її національні, культурні та інші особливості, з готовністю взаємодіє з нею, проявляючи повагу й доброзичливість, здійснює вчинки, які допомагають учасникам комунікації краще відчувати свою етнічну ідентичність [4, с. 52-53]. За К. Романюк, міжетнічна толерантність – це особлива форма особистісного ставлення, що передбачає розуміння та сприйняття іншої культури, прояв позитивного ставлення до відмінностей між людьми та виявляється у доброзичливому ставленні до представників інокультур, бажанні взаємодіяти з ними на основі конструктивного діалогу [7, с. 277].

З урахуванням різних точок зору в дослідженні міжетнічна толерантність розуміється як інтегративна особистісна якість, що передбачає вияв людиною шанобливого ставлення до етнічних, релігійних, культурних особливостей представників інших етнічних груп, здатності прийняти людей в їхній етнокультурній інакшості на принципах гуманізму та пріоритету загальнолюдських цінностей. Також встановлено, що викладачі вищів повинні значну увагу приділяти формуванню міжетнічної толерантності в іноземних студентів. Розкриваючи важливість виконання даного завдання, Л. Асейкіна пояснює, що це активізує процеси загальної й зокрема мовної соціалізації та академічної адаптації іноземців, їхнє професійно-особистісне становлення, розвиток психологічної стійкості й самоконтролю взаємодії з іншими людьми, а також сприяє покращенню взаєморозуміння кожного майбутнього фахівця з іншими учасниками педагогічної взаємодії [1, с. 12].

У контексті порушеної проблеми в нагоді також стали наукові погляди О. Білик. Як підкреслює авторка, вступивши до українського вишу, іноземні абітурієнти потрапляють у нове соціокультурне середовище, де домінують цінності, традиції, моделі поведінки та суспільні вимоги, які значною мірою можуть відрізнятися від їхніх національних звичаїв та аксіологічних пріоритетів. А тому від викладачів вищих навчальних закладів вимагається забезпечити цілеспрямоване формування в іноземних громадян міжетнічної толерантності, здатності розуміти етнічні цінності різних народів, розвиток інтересу до культури країни перебування та інших національних культур. За висновками дослідниці, це передбачає формування в іноземців етнокультурної компетентності, що проявляється в здатності людини правильно оцінювати

специфіку спілкування та умов взаємодії з представниками інших етнічних спільнот, знаходити оптимальні форми співпраці з ними на основі прояву взаємоповаги та взаємодовіри, а також розвиток крос культурної грамотності як умінь молоді приймати культурні здобутки іншого народу, брати участь у спільній культурній діяльності, що сприяє збагаченню й професійно-особистісному розвитку кожного учасника [2, с. 167].

За висновками науковців (О. Мещанінов, І. Штеймільер [5; 8] та ін.), класичний університет як потужний науковий, освітній та культурний осередок має значні потенційні можливості щодо здійснення дієвого виховного впливу на іноземних студентів, у тому числі на формування їхньої міжетнічної толерантності. Однак важливо підкреслити, що це складне завдання вимагає здійснення спеціальної педагогічної роботи, спрямованої саме на формування в іноземців цієї толерантності, тобто це завдання автоматично не вирішується в процесі реалізації інших напрямів виховної діяльності. Для підтвердження цієї думки доцільно нагадати, що серед терористів-фанатиків, дії яких призвели до загибелі значної кількості мирних людей, були не тільки малоосвічені люди, але й студенти та випускники кращих у світі університетів.

Висновки. Формування міжетнічної толерантності студентів-іноземців у класичних університетах – актуальна педагогічна проблема, яка вимагає невідкладного розв'язання. Передбачається, що подальші розвідки в даному напрямку будуть пов'язані з визначенням педагогічних умов, що забезпечать успішне формування цієї толерантності в іноземних студентів класичного університету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Асейкина Л. С. Организация толерантного педагогического взаимодействия на этапе довузовской подготовки иностранных студентов : автореф. дис ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Л. С. Асейкина. – Орел : Орловский государственный университет, 2009. – 22 с.
2. Білик О. М. Формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у контексті соціалізації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу : культурологічні засади / О. М. Білик // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Харків : Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2015. – Вип. 48. – С. 163-173.
3. Залановська Л. І. Особливості умов формування міжетнічної толерантності студентів в системі професійної підготовки / Л. І. Залановська // Молодий вчений. – 2015. – № 11 (26). – Ч. 3. – С. 112-116.

4. Кукушин В. С. Воспитание толерантной личности в поликультурном социуме / В. С. Кукушин. – Ростов н/Д : ГинГо, 2001. – 404 с.
5. Мещанінов О. П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні : теорія і методика : дис. ... док-ра пед. наук : 13.00.04 / О. П. Мещанінов. – Київ, 2005. – 509 с.
6. Психодиагностика толерантности личности / Под. ред. Г. У.Солдатовой, Л. А. Шайгеровой. – М. : Смысл, 2008. – 172 с.
7. Романюк К. О. Аналіз експериментальної роботи з виховання міжетнічної толерантності дітей старшого дошкільного віку / К. О.Романюк // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Випуск 112. Том 1. – Чернігів : Черн. нац. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка, 2013. – № 112. – Т. 1. – С. 276-281.
8. Штеймільлер І. О. Науково-методичне забезпечення акультурації іноземних студентів класичного університету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / І. О. Штеймільлер. – Харків, 2015. – 249 с.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2017.

ЧИРВА Ярослава

преподаватель кафедры международных экономических отношений на факультете международных экономических отношений и туристического бизнеса Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина

Площадь Свободы, 4, г. Харьков, Украина, 61022

E-mail: yasyachirva@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖЭТНИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ В КЛАССИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Аннотация. В статье освещено формирование межэтнической толерантности иностранных студентов в классических университетах как педагогическая проблема. В исследовании под межэтнической толерантностью понимается интегративное личностное качество, предусматривающее проявление человеком уважительного отношения к этническим, религиозным, культурным особенностям представителей других этнических групп, способности принять людей в их этнокультурной инаковости на принципах гуманизма и общечеловеческих ценностей. Определено, что значительные возможности относительно формирования межэтнической толерантности иностранных студентов имеет классический университет, который является мощным научным, образовательным и культурным центром. Однако эта сложная задача требует осуществления специальной педагогической работы, направленной на формирования у иностранцев указанного личностного качества.

Ключевые слова: межэтническая толерантность, иностранный студент, классический университет, педагогическая проблема, этнокультурная компетентность.

Пл. Свободы, 4, г. Харьков, Украина, 61022

E-mail: yasyachirva@mail.ru

CHYRVA Yaroslava

Teacher of international economic relations at the faculty of international economic relations and Tourism, Kharkiv National University by V. N. Characin

Freedom Square, 6, Kharkiv, Ukraine, 61022.

E-mail: yasyachirva@mail.ru

Summary. The formation ethnic tolerance of foreign students in classical universities as teaching problem is described in this article. It was determined that a significant deterioration in recent years, the socio-political situation in the world accompanied by such negative phenomena as rising ethnic tensions, the emergence of local ethnic conflicts, the manifestation of ethnic or religious intolerance. The question of the young ethnic tolerance formation is sharply concerning in this article. This concept is interpreted by scientists as the personal formation that enables a person to freely interact successfully with other members of a multicultural society; the ability to establish positive individual relationships with the native speakers of other cultures and the world in general, and so on. In the research, under inter-ethnic tolerance refers an integrative personal quality that provides manifestation of human respect for ethnic, religious and cultural characteristics of other ethnic groups, the ability to take people in their ethno-cultural otherness on the principles of humanism and other general universal values.

As it was installed, a special urgency today is the problem of formation of ethnic tolerance of foreign students in the classical university that after entering the university gets a new social and cultural environment. It is noted that the classical university as a powerful scientific, educational and cultural center has significant potency to implement effective educational influence on the formation of individual foreign student, including the formation of its ethnic tolerance. However, this difficult assignment requires the implementation of specific educational activities aimed at developing tolerance of foreigners. Further exploration in this area will be linked to the definition of the pedagogical conditions that ensure the successful ethnic tolerance formation of foreign students of classical university.

Keywords: inter-ethnic tolerance, international student, classical university, pedagogical problem, ethno-cultural competence.

Introduction. The article is devoted to the issue of the formation ethnic tolerance of foreign students in classical universities. It was established that

today there is an urgent need for education of ethnic tolerance for foreign students after entering the Ukrainian high educational establishments that have not only successfully adapt to new social, cultural, educational, language, living conditions, but also learn to interact with people around them on the basis of display mutual respect and goodwill. This is especially significant issue appears to traditional universities as professors of leading high educational establishments (universities), which play an important role in training foreign students.

Analysis of publications. As it was installed, the scientists in their research revealed: the requirements for the implementation of inter-ethnic and intercultural communication; the essence of interethnic tolerance and its role in modern multicultural society; the peculiarities of education of inter-ethnic tolerance of foreign students. However, it was determined that the problem of formation ethnic tolerance of foreign students in the classical university was not a subject to a separate pedagogical research.

Purpose. The purpose of the article is to analyze the elaborated pedagogical problems of formation ethnic tolerance of foreign students in classical universities.

Results. As found by scientists understand inter-ethnic tolerance, a personal formation that enables a person to freely interact successfully with other members of a multicultural society; the ability to establish positive individual relationships with native speakers of other cultures and the world in general, and so on. In the research, under inter-ethnic tolerance refers an integrative personal quality that provides manifestation of human respect for ethnic, religious and cultural characteristics of other ethnic groups, the ability to take people in their ethno-cultural otherness on the principles of humanism and other general universal values.

According to the scientists (O. Bilyk Aseykina L. et al.), the formation ethnic tolerance of foreign students activate their professional and personal development, general and particular processes of language socialization, academic adaptation of psychological stability and self-teaching each participant interaction, also improve its understanding with other participants of educational interaction. Foreign applicants entering the Ukrainian high establishments get a new social-cultural environment for them dominated values, traditions, behaviors and social requirements significantly vary from their national customs and axiological priorities. So the important task of university teachers is to ensure the formation of foreign nationals in inter-ethnic tolerance, the ability to understand the ethnic values of different peoples, the development of interest in the culture of the host country and other national cultures.

Sonclusion. Thus, we can conclude that the formation ethnic tolerance of foreign students in the classical university teaching is an actual problem that

---

requires urgent solution. Therefore, it is assumed that further exploration in this area will be linked to the definition of the pedagogical conditions that ensure the successful tolerance formation in international students of classical university.

REFERENCES

1. Aseykina L. S. Orhanyzatsyya tolerantnoho pedahohycheskoho vzaymodeystvyua na etape dovuzovskoy podhotovky ynostrannykh studentov : avtoref. dys ... kand. ped. nauk : 13.00.08 / L. S. Aseykina. – Orel : Orlovskyy gosudarstvennyy unyversytet, 2009. – 22 s.
2. Bilyk O. M. Formuvannya mizhetnichnoyi tolerantnosti inozemnykh studentiv u konteksti sotsializatsiyi v osvith'o-kul'turnomu seredovyshchi vyshchoho navchal'noho zakladu : kul'turolohichni zasady / O. M. Bilyk // Pedahohika ta psykhohohiya : zb. nauk. pr. / Khark. nats. ped. un-t imeni H. S. Skovorody. – Kharkiv : Vyd-vo TOV «Shchedra sadyba plyus», 2015. – Vyp. 48. – S. 163-173.
3. Zalanovs'ka L. I. Osoblyvosti umov formuvannya mizhetnichnoyi tolerantnosti studentiv v systemi profesiynoyi pidhotovky / L. I. Zalanovs'ka // Molodyy vchenyy. – 2015. – # 11 (26). – Ch. 3. – S. 112-116.
4. Kukushyn V. S. Vospytanye tolerantnoy lychnosty v polykul'turnom sotsyume / V. S. Kukushyn. – Rostov n/D : HynHo, 2001. – 404 s.
5. Meshchaninov O. P. Suchasni modeli rozvytku unyversytet-s'koyi osvity v Ukrayini : teoriya i metodyka : dys. ... dok-ra ped. nauk : 13.00.04 / O. P. Myeshchaninov. – Kyuyiv, 2005. – 509 s.
6. Psykhodyahnostyka tolerantnosti lychnosty / Pod. red. H. U. Soldatovoy, L.A. Shayherovoy. – M. : Smysl, 2008. – 172 s.
7. Romanyuk K. O. Analiz eksperymental'noyi roboty z vykhovannya mizhetnichnoyi tolerantnosti ditey starshoho doshkil'noho viku / K. O. Romanyuk // Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho unyversytetu imeni T. H. Shevchenka. – Vypusk 112. Tom 1. – Chernihiv : Chern. nats. ped. un-t imeni T. H. Shevchenka, 2013. – # 112. – T. 1. – S. 276-281.
8. Shteymiller I. O. Naukovo-metodychne zabezpechennya akul'turatsiyi inozemnykh studentiv klasychnoho unyversytetu : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.07 / I. O. Shteymiller. – Kharkiv, 2015. – 249 s.

(переклад на англійську мову зроблено особисто автором статті).

УДК 378.14:001

ІСАКОВА Єлизавета

канд. філол. наук, доцент кафедри мовної підготовки Донбаської державної машинобудівної академії

вул. Академічна 72, м. Краматорськ, Донецька область, 84313

E-mail: nikitos_72@inbox.ru

ЗАСОБИ АКТИВІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. У статті проаналізовано засоби активізації науково-дослідної роботи студентів вищих навчальних закладів у сучасних умовах функціонування освітніх установ, до яких автор відносить такі: предметні олімпіади і конкурси, науково-практичні семінари та конференції, робота студентських наукових гуртків, участь у розробці веб-квестів і наукових міні проектів. Активізація науково-дослідної роботи студентів сприяє розвитку мотивації студентів до наукової творчості та є важливим елементом формування їх професійної компетентності у навчально-виховному процесі ВНЗ.

Ключові слова: науково-дослідна робота, студенти ВНЗ, засоби активізації, навчально-виховний процес ВНЗ.

Постановка проблеми. У сучасному контексті функціонування ВНЗ в Україні зокрема та у світі в цілому увагу науковців привертають різні аспекти активізації навчально-виховної роботи студентів: це й проблеми організації їх аудиторної роботи в умовах значного скорочення навчального навантаження, й пошук новітніх форм і методів навчання студентів, й питання організації самостійної роботи майбутніх фахівців, й роль виховання у формуванні професійної компетентності студентів тощо.

Однак, можна без перебільшення говорити також й про те, що у процесі фахової підготовки студентів у ВНЗ величезну роль відіграє організація та активізація їх науково-дослідної роботи, адже саме вона є ефективним засобом формування та розвитку у студентів мотивації до наукової творчості, професійної відповідальності та самостійності, який також сприяє реалізації діяльнісного, компетентнісного та особистісно зорієнтованого підходів до навчання та виховання майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблем організації науково-дослідної роботи студентів ВНЗ присвячено чимало праць сучасних вітчизняних і зарубіжних педагогів. У нашому дослідженні ми спираємось на результати наукових розвідок Г. Бартона, В. Бисторова, С. Гессена, О. Глузмана, Г. Денисенка, Т. Калиновської, Т. Кошманова, © Ісакова Е., 2017

П. Крейса, В. Кременя, О. Момота, О. Поведської, Л. Пуховської, Х. Томаса, І. Федосової, П. Хадсона, Г. Шишкіна, М. Яковлева та ін., в яких обґрунтовано сутнісні характеристики науково-дослідної роботи студентів, визначено цілі та завдання її організації у процесі фахової підготовки студентів, розкрито механізми її реалізації у навчально-виховному процесі ВНЗ.

Проте, інтенсивні темпи інформатизації світового суспільства, кількісне та якісне зростання наукових розробок у технічній, економічній, гуманітарній галузях, реформування системи вищої освіти в Україні, спрямоване на підвищення рівня самореалізації студентів у їх подальшій професійній діяльності, вимагають подивитися на проблеми організації науково-дослідної роботи студентів ВНЗ під іншим кутом зору, що, у першу чергу, пов'язано із пошуком новітніх ефективних засобів її активізації у навчально-виховному процесі закладу вищої освіти.

Отже, **мета** статті – визначити та проаналізувати можливі шляхи активізації науково-дослідної роботи студентів у навчально-виховному процесі ВНЗ у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Традиційно під науково-дослідною роботою розуміють цілеспрямоване пізнання, основними формами якого є: курсові або дипломні роботи, реферати, наукові доповіді (повідомлення) на науково-практичних конференціях, семінарах, нарадах, симпозіумах; звіти про науково-дослідну роботу, наукові переклади, кандидатські або докторські дисертації; автореферати дисертацій та монографії; наукові статті, тощо [1; 2; 4; 6].

Науково-дослідна робота студентів є одним із компонентів навчально-виховного процесу, який сприяє підвищенню освітнього рівня фахівців та їх подальшій конкурентоспроможності при працевлаштуванні, вона є найважливішим засобом підвищення якості підготовки фахівців, спроможних до професійної мобільності в сучасних соціально-економічних умовах інформаційного суспільства за рахунок використання й розвитку нових методичних підходів, організаційних форм, нових стимулів, накопичення, аналізу та впровадження науково-практичного досвіду в майбутню професійну діяльність і повсякденне життя [1; 4; 6; 8; 9].

Ми повністю погоджуємось із думкою вчених про те, що основною метою організації науково-дослідної роботи студентів є освоєння ними основ професійно-творчої діяльності, методів, прийомів і навичок виконання науково-дослідних, проектних і конструкторських робіт, розвиток здібностей і готовності до інноваційної діяльності [7, с. 75]. У зв'язку із цим основними завданнями науково-дослідної роботи студентів є:

- виховання й самореалізація особистісних і творчих здібностей студентів (всебічний розвиток особистості студента, формування його об'єктивної самооцінки);

- навчання методології раціонального й ефективного добування та використання знань;

- знайомство із сучасними методами роботи із науковою літературою та інформаційними джерелами;

- формування навичок творчої наукової та дослідницької діяльності;

- виявлення здатної молоді для подальшого навчання в аспірантурі, роботи на кафедрах і в наукових лабораторіях.

Науково-дослідна діяльність студентів дозволяє найбільше повно виявити індивідуальність, творчі здібності, готовність до самореалізації особистості. Важливо відзначити, що процес дослідження носить індивідуальний характер і є цінністю як в освітньому, так і в особистісному змісті. У зв'язку із цим, майбутній фахівець має бути готовим до здійснення науково-дослідної діяльності. У свою чергу, готовність до науково-дослідної діяльності дозволить надалі в практичній роботі та на науковому рівні вирішувати освітні, виховні й професійні завдання [3].

Узагальнюючи представлені в сучасній літературі публікації за темою дослідження, можна виділити наступні актуальні науково-дослідні компетенції студентів [5; 7; 8; 9]:

- теоретичні (вміння аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняння й зіставлення, абстракції та конкретизації, класифікації та систематизації, аналогії та узагальнення, теоретичного моделювання);

- методологічні (уміння визначити проблему, визначити шляхи її розв'язку, уміння запропонувати провідну ідею дослідження та структуру роботи, уміння визначити об'єкт і предмет, мету та завдання, гіпотезу дослідження);

- інформаційно-комунікативні (уміння пошуку, відбору, обробки, аналізу та передачі інформації; уміння зрозуміти й відтворити структуру тексту, представити текст у вигляді вторинного документа (план, тези, анотація, рецензія, реферат, конспект), цитувати, уміння оформити повідомлення з урахуванням жанрових відмінностей, наукового стилю мовлення, уміння брати участь у науковому діалозі, суперечці, науковій дискусії, уміння самостійно здобувати власні знання й творчо застосовувати їх на практиці);

- емпіричні (уміння проводити опитування, тестування, спостереження й вивчати їхні дані, уміння вивчати й узагальнювати досвід, уміння організувати й проводити експеримент; уміння інтерпретації результатів дослідження).

Реалізація компетентнісного й системного підходів до навчання передбачає поетапне вирішення завдань із організації та активізації науково-дослідної роботи студентів, які пов'язані із виробленням концептуальних положень, створенням матеріальної та науково-методичної бази, розробкою графіка наукової роботи у відповідності зі специфікою факультету й межами навчального процесу, забезпеченням студентів грамотним науковим керівництвом, включенням їх у навчально-дослідницьку й науково-дослідну діяльність із урахуванням рівня їх підготовленості та досвіду наукової роботи [4, с. 48].

Система науково-дослідної роботи студентів повинна забезпечувати їх безперервну участь у науковій праці протягом усього періоду навчання. Важливими принципами такої системи є послідовність та інтеграція її форм і методів від курсу до курсу, від однієї навчальної дисципліни до іншої, від одних видів навчальних занять і завдань до інших. Йдеться про інтеграцію різних видів діяльності студентів у процесі спеціально відведеного часу, а саме: навчальну діяльність під час аудиторних занять; самостійну роботу з технічними засобами навчання та сучасними електронними базами даних і інтернет-ресурсами; навчально-дослідницьку діяльність, яка включає реалізацію різних етапів експерименту, інтеграційні зв'язки науково-дослідної роботи та навчально-професійної діяльності в ході різноманітних видів практик, міждисциплінарні зв'язки з навчальними дисциплінами та модулями дисциплін у межах загального навчального плану підготовки фахівців [6, с. 88]. При цьому необхідно, щоб складність та обсяг знань, які здобуваються студентами, умінь і навичок у процесі виконуваної ними наукової роботи зростали поступово.

Іншими не менш важливими принципами організації науково-дослідної роботи студентів є: урахування таких принципів як компетентнісного підходу; проблемності та технологічності науково-дослідної роботи; інформатизації науково-освітньої діяльності тощо.

Класичними формами організації науково-дослідної роботи студентів у ВНЗ України виступають такі: участь студентів у різних видах навчальної аудиторної роботи (лекції, семінари, лабораторні, практичні заняття) з елементами наукових досліджень; індивідуальна робота викладачів зі студентами, які займаються науковими дослідженнями; науково-дослідна робота студентів у наукових гуртках, конструкторських бюро й т. ін.; участь студентів у тимчасових і постійних наукових проблемних групах; участь студентів у науково-практичних конференціях, наукових читаннях, семінарах тощо; проведення наукових досліджень у процесі проходження різних видів практики в навчально-виховних закладах і на виробництві [1; 4; 5; 9].

Виокремлені форми обумовлюють здійснення студентами наступних видів науково-дослідної роботи під час навчання у ВНЗ: аналіз наукової літератури; систематизація матеріалів, обробка літературних джерел; відбір наукової літератури, складання бібліографічного опису з певних тем; підготовка наукових повідомлень і рефератів, написання наукових доповідей, статей, тез; методичні розробки з актуальних питань професійної діяльності; наукові звіти про виконання елементів досліджень під час практики; підготовка та захист курсових, кваліфікаційних, дипломних, магістерських робіт тощо. [2; 5; 6; 7].

Вважаємо за доцільне звернути увагу на те, що у більшості вищих навчальних закладів однією з розповсюджених форм науково-дослідної роботи студентів є студентський науковий гурток, мета створення та функціонування якого полягає у розвитку навичок наукової роботи, підвищенні мотивації студентів до проведення наукових досліджень [2, с. 77]. У зміст роботи таких гуртків включаються різні види науково-дослідницької діяльності:

- вивчення теоретичних основ методики та організації наукових досліджень, планування та організація наукового експерименту, обробки наукових даних;
- виконання завдань дослідницького характеру за запитом адміністрації факультету, викладачів, кураторів груп;
- організація виставок наукових досягнень студентів, наукових конференцій, олімпіад і інших заходів науково-дослідного характеру на факультеті;
- підготовка результатів наукових досліджень до оприлюднення на наукових конференціях та їх публікації;
- робота щодо самопізнання, самовдосконалення, розвитку особистісної та професійної рефлексії.

Науково-дослідна діяльність студентів дозволяє найбільш повно виявити індивідуальність, творчі здібності, готовність до самореалізації особистості. Формування дослідницьких компетенцій студентів буде проходити найбільше результативно при дотриманні низки наступних умов [5, с. 15]:

- підготовка студентів в галузі методології наукового пізнання (через відповідні дисципліни, семінари, консультації);
- проведення постійної цілеспрямованої й всеохоплюючої роботи з розвитку в студентів дослідницьких умінь і навичок (в процесі засвоєння всіх навчальних дисциплін, і під час практики);
- моніторингу якості керівництва дослідницькою роботою студента професійно-підготовленим викладачем;

- активною науково-методичною й науково-дослідною позицією професорсько-викладацького складу навчального закладу.

У контексті навчання іноземним мовам при організації науково-дослідної роботи студентів на практичних заняттях та у позааудиторний час, наприклад при підготовці студентів до участі в науковій конференції або міжнародному молодіжному форумі, викладачі іноземної мови нерідко звертаються до репродуктивного методу, спрямованого на відтворюючу діяльність, що, на жаль, не сприяє розвитку самостійності мислення студентів. Безсумнівно, такий підхід до науково-дослідної діяльності, недооцінка важливості вивчення основних компонентів такої роботи, її поетапного виконання та вдосконалювання на всіх рівнях навчання, суттєво знижує ефективність навчального процесу і якість навчання іноземній мові.

Ми переконані, що одним із факторів інтенсифікації навчального процесу з іноземної мови у ВНЗ є послідовне формування науково-дослідної діяльності, вивчення її основних компонентів: інформаційного, аналітико-критичного, дослідницького, трансляційно-підготовчого. Інформаційний компонент орієнтований на одержання вже наявної інформації іноземною мовою, її узагальнення, компресію, фіксацію, представлення у вигляді бібліографічного й змістовного огляду, що констатує характер теми дослідження. Аналітико-критичний компонент спрямований на аналіз отриманої інформації іноземною мовою, виявлення невивчених питань теми дослідження, формулювання проблеми дослідження та постановку конкретних завдань роботи. Дослідницький компонент передбачає проведення дослідження з метою одержання нового знання, фіксації іноземною мовою проміжних результатів. Трансляційно-підготовчий спрямований на підготовку повідомлення у вигляді тексту, наукового повідомлення іноземною мовою, що фіксує виконану роботу та отриманий результат.

Нам вважається, що у майбутніх фахівців дослідницькі вміння та навички необхідно формувати при виконанні та розробці веб-квестів або міні проектів із використанням інтернет-ресурсів, реферування статей іноземною мовою, складання анотації, огляду прочитаних оригінальних джерел тощо.

Веб-квест, наприклад, має на меті розвиток і вдосконалювання у студентів навичок аналітичного та творчого мислення. Тематика міні проектів може бути різною. Проблемні завдання різняться за ступенем складності. Студенти, які розробляють веб-квести, повинні мати високий рівень предметної та інформаційно-комунікаційної компетенції. Результати виконання веб-квесту, залежно від досліджуваного матеріалу можуть бути представлені у вигляді усного виступу, презентації в Powerpoint, веб-сторінки або відеофільму.

Веб-квест є інтерактивною навчальною дослідницькою діяльністю, яка включає три основні елементи, які відрізняють її від простого пошуку інформації в Інтернеті: наявність проблеми, яку необхідно вирішити; здійснення пошуку інформації групою студентів, причому кожний із них виконує чітко визначену роль і вносить свій доробок в обговорення загальної проблеми; розв'язання проблеми шляхом ведення переговорів і досягнення консенсусу між усіма учасниками проекту [7].

Активно беручи участь у різних формах науково-дослідної роботи, студенти створюють портфоліо своїх творчих науково-дослідних робіт, які свідчать про наукові успіхи, інтереси, схильності майбутніх фахівців і, звичайно, про їхню здатність у подальшому навчатися в магістратурі або аспірантурі: писати наукові статті, анотації, рецензії іноземною мовою, гідно представляти результати своїх наукових досліджень іноземною мовою тощо. Важливо відзначити, що сформовані на цьому етапі навчання дослідницькі вміння та навички без сумніву дозволять студентам у магістратурі та аспірантам виконувати наукову працю творчо, якісно й результативно.

Висновки. Науково-дослідна робота студентів, нові інформаційні технології навчання сприяють зростанню їх професіоналізму та самостійності, надають можливість студентам виявити себе в усіх суспільних сферах, стати активним і рівноправним громадянином. Вони уможливають оволодіння новими знаннями як під час навчання у ВНЗ, так і при виконанні своїх професійних обов'язків на майбутній роботі.

Перспективи дослідження в межах запропонованої теми бачимо у проведенні експериментального дослідження щодо визначення ефективності активізації науково-дослідної роботи студентів ВНЗ як однієї з педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Горкуненко П. П. Підготовка студентів педагогічного коледжу до науково-дослідної роботи / Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – П. П. Горкуненко; Вінницький держ. педаг. ун-т ім. М.Коцюбинського. – Вінниця, 2007. – 20 с.
2. Калиновская Т. Г. Научно-исследовательская работа студентов как фактор развития творческой активности / Т. Г. Калиновская, С.А.Косолапова, А. В. Прошкин // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2010. – № 1. – С. 75 – 78.
3. Мельников О. М. Методичні рекомендації щодо організації кафедрами науково-дослідної роботи з допомоги студентам з особливими

- потребами / О. М. Мельников, М. І. Томчук. – Вінниця : ВСЕІ „Університету Україна”, 2006. – 38 с.
4. Науково-практичні аспекти організації навчальної і методичної роботи в університеті : монографія / В. П. Шевченко, В. В. Христіановський, О.Б. Ступін; М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2004. – 254 с.
  5. Овакімян О. С. Науково-дослідна робота як ресурс розвитку творчого потенціалу особистості студента : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / О. С. Овакімян; Харківський національний університет внутрішніх справ; Харк-й націон. ун-т внутр. справ. – Х., 2005. – 20 с.
  6. Поведская О. К. Организация научно-исследовательской работы студентов и преподавателей в рамках компетентностного подхода в образовании / О. К. Поведская // Успехи современного естествознания. – 2010. – № 1. – С. 88 – 90.
  7. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособие для студентов высш. учеб. Заведений / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина. – М. : Издательский центр «Академия», 2007. – 368 с.
  8. Федосова И. В. Школа молодого исследователя как форма повышения качества научно-исследовательской работы студентов / И. В. Федосова // Современные проблемы науки и образования. – 2006. – № 6. – С. 65 – 67.
  9. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 295 с.

Стаття надійшла до редколегії 17.03.17

ИСАКОВА Елизавета

канд. филол. наук, доцент кафедры языковой подготовки Донбасской государственной машиностроительной академии

ул. Академическая, 72, г. Краматорск, Донецкая область, 84313

E-mail: nikitos_72@inbox.ru

СПОСОБЫ АКТИВИЗАЦИИ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Резюме. В статье проанализированы средства активизации научно-исследовательской работы студентов высших учебных заведений в современных условиях функционирования образовательных учреждений, к которым автор относит следующие: предметные олимпиады и конкурсы, научно-практические семинары и конференции, работа студенческих научных кружков, участие в разработке веб-квестов и научных мини-

проектов. Активизация научно-исследовательской работы студентов содействует развитию мотивации студентов к научному творчеству и является важным элементом формирования их профессиональной компетентности в учебно-воспитательном процессе вуза.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа, студенты вузов, средства активизации, учебно-воспитательный процесс вуза.

ISAKOVA Yelyzaveta

Candidate of philological sciences, associate professor of the Chair of language training of Donbass State Engineering Academy

Akademicheskaya St. 72, Donetsk region, Ukraine, 84313

E-mail: nikitos_72@inbox.ru

MEANS OF INTENSIFICATION OF STUDENTS' SCIENTIFIC RESEARCH WORK AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Abstract. The article deals with the analysis of means of intensification of students' scientific-research work at higher educational establishments in modern conditions.

Organization and activation of research work of students plays an important role at higher educational establishments. Students' research activity is an effective way to form and develop their motivation to scientific research, professional responsibility and independence.

High rates of informatization of the modern world, reformation of the system of higher education in Ukraine, orientation on increasing the level of students' self-realization in their future professional activity require development of new effective methods of the activation of students' research work. Research activity of students is an instrument to increase their educational level, future competition ability and professional mobility in modern socio-economic terms.

The main purpose of the organization of students' research work is mastering bases of professional and creative activity and development of capabilities and readiness to innovations. The author distinguishes the following aspects of modern research competence of students:

- theoretical (analysis and synthesis, induction and deduction, classification and systematization),
- methodological (ability to define a problem and ways of its decision),
- informative and communicative (ability to search, differentiate, process, analyze and render information),
- empiric (ability to testing, studying and summarizing).

Research work of students should ensure their constant participation in scientific work during the entire period of study. Important principles of this system is coherence and integration of its methods and forms from course to

course, from one academic discipline to another. Other important principles of the organization of students' research work are the principle of competence approach, problem principle and principle of informatization.

The classic forms of the organization of students' research work are their participation in different types of educational audience work (lectures, seminars, laboratory, practical classes) with the elements of scientific researches; individual work of teachers with students, who are engaged in scientific researches; research work of students in scientific groups, designer bureaus, and etc. These forms provide realization of the followings types of students' research activity: analysis of scientific literature; systematization of materials, selection of scientific literature, preparation of scientific reports and abstracts, writing of scientific lectures, articles, theses.

Forming students' research competence will be more effective under providing the followings aspects of students' research work: training students in the methodology of scientific cognition (through proper disciplines, seminars, consultations); conducting permanent and all-embracing work directed on the development of students' of research abilities and skills (during mastering all educational disciplines, practice); monitoring the quality of the guidance of students' research work by the teacher.

Thus, intensification of students' scientific-research work contributes to the development of their motivation to scientific creativity and proves to be an important element in the process of the formation of their professional competence while studying at a higher educational establishment.

Key words: scientific and research work, students of higher educational establishments, means of intensification, teaching and educational process.

REFERENCES

1. Gorkunenko P. P. *Pidgotovka studentiv pedagogichnogo koledzhu do naukovo-doslidnoyi roboty* : Dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 /P.P. Gorkunenko; Vinnyczkyj derzh. pedagog. un-t im. M.Kocyubynskogo. – Vinnyca, 2007. – 20 s.
2. Kalinovskaya T. G. *Nauchno-issledovatel'skaya rabota studentov kak faktor razvitiya tvorcheskoy aktivnosti* / T. G. Kalinovskaya, S. A. Kosolapova, A.V. Proshkin // *Mezhdunarodnyy zhurnal prikladnykh i fundamentalnykh issledovaniy*. – 2010. – № 1. – S. 75 – 78.
3. Melnykov O. M. *Metodychni rekomendaciyi shhodo organizaciyi kafedramy naukovo-doslidnoyi roboty z dopomogy studentam z osoblyvymy potrebamy* / O. M. Melnykov, M. I. Tomchuk. – Vinnyca : VSEI „Universytetu Ukrayina”, 2006. – 38 s.
4. *Naukovo-praktychni aspekty organizaciyi navchalnoyi i metodychnoyi roboty v universyteti* : monografiya / V. P. Shevchenko, V.V.Xrystianovskyy,

- О. В. Stupin; M-vo osvity i nauky Ukrayiny, Doneczk. nacz. un-t. – Doneczk, 2004. – 254 s.
5. Ovakimyan O. S. Naukovo-doslidna robota yak resurs rozvytku tvorchogo potencialu osobystosti studenta : avtoref. dys. ... kand. sociol. nauk : 22.00.04 / O. S. Ovakimyan; Xarkivskiy nacionalnyj universytet vnutrishnix sprav; Xark-j nacion. un-t vnutr. sprav. – X., 2005. – 20 s.
  6. Povedskaya O. K. Organizatsiya nauchno-issledovatel'skoy raboty studentov i prepodavateley v ramkah kompetentnostnogo podhoda v obrazovanii / O. K. Povedskaya // Uspehi sovremennogo estestvoznaniya. – 2010. – 1. – S. 88 – 90.
  7. Polat E. S. Sovremennyye pedagogicheskie i informatsionnyie tehnologii v sisteme obrazovaniya : ucheb. posobie dlya studentov vyssh. ucheb. zavedeniy / E. S. Polat, M. Yu. Buharkina. – M. : Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 2007. – 368 s.
  8. Fedosova I. V. Shkola molodogo issledovatelya kak forma povyisheniya kachestva nauchno-issledovatel'skoy raboty studentov / I. V. Fedosova // Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya. – 2006. – № 6. – S. 65 – 67.
  9. Shejko V. M. Organizatsiya ta metody`ka naukovo-doslidny`cz`koyi diyal`nosti : Pidruchny`k / V. M. Shejko, N. M. Kushnarenko. – K. : Znannya-Pres, 2003. – 295 s.

(переклад на англійську мову зроблено особисто автором статті).

УДК 378.147:37.011.3-051

ГАРАНЬ Наталья

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи Донбаського державного педагогічного університету
вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116
E-mail: garan_nat@mail.ru

НЕЧИПОРУК Катерина

студентка 4 курсу факультету фізичного виховання Донбаського державного педагогічного університету
вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116
E-mail: nechiporuk.katrin@mail.ru

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ
ЗАКЛАДІ**

© Гарань Н., Нечипорук К., 2017

У статті висвітлено питання професійної підготовки майбутнього педагога у вищому навчальному закладі. Проаналізовано публікації і науково-педагогічну літературу з досліджуваної проблеми. Розглянуто ключові напрями та основні вимоги до професійної підготовки майбутнього педагога. Відзначено, що педагогічна діяльність сучасного педагога передбачає наявність не лише творчих здібностей, а і дослідницьких умінь. Зауважено, що сучасна система освіти, у зв'язку зі змінами в освітньому середовищі, вимагає постійного вдосконалення та оновлення методів підготовки майбутнього педагога. Підсумком статті є думка про те, що головним завданням сучасної вищої педагогічної освіти є підготовка педагога як індивідуальності та гармонійної особистості з цілісним уявленням про майбутню професійну діяльність.

Ключові слова: педагог, професійна підготовка, навчально-виховний процес, педагогічна діяльність, система освіти, професійна майстерність, уміння і навички.

*Який же дар дістали ті,
Що так дітей учити вміють?
Мені здається, в скарбі тім
Любві найбільш дісталось їм.*

Іван Франко

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Євроінтеграційні процеси реформування освітньої галузі, що відбувається сьогодні в Україні, істотно вплинули і на педагогічну освіту. Були введені нові системи оцінювання навчальних досягнень студентів, система кредитів; ступенева підготовка фахівців; нова система кваліфікацій; здійснено перехід до дворівневої системи «бакалавр» і «магістр». Широкого поширення набули ідеї навчання впродовж усього життя, мобільності студентів і викладачів, компетентнісного підходу та інше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Модернізація системи освіти України та її входження у загальноєвропейський освітній простір висунули нові вимоги до професійної підготовки майбутніх педагогів. Проведений нами аналіз науково-педагогічної літератури та публікацій дозволяє стверджувати, що проблема підготовки майбутнього педагога до професійної діяльності є надзвичайно актуальною. В сучасних реаліях виникла гостра необхідність у фахівцях, які глибоко усвідомлюють своє місце в соціумі, легко орієнтуються в реформаційних процесах, ґрунтовно володіють теоретичними знаннями, професійними вміннями та навичками,

---

вміють діяти в складних умовах конкуренції, здатних до самонавчання, самопізнання та самовдосконалення.

Різні аспекти досліджуваної нами проблеми були висвітлені в ряді досліджень останніх років. Так, Отіч О. у своїй роботі досліджувала проблему розвитку творчої індивідуальності студентів професійно-педагогічних навчальних закладів засобами мистецтва [4]; Солдатенко М. вивчала когнітивний аспект розвитку професійно-педагогічної майстерності викладача в умовах інформаційного суспільства [8].

У науковому дослідженні Рибачук К. розкрито особливості педагогічної підготовки майбутнього педагога в провідних вищих навчальних закладах США на рівні бакалавра та магістра; визначено засадничі ідеї та способи підготовки майбутніх педагогів, набуття ними лабораторного та клінічного досвіду в системі діяльності концептуальних моделей навчання й сучасної філософії педагогічної освіти; схарактеризовано сучасні стандарти сутності та змісту педагогічної освіти майбутніх педагогів у провідних закладах педагогічної освіти США [7]. Чайка І. вивчала сутність, структуру та особливості інформаційно-освітнього середовища педагогічного вищого навчального закладу та наукової бібліотеки як його підрозділу. Автором конкретизовано критерії і показники визначення рівнів готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в інформаційно-освітньому середовищі наукової бібліотеки [9].

У навчально-методичному посібнику групою авторів розглянуто теоретичні основи методики викладання соціально-педагогічних дисциплін та їх місце у професійній підготовці магістрів соціальної педагогіки. Вміщено практичні поради щодо підготовки і проведення занять (лекційних, семінарських, практичних, лабораторних), використання форм організації навчальної діяльності студентів, різних методів і прийомів навчання [3].

Стаття Бродської Л. присвячена питанням професійної підготовки майбутніх учителів, авторка пропонує технологію організації навчальних занять із дисциплін педагогічного циклу, що має зробити їх максимально ефективними для підвищення рівня готовності студентів до реалізації фахової діяльності в рамках особистісно-зорієнтованого підходу [1, с. 34-39]. У праці Калюжної Т. представлена характеристика аксіологічного підходу як методологічного концепту професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів. Визначено види доміантних цінностей, що впливають на формування готовності майбутніх учителів до організації педагогічної діяльності. Автором встановлено, що аксіологічний підхід в системі професійно-педагогічної підготовки зорієнтований на формування системи педагогічних цінностей, які відповідають вимогам майбутнього вчителя. Доведено, що формування у студентів системи ціннісних

орієнтацій визначає рівень готовності майбутнього фахівця до реалізації життєвих і професійних планів [2, с. 66-71].

У науковій роботі Поліщук. Л. зроблено спробу проаналізувати особливості професійної підготовки майбутніх учителів. Здійснено аналіз закономірностей професійної підготовки, висвітлених у ряді основоположних досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців, розглянуто різні підходи до визначення сутності поняття «професійна підготовка вчителя» [6]. Пехота О. на основі історико-логічного аналізу розглядає проблему професійної підготовки вчителя в системі виховної роботи. Виявлено традиційні національні та загальнокультурні тенденції щодо розвитку пріоритетних напрямів вказаної проблеми у педагогічній науці, проаналізовано особливості професійної підготовки вчителя у системі виховної роботи університету в умовах створення національної моделі вищої освіти [5].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є дослідити проблему професійної підготовки майбутнього педагога у сучасному вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сучасному етапі формування єдиного європейського освітнього простору головною ознакою професійної підготовки майбутнього педагога повинна бути спрямованість на ідеї демократії та інноваційного навчання. Підготовка сучасного педагога повинна відповідати вимогам, що пред'являються, формувати готовність до сприймання, розробки і використання новітніх освітніх програм і технологій.

Кожен майбутній педагог зобов'язаний постійно вдосконалювати свою професійну майстерність, яка є вищим щаблем педагогічної діяльності, що виявляється у творчому підході, вдосконаленні мистецтва навчання і виховання. Педагогічна діяльність сучасного педагога передбачає наявність не лише творчих здібностей, а і дослідницьких умінь, серед яких важливе місце займають ініціативність і активність, креативне мислення, вміння адаптуватися до швидкозмінних умов сучасного світу, успішне вирішення педагогічних завдань, незалежність суджень і висновків, здатність мати та вміння відстояти власну точку зору.

Говорячи про професійну підготовку майбутнього педагога вважаємо за необхідне виділити три взаємопов'язані ключові компоненти: особистісний, когнітивний і праксикологічний. Вони характеризують: особистісний – морально-психологічну (внутрішню готовність майбутнього педагога до професійної діяльності), когнітивний – теоретичну (відображає обізнаність педагога про суть і зміст здійснюваної педагогічної діяльності, про вимоги до особистості вчителі, а також рівень знань, необхідних для ефективної професійно-педагогічної діяльності),

праксикологічний – практичну (відображає ступінь практичної готовності до професійно-педагогічної діяльності). внутрішньої готовності майбутнього вчителя до даного виду діяльності. Успішність функціонування системи професійної підготовки майбутнього педагога забезпечує тісний взаємозв'язок усіх ключових компонентів.

У сучасній науці поняття «професійна підготовка» пов'язують із професійним навчанням, яке і відображає процес оволодіння знаннями, уміннями та навичками, необхідними для подальшої професійної діяльності

Головне завдання професійно-педагогічної підготовки сьогоднішніх студентів – оволодіння певним обсягом теоретичних знань з дисциплін педагогічного циклу, а також практичними вміннями та навичками для роботи в освітніх установах, формування особистісних якостей, необхідних майбутньому педагогу для успішної професійної діяльності.

Сучасні технології підготовки майбутнього педагога повинні забезпечувати суб'єктивну позицію студента в ході його пізнавальної діяльності, а також орієнтувати на постійний саморозвиток. Цьому сприяє гуманізація навчально-виховного процесу й індивідуалізація педагогічної підготовки, у результаті якої студент працює за індивідуальною освітньою програмою, складає професійний автопортрет, вчиться формулювати та забезпечувати особисту педагогічну концепцію, стратегію і тактику професійної життєдіяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок у даному напрямку. Головним завданням сучасної вищої педагогічної освіти є підготовка педагога як індивідуальності та гармонійної особистості з цілісним уявленням про майбутню професійну діяльність. Одним із найважливіших факторів успішної реалізації цієї тези є визначення вимог до майбутнього педагога, до його професійної підготовки, яка повинна бути зорієнтована на багатогранну майбутню професійну діяльність. Метою професійної підготовки майбутніх педагогів має бути не лише засвоєння студентами знань із дисциплін, що вивчаються, виховання високоосвіченої, культурної, гармонійно розвиненої особистості, але і педагогічного працівника, здатного популяризувати ідеї інклюзивної освіти, впроваджувати здоров'язберігаючі технології, а також пропагувати ідею навчання впродовж усього життя.

Одержані в проведеному дослідженні результати дають змогу стверджувати, що проблема професійної підготовки майбутнього педагога є дуже актуальною у сучасних теоретико-практичних розвідках. Подальші наукові пошуки можуть проходити за наступними напрямками: гуманізація професійної підготовки педагога, педагогічний контроль якості

професійної підготовки майбутніх учителів, формування професійних якостей викладача вищого навчального закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бродська Л.В. Педагогічна підготовка в контексті сучасних вимог до професійної готовності майбутніх учителів / Л.В. Бродська // Вісн. Запорізького національного університету. Серія: Педагогічні науки. – 2008 №1. – С. 34-39.
2. Калюжная Т.Г. Аксиологический подход в системе профессионально-педагогической подготовки будущего учителя / Т.Г. Калюжная // Веснік МДПУ імя І. П. Шамякіна. – № 1 (42). – 2014. – С. 66-71.
3. Лякішева А.В. Методика викладання навчальних дисциплін соціально-педагогічного напрямку студентам ВНЗ : навч.-метод. посіб. / А. В. Лякішева, Л. К. Грицюк. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2013. – 504 с.
4. Отич О.М. Розвиток творчої індивідуальності студентів професійно-педагогічних навчальних закладів засобами мистецтва : монографія / [за наук. ред. І. А. Зязюна] ; О. М. Отич. – Чернівці : Зелена Буковина, 2011. – 248 с.
5. Пехота О. М. Професійна підготовка майбутнього педагога в системі виховної роботи університету [Електронний ресурс] / О. М. Пехота. – Режим доступу: <https://www.br.com.ua/referats/Pedagogica/45012.htm> (дата звернення: 11.05.2017). – Назва з екрана.
6. Поліщук Л. П. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців у педагогічних закладах України [Електронний ресурс] / Л. П. Поліщук. – Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/2053/index-36932-1.html> (дата звернення: 11.05.2017). – Назва з екрана.
7. Рибачук К. В. Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в університетах США : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / К. В. Рибачук – Кіровоград : Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка, 2008. – 20 с.
8. Солдатенко М. М. Розвиток педагогічної майстерності викладача в умовах інформаційного суспільства : когнітивний аспект : монографія / М.М. Солдатенко. – К. : Пед. думка, 2012. – 168 с.
9. Чайка І. А. Професійна підготовка майбутнього педагога в інформаційно-освітньому середовищі наукової бібліотеки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / І. А. Чайка – ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2013. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2017.

ГАРАНЬ Наталья

кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики высшей школы Донбасского государственного педагогического университета

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Украина, 84116

E-mail: garan_nat@mail.ru

НЕЧИПОРУК Екатерина

студентка 4 курса факультета физического воспитания Донбасского государственного педагогического университета

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Украина, 84116

E-mail: nechiporuk.katrin@mail.ru

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Резюме. Статья продолжает цикл публикаций, посвященных проблеме профессиональной подготовки педагога в высшем учебном заведении. В данной работе проанализированы публикации и научно-педагогическая литература по исследуемой проблеме. Представлены ключевые направления и основные требования к профессиональной подготовке будущего педагога. Особо подчеркнута, что педагогическая деятельность современного педагога предполагает наличие не только творческих способностей, но и исследовательских умений. Авторами отмечено, что современная система образования, в связи с изменениями в образовательной сфере, требует постоянного совершенствования и обновления методов подготовки будущего педагога.

Ключевые слова: система высшего образования, педагог, профессиональная подготовка, знания, умения и навыки, профессиональная деятельность

HARAN' Natal'ya

Candidate of Pedagogical Sciences, Assorciate Professor of the Chair of Pedagogy of Higher School of Donbas State Pedagogical University

19, Heneral Batyuka Str., Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: garan_nat@mail.ru

NECHYPORUK Kateryna

Student of the 4th year of studying of the Faculty of Physical Training of Donbas State Pedagogical University

19, Heneral Batyuka Str., Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: nechiporuk.katrin@mail.ru

MODERN TENDENCIES OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PEDAGOGUES AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Summary. The article highlights the issue of the professional training of the future pedagogue at higher educational institutions. The articles and scientific-pedagogical literature on the investigated problem have been analyzed. The key directions and the basic demands to the professional training of the future pedagogue are viewed upon. It is determined that pedagogical activity of the modern pedagogue foresees not only creative abilities but also research skills. It is noted that the current education system, due to changes in the educational environment requires continuous improving and updating the methods of training of the future pedagogue. The conclusion of the article is the thought that the main task of modern higher pedagogical education is the training of the pedagogue as an individual and a harmonious personality with a holistic view of future professional activity.

Key words: pedagogue, professional training, learning-upbringing process, pedagogical activity, system of education, professional mastery, abilities and skills.

Abstract. The European integration processes of reforming the educational sector that are happening now in Ukraine, significantly have affected pedagogical education. There have been introduced new systems of evaluation of educational achievements of students; the credit system; step by step professional training; new system of qualifications; the transition to the two-tier system of “bachelor” and “master”. The ideas of lifelong learning, mobility of students and lecturers, competence approach and some others have become widespread.

The aim of the article is to investigate the issue of the professional training of the future pedagogue at higher educational institutions.

Modernization of Education of Ukraine and its entry into the European educational space put forward new requirements for the professional training of the future pedagogue. In today’s realities there is an acute need for specialists who are deeply aware of their place in society, easily orient in the reform processes, have thorough theoretical knowledge, professional abilities and skills, are able to operate in difficult competitive environments, capable of self-learning, self-discovery and self-improvement.

Every future pedagogue should constantly improve his/her professional mastery which is the highest stage of the educational activities, that is reflected in the creative approach, improvement of art of training and education. The pedagogical activities of the modern pedagogue foresees existence of not only creative abilities but also investigation skills, among which the important place take initiativeness and activity, creative thinking, ability to adapt to rapidly changing conditions of the modern world, successful solution of educational problems, independent judgments and conclusions, and ability to defend their own points of view.

Modern technologies of the training of the future pedagogue must provide a subjective position of students in the course of their cognitive activities, and also focus on continuous self-development. The humanization of the educational process and individualization of the pedagogical training, as a result of which a student works with his/her individual educational program, forms a professional portrait, learns to formulate and provide personal pedagogical concepts, strategy and tactics of professional life activity, contributes to it.

REFERENCES

1. Brodska L.V. Pedagogichna pidgotovka v konteksti suchasnih vimog do profesiynoyi gotovnosti maybutnih uchiteliv / L.V. Brodska // Visn. Zaporizkogo natsionalnogo universitetu. Seriya: Pedagogichni nauki. – 2008 №1. – S. 34-39.
2. Kalyuzhnaya T.G. Aksiologicheskiy podhod v sisteme professionalno-pedagogicheskoy podgotovki budushchego uchitelya / T.G. Kalyuzhnaya // Vesnik MDPU imya I. P. Shamyakina. – № 1 (42). – 2014. – S. 66-71.
3. Lyakisheva A.V. Metodika vikladannya navchalnih distsiplin sotsialno-pedagogichnogo napryamu studentam VNZ : navch.-metod. posib. / A. V. Lyakisheva, L. K. Gritsyuk. – Lutsk : Shidnoevrop. nats. un-t imeni Lesi Ukrayinki, 2013. – 504 s.
4. Otich O.M. Rozvitok tvorchoyi individualnosti studentiv profesiyno-pedagogichnih navchalnih zakladiv zasobami mistetstva : monografiya / [za nauk. red. I. A. Zyazyuna] ; O. M. Otich. – Chernivtsi : Zelena Bukovina, 2011. – 248 s.
5. Pehota O. M. Profesiyna pidgotovka maybutnogo pedagoga v sistemi vihovnoyi roboti universitetu [Elektronniy resurs] / O. M. Pehota. – Rezhim dostupu: <https://www.br.com.ua/referats/Pedagogica/45012.htm> (data zvernennya: 11.05.2017). – Nazva z ekrana.
6. Polishchuk. L. P. Osoblivosti profesiynoyi pidgotovki maybutnih fahivtsiv u pedagogichnih zakladah Ukrayini [Elektronniy resurs] / L. P. Polishchuk. – Rezhim dostupu: <http://zavantag.com/docs/2053/index-36932-1.html> (data zvernennya: 11.05.2017). – Nazva z ekrana.
7. Ribachuk K. V. Pidgotovka maybutnih pedagogiv do profesiynoyi diyalnosti v universitetah SShA : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : 13.00.01 – zagalna pedagogika ta istoriya pedagogiki / K. V. Ribachuk – Kirovograd : Kirovogradskiy derzh. ped. un-t im. V. Vinnichenka, 2008. – 20 s.
8. Soldatenko M. M. Rozvitok pedagogichnoyi maysternosti vikladacha v umovah informatsiyного suspilstva : kognitivniy aspekt : monografiya / M.M. Soldatenko. – K. : Ped. dumka, 2012. – 168 s.
9. Chayka I. A. Profesiyna pidgotovka maybutnogo pedagoga v informatsiyno-osvitnomu seredovishchi naukovoyi biblioteki : avtoref. dis. na zdobuttya

nauk. stupenya kand. ped. nauk : 13.00.04 – teoriya i metodika profesiynoyi osviti / I. A. Chayka – TNPU im. V. Gnatyuka. – Ternopil, 2013. – 20 s.

(переклад на англійську мову зробено: Слабоуз В. – к. філолог. н., доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»)

УДК 37.03:34

ГРИЩЕНКО Леонід

викладач юридичних дисциплін Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка

пр. Гагаріна, 16, м. Київ, Україна

E-mail: knaz66@i.ua

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ

Анотація. У статті подано ґрунтовний аналіз проблеми формування правової культури майбутніх учителів у навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу. Розкрито структурні складові поняття «навчально-виховне середовище». Доведено, що освітнє середовище має бути навчальним, розвивальним, виховним, інформативним, екологічним, естетичним, діалогічним, гуманним, духовним тощо. Установлено, що навчально-виховне середовище вищого навчального закладу є важливим фактором професійного становлення особистісного розвитку студентської молоді. У ході дослідження автором з'ясовано ряд загальних і специфічних властивостей, що впливають на процес формування правової культури майбутніх учителів, проаналізовано закономірності та принципи, що складають основу формування правової культури майбутніх учителів у навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу. Визначено основні завдання правової освіти у ВНЗ усіх профілів.

Ключові слова: освітнє середовище, навчально-виховне середовище, середовищний підхід, освітня установа, навчальне середовище, суб'єкти навчально-виховного процесу, правова освіта, правова культура.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасній Україні відбуваються кардинальні державно-політичні, соціально-економічні та правові зміни. Побудова правової держави та громадянського суспільства вимагають нових підходів у вирішенні фундаментальних проблем правової теорії, формуванні моральних і правових ідеалів суспільства та високої правової культури, про що наголошується в Конституції України, Законі

© Грищенко Л., 2017

України «Про освіту», Програмі правової освіти населення. Провідними принципами державної політики в галузі освіти є виховання громадянськості, працьовитості, поваги до прав і свобод людини. На пріоритетність цієї проблеми вказується в «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді», «Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти», Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року.

Модернізація всього суспільства та системи освіти, зокрема, цілком залежить від якості педагогічної освіти. Тому першочерговим завданням є створення освітньо-виховного середовища професійної підготовки майбутніх учителів. Для вирішення цієї проблеми вкрай важливо вжити реальних змін у педагогічній освіті, розробити загальні стратегії розвитку навчально-виховного середовища педагогічних коледжів, які б включали кожного майбутнього вчителя до особистісно-зорієнтованого, самостійного навчання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема важливості освітнього середовища для навчально-виховного процесу, особливості його організації розглядаються в дослідженнях з філософії сучасної освіти Б.Гершунським, Е. Гусинським, Ю. Турчаніною, І. Зязюном, Г. Ільїним тощо.

Дослідженню проблеми формування правової культури особистості присвячено багато праць відомих учених: В. Безбородого, П. Білого, О.Дьоміної, І. Грязнова, В. Одарій, В. Сальникова, Н. Тітової, М. Фіцули та ін. Проблема сутності правової культури і правосвідомості особистості як її структурного елемента схарактеризовано в працях В. Булгакова, В. Живцова, В.П'ятенка, Н. Ткачової, М. Щербаня та ін. Проблемою формування правової культури майбутнього вчителя, визначенням змісту правової освіти у вищих педагогічних навчальних закладах займаються Г. Васянович, М. Городиський, М. Подберезський, Т. Почтар, О. Саломаткін, Н. Яковлева та інші.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті передбачає ґрунтовний аналіз проблеми формування правової культури майбутніх учителів у навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна педагогічна наука поряд із синергетичним, особистісно-орієнтованим, функціонально-діяльнісним, гуманістичним, компетентнісним підходами активно досліджує середовищно-орієнтований підхід до навчання, що розглядається як психолого-педагогічна проблема. Як базове поняття використовується «навчально-виховне середовище» як таке, що відбиває системні формувальні впливи предметного, соціального та інформаційного

оточення. Зокрема, у своїх працях Ю. Мануйлов «середовищний підхід» презентує як спосіб організації середовища й оптимізації його позитивного впливу на розвиток особистості.

На думку вченого, середовищно-орієнтований підхід у навчанні дозволяє перенести акцент у діяльності вчителя чи викладача з активного педагогічного впливу на особистість вихованця, спрямувавши в русло активного використання навчально-виховного середовища, у якому відбувається його самонавчання і саморозвиток. При такій організації включаються механізми внутрішньої активності учня, його тісна взаємодія із тим же середовищем [8, с. 5].

У своїх працях дослідники, як правило, досліджують одне із зазначених понять і подають авторське його тлумачення, розкриваючи своє бачення сутності освітнього середовища. На думку відомої вченої М. Братко, освітнє середовище вищого навчального закладу – багатосуб'єктне та багатопредметне системне утворення, що має можливості цілеспрямовано впливати на професійно-особистісний розвиток майбутнього фахівця, забезпечуючи його готовність до професійної діяльності та/або продовження навчання, успішного виконання соціальних ролей та самореалізації у процесі життєдіяльності [1, с. 16]. Сучасна дослідниця Ю. Деркач зазначає, що в будь-якому випадку освітнє середовище має бути: навчальним, розвивальним, виховним, інформативним, екологічним, естетичним, діалогічним, гуманним, духовним [3, с. 122].

Одним із головних завдань педагогічної діяльності є формування такого середовища, яке може впливати на навчально-виховний процес та його результати. Середовищний підхід пов'язаний з ідеєю включення освітньої установи в навколишнє середовище і навпаки. Найбільш складним і повнофункціональним є навчально-виховне середовище навчального закладу, яке органічно поєднує дві провідні функції: навчальну та виховну.

Зазначимо, що навчальне середовище є насамперед підсистемою соціокультурного середовища, сукупністю спеціально організованих педагогічних умов розвитку особистості. Це структура, яка включає кілька взаємозалежних рівнів – глобальний, тобто загальносвітові тенденції розвитку культури, освіти, – регіональний, тобто освітню політику, культуру, систему освіти, та – локальний, навчальний заклад, найближче оточення, сім'я [2]. Отже, навчально-виховне середовище вищого навчального закладу виступає є важливим фактором професійного становлення та особистісного розвитку студентської молоді. Основними чинниками його впливу є створення еталону суспільного життя, активного підвищення ролі соціально-виховних впливів на формування особистості майбутнього фахівця.

Грунтовне вивчення навчально-виховного середовища як специфічного простору, в якому формується відповідний рівень правової культури студентської молоді, дозволяє виділити ряд загальних і специфічних властивостей. До загальних властивостей ми відносимо:

- обумовленість усіх причинно-наслідкових процесів, що реалізуються в освітньому середовищі;
- суперечливість неорганізованих форм впливу на особистість, що вимагає консолідації з боку викладачів;
- наявність різнохарактерного зв'язку між суб'єктами, включеними в освітній процес, що призводить до збільшення таких же різнохарактерних впливів на особистість;
- різний ступінь активності і громадської спрямованості-неспрямованості визначеної активності.

До специфічних властивостей навчально-виховного середовища, що активно впливає на формування правової культури студентської молоді можна віднести:

- детермінованість соціокультурної і освітньої ситуацій;
- послідовність, безперервність, дискретність наявного зв'язку між суб'єктами освітнього процесу;
- орієнтованість на обов'язкове створення умов для самоактуалізації та самореалізації включеного в освітній процес суб'єкта;
- закономірна асиметричність позицій суб'єктів, залучених до освітнього процесу в умовах навчально-виховного середовища педагогічного коледжу;
- взаємозв'язок соціальних, психологічних і, власне педагогічних, методів організації процесу формування правової культури майбутніх учителів.

Таким чином, в умовах середовища відбувається взаємодія між суб'єктами навчально-виховного процесу. В. Риндак розглядає теорію взаємодії як зв'язок-процес безперервної освіти та розвитку творчого потенціалу особистості педагога, взаємна зміна яких виступає як конкретний рух даної системи. Саме в такий спосіб відбувається розвиток як складний процес від простого до складного, від нижчого до вищого, процес оновлення, народження нового [7, с. 101].

Важливим для нашого дослідження є аналіз закономірностей і принципів, що складають основу формування правової культури майбутніх учителів у навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу (див. табл. 1).

Таблиця 1

Принципи і закономірності взаємодії в навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу

Принципи	Закономірності
Сполучення природних особливостей і якостей людини під впливом умов життєдіяльності	Урахування природних особливостей і якостей викладача і студента, провокування кризових ситуацій в освітньому процесі, визначення діапазону особистісного розвитку, вдосконалення змісту освіти навчального закладу щодо процесу формування правової культури майбутніх учителів
Компенсаторний	Залучення викладача і студентів до виявлення та розв'язання теоретичних і практичних проблем в освітньому процесі з урахуванням рівня розвитку їхнього творчого потенціалу та готовності майбутніх учителів до суспільного життя
Індивідуалізації	Виявлення рівня освіти, інтересів, досвіду викладача та студентів, їхнього творчого потенціалу, вміння знаходити оптимальний зміст, форми та методи правової освіти та правової діяльності. Диференціація обсягу та самостійності
Суперечливості	Урахування умов, ситуацій, інтересів у ході взаємодії протилежних сторін в освітньому процесі, розвиток суспільного і громадянського потенціалу учасників взаємодії в навчально-виховному середовищі, які знаходяться у внутрішній єдності і взаємопроникненні, будучи джерелом формування правової культури майбутніх учителів
Моральної опосередкованості	Створення умов для творчого самовираження в навчально-виховному процесі, зосередження творчих зусиль у формуванні правової культури майбутніх учителів
Креативних спалахів	Спрямованість змісту освіти педагогічного коледжу на заохочення оригінальних ідей, імпровізації, забезпечення умов для створення альтернативних програм формування правової культури майбутніх учителів

Аналіз наведених у таблиці даних дозволяє констатувати, що в навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу, в академічній групі майбутніх учителів відбуваються якісні зміни суб'єктів освітнього процесу, а саме: виникає новий якісний стан суб'єкту, в основі якого діалектична

єдність можливого і дійсного, потенційного й актуального. Усвідомлення освоєння суб'єктної позиції відбувається в навчально-виховному процесі, представленому на практиці як просторово-тимчасова, суб'єкт-суб'єктна, суб'єкт-об'єктна сукупна взаємодія. Сутність взаємодії, як зазначає Т. Равчина, полягає в діадній спільності партнерів [6, с. 5]. Об'єднані в часі, просторі і русі, викладачі та студенти взаємодіють, сприяють особистісному розвитку, який є результатом їхньої співпраці на період навчання.

Отже, взаємодію в навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу слід розглядати як спосіб особистісного освоєння студентом цього освітнього простору та суб'єктного розвитку особистості в цьому процесі, що дає можливість успішно здійснювати такий розвиток.

Слід зазначити, що сьогодні правова освіта здійснюється відповідно до Національної програми правової освіти населення, затвердженої Указом Президента України № 992/2001 від 18.10.2001 р. [5] та Законом України «Про освіту», де ставиться завдання правового виховання населення взагалі і молодого покоління зокрема.

Програмою передбачено створення необхідних умов для набуття широкими верствами населення правових знань, зокрема навичок і вмінь щодо їх застосування, здатності здійснювати чи не здійснювати будь-яку визначену правом дію; будь-які дані, які можуть впливати на правове чи протиправне рішення, дію чи поведінку; форми ставлення людини до правової дійсності, спрямованої на отримання нових правових даних, навичок, умінь [4, с.702].

Ґрунтовний аналіз наукової, нормативної та навчальної літератури дозволяє констатувати, що реалізація правової освіти у ВНЗ передбачає створення належних умов у процесі навчання правових дисциплін, які забезпечували б розвиток особистості майбутнього фахівця, передусім правовий і його творчої самореалізації як свідомого громадянина України, а також сприяти формуванню високого рівня правової культури, що дозволить йому розв'язувати правові ситуації у професійній діяльності.

Згідно з Національною програмою правової освіти населення основними завданнями правової освіти у ВНЗ усіх профілів є:

- підвищення рівня правової підготовки населення, насамперед учнівської та студентської молоді, викладачів правових дисциплін і викладачів, які висвітлюють правову тематику;
- створення належних умов для набуття студентами знань про свої права, свободи, обов'язки;
- широке інформування студентства про правову політику держави та законодавство;
- забезпечення вільного доступу майбутніх фахівців до джерел правової інформації [5].

Таким чином, професійна підготовка молодших спеціалістів в педагогічному коледжі передбачає не тільки формування високого рівня професійних знань, умінь і навичок, а також розвиток таких якостей, як гуманність, толерантність, розуміння найвищої цінності людини та людського життя, сформованість правової культури, що включає повагу до людей інших держав, націй і рас у поєднанні з самоповагою до себе, своєї національної належності.

Висновки. Ґрунтовний аналіз науково-педагогічних джерел, періодичних видань дозволяє констатувати, що проблема формування правової культури майбутніх учителів у навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу набуває все більшої актуальності. У ході дослідження встановлено, що навчально-виховне середовище вищого навчального закладу є важливим фактором професійного становлення і особистісного розвитку студентської молоді. У ході дослідження проаналізовано закономірності і принципи, що знаходяться в основі формування правової культури майбутніх учителів у навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу. Виявлено основні завдання правової освіти у вищих навчальних закладах усіх профілів.

Перспективними є дослідження змісту та особливостей формування правової культури майбутніх учителів у навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Братко М. В. Освітнє середовище вищого навчального закладу як детермінанта якості освіти / М.В. Братко // Збірник тез Всеукраїнської Інтернет-конференції «Актуальні проблеми університетської та професійної післядипломної освіти в кризових умовах» / НАПН України; Ун-т менедж. освіти. – К., 2015. – С. 16–17.
2. Власенко О. Особливості формування освітньо-виховних систем // Тенденції модернізації національних освітніх систем: збірник наукових праць / за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 158 с.
3. Деркач Ю. Методологічні аспекти естетичного виховання студентів у навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу / Ю. Деркач // Молодь і ринок. – №11 (94), 2012. – 120–124.
4. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень ; АПН України. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Національна програма правової освіти населення. Указ Президента України № 992/2001 від 18 жовтня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>.

6. Равчина Т. Організація взаємодії студентів з освітнім середовищем у вищій школі / Т. Равчина // Вісник Львівського університету. – 2005. – Вип. 19. – Ч. 2. – С. 1–14. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/visnyk/19_2/01_ravchyna.pdf.
7. Рындак В. Г. Непрерывное образование и развитие творческого потенциала учителя (теория взаимодействия) [Текст] : Монография / В. Г. Рындак. – М. : «Педагогический вестник», 1997. – 244 с.
8. Савченко О. Я. Навчально-виховне середовище сучасної школи : діалог з В.О. Сухомлинським / О. Савченко // Науковий вісник Миколаївського державного університету. Випуск 8. Педагогічні науки. – Ч. I, 2005. – С. 4–9.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2017.

ГРИЩЕНКО Леонид

преподаватель юридических дисциплин Университетского колледжа
Киевского университета имени Бориса Гринченко

пр. Гагарина, 16, м. Киев, Украина

E-mail: knaz66@i.ua

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОЛЛЕДЖА

Резюме. В статье представлен обстоятельный анализ проблемы формирования правовой культуры будущих учителей в учебно-воспитательной среде педагогического колледжа. Раскрыты структурные составляющие понятия «учебно-воспитательная среда». Доказано, что образовательная среда должна быть учебным, развивающим, воспитательным, информационным, экологическим, эстетическим, діалогічним, гуманним, духовным и т.п. Установлено, что учебно-воспитательная среда высшего учебного заведения является важным фактором профессионального становления личностного развития студенческой молодежи. В ходе исследования автором выявлены ряд общих и специфических свойств, влияющих на процесс формирования правовой культуры будущих учителей, проанализированы закономерности и принципы, которые составляют основу формирования правовой культуры будущих учителей в учебно-воспитательной среде педагогического колледжа. Определены основные задачи правового образования в вузах всех профилей.

Ключевые слова: образовательная среда, учебно-воспитательная среда, средовой подход, образовательная учреждение, учебная среда,

субъекты учебно-воспитательного процесса, правовое образование, правовая культура.

GRISHCHENKO Leonid

the teacher of legal disciplines of the University College of the Kiev University named after Boris Grinchenko

Gagarin Ave., 16, Kyiv, Ukraine

E-mail: knaz66@i.ua

FEATURES OF FORMATION OF LEGAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS IN EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF PEDAGOGICAL COLLEGE

Abstract. The article presents a thorough analysis of the problem of formation of legal culture of future teachers in educational environment of pedagogical College. Disclosed structural components of the concept of "educational environment". It is proved that the educational environment should be educational, developing, educational, informational, ecological, aesthetic, daloni, humane, spiritual and the like. It is established that the educational environment of higher educational institutions is an important factor of professional formation of the personality development of the students. In the course of the study, the author identified a number of General and specific properties that influence the process of formation of legal culture of future teachers, we have analyzed the laws and principles that constitute the basis of formation of legal culture of future teachers in educational environment of pedagogical College. The main tasks of legal education in higher education institutions of all profiles.

Key words: educational environment, educational environment, approach, educational institution, educational environment, subjects of the educational process, legal education, legal culture.

REFERENCES

1. Bratko M. V. Osvitnie seredovyshe vyshchoho navchalnoho zakladu yak determinanta yakosti osvity / M.V. Bratko // Zbirnyk tez Vseukrainskoi Internet-konferentsii «Aktualni problemy universytetskoi ta profesiinoi pisliadyplomnoi osvity v kryzovykh umovakh» / NAPN Ukrainy; Un-t menedzh. osvity. – K., 2015. – S. 16–17.
2. Vlasenko O. Osoblyvosti formuvannia osvitno-vykhovnykh system // Tendentsii modernizatsii natsionalnykh osvitnykh system: zbirnyk naukovykh prats / za red. O.S. Bereziuk, O.M. Vlasenko. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. – 158 s.
3. Derkach Yu. Metodolohichni aspekty estetychnoho vykhovannia studentiv u navchalno-vykhovnomu seredovyshechi pedahohichnoho koledzhu / Yu. Derkach // Molod i rynek. – №11 (94), 2012. – 120–124.

4. Entsyklopediia osvity / holov. red. V. H. Kremen ; APN Ukrainy. – K. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
5. Natsionalna prohrama pravovoi osvity naseleunia. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 992/2001 vid 18 zhovtnia 2001 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>.
6. Ravchyna T. Orhanizatsiia vzaiemodii studentiv z osvitim seredovyschem u vyshchii shkoli / T. Ravchyna // Visnyk Lvivskoho universytetu. – 2005. – Vyp. 19. – Ch. 2. – S. 1–14. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/visnyk/19_2/01_ravchyna.pdf.
7. Ryndak V. H. Nепrерывное образование у развитии творческого потенциала учителя (теория взаимодействия) [Текст] : Монография / V. H. Ryndak. – М. : «Педагогический вестник», 1997. – 244 s.
8. Savchenko O. Ya. Navchalno-vykhovne seredovyshe suchasnoi shkoly : dialoh z V.O. Sukhomlynskym / O. Savchenko // Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu. Vypusk 8. Pedagogichni nauky. – Ch. I, 2005. – S. 4–9.

(переклад на англійську мову зробено особисто автором)

УДК 37.015.31:17.022.1

ДУБОВИК Юлія

Аспірант кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди,

вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

E-mail: julianna_22_85@mail.ru

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті розкрито суть морально-вольових якостей як педагогічної категорії. На основі аналізу наукової літератури встановлено, що морально-вольові якості знаходяться на стику моральних і вольових якостей та являють собою стійкі властивості людини, які забезпечують її вольову регуляцію в ситуаціях подолання певних труднощів з опорою на моральні норми. Ці якості можна також сприймати як узагальнюючі характеристик морально-вольової поведінки людини. Визначено, що основними морально-вольовими якостями особистості є такі: цілеспрямованість, ініціативність, наполегливість, витримка, сміливість, мужність тощо. У публікації також представлено характеристику цих якостей, розкрито їх роль у житті сучасної людини.

© Дубовик Ю., 2017

Ключові слова: морально-вольові якості, характеристика, структура, особистість.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Однією з нагальних потреб сучасного суспільства є забезпечення високого рівня сформованості в молоді морально-вольових якостей, що є необхідною передумовою для успішної самореалізації кожної особистості. Тому викладачі навчальних закладів мають приділяти значну увагу розв'язанню цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчать результати вивчення наукової літератури, окремі аспекти зазначеної проблеми є об'єктом досліджень фахівців у різних галузях науки – філософії, педагогіки, психології тощо. Зокрема, розкриттю різних питань морального розвитку особистості присвячено наукові праці І. Бега, В. Білоусової, Л. Божович, М. Боришевського, Г. Ващенко, Л. Виготського, А. Донцова, І. Зязюна, В. Селіванова, В. Сухомлинського та ін. Закономірності вольового розвитку людини досліджували О. Биков, А. Запорожець, В. Котирло, С. Поліщук, Т. Шульга. Характеристику окремих морально-вольових якостей особистості представили у своїх працях Є. Ільїн, В. Селіванов, В. Крутецький, С. Рубінштейн, К. Корнілов, В. Калін, П. Рудік, С. Гончаренко та ін. Однак результати аналізу теоретичних та практичних доробок різних науковців свідчить про те, що проблема формування морально-вольових якостей особистості вимагає подальшого дослідження. Зокрема, існує актуальна потреба в чіткому визначенні суті та структури цих якостей, а також їх характеристики.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – на основі аналізу наукової літератури визначити й схарактеризувати основні морально-вольові якості особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На попередньому етапі дослідження було з'ясовано, що поведінку людини в конкретних ситуаціях життєдіяльності визначають різні групи особистісних якостей, які являють собою стійкі властивості її характеру. Чільне серед них займають моральні якості, в яких проявляється засвоєння людиною моральних цінностей та норм життєдіяльності в суспільстві. Важливу роль у житті кожної особистості виконують також вольові якості особистості, які відображають особливості її вольової регуляції та проявляються в специфічних ситуаціях, що вимагають подолання певних труднощів.

Однак науковцями доведено, що поведінка людини в багатьох випадках визначається сполученням її моральних та вольових якостей. За Є. Ільїним, необхідність такого сполучення пояснюється тим, що морально-вольова поведінка, з одного боку, зумовлюється причинами

морального плану. З іншого боку, морально-вольова поведінка індивіда вимагає від нього прояву одразу декількох вольових якостей [2, с. 161].

Для відображення інтеграції моральних та вольових якостей у науковій літературі часто використовують термін «морально-вольові якості». У наукових джерелах також зазначається, що підґрунтям для формування морально-вольових якостей особистості є вроджені та набуті функціональні системи її навичок, які проявляються в силі (здатність витримувати навантаження без втрат для діяльності, демонструвати високий рівень працездатності, готовність стримувати емоції тощо), рухливості та збалансованості нервових процесів організму (процесів збудження, гальмування та їх співвідношенні). Володіння людиною зазначеними якостями виявляється в різноманітних ситуацій життєдіяльності, забезпечуючи єдність моральної й раціонально-прагматичної спрямованості її особистості [1; 5].

Уточнимо, що під час проведення дослідження зроблено висновок про те, що до морально-вольових якостей насамперед відносяться такі: цілеспрямованість, ініціативність, наполегливість, витримка, сміливість, мужність тощо. Так, за визначенням Є. Ільїна, цілеспрямованість – це свідома направленість індивіда на досягнення певної мети, яка реалізується через його вольову активність, спрямовану на подолання певних труднощів і невдач. Фізіологічним механізмом цілеспрямованості є виникнення в мотиваційній сфері людини стійкої домінанти, що може управляти всім життєвим укладом людини. Цілеспрямована людина чітко розуміє, чого вона прагне, тому вона не витрачає свій час та сили на досягнення другорядних для неї цілей [2, с. 139].

Аналогічні ідеї висловлює В. Крутецький. На його думку, цілеспрямованість проявляється в тому, що людина демонструє планомірне, неухильне прагнення для досягнення певної стійкої мети. Ця мета має для неї велике значення та виступає як сенс життя, тому особа підпорядковує їй свою поведінку [3, с. 11].

Як уточнює В. Селиванов, у психологічному плані цілеспрямованість являє собою вміння людини протягом життя керуватися певними ідеалами, ставити чіткі цілі. Причому автор розрізняє стратегічну й оперативну цілеспрямованість. Очевидно, що в ідеалі ці види оперативності мають узгоджуватися між собою. Проте в реальному житті оперативна цілеспрямованість особистості не завжди відповідає стратегічній як за змістом, так і за формою вираження. Наприклад, є люди, які вміють ставити й досягати поточні цілі, але не мають чіткого уявлення щодо загальної цілеспрямованості власної життєвої активності. Тому автор вважає за необхідне в процесі формування в молоді цілеспрямованості обов'язково врахувати два аспекти цієї якості. Причому В. Селиванов

вважає, що цей процес можна здійснювати двома способами: як «знизу», починаючи з активізації елементарних актів поведінки суб'єкта та поступово підвищуючи її складність, так і «зверху», коли спочатку забезпечується теоретичне засвоєння індивідом моральних норм поведінки, а потім він мотивується до їх реалізації на практиці. У такому випадку моральні принципи й переконання складають мотиваційну основу для формування цілеспрямованості [10, с. 117].

До групи морально-вольових якостей особистості відносять також ініціативність. Наприклад, К. Корнілов сприймає ініціативність як почин, тобто як якість, що проявляється в діях людей, котрі стали причиною чогось нового. За поглядами автора, основою для формування цієї якості в людини є її прагнення до прояву ініціативи. К. Корнілов також вважає, що в моральному розумінні ініціативність слід сприймати як соціальну сміливість, відсутність в особі боязні взяти на себе відповідальність за свої дії [4].

В. Селиванов визначає ініціативність як здатність людини на власному почині здійснювати певні дії та вчинки. Як підкреслює учений, прояв цієї якості на практиці тісно пов'язаний з демонстрацією молоддю творчості, розумової й емоційної активності, громадської активності. За висновками вченого, сформованість ініціативності в особистості є запорукою того, що вона не побоїться виступати проте стереотипів, застарілих ідей, поглядів, теорій тощо [10, с.118].

С. Рубінштейн стверджує, що ініціативність – це здатність людини легко взятися за справу із власного почину, не чекаючи стимулювання власних дій ззовні. Причому суттєву роль у демонстрації індивідом ініціативності відіграє інтенсивність та яскравість його внутрішніх спонукань. Також важливе значення мають інтелектуальні здібності особистості. Як зазначає відомий психолог, саме дії ініціативних людей стають поштовхом для нових починань, імпульсом для активності інших людей [8, с. 606].

Слід зазначити, що важливу роль у житті людини виконує також така морально-вольова якість, як наполегливість. Зокрема, В. Крутецький підкреслює, що наполеглива людина завжди виконує прийняті рішення, вміє досягнути поставленої мети, здатна подолати всякого роду перешкоди і труднощі на шляху до неї. Наявність наполегливості в людини забезпечує її тривалий та неухильний рух до поставленої мети, дає змогу довести до кінця розпочату справу, усуваючи і долаючи наявні перешкоди та труднощі. При невдачах наполеглива людина не падає духом, а переймається ще більш твердою рішучістю домогтися свого [6; 7].

За В. Селивановим, головною ознакою наполегливості особистості є тривалість прояву нею вольових зусиль, адже поведінка, діяльність людини являє собою систему вчинків та дій, яка вимагає для свого

завершення значних витрат часу. Очевидно, що складні дії вимагають від неї певних зусиль, пов'язаних з мобілізацією та розподілом енергії на весь час роботи [10; 11].

Сприймаючи наполегливість є важливу якість особистості, С. Рубінштейн зауважує, що коли говорять про сильну волю, то насамперед мають на увазі саме цю властивість людини [8, с. 607]. За В. Калінім, наполегливість – це морально-вольова якість, яка об'єднує в собі емоційні й вольові аспекти, причому на різних етапах діяльності людей вони можуть бути представлені в різних пропорціях [3].

Є. Ільїн визначає наполегливість як систематичний прояв індивідом прагнення досягти віддаленої в часі мети. На думку автора, прояв наполегливості залежить від різних факторів: ступеня впевненості людини щодо доцільності досягнення мети, сили її прагнення до успіху, наявності вольових установок на подолання труднощів тощо [1, с. 150].

Як встановлено в процесі дослідження, важливу роль у діяльності людей відіграє також витримка (стійкість, самовладання). Зокрема, В. Крутецький під цією якістю розуміє здатність особи утримуватися від дій, що усвідомлюються нею як непотрібні або шкідливі в даних конкретних умовах. Автор також вважає, що витримку (самовладання) можна сприймати як уміння людини контролювати свою поведінку, володіти собою, своїми рухами, мовою. Витримана людина вміє в необхідних випадках стримувати свої почуття, контролювати настрій, не допускати необдуманих дій. У скрутних умовах вона не піддається паніці, зберігає холоднокрівність та вміє взяти себе в руки [6, с. 20].

За В. Селивановим, витримка – це здатність та вміння особистості свідомо загальмувати імпульси, що заважають досягненню поставленої мети. За поглядами автора, ця якість характеризує той вищий регулюючий поведінку механізм, який виокремлює волю з інших психічних явищ. Отже, витримка є основою формування самовладання, тобто здатності в будь-якій ситуації володіти собою, контролювати свою поведінку. Без витримки людина не зможе оволодіти такими важливими якостями, як дисциплінованість, організованість, самостійність та мужність [10, с. 120-121].

Як підкреслював С. Рубінштейн, витримка, самовладання, самоконтроль є важливими морально-вольовими якостями особистості. Під час вирішення різних життєвих завдань ці якості забезпечують панування вищих мотивів людини над нижчими. При цьому прояв нею вказаних якостей значною мірою залежать від співвідношення між її афективними та інтелектуальними характеристиками [8].

Під час проведення наукового пошуку встановлено, що в «Словнику з етики» витримка визначається як особистісна якість, в якій знаходять

конкретний прояв певні сторони самовладання. Ця якість передбачає спроможність людини здійснювати контроль над своїми почуттями, підпорядковувати власні дії поставленій меті [12, с. 49-50].

В. Калін визначає витримку як здатність людини вольовим зусиллям швидко сповільнювати зайву активність, стримувати та пригнічувати непотрібні на певний час почуття, думки і звички [3]. За Є. Ільїним, витримка – це стійкий прояв здатності людини пригнічувати імпульси, емоції, не піддаватися спокусі, тобто вміння нейтралізувати сильні негативні бажання. Як вважає автор, у цій якості проявляється гальмівна функція волі [1, с. 151].

Важливе місце в групі морально-вольових якостей займає також сміливість. У «Словнику з етики» визначається, що сміливість являє собою здатність людини долати в собі почуття страху, невпевненість в успіху. Ця якість тісно пов'язана з такими моральними якостями, як мужність, стійкість, принциповість, самовладання, ініціативність. Про наявність в людині сміливості свідчать її рішучі дії заради досягнення поставленої мети, прояв вірності обраним ідеалам та принципам всупереч ворожим обставинам та тиску зі сторони інших людей, відверте вираження своєї власної думки [12, с. 317].

На думку В. Каліна, сміливість – це здатність при виникненні небезпечної ситуації зберігати стійкість організації психічних функцій, що виражається у відсутності зниження якості діяльності [3]. О. Рудік розуміє під сміливістю здатність індивіда активно діяти задля досягнення мети в небезпечних та складних ситуаціях, усвідомлюючи можливість негативних для себе наслідків [9].

Є. Ільїн у своїх працях під сміливістю має на увазі здатність людини пригнічувати захисні реакції при виникненні страху, боязні, здійснювати свої наміри в небезпечній для життя та здоров'я ситуації. Автор сприймає сміливість як один із проявів самовладання особистості [2].

За поглядами В. Крутецького, мужньою та сміливою називають ту людину, яка здатна досягти мети, незважаючи на перешкоди, небезпечні для її життя, долати страх, боязнь, переляк, продемонструвати готовність до ризикованих дій. Учений вважає, що мужність порівняно зі сміливістю є більш принциповою й морально зрілою рисою характеру особистості. Ця якість передбачає наявність у людини не тільки сміливості, а й наполегливості, витримки, впевненості в собі [6; 7].

За В. Селивановим, мужність – це не прояв відчаю, а вираження впевненості в правоті справи, яку захищає особистість. Як відомо, для людської істоти характерне оптимістичне ставлення до життя. Однак, як відзначає автор, у тяжку хвилину заради щастя інших людей, колективу мужня людина готова пожертвувати своїм щастям та навіть життям [10,

с. 121]. П. Рудік також розглядає мужність як один із проявів стійкості, але визначає її як відсутність страху перед перешкодою та небезпекою [9].

У «Словнику з етики» відзначається, що мужність тісно пов'язана з такими важливими особистісними якостями, як сміливість, стійкість, витримка, самовладання, самовідданість, почуття власної гідності. Мужність виражається у здатності людини діяти рішучо у складних обставинах, мобілізувати всі свої сили на досягнення мети, готовності піти у разі необхідності на самопожертву [12, с. 201].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Як встановлено, учені висловлюють різні думки щодо виокремлення та характеристики основних морально-вольових якостей особистості. На основі врахування різних точок зору визначено, що в дослідженні під цими якостями розуміють стійкі властивості людини, які забезпечують її вольову регуляцію в ситуаціях подолання певних труднощів з опорою на моральні норми. Визначено, що основними морально-вольовими якостями є такі: цілеспрямованість, ініціативність, наполегливість, витримка, сміливість, мужність тощо. У подальшому дослідженні передбачається визначити особливості формування цих якостей у школярів підліткового віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Главацька О. Л. Формування морально-вольових якостей ділової людини у студентів (на прикладі курсу «Менеджмент соціальної роботи») [Електронний ресурс] / О. Л. Главацька // Педагогічна наука : історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2009. – № 1. – Режим доступу : http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2009_st_11.
2. Ильин Е. П. Психология воли / Е. П. Ильин. – СПб : Издательство «Питер», 2000. – 288 с.
3. Калинин В. К. Волевая регуляция деятельности : автореф. дис. ... д-ра наук / В. К. Калинин. – Тбилиси, 1989. – 449 с.
4. Корнилов К. Н. Воля и ее воспитание / К. Н. Корнилов. – М. : Изд-во «Знание», 1957. – 24 с.
5. Крайнюк О. Морально-вольові якості студентів-допризовників у процесі фізичного виховання / О. Крайнюк, О. Колчина // Спортивна наука України. – 2014. – №6 (64). – С. 43-49. С. 45
6. Крутецкий В. А. Воспитание воли (для школьников) / В. А. Крутецкий. – М. : Госуд. учебно-пед. изд-во МП РСФСР, 1957. – 47 с.
7. Крутецкий В. А. Психология : учебник / В. А. Крутецкий. – М. : «Просвещение», 1986. – 2-е изд. – 336 с.

8. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : ЗАО «Издательство «Питер», 1999. – 720 с.
9. Рудик П. А. Психология : учебник / П. А. Рудик. – М. : Изд-во «Знание», 1957. – 232 с.
10. Селиванов В. И. Психология волевой активности / В. И. Селиванов. – Рязань, 1974. – 151с.
11. Селиванов В. И. Воля и ее воспитание / В. И. Селиванов. – Москва, 1976. – 64 с.
12. Словарь по этике / Под ред. А. А. Гусейнова и И. С. Кона. – 6-е изд. – М. : Политиздат, 1989. – 447 с.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2017.

ДУБОВИК Юлия

Аспирант кафедри общей педагогики и педагогики высшей школы Харьковского национального педагогического университета имени Г. С. Сковороды

ул. Валентинівська, 2, г. Харків, Україна, 61168

E-mail: julianna_22_85@mail.ru

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНЫХ МОРАЛЬНО–ВОЛЕВЫХ КАЧЕСТВ ЛИЧНОСТИ

Резюме. В статье раскрыта сущность морально-волевых качеств как педагогической категории. На основе анализа научной литературы установлено, что морально-волевые качества находятся на стыке моральных и волевых качеств и представляют собой устойчивые свойства человека, которые обеспечивают его волевою регуляцію в ситуациях преодоления определенных трудностей с опорой на нравственные нормы. Эти качества можно воспринимать как обобщающие характеристики морально-волевого поведения человека. Определено, что основными морально-волевыми качествами личности являются: целеустремленность, инициативность, настойчивость, выдержка, стойкость, смелость, мужество и др. В публикации также представлена характеристика этих качеств, раскрыта их роль в жизни современного человека.

Ключевые слова: морально-волевые качества, характеристика, структура, личность.

DUBOVIK Juliya

Postgraduate student of General Pedagogy Department and the Pedagogy of Higher School of H.S. Skovroda Kharkiv National Pedagogical University.

Valentinivska St, 2, Kharkiv, Ukraine, 61168

E-mail: julianna_22_85@mail.ru

THE CHARACTERISTICS OF THE MAIN MARAL AND VOLITIONAL QUALITIES OF PERSONALITY

Summary. The essence of the moral and volitional qualities as a pedagogical category is revealed in the article. Based on an analysis of scientific literature was revealed that the moral and volitional qualities are at the crossroads of moral and volitional qualities and are presented themselves resistant property rights, which ensure its volitional regulation in the situations to overcome some difficulties based on moral standards. These qualities can also be taken as a general characteristic of moral and volitional human's behavior. It was determined that the basic moral and volitional qualities of personality are: purposefulness, initiative, perseverance, endurance, stability, self-control, bravery, courage and so on. The characteristics of these qualities are presented in this article; their role in modern life is revealed.

Key words: moral and volitional qualities, characteristics, structure and personality.

Abstract. Modern socio-economic and political developments in the country changes dictate new requirements to the state of formation of moral and volitional qualities of youth. Based on the analysis of the scientific literature was revealed that the moral and volitional qualities are at the crossroads of moral and volitional qualities and are presented themselves resistant property rights, which ensure its volitional regulation in the situations to overcome some difficulties based on moral standards.

As it was installed, the scientists have expressed different views on the definition of the structure and characteristics of the basic moral and volitional qualities. On the basis of different points of view is determined that a study of this group is attributed qualities: purposefulness, initiative, perseverance, endurance, stability, strength, bravery, courage and so on.

It was determined in the research that the term purposefulness means a conscious orientation of the individual to achieve a certain goal, which is implemented through its volitional activity aimed at overcoming some difficulties and failures. The purposeful man clearly knows what he wants because he does not spend his time and energy to achieve secondary goals for him.

The group moral and volitional quality of personality is also the initiative. This quality is evident in the actions of people who caused something new. In the moral sense of initiative should be seen as a social courage, no fear to take responsibility for their actions to oppose stereotypes of old ideas, opinions, theories, and so on.

Prominent in this group of qualities takes persistence. Having this quality signified that a person always takes decisions, can achieve the goal; can overcome all kinds of obstacles and challenges to it. Persistence means a long, steady and sustained movement towards the goal.

As it was installed, self-control holding both moral and volitional quality indicates a person's ability to rapidly slow the effort of excessive activity; restrain and oppress unnecessary for some time feelings, thoughts and habits, resist the temptation to oppress that strong negative desires. The research is also established that courage means the ability in the event of a dangerous situation to keep the stability of the organization of mental function, resulting in no reduction in the quality of work. According to the scientists, courage is one of the manifestations of resistance and subordination cases the most expensive personal interests.

It was determined in the research that the formation of defined moral and volitional qualities is necessary to guarantee the full capabilities of personal self-realization fulfillment. Therefore, teachers should provide targeted youth formation in these qualities.

REFERENCES

1. Hlavats'ka O. L. Formuvannya moral'no-vol'ovnykh yakostey dilovoyi lyudyny u studentiv (na prykladi kursu «Menedzhment sotsial'noyi roboty») [Elektronnyy resurs] / O. L. Hlavats'ka // Pedagogichna nauka : istoriya, teoriya, praktyka, tendentsiyi rozvytku. – 2009. – # 1. – Rezhym dostupu : http://intelletst-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogitsal_stsientse_arhiv_pn_n1_2009_st_11.
2. Yl'yn E. P. Psykholohyya voly / E. P. Yl'yn. – SPb : Yzdatel'stvo «Pyter», 2000. – 288 s.
3. Kalyn V. K. Volevaya rehulyatsyya deyatel'nosty : avtoref. dys. ... d-ra nauk / V. K. Kalyn. – Tbylysy, 1989. – 449 s.
4. Korniylov K. N. Volya y ee vospytanye / K. N. Korniylov. – M. : Yzd-vo «Znanye», 1957. – 24 s.
5. Kraynyuk O. Moral'no-vol'ovi yakosti studentiv-dopryzovnykiv u protsesi fizychnoho vykhovannya / O. Kraynyuk, O. Kolchyna // Sportyvna nauka Ukrainy. – 2014. – #6 (64). – S. 43-49. S. 45
6. Krutetskyy V. A. Vospytanye voly (dlya shkol'nykov) / V. A. Krutetskyy. – M. : Hosud. uchebno-ped. yzd-vo MP RSFSR, 1957. – 47 s.
7. Krutetskyy V. A. Psykholohyya : uchebnyk / V. A. Krutetskyy. – M. : «Prosveshchenye», 1986. – 2-e yzd. – 336 s.
8. Rubynshteyn S. L. Osnovy obshchey psykholohyy / S. L. Rubynshteyn. – SPb. : ZAO «Yzdatel'stvo «Pyter», 1999. – 720 s.
9. Rudyk P. A. Psykholohyya : uchebnyk / P. A. Rudyk. – M. : Yzd-vo «Znanye», 1957. – 232 s.
10. Selyvanov V. Y. Psykholohyya volevoy aktyvnosty / V. Y. Selyvanov. – Ryazan', 1974. – 151s.

11. Selyvanov V. Y. Volya y ee vospytanye / V. Y. Selyvanov. – Moskva, 1976. – 64 s.
12. Slovar' po etyke / Pod red. A. A. Huseynova y Y. S. Kona. – 6-e yzd. – M. : Polytyzdat, 1989. – 447 s.

(переклад на англійську мову зробено особисто автором статті)

УДК 37.014.5

ТКАЧОВ **Артем**

кандидат педагогічних наук, докторант кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

E-mail: Tkachas2016@ukr.net

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ЗАРУБІЖНІЙ НАУКОВІЙ ДУМЦІ

Анотація. У публікації зазначено, що пошук шляхів ефективного впровадження компетентнісного підходу в шкільну освіту вимагає упорядкування вітчизняними вченими відповідної термінології. Установлено, що актуальним питанням для сьогодення є чітке визначення основних ключових компетенцій. В умовах євроінтеграції для українських освітян значний інтерес представляють зарубіжні дослідження з окресленої проблеми. На підставі цього в статті виокремлено й проаналізовано основні підходи зарубіжних науковців щодо розкриття суті, структури та змісту ключових компетенцій. Доведено, що в процесі творчого використання в освіті теоретичних та практичних доробок зарубіжних фахівців вітчизняні педагоги мають водночас спиратися на результати всебічного аналізу особливостей сучасного розвитку держави, урахувати її актуальні потреби.

Ключові слова: компетентний підхід, ключові компетенції, класифікація, науковий підхід, зарубіжна наукова думка.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Пошук шляхів ефективного впровадження компетентнісного підходу в шкільну освіту вимагає упорядкування вітчизняними вченими відповідної термінології. Адже різночитання ключових для окресленої проблеми понять значно знижує можливості її успішного вирішення на теоретичному та практичному рівнях.

Зокрема, актуальним питанням для сьогодення є чітке визначення основних ключових компетенцій, які мають в обов'язковому порядку опанувати всі учні загальноосвітньої школи.

© Ткачов А., 2017

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що в останні роки проблема ключових компетенцій знаходиться в центрі уваги багатьох науковців. Зокрема, у науковій літературі розкрито такі аспекти окресленої проблеми: сутність та взаємозв'язок понять «компетенція» й «компетентність» (В. Болотов, С. Бондар, О. Пометун, В. Сериков, І. Родигіна та ін.); основні напрями реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі (Л. Паращенко, С. Трубачева, О. Савченко та ін.), структуру та зміст ключових компетенцій школярів (Т. Волобуєва, О. Крисан, О. Овчарук, С. Шишов); провідні тенденції подальшого реформування компетентнісно орієнтованої шкільної освіти в країнах Європейського Союзу (Г. Єгоров, Н. Лавриченко, О. Локшина та ін.).

Не викликає сумніву, що проведені дослідження названих авторів мають високу наукову цінність. Водночас слід зауважити, що питання визначення ключових компетенцій представниками зарубіжної наукової думки слабо висвітлено у вітчизняній педагогічній літературі. Однак в умовах інтеграції вітчизняної системи освіти в європейський освітній простір, її модернізації відповідно до європейських вимог для українських освітян значний інтерес представляють зарубіжні дослідження, в яких виокремлено різні підходи щодо визначення набору та змісту цих компетенцій. Аналіз зазначених досліджень дає змогу творчо використовувати ідеї зарубіжних учених з метою вдосконалення компетентнісно орієнтованого процесу в загальноосвітньому навчальному закладі.

Метою статті є виокремлення й аналіз основних підходів зарубіжних науковців щодо визначення суті, структури та змісту ключових компетенцій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як свідчить аналіз наукової літератури, поняття «компетенція» (від лат. – *competo* – добиваюсь, відповідаю) було введено в науковий обіг у 1965 р. відомим американським лінгвістом Н. Хомським, який уперше використав це поняття у своїй праці «Аспекти теорії синтаксису». Автор у цій книзі висловив також важливу ідею про необхідність урахування вченими фундаментальних відмінностей між компетенцією, яку він пов'язав з теоретичним знанням людиною мови, та її практичним використанням (*performance*), що передбачає фактичне володіння мовою в ситуації спілкування, тобто прояв людиною засвоєної компетенції в різних видах діяльності) [1]. У подальшому розвиток цієї ідеї іншими дослідниками забезпечив розмежування за значенням у науковій літературі понять «компетенція» як формального опису знань, умінь, ділових якостей людини, необхідних для успішного виконання певної роботи, та

«компетентність» як здатності особистості до виконання певної діяльності на основі життєвого досвіду та набутих знань, умінь, навичок.

Одним із фундаторів компетентнісного підходу вважається також Д. Маклелланд, який в опублікованій у 1973 р. праці «Тестувати компетентність, а не інтелект» теж використав поняття «competence» [2]. Це поняття застосовувалося автором для визначення особистісних якостей та мотиваційних факторів, що забезпечують ефективність виконання людиною певного виду діяльності.

Як установлено під час проведення дослідження, ідею про необхідність виокремлення ключових компетенцій першим серед учених висловив керівник Нюрнбергського інституту ринкових відносин та дослідження професій Д. Мертенс в опублікованій ним у 1974 р. доповіді «Ключові кваліфікації. Тези про навчання для сучасного суспільства» [3]. Варто уточнити, що в цій праці замість поняття «ключові компетенції» автором використано інший термін – «ключові кваліфікації», однак визначення суті цього терміну дозволяє сприймати його як еквівалент поняття «ключові компетенції», яке вчений застосовував у своїх наукових працях більш пізнього періоду.

Д. Мертенс пояснював, що в постійно змінюваному світі професій отримання майбутніми фахівцями освіти, орієнтованої тільки на майбутню практичну діяльність, не може бути достатнім, бо в такому випадку не враховуються можливі зміни в її змісті. Тому науковець вважав за доцільне в процесі здійснення професійної освіти забезпечувати оволодіння студентами так званих ключових кваліфікацій, які виходять за межі конкретної професії. Причому у своїй публікації Д. Мертенс запропонував одну з перших класифікацій цих кваліфікацій (компетенцій), яка включає такі:

- базові (уміння, які людина може використовувати як у професійній діяльності, так і у соціальному житті загалом);
- горизонтальні (здатність особистості ефективно використовувати інформацію та швидко опанувати роботу в різних царинах життєдіяльності);
- «широкі елементи» (знання й вміння, що застосовуються в багатьох видах професійної діяльності);
- пов'язані з «фактором віку» (уміння, які необхідні для здійснення безперервного навчання й які, на думку автора, дозволяють подолати різницю в рівні обізнаності молодих та більш зрілих працівників) [3].

На основі врахування ідей Д. Мертенса зарубіжні вчені в подальшому розробили різні класифікації ключових компетенцій, доповнюючи запропоноване ним поняття особистісними й соціальними елементами. Поступово дефініція ключових компетенцій поширилась за

межі професійної педагогіки, знайшовши застосування в усіх типах навчальних закладах, у тому числі в школах. Це поняття почали також активно використовувати в документах, в яких висвітлювались освітні стратегії в різних країнах. Отже, уявлення про ключові компетенції як освітні орієнтири й цілі навчального процесу спочатку виникли в царині професійної освіти, а вже потім ці компетенції стали одним з основних об'єктів для дискусій на міжнародному рівні, які проводились фахівцями в галузі шкільної освіти [4].

Як засвідчує аналіз наукових праць зарубіжних учених та освітніх систем різних країн світу, в останні десятиріччя відбувається активна модернізація цих систем на засадах компетентнісного підходу. У світлі цього такі відомі міжнародні організації, як ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Організація європейського співробітництва та розвитку, Міжнародний департамент стандартів тощо активно вивчають різні проблеми, пов'язані з поширенням компетентнісно орієнтованої освіти [5].

Під час проведення дослідження також встановлено, що в сучасній іншомовній науковій літературі та зарубіжних освітніх документах пропонується декілька сотень найменувань різних ключових компетенцій. Очевидно, що визначити всі точки зору зарубіжних фахівців з окресленого питання неможливо. Тому вважаємо за доцільне проаналізувати в публікації тільки найбільш відомі класифікації ключових компетенцій, які пропонуються зарубіжними науковцями.

Так, зазначимо, що в межах Федерального статистичного департаменту Швейцарії й Національного центру освітньої статистики США й Канади в 1997 р. було започатковано міжнародний проект «Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади» (скорочено – «DeSeCo»), до розробки якого було залучено групу експертів з різних галузей – освіти, бізнесу, праці, здоров'я, педагогічної психології, а також представників міжнародних, національних освітніх, державних та недержавних організацій [5, с. 220]. При цьому одним із важливих питань, яке вивчали експерти, було визначення структури та змісту ключових компетенцій.

Зокрема, у дослідженні встановлено, що вагомий внесок у вирішення зазначеної проблеми в межах реалізації вищевказаного проекту зробив відомий німецький педагогічний психолог Ф. Вайнерт. Він підкреслював, що ключові компетенції мають бути релевантними для багатьох ситуацій, а тому оволодіння ними є необхідною передумовою для успішного досягнення людиною поставлених перед нею цілей у різних сферах життєдіяльності.

За Ф. Вайнертом, набір зазначених компетенцій включає такі групи:

- базальні компетенції (загальнонавчальні вміння, інтелектуально-математичні вміння, уміння грамотно писати тощо);

- методологічні компетенції (уміння планувати свою діяльність; універсальна здатність успішно вирішувати проблеми, що виникають у процесі діяльності; грамотне використання різних засобів масової інформації; навички роботи з комп'ютером тощо);

- комунікативні компетенції (володіння рідною й іноземною мовами в письмовій та усній формах; ораторська майстерність тощо);

- компетенції формулювати судження (навички критичного мислення; здатність формулювати багатовимірні судження про власну продуктивність та продуктивність діяльності інших людей тощо) [6; 7].

Слід зазначити, що учасниками міжнародного проекту «DeSeCo» було визначено основні критерії, за якими має відбуватися відбір ключових компетенцій, а саме: їх опанування має сприяти досягненню суб'єктами освітнього процесу результатів високого рівня на шляху до успішного життя та розвиненого суспільства; ці компетенції повинні стати дієвими засобами для реалізації важливих потреб людей та викликів сьогодення в широкому контексті; зазначені компетенції мають представляти цінність для кожного члена суспільства [8].

З урахуванням зазначених критеріїв у 2002 р. учасниками вказаного проекту за результатами його виконання було підготовлено стратегічний звіт, який містив ґрунтовні висновки та рекомендації щодо реалізації компетентнісного підходу. Цей звіт включав також докладний опис ключових компетенцій.

Як установлено, на підставі обраних критеріїв експертами було виділено три категорії (групи) цих компетенцій: здатність діяти автономно; спроможність діяти інтерактивно; здатність діяти в соціально гетерогенних групах. Так, до першої групи фахівцями було віднесено такі компетенції: здатність захищати та дбати про права, інтереси й потреби людей, брати на себе відповідальність за власні дії; здатність складати й реалізовувати особисті плани та проекти; здатність діяти широкомасштабно.

Друга визначена учасниками проекту група ключових компетенцій включає такі: здатність використовувати мову, символи, тексти в інтерактивному режимі; здатність використовувати знання й інформацію в інтерактивному режимі; здатність застосовувати нові інтерактивні технології, що передбачає не тільки оволодіння людиною необхідними технічними навичками, але й забезпечення розуміння нею нових форм взаємодії, які стають можливими завдяки застосуванню цих технологій. До складу третьої визначеної групи компетенцій увійшли такі: здатність індивіда успішно взаємодіяти з іншими людьми; здатність співпрацювати; здатність розв'язувати конфліктні ситуації.

У звіті розробників проекту «DeSeCo» було також зазначено, що універсальність та стандартизація не усувають різноманітності змісту

ключових компетенцій. Адже три визначені категорії (групи) цих компетенцій розбудовані на достатньо загальному, абстрактному рівні з тим, щоб їх зміст потім можна було конкретизувати для різних країн та соціальних груп населення. Крім того, у вказаному документі визнається, що специфіка та відносна важливість цих компетенцій можуть змінюватися в залежності від наявних соціально-економічних і культурних чинників [8].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Як свідчить аналіз наукових праць зарубіжних учених та міжнародних освітніх документів, важливою тенденцією сучасного розвитку освіти в різних країнах є її компетентісна спрямованість. Чільне місце серед компетенцій, якими мають оволодіти суб'єкти навчання, займають ключові компетенції. У дослідженні з'ясовано, що зарубіжними науковцями висловлюються різні точки зору стосовно складу та змісту цих компетенцій. Слід також зазначити, що групами експертів на рівні країн Європейського Союзу розроблено низку важливих документів, в яких уточнено суть, структуру та зміст основних ключових компетенцій.

Проте процес реалізації компетентісного підходу в різних країнах ЄС має свою специфіку, зумовлену історичними, економічними, соціально-політичними та культурними факторами. Як наслідок, у цих державах реалізуються різні підходи до імплементації зазначених компетенцій у курикулах обов'язкової освіти.

Не викликає сумніву, що в умовах інтеграції України в європейський освітній простір вітчизняними науковцями під час визначення ключових компетенцій, якими мають оволодіти учні шкіл, важливо враховувати наукові доробки з цього питання зарубіжних фахівців та накопичений досвід роботи різних навчальних закладів. Водночас варто підкреслити, що не можна допускати спроб механічного копіювання цього досвіду, ігнорувати регіональні особливості функціонування шкільних закладів. Адже найбільш вагомими результатами в компетентісно орієнтованому освітньому процесі школи можна отримати тільки в тому випадку, коли в процесі творчого застосування теоретичних та практичних доробок зарубіжних фахівців українські освітяни спиратимуться на результати всебічного аналізу історичних, культурних та економічних особливостей сучасного розвитку держави, урахувати її злободенні потреби.

Подальші розвідки в обраному напрямку будуть пов'язані з уточненням набору ключових компетенцій, який є актуальним для теперішньої вітчизняної школи, а також з визначенням методів і форм організації освітнього процесу, що забезпечать успішне опанування школярами цих компетенцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Chomsky N. Aspects of a Theory of Syntax / N. Chomsky. – Cambridge, MA : MIT Press, 1965. – 259 p.
2. McClelland D. C. Testings for Competence Rather Than for «Intelligence» // American Psychologist. – 1973. – Vol. 28. – № 1. – P. 1-14.
3. Mertens D. Schlüsselqualifikationen. Thesen zur Schulung für eine moderne Gesellschaft / D. Mertens // Mitteilungen aus der Arbeitsmarkt- und Berufsforschung. – 1974. – Jg. 7, H. 1. – S. 36-43.
4. Загвоздкин В. К. Проблема ключевых компетентностей в зарубежных исследованиях [Электронный ресурс] // Вопросы образования. – 2009. – № 4. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/problema-klyuchevyh-kompetentnostey-v-zarubezhnyh-issledovaniyah>.
5. Овчарук О. В. Особливості запровадження компетентнісного підходу : досвід України та країн Європи / О. В. Овчарук // Інформаційні технології в освіті : зб. наук. праць. – Херсон : Херсонський державний університет, 2009. – Вип. 4. – С. 218-225.
6. Weinert F. E. Concepts of competence (Contribution within the OECD project Definition and selection of competencies : Theoretical and conceptual foundations (DeSeCo) / F. E. Weinert. – Neuchatel : DeSeCo, 1999. – 35 p.
7. Weinert F. E. Concept of Competence : A Conceptual Clarification / F. E. Weinert // Defining and Selecting Key Competencies / D. S. Rychen & L. H. Salganik (Eds.). – Göttingen : Hogrefe & Huber, 2001. – Pp. 45–66.
8. Rychen D. C. Key Competencies for Successful Life and Well-Functioning Society / D. C. Rychen. – Göttingen : Hogrefe and Huber Publishers. – 2003. – 206 p.
9. Браславски С. Развитие ключевых компетенций в образовании : некоторые уроки из международного опыта / С. Браславски. – Режим доступа : http://www.ibe.unesco.org/cops/russian/IBE_Competences.pdf.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2017.

ТКАЧЕВ Артем

кандидат педагогических наук, докторант кафедры общей педагогики и педагогики высшей школы Харьковского национального педагогического университета имени Г. С. Сковороды

ул. Валентиновская, 2, г. Харьков, Украина, 61168

E-mail: Tkachas2016@ukr.net

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ ДО ОПРЕДЕЛЕНИЯ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ЗАРУБЕЖНОЙ НАУЧНОЙ МЫСЛИ

Резюме. В публикации отмечается, что поиск путей эффективного внедрения компетентностного подхода в школьное образование требует упорядочения отечественными учеными соответствующей терминологии.

Установлено, що актуальним вопросом для современности является четкое определение основных ключевых компетенций. В условиях евроинтеграции для украинских педагогов значительный интерес представляют зарубежные исследования по обозначенной проблеме. На основании этого в статье выделены и проанализированы основные подходы зарубежных ученых по поводу раскрытия сущности, структуры и содержания ключевых компетенций. Доказано, что в процессе творческого использования в образовании теоретических и практических наработок зарубежных специалистов отечественные педагоги должны одновременно опираться на результаты всестороннего анализа особенностей современного развития государства, учитывать его актуальные потребности.

Ключевые слова: компетентный подход, ключевые компетенции, классификация, научный подход, зарубежная научная мысль.

TKACHOV Artem

PhD in Pedagogy, doctoral of General Pedagogy Department and the Pedagogy of Higher School of H.S. Skovroda Kharkiv National Pedagogical University

Valentynivska St, 2, Kharkiv, Ukraine, 61168

E-mail: Tkachas2016@ukr.net

THE SCIENTIFIC APPROACHES TO A CERTAIN DETERMINATION OF KEY COMPETENCES IN FOREIGN SCIENTIFIC THOUGHTS

Summary. The article shows that in order to ensure effective implementation of the competency approach to the national school education program it is necessary to arrange the necessary terminology. In particular, the urgent question rises for the precise determination of key competencies.

In terms of European integration into Europe it is very significant to study foreign researchers connected to this topic deeply. In view of this the main approaches of foreign scholars on the disclosure of the essence, structure and content of key competencies have been identified and analyzed in the article.

It is proved that in the course of the creative use of theoretical and practical developments of foreign experts in education, teachers in our country should simultaneously base on results of a comprehensive analysis of the features of the contemporary development of the country and take into account its actual needs.

Keywords: competent approach, key competencies, classification, scientific approach, foreign scientific thought.

Abstract. The searching of the effective implementation ways of competence approach into school education is demonstrated in the article although its demand in arrangement of the necessary terminology by modern

scientists. An urgent question for today is a question of clear definition of basic key competencies that secondary school pupils should learn. The foreign researches that elicit different approaches to define a competence set and content represent a significant interest for the Ukrainian scientists in terms of European integration. The purpose of the article is the allocation and analysis of the main foreign scholars approaches to the definition of the essence, structure and content of key competencies.

During the study it is found that for the first idea of the need for allocation of core competencies was expressed by J. Mertens though he used in his work another term – "key qualifications". However, the definition of the term essentially lets to use it as equivalent to the concept of "key competencies." J. Mertens identified the following key qualifications (competencies): basic and horizontal qualifications, "broad elements", "age factor".

The participant of DeSeCo project F. Weinert determined such groups of key competencies: basal competencies (general skills, intellectual numeracy and literacy skills etc.); methodological competencies (the ability to plan their activities; general ability to solve the existing problems successfully, computer skills, etc.); communicative competencies (native and foreign languages usage, public speaking skills, etc.); judgment competencies (critical thinking skills, the ability to formulate judgments, etc.).

The participants of DeSeCo project in 2002 prepared a strategic report which determined a list of key competencies: the ability to act autonomously; ability to operate interactively; ability to act in socially heterogeneous groups.

It is vitally important for the scientists in our country to study and analyze theoretical and practical issues highlighted by foreign experts. However, the best results in competence-oriented educational process at schools is available only when the process of creative application of these achievements and approaches by our scientists will rely on the results of a comprehensive analysis of the special characteristics of our contemporary development of our state in order to consider its current needs. In future research it is planned to specify a set of key competencies for students and determine methods and forms of education that will ensure their successful skills mastering of these competencies.

REFERENCES

1. Chomsky N. Aspects of a Theory of Syntax / N. Chomsky. – Cambridge, MA : MIT Press, 1965. – 259 p.
2. McClelland D. C. Testing for Competence Rather Than for «Intelligence» // American Psychologist. – 1973. – Vol.28. - №1. – P. 1-14.
3. Mertens D. Schlüsselqualifikationen. Thesen zur Schulung für eine moderne Gesellschaft / D. Mertens // Mitteilungen aus der Arbeitsmarkt- und Berufsforschung. – 1974. – Jg. 7, H. 1. – S. 36-43.

4. Zagvozdkin V. K. Problema klyuchevykh kompetentnostej v zarubezhnyh issledovaniyah // Voprosy obrazovaniya. – 2009. – № 4. – Rezhim dostupa : <http://cyberleninka.ru/article/n/problema-klyuchevykh-kompetentnostej-v-zarubezhnyh-issledovaniyah>.
5. Ovcharuk O. V. Osoblivosti zaprovadzhennya kompetentnogo pidhodu : dosvid Ukraïni ta kraïn Єvropi / O. V. Ovcharuk // Informacijni tekhnologii v osviti : zb. nauk. prac'. – Herson : Hersonskij derzhavnij universitet, 2009. – Vip. 4. – S. 218-225.
6. Weinert F. E. Concepts of competence (Contribution within the OECD project Definition and selection of competencies : Theoretical and conceptual foundations (DeSeCo) / F. E. Weinert. – Neuchatel : DeSeCo, 1999. – 35 p.
7. Weinert F. E. Concept of Competence : A Conceptual Clarification / F. E. Weinert // Defining and Selecting Key Competencies / D. S. Rychen & L. H. Salganik (Eds.). – Göttingen : Hogrefe & Huber, 2001. – Pp. 45–66.
8. Rychen D. C. Key Competencies for Successful Life and Well-Functioning Society / D. C. Rychen. – Göttingen : Hogrefe and Huber Publishers. – 2003. – 206 p.
9. Braslavski S. Razvitie klyuchevykh kompetencij v obrazovanii : nekotorye uroki iz mezhdunarodnogo opyta / S. Braslavski. – Rezhim dostupa : http://www.ibe.unesco.org/cops/russian/IBE_Competences.pdf.

(переклала на англ. – Стрельченко Д. В., викладач кафедри англійської мови ХНУ імені В. Н. Каразіна)

УДК 378.147: 004. 896: [37. 011. 3 – 051: 6]

ШУМІЛОВА Емілія

к.т.н., доцент кафедри загальнотехнічних дисциплін, промислових технологій та безпеки життєдіяльності, «Донбаський Державний педагогічний університет»,

вулиця г. Батюка, 19, м. Слов'янськ Донецької області, 84116

E- mail: shumilov3@yandex.ru

СУВОРОВ Андрій

Студент 4 ого курсу заочного відділення технологічного факультету, «Донбаський Державний педагогічний університет»,

вулиця г. Батюка, 19, м. Слов'янськ Донецької області, 84116

E- mail: suvorovandrey1978@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ МАШИН В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

© Шумілова Е., Суворов А., 2017

Анотація. Стаття присвячена формуванню теоретичних знань і практичних навичок у майбутніх вчителів технологій при вивченні робототехнологічних комплексів (РТК). В склад РТК входять промислові роботи (ПР) з цикловим управлінням в якості робочої машини, обслуговуємо технологічне обладнання (свердлильний верстат і ін.) і мікропроцесорний програмний цикловий пристрій (МПЦП) управління. При цьому вивчаються принцип роботи, призначення ПР «МП-9С» і особливості програмування з використанням мікропроцесорного програмного циклового пристрою (МПЦУ). Для повного пояснення роботи РТК розробляється циклограма, яка представляє собою послідовність усіх операцій, виконуваних обладнанням, які розписані за часом. В процесі виконання роботи студенти вивчають структурно-функціональну схему МПЦП, режими його роботи, схему робото-технологічного комплексу свердління, складають алгоритм програми, і саму програму для свого варіанта і відробляють її насамперед в режимі «Функціональна клавіатура» (ручний режим), а потім в автоматичному режимі роботи РТК. При захисті лабораторної роботи студентам пропонується відповісти на контрольні запитання.

Ключові слова: робототехнологічний комплекс (РТК) свердління, знання, навички програмування, циклове управління, маніпулятор, система команд, режими роботи мікропроцесорного програмного циклового пристрою (МПЦП), об'єкт маніпулювання, промисловий робот.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Науково-технічний прогрес у народному господарстві найбільше чітко виявляється в області автоматизації виробництва. Автоматичні пристрої того або іншого типу можна знайти у всіх сферах нашого життя. Одним з найважливіших завоювань технологічної революції, що відбувається на наших очах у результаті впровадження у виробництво новітніх досягнень мікроелектроніки і, особливо, процесорів, виявилася поява інформаційних машин і кібернетичних систем управління.

Інформаційні машини – машини, які призначені для обробки і перетворення інформації. До них відносяться математичні інформаційні машини, кібернетичні, які володіють елементами штучного інтелекту і контрольно-управляючі машини, які перетворюють вхідну інформацію (програму) у сигнали управління робочою або енергетичною машиною. До посліднього класу інформаційних машин відносяться робототехнологічні комплекси (РТК).

Актуальність обраної теми полягає в тому, що, вивчивши найбільш глибоко технічні засоби автоматизації та засвоївши методи програмування промислових роботів з цикловим управлінням у складі РТК, майбутній

фахівець матиме змогу технічно грамотно проводити трудове навчання учнів і брати участь в їх технічному вихованні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам запровадження новітніх інформаційних технологій в системах автоматизованого управління виробництвом, а також навчально-виховний процес присвятили свої роботи багато українських та зарубіжних вчених: Скрипник Ю.О., Головка Д.Б., Рубанов В.Г., Кинжук А.С., Кондратець В.О., Ямпольский Л.С., Козирєв Ю.Т., а також Таланчук П.М., Дубровний В.О., Плужников Л.Н. та ін.

Підвищення ефективності виробництва і його інтенсифікація визначаються рівнем впровадженої автоматизації технологічних процесів. В зв'язку з цим впровадження промислових роботів у виробництво і навчання можливостей його застосування є актуальною проблемою.

В залежності від технологічних операцій, які виконуються в технологічному процесі, можуть застосовуватися сучасні пристрої програмного керування, які являють собою програмовані мікроконтролери, мікроЕОМ, мікропроцесори і інші пристрої керування промисловими роботами (ПР) з різними системами управління: циклова, позиційна, контурна, адаптивна, котрі можуть бути реалізовані на різних принципах, у тому числі на принципах числового програмного управління [1, с. 5–7].

Циклове програмне управління є саме простим в реалізації і не потребує спеціальної підготовки при його використанні. Найбільше розповсюдження отримали ПР з цикловою програмною системою управління на операціях штамповки, механообробки і в ливарному виробництві [2, с. 62]. На сьогодні розроблено нові, більш досконалі пристрої керування на мікропроцесорах.

Найбільш перспективним є використання сучасної мікропроцесорної техніки в управлінні ПР в склад РТК. Основою для будування розподільних мікропроцесорних систем управління може служити комплект ВІС серії К-580.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) - вивчення складу і структури навчального робототехнологічного комплексу (РТК) свердління, принципу роботи і призначення промислового робота МП-9С, ознайомлення з принципом розроблення алгоритмів програми, з системою команд, особливостями програмування і режимами роботи мікропроцесорного програмно-циклового пристрою МПЦП управління.

Виклад основного матеріалу. Важливим напрямом у засвоєнні автоматизації процесів виробництва постає створення робототехнологічних навчальних комплексів (РТК), широко використовуваних в процесі підготування фахівців. Керування цими РТК

здійснюється за допомогою мікропроцесорних систем і персональних комп'ютерів, що дозволяє імітувати роботу реальних РТК.

Вивчаємо структуру та принцип дії робото-технологічного комплексу на прикладі РТКсвердління.

РТК достатньо складна система, приклади розробки структури виробничого РТК надається в [2, с.86]. До складу робото-технологічного навчального комплексу свердління, який використовується в даній роботі, входять: промисловий робот (ПР) «МП-9С», вертикально-свердлильний верстат моделі 2А150, подавальний пристрій, приймальний пристрій, мікропроцесорний програмний цикловий пристрій (МПЦП) управління роботою промислового робота «МП – 9С», пристрій управління приводами (ПКП) верстата. (табл. 1). Технічні характеристики ПР «МП-9С» приведені в табл. 1.

Таблиця 1

Технічні характеристики ПР «МП-9С»

Вантажопідйомність, кг	0,2
Кількість ступенів свободи	3
Висунення руки, мм	150
Підймання руки, град	30
Час максимального пересування:	
- рух та підймання, с, не більше	0,5
- поворот, с, не більше	0,8
Точність позиціонування, мм	0,5
Робочий тиск повітря, МПа	0,5
Тип керування	цикловий
Кількість точок позиціонування за кожним ступенем рухомості	2

Маніпулятор призначений для схоплення і переміщення заготовки або деталі за попередньо заданою траєкторією з одного кінцевого положення в інше.

На предметному столі, який розташований у робочій зоні робота МП-9С, є чотири точки позиціонування.

В одній точці розташовано свердлильний верстат, а в других точках розташовані інше обладнання. Об'єктом маніпулювання є дерев'яні кубики.

Основою маніпулятора є його корпус, у якому розташований вузол розподілу повітря. Він складений з восьми електропневматичних клапанів з дроселями, на основі яких і виконана уся електропневматична розв'язка. Електропневматичні клапани забезпечують подавання повітря на механізми підймання-опускання і повороту колони, а також на механізми висунення руки.

Обмеження руху маніпулятора за кожним напрямком забезпечується за допомогою кінцевих регулювальних упорів. Плавність переміщення рухомих елементів забезпечують гідравлічні демпфери або дроселювання подачі чи відводу повітря.

Рука маніпулятора має захватний пристрій (ЗП), який застосовують для схоплення деталі шляхом стиснення чи розтиснення губок (залежно від форми деталі).

Послідовність та кількість рухів відповідно до прийнятої технологічної схеми встановлюється введенням програми на пульті МПЦП. Сигнал про виконання кожного руху, за винятком захвата, видають контакти електричні магнітокерувальні (КЕМ) при наближенні до них постійних магнітів, встановлених на рухомих частинах. Сигнал про спрацювання захвата надходить від встановленого на ньому перемикача. Тільки після отримання сигналу-відповіді про виконання руху (команди) надходить сигнал на виконання наступного руху.

Розглянемо склад, принцип дії і технічні характеристики МПЦП.

Мікропроцесорний програмний цикловий пристрій МПЦП застосовується для керування рухом маніпулятора робота «МП-9С» і технологічним обладнанням. Цей пристрій формує сигнали постійного струму з напругою 20...30 В, керуючи електропневматичними клапанами маніпулятора, приймає сигнали КЕМів, про виконання рухів а також сигнали блокувальних датчиків технологічного обладнання, формує витримки часу [3, с. 21].

МПЦП також реалізує програмні функції:

- керування лічильниками;
- звертання до підпрограми;
- організація умовних і безумовних переходів за програмою;
- редагування програм.

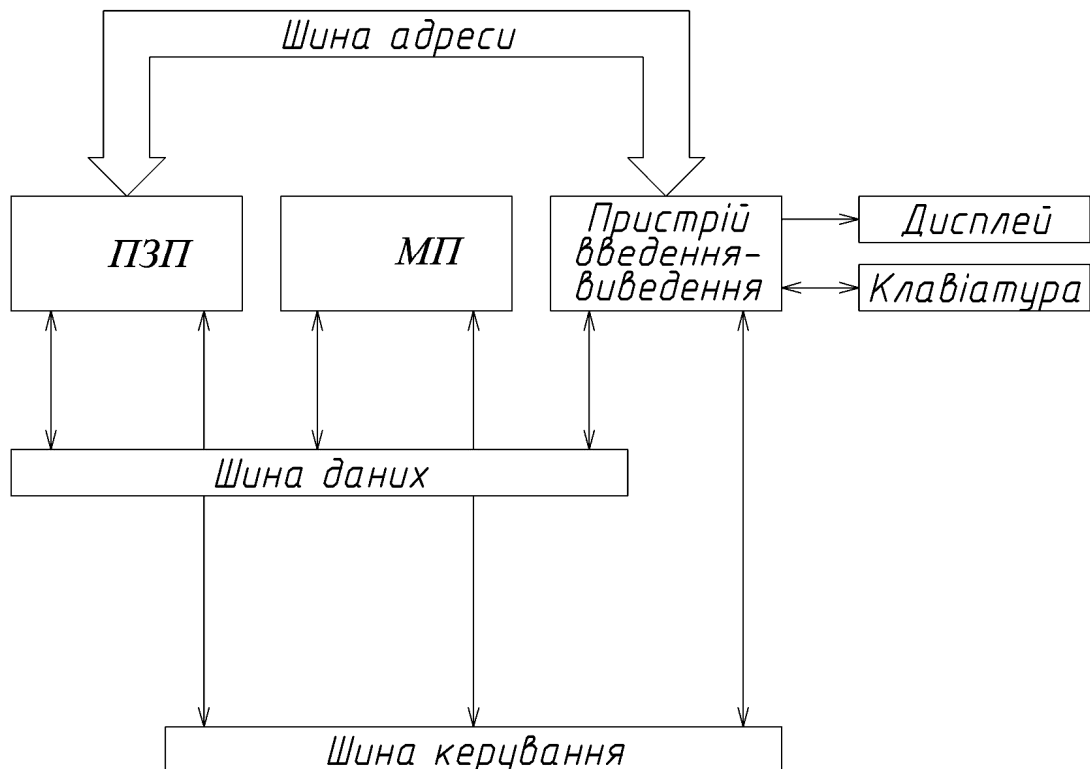
Як і у звичайних ЕОМ, в МПЦП виконує функції програмної обробки інформації мікропроцесор, який реалізовано на одній схемі з великим ступенем інтеграції.

Пульт керування (ПК) разом з модулем керування (МК) є технічними засобами зв'язку між оператором та МПЦП. До складу ПК входять: клавіатура для введення команд і керування режимами роботи МПЦП; однорядковий дисплей призначений для відображення контрольованої оператором інформації; індикатори режимів роботи.

Кількість клавiш для введення інформації – 17

Кількість знакомиць дисплею – 8

Модуль керування забезпечує об'єднання клавіатури та індикації ПК з внутрішньою магістраллю обміну інформацією МПЦП (рис. 1), [3, с. 25].

Рис. 1. Схема мікропроцесорної системи

У кожний момент МПЦП може працювати в одному з таких режимів:

- виконання команд, що надходять з пульта керування (ручний режим і режим «функціональна клавіатура»);
- виконання програми, записаною до пам'яті робочих програм (автоматичне керування);
- покрокове виконання програми;
- запис команд до пам'яті робочих програм (програмування);
- перегляд програми (на дисплей пам'яті робочих програм).

Режим «функціональна клавіатура» використовується для керування маніпулятором за допомогою клавіатури, в ручному режимі з використанням підпрограм, записаних до ПЗП (постійний запам'ятовувальний пристрій). ПЗП забезпечує увімкнення ланки маніпулятора натисненням однієї клавіші. Індикацію увімкнення цього режиму забезпечено світінням світлодіодного індикатора «Р» та знаків «FA00» на дисплеї.

Модуль процесора ВІС КР580ИК80 здійснює збирання, цифрову обробку і виведення інформації відповідно до програми, записаної в пам'яті ПЗП.

Виконувана програма є невід'ємною частиною МПЦП, невидимою і недоступною для користувача. Її призначення – перетворення інструкцій,

що їх вводить оператор з ПК або надсилає програма керування, у послідовність кодів машинної мови мікропроцесора, який реалізує інструкції.

Після ознайомлення з принципом роботи і системою програмування робота «МП-9С» студенти отримують завдання і складають алгоритм програми і саму програму для свого варіанта.

Програма керування – програма, написана користувачем у кодах команд вхідної мови МПЦП, яка забезпечує виконання заданого алгоритму керування зовнішніми обладнанням. Вона розміщена у модулях енергонезалежного запам'ятовувального пристрою (ЕНЗП) і зберігається при вимкненні первинного живлення МПЦП завдяки використанню батареї елементів.

В цикловій системі програмного управління командна інформація змістить ознаку у ланки маніпулятора і напрямок руху. Рух відбувається у виді цикла: початок циклу обумовлюється приходом команди на рух, кінець – моментом спрацювання упора.

З точки зору теорії автоматичного управління циклова система управління відноситься до класу розімкнутих.

Для наочного уявлення про узгоджену роботу обладнання треба скласти циклограму роботи РТК. Загальний підхід до будування циклограм роботи РТК приводиться в [4, с. 59]. Для будування циклограми необхідно за допомогою секундоміра визначити час виконання кожної операції обладнанням, яке входить до складу РТК, і побудувати графік.

Циклограма – це послідовність усіх операцій, виконуваних обладнанням, що входить до складу РТК, розписана за часом. За створеною циклограмою складають алгоритм керування роботою РТК. По вертикалі розташуємо одна за одною всі операції навчального комплексу, а по горизонталі – час виконання операції в секундах. Усі операції, які виконує обладнання робототехнологічного навчального комплексу, поділяють на групи:

- I – подавання деталі на позицію схоплення ПР;
- II – схоплення деталі маніпулятором ПР;
- III – транспортування деталі промисловим роботом на робочу позицію свердлильного верстата і підтримування деталі під час свердління;
- IV – свердління деталі;
- V – транспортування деталі та скидання до приймального пристрою;
- VI – повернення маніпулятора ПР у початкове положення.

Складання програми керування роботою робота у складі РТК.

При складанні програми робототехнологічного навчального комплексу свердління необхідно добрати обладнання та механізми, які замінять руку людини та виконають усі її рухи в процесі обслуговування

свердлильного верстата, а також передбачити подавання, орієнтацію деталей та знімання.

Функції, виконувані ПР:

- схоплення орієнтованої деталі;
- перенесення деталі у просторі;
- встановлення на робочу позицію свердлильного верстата;
- витримка схопленої деталі впродовж 12 секунд (час свердління);
- перенесення та скидання деталі до приймального пристрою.

У програмі керування роботою ПР програмують витримку часу (12 секунд) на робочій позиції свердлильного верстата. Цього часу досить для опускання пінолі, увімкнення шпинделя, свердління та повернення пінолі в початкове положення. Просвердлена на задану глибину деталь робот переносить у приймальний пристрій.

Початкове положення маніпулятора – рука повернута ліворуч, втягнута, опущена донизу. Складаємо програму в командах режиму «Функціональна клавіатура». В табл.2 приведена програма управління роботою робота у складі РТК свердління.

Після перевірки правильності складання програми студенти відробляють її у режимі «Функціональна клавіатура», записують до пам'яті МПЦП і відробляють в автоматичному режимі.

Таблиця 2

Варіант програми керування роботою робота у складі РТК свердління

Адреса	Команда			Виконувані дії
	Код операції	Операнд	Скорочена назва команди	
000	00	00		
001	00	00		
002	F4	00	Пд	Підіймання руки
003	F3	00	Лв	Поворот ліворуч
004	F0	00	Вп	Висунення вперед
005	F5	00	Оп	Опускання руки
006	FB	00	Зж	Затиснення захватного пристрою
007	F4	00	Пд	Підіймання руки
008	F2	00	Пр	Поворот праворуч
009	F5	00	Оп	Опускання руки

00A	07	F0	Ввр	Витримка часу 12 с
00B	F4	00	Пд	Підіймання руки
00C	F1	00	Нз	Втягування назад
00D	F5	00	Оп	Опускання руки
00E	FA	00	Рж	Розтиснення захватного пристрою
00F	08	00	Стоп	Стоп

На завершення лабораторної роботи студенти оформляють звіт, в якому надають структурно-функціональну схему МПЦП, алгоритм програми, схему робототехнологічного комплексу свердління і складену програму в командах. При захисті лабораторної роботи студентам пропонується відповісти на контрольні запитання.

Висновки. Таким чином, в процесі виконання даної роботи студенти вивчають структуру, принцип дії і призначення обладнання, з якого складається РТК свердління, промислового робота МП-9С з цикловою системою управління, ознайомлюються з системою команд і особливостями програмування мікропроцесорного програмного циклового пристрою МПЦП, отримують початкові навички та вміння експлуатації та управління сучасним технологічним обладнанням, що забезпечує формування у них відповідних професійних знань і вмінь і сприяє підвищенню рівня готовності викладання дисциплін технічного напрямку учням загальноосвітніх навчальних закладів.

Виконана робота має практичне значення. Мікропроцесорне програмне управління може у майбутньому використовуватися при вивченні технічних дисциплін, які передбачені програмою навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кижук А.С. Микроконтроллеры в системах управления: учеб. пособие / А.С. Кижук. Белгород: БГТУ имени В.Г.Шухова, 2009. – 203 с.
2. Козырев Ю.Г. Кудинов А.А. Роботизированные производственные комплексы. / Ю.Г. Козырев, А.А. Кудинов – М.: Машиностроение, 1989. – 270с.
3. Микропроцессорное программируемое цикловое устройство (МПЦУ). Техническое описание и инструкция по эксплуатации. Тольятти: Волжский автомобильный завод, 1992, –175 с.
4. Костюк В.И., Ямпольский Л.С. Гибкие робототехнические системы / В.И. Костюк, Л.С. Ямпольский – К.: Вища школа, 1998. – 72 с.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2017.

ШУМИЛОВА Эмилия

к.т.н., доцент кафедры общетехнических дисциплин, промышленных технологий и безопасности жизнедеятельности, «Донбасский Государственный педагогический университет»,

улица Г. Батюка, 19, г. Славянск Донецкой области, 84116

СУВОРОВ Андрей

студент 4-го курса заочного отделения технологического факультета, «Донбасский Государственный педагогический университет»,

улица Г. Батюка, 19, г. Славянск Донецкой области, 84116

E- mail: suvorovandrey1978@gmail.com

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ МАШИН В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИЙ

Резюме. Статья посвящена обучению студентов практическому использованию систем управления информационными машинами при изучении роботизированного технологического комплекса (РТК) сверления. В состав РТК сверления входят: промышленный робот (ПР) с цикловым управлением, обслуживаемое технологическое оборудование (сверлильный станок, подающее, приемное устройства и др.) и микропроцессорное программное цикловое устройство (МПЦУ).

В процессе выполнения работы студенты изучают структурную схему МПЦУ, режимы его работы, состав роботизированного комплекса сверления, составляют циклограмму управления работой РТК, разрабатывают алгоритм программы, составляют и отрабатывают ее сначала в ручном, а затем в автоматическом режиме. По окончании работы студенты оформляют отчет и отвечают на контрольные вопросы.

Ключевые слова: цикловое программное управление, роботизированный технологический комплекс (РТК) сверления, промышленный робот, навыки программирования, манипулятор, система команд, микропроцессорное программное цикловое устройство (МПЦУ), детали для сверления.

SHUMILOVA Emilia

Ph.D., assistant professor of Technical disciplines, industrial technologies and life safety, "Donbass State Pedagogical University"

street G. Batuka, 19, town Slov'yansk, Donetsk region, 84116

E- mail: shumilov3@yandex.ru

SUVOROV Andrey

Fourth year student of absentee faculty of technology, "Donbass State Pedagogical University"

street G. Batuka, 19, town Slov'yansk Donetsk region, 84116

E- mail: suvorovandrey1978@gmail.com

USING INFORMATION MACHINES IN THE PREPARATION OF THE FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGY

Summary. The article is devoted to development of theoretical knowledge and practical skills of the future teachers of technology at studying robotic technological complexes (RTC). The composition of the RTC are: industrial robot (PR) with the cyclic control as a work machine, served by technological equipment (drilling machine, etc.) And microprocessor software cyclic device (MPTSU).

During the performance, students learn the structural MPTSU scheme, its modes of operation, the composition of the robotic drilling complex, develop a program algorithm and make it work out in an automatic mode. Upon completion of the work students are encouraged to answer the test questions.

Keywords: robot - technological complex (RTC) drilling, knowledge, programming skills, cyclic control, manipulator, system commands, modes, cyclic microprocessor software device (MPTSU), an object of manipulation, industrial robot (PR).

Abstract. The article deals with the use of control and controlling information machines in the educational process. To this class of information machines belong robotic technological complexes (RTK). The basis of RTK is industrial robots. The control systems of such robotic systems are based on the use of large integrated circuits (LSIs) and microprocessors.

The use of information machines in the educational process contributes to the preparation of highly qualified teachers technologies that will further technically competent to conduct classes in schools.

Problems of implementation of new technologies in production management systems, as well as in the educational process have devoted their work many Ukrainian and foreign scientists: JO Skrypnyk, Golovko DB Kinzhuk AS, Kondratets VO, Kozyrev Yu T. and etc. The robotic complexes can be used a variety of software systems: cyclic, positional, contouring, adaptive implemented on different principles. The greatest distribution has received cyclic control when performing stamping operations, machining, foundry, as well as the application of robots in the learning process, as reflected in the writings of Kudinov AA, Kozyrev YT, Kostyuk VI, Yampolsky L. S. et al.

The aim of this work is to develop in students the knowledge and skills of program control equipment as part of a robotic drilling complex study of the structure, modes of microprocessor software cyclic control device (MPTSU). The subject of study is a software cyclic control industrial robot work and technological drilling operations. In the process of performing the work, students develop an algorithm for the program for controlling the operation of an industrial robot and a drilling machine, creating a schedule for performing technological operations in

time. Students also make the program codes in the command of the source language (MPTSU), and spend it first manually and then automatically.

As a result of the work done, students get an idea of information machines, acquire the skills of software control of the equipment of a robotic drilling complex. The work contributes to a better assimilation of knowledge and skills in operation and management of modern technological equipment with the use of information machines. The results of the work are used in real conditions when performing laboratory work with the use of robotic complexes (drilling, assembling, cutting the fabric according to lacustrine technology).

In perspective it is planned to use microprocessor control in the development of new laboratory works on discipline “Advanced technology industry” and other disciplines technical direction.

REFERENCES

1. Kizhuk A.S. Mikrokontrollery v sistemakh upravleniya: ucheb. posobiye / A.S. Kizhuk. – Belgorod: BGTU imeni V.G.Shukhova, 2009. – 203 s.
2. Kozyrev YU.G. Kudinov A.A. Robotizirovannyye proizvodstvennyye komplekсы. / YU.G. Kozyrev, A.A. Kudinov – M.: Mashinostroyeniye, 1989. – 270s.
3. Mikroprotssornoye programmiruyemoye tsiklovoye ustroystvo (MPTSU). Tekhnicheskoye opisaniye i instruktsiya po ekspluatatsii. Tol'yatti: Volzhskiy avtomobil'nyy zavod, 1992, –175 s.
4. Kostyuk V.I., Yampol'skiy L.S. Gibkiye robototekhnicheskiye sistemi / V.I. Kostyuk, L.S. Yampol'skiy – K.: Vishcha shkola, 1988. – 72 s.

(переклад на англ. мову зроблено Шуміловою Е.Д.)

УДК 378.147:005-051

ЗАГРЕБЕЛЬНА Олена

директор НВК "Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад" Костянтинівської міської ради Донецької області,
вул. Вінницька, 44, м. Костянтинівка, Донецької області, Україна
E-mail: zagrebelniy_s@mail.ru

СКЛАДОВІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ

Анотація. Автор розглядає управлінську педагогічну культуру з різних точок зору її формування. Зосереджено увагу на сукупності компетентнісних якостей особистості майбутнього менеджера освіти. Проаналізовано дослідження вчених щодо центральних, значущих та необхідних якостей управлінської культури. Доведено, що зміст складових
© Загребельна О., 2017

компонентів управлінської педагогічної культури є необхідною умовою для успішного керування навчальним закладом.

Ключові слова: якості управлінської педагогічної культури, менеджер освіти, керівник навчального закладу, управлінська діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Фундаментом компетентності менеджера освіти передовсім є професійна культура, яка має педагогічний і управлінський аспекти. Педагогічна культура народу – це сфера його матеріальної і духовної культури, безпосередньо пов'язана з вихованням дітей, яка виявляється в колискових й ігрових піснях, іграшках, в рухливих іграх, дитячих знаряддях праці, в дитячому фольклорі, традиційних дитячих святах й інших компонентах народного життя, відображених в народній педагогіці. В управлінській культурі також відображається еволюція педагогічних уявлень народу із найдавніших часів до теперішнього, яка заснована на почутті любові до людей як одному з головних морально-педагогічних критеріїв управлінської діяльності. Відповідно засад етнопедагогіки внесення елемента свідомості в управлінський процес передбачає розумну, усвідомлену, контрольовану любов менеджера до своїх підлеглих, а також турботу про заклад у цілому.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідники М. Богуславський, А. Валицька, Г. Віленський, Г. Карпова, Л. Кравченко, Е. Шиянов розглядали педагогічну культуру особистості, як складник загальнолюдської культури і професійної компетентності, що має своїм змістом світовий педагогічний досвід у динаміці культурних епох і відповідних їм педагогічних цивілізацій, враховує історію педагогічної науки та освіти і зміну освітніх парадигм. В індивідуально-особистісному сенсі управлінську педагогічну культуру трактують, як вияв сутнісних властивостей компетентної особистості, що містяться в професійній діяльності та спілкуванні педагога (А. Барабанщиков, Г. Білоусова, Н. Воробйов, Г. Іванова та ін.). Відповідно до управлінського аспекту педагогічної культури її структуру розробляють Л. Нечепоренко [6], В. Гриньова [4], П. Щербань [8], Є. Бондаревська [3] та ін., трактуючи педагогічну культуру менеджера як комплекс компетентнісних якостей особистості, які забезпечують самореалізацію її можливостей у виборі способів управлінської діяльності в сфері освіти.

Формування цілей статті (постановка завдання). Розглянути та дослідити управлінську педагогічну культуру як сукупність компетентнісних якостей особистості майбутнього менеджера освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Центральними якостями управлінської культури менеджера освіти вчені вважають

професійне покликання, науковий потенціал, потребу в самовдосконаленні. Детально сутність і ознаки педагогічного покликання описав В. О. Сухомлинський у своїй пораді, яку назвав «Що таке покликання до праці вчителя, як воно формується?» [7]. Під покликанням педагог розумів схильність до тієї чи іншої діяльності, професії, а під педагогічним професійним покликанням – потребу в професійній діяльності вчителя і керівника. Ця схильність (на підставі адаптованих нами положень В. Сухомлинського) міститься в наступному:

– неодмінною духовною потребою кожної людини є спілкування з людьми; якщо спілкування з багатолюдним колективом приносить керівникові головний біль, якщо йому краще працювати на самоті або з двома-трьома друзями, то не потрібно обирати своєю професією вчительську працю, тим паче – працю менеджера;

– педагогічна професія – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється, тому, якщо кожна людина розглядається менеджером як неповторний і своєрідний світ, якщо в кожному він відчуває індивідуальність, то він правильно реалізує своє покликання;

– глибока віра в можливість успішного виховання кожної дитини, розвиток професіоналізму кожного вчителя і успіх кожної справи передбачає в менеджера здатність розуміти й відчувати спонукальні мотиви й причини людських вчинків, відчувати кожну людину в сфері управлінського впливу, її залежність від комфортних обставин навчального закладу;

– наявність у педагогічному арсеналі менеджера вміння погасити конфлікт, насамперед розуміння того, що менеджер має справу з колективом людей, який постійно змінюється;

– чуйність, турбота про людину – це основа педагогічного покликання менеджера освіти, але керівник має контролювати свої почуття, тому його мистецтво полягає в умінні поєднувати сердечність і мудрість;

– відкритість і соціальна перцепція менеджера освіти дозволяють проникати вглиб проблем, замислюватися над тим, чим вони викликані, якими можуть бути наслідки, визначити ставлення до себе та людей.

Менеджеру освіти постійно доводиться розв'язувати управлінські завдання, які не мають чітко визначених умов, а тому не мають і єдиного рішення. Щоразу розв'язуючи конкретне управлінське завдання, він відчуває утруднення, докладає зусилля, весь свій інтелектуальний потенціал, щоб вирішити його. Кожна виробнича ситуація в школі єдина й неповторна, зумовлює нестандартне рішення. Від менеджера це вимагає творчості, тому в нього є постійна потреба в самовдосконаленні, готовності (внутрішній й зовнішній) розвивати свою компетентність [9, с. 58].

Зміст самовдосконалення кожен менеджер визначає для себе, виходячи з особливостей власного «Я», вимог суспільства, специфіки своєї професії. Самовдосконалення – це завжди самопізнання і пошук у собі нових можливостей.

Значущими компонентами професійної компетентності менеджера освіти є *стратегічне мислення, волюві, організаторські та проєктувальні якості* [1]. Менеджер має мислити альтернативно, володіти розвинутими здібностями і прагненням до творчості. Творчість має знаходити вияв у всіх формах життєдіяльності такого фахівця: навчанні, праці, спілкуванні, побуті, організації дозвілля тощо. Стратегічні орієнтири творчої особистості спрямовані на розвиток її здібностей, потреб у перетворювальній діяльності, досконалому рівні засвоєних знань, умінь, поєднанні аналітичного та інтуїтивного мислення. Менеджер освіти є не лише джерелом інформації, але й носієм культури, організатором професійної діяльності та взаємодії з колегами.

На думку В. Давидова, основними ознаками теоретичного мислення є:

- аналіз як здатність до визначення генетично вихідної основи, до відволікання від зовнішніх, несуттєвих особливостей;

- рефлексія як здібність людини до оцінювання власних дій;

- планування (мисленнєве експериментування) як схильність до пошуку та побудови системи можливих дій.

До якостей стратегічного мислення, що забезпечують продуктивність управлінської діяльності, органічно долучаємо волюві та організаторські якості менеджера освіти, які дозволяють йому керувати собою і творчо взаємодіяти з організацією – навчальним закладом, який він очолює.

Волюва діяльність вимагає від менеджера відповідної поведінки. Свобода як можливість пошуку та вибору є властивістю волі, її природою, без свободи не можна говорити про регулювання поведінки. В можливості вибору того чи іншого рішення, здатності спрямувати свою поведінку в необхідному напрямі практично здійснюється і виявляється самоуправління – володіння менеджера собою [9].

Необхідними якостями управлінської педагогічної компетентності освіти менеджера є також *працездатність, продуктивність і дослідницька культура* [5]. На працездатність менеджера впливають фізичні можливості, стан здоров'я, сила волі, якою він володіє, ставлення до професійної діяльності. Коли професія для менеджера освіти є особистісно-ціннісною, він зацікавлений у ній, з бажанням і любов'ю її ставить до неї, отримує від цього задоволення, тоді його працездатність є високою, у протилежному випадку – праця для менеджера не є особистісно-ціннісною, усвідомленою, він не зацікавлений у ній, але змушений виконувати її автоматично й без

задоволення, докладаючи зусиль, стомлюючись, тобто – з низькою працездатністю.

Продуктивність управлінської діяльності менеджера освіти знаходиться в прямій залежності від його працездатності, але залежить вона також від оптимізації та інтенсифікації навчально-виховного процесу. Під оптимізацією навчально-виховного процесу вчені розуміють створення сприятливих умов (добір методів, засобів навчання, санітарно-гігієнічні обставини, емоційні чинники) для отримання бажаних результатів без додаткових витрат зусиль, матеріальних ресурсів і часу. До критеріїв оптимальності Ю. Бабанський долучає ефективність і результативність навчального процесу, витрати часу та зусиль менеджера освіти для вирішення управлінських проблем. Вибір оптимальних варіантів управлінської діяльності передбачає в діях менеджера освіти дотримання певних етапів:

- 1) чітке формулювання завдань, управлінської діяльності;
- 2) вибір і конкретизація змісту управлінських проблем;
- 3) вибір найбільш доцільних форм управлінської діяльності;
- 4) визначення доцільних методів та засобів управлінської діяльності;
- 5) чітке планування управлінських дій;
- 6) створення сприятливих санітарно-гігієнічних умов для перебігу навчального процесу;
- 7) забезпечення управління навчальним процесом на достатньому науковому рівні;
- 8) аналіз результатів управлінської діяльності з метою її коригування у перспективі [2, с. 27].

Таким чином, управління навчальним закладом на засадах оптимізації вимагає ґрунтовної наукової підготовки майбутніх менеджерів освіти.

Менеджер освіти постійно вивчає навчально-виховний процес, шукає шляхи його оптимізації та інтенсифікації, а для цього він мусить мати дослідницькі здібності та відповідну компетентність. Те, як менеджер організовує своє робоче місце, готує ЗНЗ до навчального року, пише накази, веде робочі записи і журнали, в якому стані знаходяться документи, робочі матеріали, плани, розпорядження тощо вагомо впливає на учасників навчально-виховного процесу, їхнє ставлення до закладу та до його менеджера зокрема. Специфіка управлінської діяльності міститься в тому, що менеджер постійно включений у дослідницьку, наукову та творчу діяльність, неперервно організовує пошукову, творчу діяльність учителів і учнів, спрямовану на вирішення нових для них проблем.

Дослідницька компетентність менеджера освіти, таким чином, передбачає: а) знання методів дослідження; б) вивчення педагогічного

досвіду; в) уміння адаптувати й використовувати його у власній діяльності; г) навички аналізу власного досвіду; д) опанування способів інноваційного мислення тощо. Це забезпечує якісну управлінську діяльність, зв'язок навчання з життям, сприяє глибшому розумінню педагогіки й теорії менеджменту, виробленню вміння гнучко застосовувати набуті знання на практиці, активізує пізнавальну діяльність, розвиває творчі здібності, знайомить з методами наукового пізнання [2].

Висновки. Таким чином, управлінська педагогічна культура майбутнього менеджера освіти є комплексом базових компетентнісних якостей і властивостей особистості, до якого входять: професійне покликання, науковий потенціал, потреба в самовдосконаленні, стратегічне мислення, волюві, організаторські та проектувальні якості; працездатність, продуктивність, дослідницька культура – стиль керівництва, ефективність, харизматичність, інноваційність, реформаторські якості).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адольф В. А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя / В. А. Адольф // Педагогика. – 1998. – № 1. – С. 72–75.
2. Бабанський Ю. К. Оптимізація педагогічного процесу (в питаннях і відповідях) / Ю. К. Бабанський, М. М. Поташник. – К.: Рад. шк., 1984. – 241 с.
3. Бондаревская Е. В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1999. – №3. – С. 37–43.
4. Гриньова В. М. Системний підхід до проблеми педагогічної культури майбутнього вчителя / В. М. Гриньова // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2001. – № 3. – С. 103–110.
5. Маслікова І. В. Дослідницька діяльність як форма наукового пізнання: філософсько-теоретичний аспект / І. В. Маслікова // Управління школою: наук.-метод. журнал. – 2007. – №29. – С. 15–19.
6. Нечепоренко Л. С Педагогічна культура / Нечепоренко Л. С. – Харків: ХДУ, 1993. – 146 с.
7. Сухомлинський В. О. Сто порад учителів [Вибр. тв. в 5 т., Т. 2] / В. О. Сухомлинський. – С. 420–425.
8. Щербань П. Педагогічна культура – основа успішної педагогічної діяльності / П. Щербань // Освіта. – 2003. – № 4-5. – С. 10–11.
9. Яцура В. В. Менеджмент: навчальний посібник / В. В. Яцура, О. П. Жук // Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – С. 57–82; 227–253.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2017.

ЗАГРЕБЕЛЬНАЯ Елена

директор УВК "Общеобразовательная школа I-III ступеней – дошкольное учебное заведение" Константиновского городского совета Донецкой области,

ул. Винницкая, 44, г. Константиновка, Донецкой области, Украина

E-mail: zagrebelniy_s@mail.ru

СОСТАВЛЯЮЩИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО МЕНЕДЖЕРА ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Автор рассматривает управленческую педагогическую культуру с разных точек зрения ее формирования. Сосредоточено внимание на совокупности компетентностных качеств личности будущего менеджера образования. Проанализированы исследования ученых относительно центральных, значимых и необходимых качеств управленческой культуры. Доказано, что содержание составляющих компонентов управленческой педагогической культуры является необходимым условием для успешного управления учебным заведением.

Ключевые слова: качества управленческой педагогической культуры, менеджер образования, руководитель учебного заведения, управленческая деятельность.

ZAHREBELNA Olena

Headmistress of the teaching-educational complex "Secondary school I-III stages – pre-school educational institution" Kostiantynivka city Council, Donetsk Region

Vinnytska St., 44, Konstantynivka, Donetsk Region, Ukraine

E-mail: zagrebelniy_s@mail.ru

COMPONENTS OF ADMINISTRATIVE PEDAGOGICAL CULTURE OF A FUTURE EDUCATION MANAGER

Summary. The author considers administrative pedagogical culture from different points of view of its formation. Much attention is paid to competence-based qualities of a future education manager. Researches concerning central, significant and necessary qualities of administrative culture are analysed. It is proved that the content of the components of administrative pedagogical culture is a necessary condition for successful management of any educational institution.

Key words: qualities of administrative pedagogical culture, an education manager, a head of an educational institution, administrative activity.

Abstract. The foundation of an education manager competence is primarily professional culture which has pedagogical and administrative aspects. Pedagogical culture of any people is its material and spiritual culture closely related to the upbringing of children, which occur in lullabies and play songs, toys, active games, children's tools, folklore, traditional children's parties and

other components of national life reflected in folk pedagogy. The evolution of people's educational ideas from ancient times to the present based on love for people is also reflected in management culture. According to the principles of ethno-pedagogy introducing the element of consciousness in the management process provides intelligent, conscious, controlled love of a manager to his subordinates as well as concern for the institution as a whole.

Scholars M. Boguslavsky, A. Valytska, H. Vilensky, H. Karpova, L. Kravchenko E. Shyianov considered pedagogical culture as a component of human culture and professional competence the content of which is global teaching experience in the dynamics of cultural eras and pedagogical civilizations, taking into account the history of pedagogy and education and changing of educational paradigms. In terms of individual and personal teaching management culture is interpreted as an expression of the essential characteristics of a competent person, contained in the profession and communication (A. Barabanschykov, H. Bilousova, N. Vorobiov, H. Ivanova etc). According to the management aspect of pedagogical culture its structure is developed by L. Necheporenko [6], V. Gryniova [4], P. Shcherban [8], Y. Bondarevska [3] etc, treating pedagogical culture as a set competency personality traits providing opportunities for self-realization in the choice of methods of management activity in education.

The aim is to consider the management culture as a set of personality traits of a future education manager.

Vocation for the profession, scientific potential, need for self-improvement are considered to be the central qualities of management culture. V.O. Sukhomlynsky described the subject matter and characteristics of vocation for teaching in detail in his work "What is a Calling for Teaching, How is it Formed?" [7]. The educationalist considered a vocation as a calling for certain activity, job and vocation for teaching as a need for teaching and management.

Significant components of professional competence of an education manager are *strategic thinking, characterful, managerial and designing qualities* [1]. Manager has to think alternatively, have developed abilities and desire to create. Creativity must find expression in all forms of life of such an expert: study, work, communication, home, leisure etc. Strategic guidelines of a creative personality are focused on the development of his abilities, perfect knowledge, skills, combined analytical and intuitive thinking. An education manager is not only a source of information but also a bearer of culture, an organizer of professional activity and interaction with colleagues.

The required qualities are also *efficiency, productivity and research culture* [5]. Physical abilities, health, will power, the attitude to the profession influence the efficiency of a manager.

Thus the management culture of a future education manager is a set of basic competency skills and personality traits which includes professional vocation, scientific potential, need for self-improvement, strategic thinking, characterful, managerial and designing qualities; efficiency, productivity, research culture - leadership style, efficiency, charisma, innovation, reformative qualities).

REFERENCES

1. Adolf V.A. Formation Professional competence of the future teacher / V.A. Adolf // *Pedagogy*. - 1998. - № 1. - P. 72-75.
2. Babanskii Y.K. Optimization of educational process (questions and answers) / Y.K. Babanskii, M.N. Potashnyk // . - К .: Soviets. HQ., 1984. - 241 p.
3. Bondarevskaya E.V. Pedahohycheskaya As obschestvennaya culture and values lychnaya / E.V. Bondarevskaya // *Pedagogy*. - 1999. - №3. - P. 37-43.
4. Grinyova V.M. systems approach to the problem of pedagogical culture of the future teacher / V.M. Grinyova // *Theory and practice of social systems: philosophy, psychology, education, sociology*. - 2001. - № 3. - P. 103-110.
5. Maslikova I.V. research activities as a form of scientific knowledge, philosophical and theoretical aspect / I.V. Maslikova // *School management: nauk. method. magazine*. - 2007. - №29. - P. 15-19.
6. Necheporenko L. S. Teaching culture / Necheporenko L.S. - Kharkov: KSU, 1993. - 146 p.
7. Sukhomlinsky V.O. hundred teacher tips [Select. op. 5 vols., T. 2] / V. O. Sukhomlinsky. - S. 420-425.
8. Shcherban P. Pedagogical culture - the basis of successful educational activities / A. P. Shcherban // *Education*. - 2003. - № 4-5. - P. 10-11.
9. Yatsura V. Management: Textbook / V. Yatsura, AP // *Zuk Lviv: Publishing center of Ivan Franko LNU*, 2008. - P. 57-82; 227-253.

(переклад на англійську мову зроблено: вчителем англійської мови НВК "Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад" Костянтинівської міської ради Донецької області Кузнецовою В.Є.).

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК: 37.018.1(091)(44)

КОНОПЕЛЬЦЕВА Олена

аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди,

вул. Алчевських, 29, м. Харків, 61002, Україна

E-mail: ogk1@ukr.net

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕРМІНУ «РОДИНА» В ІСТОРІЇ ТА НАУКОВІЙ ДУМЦІ ФРАНЦІЇ

Анотація. У статті розглядається еволюція родини у Франції від прадавніх часів до сучасності. Детально наводяться типи родин та їхні функції. Розкрито зміни, що відбулися у функціях родини, зокрема по відношенню до дитини. Докладно проаналізовано праці французьких вчених, в яких вони розглядають родину, та їхнє поняття цього терміну. Автор також наводить огляд досліджень сучасної родини вченими, що представляють різні наукові сфери: психологію, соціологію, історію, демографію тощо.

Ключові слова: родина, родинне виховання, дитина, Франція.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В умовах поглиблення процесів демократизації й гуманізації суспільства вчені з різних країн світу все більше уваги приділяють родині та процесам, що в ній відбуваються, адже саме в колі сім'ї має місце первинне формування дитини як особистості та як майбутнього громадянина держави. А тому уряди спрямовують свої зусилля на розробку заходів, націлених на підтримку родини на державному рівні та створення належних умов для виховання нових поколінь. Традиції родинного виховання дитини у Франції як країни з багатющою історією, що дала світові чимало знакових фігур у різних галузях, викликають сьогодні в світі безумовний інтерес. У світлі євроінтеграційних прагнень України важливо досліджувати та впроваджувати найкращі здобутки країн Європи і Франції зокрема у сфері родинного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Досліджуючи літературу з даного питання, ми дійшли висновку, що певні аспекти родини було відображено
© Конопельцева О., 2017

у працях К. Ушинського, Г. Сковороди, С. Русової, О. Сухомлинської, А. Макаренка, М. Стельмаховича, Г. Ващенко, О. Духновича, Т. Алексеєнко, В. Постового та ін. Серед французьких учених темою родини займалися Ф. Ар'єс, А. Бюрг'єр, П. Дюрнінг, Ф. Ле Пле, Ф. де Санглі та ін.

Водночас огляд доробок сучасної вітчизняної педагогіки свідчить про недостатнє висвітлення в ній терміну «родина» у Франції. Зокрема, в Україні не проводився систематичний аналіз еволюції родини у Франції від найдавніших часів; відсутні ґрунтовні дослідження розуміння цього терміну французькими вченими.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – історичний аналіз еволюції родини у Франції та систематизація досліджень цього терміну у науковій думці Франції.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Родина є важливим первинним середовищем для реалізації виховання дитини. Оскільки родина – це важлива соціальна структура, що еволюціонувала разом з історичними трансформаціями, ми вважаємо за необхідне проаналізувати концепт „родина” за допомогою історичного підходу для кращого розуміння його сучасного значення.

Родина – це природний дар, оскільки випереджає початок історії. Біологічною основою родини є статевий потяг та продовження роду. Більшість вчених, які спираються на природну організацію суспільства, беруть за модель родинну клітинку. Еволюція родини пододала великий шлях: від виживання групи, продовження роду до передачі моральних цінностей та виховання дітей. Родина з'явилася ще до розподілу праці, утворення соціальних груп, до самого народження суспільства і є найбільшою причиною для утворення держави [1].

Французьке слово „родина” (фр. *famille*) походить із Давнього Риму від латинського слова *familia* і має той самий корінь, що і *famulus*, що означає „слуга”, „раб”, і використовувалось для означення рабів та слуг, які працювали для утримання чоловіка, жінки та їхніх дітей (*pater familia*). *Familia* вживалася також у заповітах у значенні власності, що переходить у спадок. „Це слово виникло у латинському суспільстві для означення нового організму, голова якої тримав під своєю батьківською владою дружину, дітей та певну кількість залежних людей. Німецький історик Моммзен використовує для перекладу латинського слова *familia* слово „холопи” [2, с. 277].

Так як термін широко вживається, його важко визначити. Досить часто у французькій педагогічній думці зустрічаються такі терміни, як „традиційна родина” (*famille traditionnelle*), „родина за Нового часу” або

„нова родина” (famille moderne), „постмодерністська або сучасна родина” (famille postmoderne, famille contemporaine). Всі ці моделі родин та їхні функції з’являлися у Франції разом із історичними катаклізмами і, як їх наслідок, змінами соціального устрою.

„До кінця XIX ст. у Франції превалювала традиційна модель сім’ї, тобто велика родина, що складалася з декількох поколінь – подружжя, їхніх дітей, батьків і їхніх дідусів та бабусь, які мешкали під одним дахом. Шлюби часто влаштовувалися родинною, а родинні ролі були дуже традиційними: мати дбала про затишок в домі, піклувалася про дітей, в той час як обов’язком батька було заробляти гроші. Участь батька у вихованні зводилася здебільшого до використання його авторитету. Діти сприймалися як благословення і долучалися до роботи, допомагаючи родині по хазяйству. Варто відзначити високий рівень смертності і велику кількість повторних шлюбів, проте діти від попередніх шлюбів зазвичай продовжували жити в родині [3].

Проте інші дослідники, наприклад Ф. Ле Пле та А. Бюрг’єр, дотримуються іншого бачення традиційної французької родини. Так, авторитетний французький історик Ф. Ар’єс писав, що „давня родина – це завжди родина, урізана до батьків та дітей, і вона рідко виходить за ці межі, хіба що у багатих будинках до неї належать деякі неодружені родичі. Теоретична еволюція від розширеної родини до нуклеарної не відповідає дійсності. Різниця між давньою родинною та родинною XIX-XX ст. полягає не у розмірах, а у функціях” [4, с. 118]. Він послідовно заперечував загально прийнятну точку зору, згідно з якою родина зберегла до наших днів свій патріархальний, авторитарний характер.

Німецький історик Х.-Г. Хаупт, спираючись на дослідження французьких вчених, а також англосаксонську та німецьку літературу, наводить дані щодо типів родини у Франції у XIX ст. Демографічні дослідження ліонського кварталу свідчать, що домінуючою є нуклеарна родина: у період 1851-1876 рр. від 65 до 70% родин були нуклеарними, 10% розширеними (декілька поколінь під одним дахом) і решту було важко класифікувати. На півдні Франції, де батьківський авторитет і надалі залишався непорушним, розширена родина була більш розповсюдженою. З посиланням на вчених Е. Тодда та Е. ле Бра він виділяє три територіальні зони Франції: регіони, де розповсюджена нуклеарна родина і коливається вік вступу в шлюб – Нормандія, деякі провінції заходу, Шампань, Лотарингія, Орлеан, Бургундія та Франш-Конте; регіони із складною родинною структурою та суворим контролем шлюбів – Бретань, Країна Басків, північ Центрального Масиву, Савой, Ельзас та регіони із складною родинною структурою та слабким контролем шлюбів – деякі північно-західні регіони, Прованс та північ Франції [5, с. 114].

З індустріалізацією наприкінці XIX ст. у Франції відбувається міграція до великих міст. Життя у місті наносить свій відбиток на родину: вона починає зменшуватися і вже складається лише з чоловіка, жінки та їхніх дітей, тобто традиційна модель родини поступається новій родині. Але незмінними залишається батьківський авторитет, піклування жінки про будинок, наявність численних дітей. Сьогодні, коли вживають термін „традиційна родина”, мається на увазі саме ця нова родина з патріархальним укладом. Ця „нова традиційна родина” бере початок у кінці XIX ст. і закінчується у 1960. Її розквітом вважається час після закінчення Другої Світової війни, коли були поширені ранні шлюби (лише одна людина з десяти, народжена у 1945-1950, не була у шлюбі). Середньостатистична кількість дітей в родині складала 3. Інститут сім'ї видавався стабільним, оскільки кількість розлучень була в 11 разів менше, ніж укладання шлюбів, і існував чіткий розподіл обов'язків в родині: матір біля домашнього вогнища, батько заробляв на хліб [3].

У 1965-1975 рр. у цій моделі сім'ї відбувся розлом: змінилися погляди на шлюб, сексуальність, стосунки дітей і батьків. Наслідком цієї переоцінки цінностей, а також економічних і демографічних змін стала низка законів, спочатку щодо дозволу засобів контрацепції, а згодом і абортів за певних умов. Авторитет ц родині мав уже не один батько, а батько та матір” [3]. У результаті всіх цих трансформацій на зміну новій родині приходять родина постмодерністська.

Постмодерністська родина характеризується критикою жінки, яка не працює, великою кількістю розлучень, парубківством, появою інших родинних моделей – неповних родин або родин, що склалися в наслідок повторного шлюбу, спів мешкання чоловіка та жінки до шлюбу.

Сучасна родина (*famille contemporaine*) є наслідком багатьох факторів: структурних еволюцій родини (загальне зниження народжуваності, трансформація шлюбу – зниження кількості шлюбів, підвищення спів мешкання поза шлюбом, кількості розлучень та народження дітей поза шлюбом); вплив демографічних та економічних факторів на еволюцію сучасних родинних стосунків (полегшення доступу до сучасних засобів контрацепції, ефект бідності, вплив багатства, зміна структури ринку праці, підвищення заробітної платні жінкам, вирівнювання рівнів смертності та народжуваності, зниження людської фертильності), вплив культурних цінностей та особистого вибору на еволюцію ставлення до сексуальної лібералізації, поступове зменшення поняття норм у сексуальному аспекті, визнання сексуальності молоді, визнання сексуальності жінок, рух за культурну лібералізацію, індивідуалізація родинних стосунків, зміна релігійних цінностей, політичних контекстів, анти авторитарні та анархістські вимоги, пізніший

вік дітей, які покидають родинне вогнище, та початку дорослого життя, приватизація родинних стосунків, інтенсифікація самосвідомості по відношенню до партнера, індивідуалізація відносин до доньок, права дитини (дитина як реалізація самого себе) [6; 7, с.17; 8].

У контексті нашого дослідження постає потреба звернутися до досліджень концепту „родина”, що вже декілька десятиліть знаходиться в центрі уваги вчених різних галузей науки:

- юристи зосередилися на ефектах трансформацій родинних форм (співмешкання, розлучення та ін.)

- історики дослідили місце дитини та родинне життя (Ар'ес, Гуді, Перро, Фландран та ін.).

- психологи присвятили багато праць систематичній родинній терапії (Мінюшан) та психоаналітичній родинній терапії (Рюффіо, Кае, Кайо, Дешерф)

- також збільшилися соціологічні дослідження родини [9, с. 13].

Соціологи-дослідники одні з перших почали ґрунтовні дослідження родини з метою її визначення та типології. Ці дослідження тривають вже більше століття: від „*famille souche* - корінної родини” (Ле Пле, 1871) до „*famille incertaine* - невизначеної родини” (Русель, 1989). Існує декілька тенденцій соціологічних досліджень родини: еволюція сімейної та шлюбної поведінки (зменшення розміру родини, критерії вибору пари), внутрішнє функціонування родини (родинне життя, насильство у сім'ї, любовні зв'язки) [10, с.134].

До 70-х років ХХ ст. соціологи намагалися описати структуру родини та визначити її місце у суспільстві. Так, у своїй науковій роботі дослідник С. Амант стверджував, що „існувало два уявлення про родину: або вона сприймається як елемент на службі держави та економіки, що використовують її як елемент стабілізації індивідуумів, і допомагає залучати їх до роботи у промисловості; або ж навпаки, суспільство еволюціонує через родину” [11, с. 11, 12-14; 12, с. 36-38].

Після 70-х років у зв'язку зі збільшенням розлучень на перший план вийшла тема крижкості родини. Соціологи-науковці почали досліджувати родини з одним батьком (М. Віллак), масовий вихід жінок на роботу (А. Лері, Ж.-К. Девіль, А. Шаро) [12, с. 36-38; 11, с. 12-14].

Лише з 80-х років соціологи та демографи усвідомили обсяг розлучень з одного боку (Буажоль, Коммай, Муноз-Перез, Бауан-Легро) та з іншого приватизації союзів, які вже не є шлюбами, обов'язково схваленими суспільством (Одірак). Питання гомогамії шлюбів і структур соціальної спадковості вивчали Тело, Поль та Солейаву, Голлак та Лоле) [12, с. 36-38; 11, с. 12-14].

У 90-х роках кількість соціологічних досліджень родини значно збільшилась. Науковці-соціологи прагнули виявити родинні зв'язки, особливо між поколіннями, та дослідити тему батьківства (Б. Бауан-Легро та Ж. Келлерхальс, Ф. Блош та М. Бюисон, Атьяс-Донфю, М. Сегалан). Також з'явилися праці, що досліджували повторні шлюби (Meulders-klein & Théry, 1993) [12, с. 36-38], [11, с. 12-14].

Початок ХХ ст. ознаменувався інтересом дослідників-соціологів до ролі та місця батьків чоловіка та дружини, возз'єднання родини та ширшим дослідженням батьківства (Д. Ле Галь та Й. Беттаар). Також цікавим для соціологів-науковців є дослідження еволюції сучасної родини (М. Сегалан) та вплив повторних шлюбів на дітей (Ф. де Санглі) [12, с. 36-38], [11, с. 12-14].

Психологи вважають, що „новонароджені не вижили б без присутності та турбот інших”, тому вони розглядають родину як „первинну мережу соціальних відносин” [13, с. 21]. З точки зору психологів родина – це „специфічна група, що характеризується родинними узами та спадкоємністю, а також заборонами, що визначають ці узи (заборона інцесту та вбивства)” [14].

У сучасній французькій педагогічній думці існує декілька думок щодо родини. Для професора педагогіки Паризького університету Поля Дюрнінга „слово „родина” автоматично відсилає вчених до рідні, потомства або родинної групи, в той час як для пересічної людини у повсякденній ситуації воно сприймається як тривіальне [15, с. 38]. З посиланням на праці Руселя (1989р.) Дюрнінг приходить до висновку, що „різноманіття наукових точок зору, при трансформації практик утворення родини, призводить до того, що дати визначення сім'ї навіть як „непевного” об'єкту неможливо” [15, с. 38].

Схожу думку висловлює соціодемограф-науковець Л. Шартон: „розмежування поняття „родина”, незважаючи на все, залишається складним, тому що соціальна реальність глибоко поєднана з біологічною” [6, с. 14]. За визначенням Л. Шартон „родина у всіх гуманних суспільствах існує лише як додаток до встановленої символічної системи, що є дуже мінливою: спорідненість. Родина, утворена на основі більш менш тривалого союзу, але завжди схвалена суспільством, та що складається з чоловіка та жінки, які „мешкають під одним дахом”, народжують та виховують дітей, не тільки не існує як незмінна структурна величина, притаманна всім цивілізаціям, але також є результатом системи контекстуальних та культурних відображень та цінностей” [6, с. 15].

Родина ставить дитину в межі, де одні й ті самі люди, найчастіше батьки, визначають для неї, з одного боку, миттєвості можливої реалізації його бажань, а з іншого-миттєвості, коли дитина має навчитися їх

обмежувати. Саме таким чином реалізується складне подвійне завдання розвитку індивідуальності та соціалізації, що покладається на родину з метою розвитку окремого індивіда, здатного сприйняти норми, цінності, манери, щоб бути гідним членом суспільства, до якого він належить [7, с.1; 8].

За ненауковим визначенням терміну „родина” звернемося до словників. Спочатку проаналізуємо словник Французької Академії [16]. У першій частині визначення наводиться інформація про походження терміну: „Родина. ім. ж. р. XIII ст. Походить від латинського слова *familia* „сукупність рабів будинку”, „сукупність усіх тих, хто мешкає під одним дахом, родина”, що походить від *famulus* „слуга”. Далі наводиться сучасне розуміння поняття „сім’я”: „сукупність осіб, об’єднаних спадковістю або шлюбом. Община осіб, які живуть переважно під одним дахом та складається з батька, матері та дітей” [17].

За визначенням словника Larousse [17] „родина - це сукупність осіб, об’єднаних батьківством або шлюбом; сукупність, що складається з батька, матері та дітей; сукупність, що утворюється з дітей, які народилися у шлюбі; чоловік, дитина, родич, з яким мешкають; всі люди однієї крові, наприклад, діти, брати, племінники тощо”.

Національний інститут статистики та економічних досліджень розглядає родину як „частину домогосподарства, до якого входять щонайменше дві особи і складається або з пари, що живе в цьому домогосподарстві, з одним або декількома дітьми, які належать до цієї родини, або з дорослого зі своєю дитиною або декількома, які належать до цієї родини (неповна родина). Для того, щоб людина вважалася дитиною в родині, вона має не перебувати в шлюбі та не мати чоловіка або жінку чи дітей, які б належали до цієї ж родини” [18].

Як бачимо, сучасне розповсюджене розуміння значення „сім’я” є найбільш наближеним до сучасної нуклеарної родини у Франції, і в нашій роботі надалі ми будемо спиратися саме на нього.

В сучасній Франції родини розподіляють на такі типи:

- повні родини, тобто родини, що складаються з батька, матері та дітей. За статистикою це найпоширеніший тип французьких родин;

- неповні родини: до цієї категорії належать матері-підлітки, розлучені батьки, жінки, які вирішили народити дитину поза шлюбом, а також вдови та вдівці з дітьми;

- змішані родини, що складаються з одного батька (в 4 випадках з 5 це мати) та іншого дорослого, пов’язаного з батьком, а не з дитиною. Таким чином, діти можуть належати до двох змішаних родин (або до однієї змішаної родини та до родини з одним батьком). Цей тип родини отримав розповсюдження лише після 1970 р., оскільки протягом віків церква забороняла розлучення та повторні шлюби.

- родини, що вдалися до медичних послуг, щоб мати дитину. Народження дітей в родині за допомогою біологічного матеріалу донора поставило перед науковцями багато питань щодо соціального батьківства та виховних практик у таких родин;

- прийомні родини, де пара дорослих або один батько висловили бажання утворити законний батьківський зв'язок з дитиною, з якою жоден з батьків не має біологічного батьківства [15, с. 41-42].

Всі ці типи родин лише доводять складність та різноманітність терміну „родина”. Але не зважаючи на всі її структурні відмінності та „еволюцію від родинної системи до безлічі організацій, методів та навіть деінституціоналізації, незмінним є той факт, що родинна клітинка залишається для більшості індивідів першим місцем гуманізації та соціалізації [19, с. 9]; вона реалізує виховні дії по відношенню до молодого покоління і виконує свої функції.

Варто зазначити, що функції родини змінювалися разом з еволюцією самої родини. Фахівці з економічних та соціальних наук виділяють дві найголовніші, на їхню думку, функції родини: економічні (передача багатства, виробництво та споживання) та соціальні (соціалізація дитини та взаємна солідарність). Існують і інші: продовження роду та оновлення поколінь, соціальна ідентифікація індивідуумів, підтримка в разі загрози, етнічне, моральне, політичне та релігійне виховання, соціальність та ін. [20, с. 29]. Деякі з цих функцій в умовах сучасності втрачають свою вагу, наприклад, передача культурної спадщини, оскільки сьогодні для того, щоб знайти своє місце в житті, більше значення має гарна освіта і знання. Водночас у сучасній родині однією з найважливіших функцій є емоційна функція – любов до родини та дитини.

Визначаючи функції родини з точки зору соціології, дослідник-соціолог Ф. де Санглі зазначає, що „сучасні родини можна охарактеризувати співіснуванням двох функцій. Перша – універсальна: її внесок у соціальне відтворення шляхом внесення порядку між поколіннями, тобто щоб функції синів та дочок відповідали функціям батьків та матерів. Друга – специфічна: це сприяння родини особистісній ідентифікації” [21, с. 43].

Французький психолог А. Ейгер у своєму дослідженні [14] наводить такі функції родини:

- 1) функція образу поведінки: встановлення меж внутрішнього та зовнішнього простору та надання притулку;
- 2) захисна функція: надання захисних родинних механізмів та намагання зміцнити синкретичні зв'язки;
- 3) функція ідентифікації, тобто бачення родини, відбиток її ідеалу;

- 4) організаційна функція: розподіл ролей, статусів та місць;
- 5) функція відтворення: надання елементів конструкції, що зберігають визначення родини та захист її образу.

Французькі фахівці з виховання А. Бод'є та Б. Селест виділяють три функції родини по відношенню до дитини: „Надавати необхідний догляд, як фізіологічний, так і психологічний. Те, що називається „материнська турбота”, або, з огляду на більш сучасний погляд на родину, „батьківство”; відкривати дитині людське життя у всій його складності, допомагати його інтеграції у соціальне середовище; полегшувати „аккультурацію” та „передачу колективних уявлень та норм” [22, с. 94-95].

А. Бод'є та Б. Селест також наводять такі важливі для виховання характеристики родинного кола:

- „Його хронологічна позиція: родина – це перше місце життя дитини, місце його перших емоцій, перших обмінів; члени родинної групи перші „інші”, з якими зіштовхнеться новонароджений; саме в цьому першому місці будуть закладені підвалини для його поведінкової організації.
- Тривалість, під час якої родина становить головне місце приналежності. Безумовно, зростаючи, дитина інтегрується в інші середовища, інші групи (ясла, школа, спортивні або культурні гуртки...). Але протягом всього розвитку дитини незмінним залишається міцний зв'язок з родиною. В силу стійкості певних її складових родинне середовище піддає індивіда повторенню більш-менш аналогічних ситуацій. Ці дві характеристики - тривалість та повторення - наголошують на важливості цього першого місця” [22, с. 94].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, родина є місцем, де дитина одержує перший життєвий досвід, де закладаються основи її світогляду та життєвих цінностей. Мета утворення родини еволюціонувала від виживання групи до родинного виховання. Довгий час родинне виховання згадувалося у богословських доктринах, соціологічних дослідженнях, працях психологів, і лише з 80-х роках ХХ ст. родинне виховання стало об'єктом досліджень багатьох вчених у всьому світі та у Франції зокрема, що буде докладно розглянуто нами у подальших дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Remond, R. La famille, hier et aujourd'hui, in La Famille: lien d'amour et lien. / R. Remond // Social. Paris, Bayard Editions/Centurion. – 1996. – Pp. 15-36.

2. Морган Л. Г. Древнее общество, или Исследование линий человеческого прогресса от дикости через варварство к цивилизации. / Морган Л. Г. – Л.: Институт народов Севера ЦИК СССР, 1935. – 352 с.
3. La crise de la famille. Séminaire de formation. [Electronic resource]. Mode d'accès:
http://www.dialoguedynamics.com/IMG/pdf/La_crise_de_la_famill1.pdf
4. P. Aries. D'hier à aujourd'hui, d'une civilisation à l'autre, Couples et familles dans la société d'aujourd'hui. / P. Aries // Lyon : 1973. – Pp. 117-126
5. H.-G. Haupt. Histoire sociale de la France depuis 1789. / Haupt Heinz-Gerhard // Paris : Editions de la Maison des sciences de l'homme, 302 p.
6. Charton L. Familles contemporaines et temporalité. / Laurence Charton // Paris: L'Harmattan, 2006. – 260 p.
7. Roessle. S. Construction de dispositions didactiques chez le jeune enfant : des pratiques éducatives familiales – bébés nageurs et jeu a la maison – vers 'entrée dans les apprentissages scolaires a l'école maternelle / Sophie Roessle // Université Rennes: Thèse de doctorat. – 658 p.
8. Singly F. de. Sociologie de la famille contemporaine / Fr. De Singly // Paris: Nathan, 1993. – 128 p.
9. Education familiale. Un panorama des recherches familiales. Sous la direction de Paul Durning // Vigneux: Editions Matrice, 1988. – 285 p.
10. Quéniart A., Hurtubise R. Nouvelles familles, nouveaux défis pour la sociologie de la famille / A. Quéniart, R. Hurtubise // Revue Sociologie et sociétés, Vol. XXX, No 1, printemps 1998. – Pp. 133-143
11. Hamant C. Les trajectoires des jeunes adultes issus de parents séparés. / C. Hamant // Thèse de doctorat de sociologie et anthropologie. Université Lyon, 2-2008. – 260 p.
12. Zubidah-Saranik H. Approche socio-éducative et psychologique des familles en Syrie et en France : étude des structures familiales et des styles éducatifs / H. Zubidah-Saranik // Thèse de doctorat. Université Lumière Lyon 2, 2014. – 542 p.
13. Iblova P. Transmission intergénérationnelle de l'attachement : étude de la parentalité chez des personnes ayant été placées / P. Iblova // Thèse de doctorat. Université Lumière Lyon 2, 2011. – 734 p.
14. Eiguer A. Le générationnel. Approche en thérapie familiale psychanalytique / A. Eiguer // Paris : Dunod, 2013. – 208 p.
15. Durning P. Education familiale : Acteurs, processus et enjeux / P. Durning // Paris : L'Harmattan, 2006, – 294 p.
16. L'Académie Française [Электронний ресурс]. – Режим доступу:
www.academie-francaise.fr/le-dictionnaire/la-9e-edition

17. Larousse, dictionnaire de français [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/famille/32798?q=famille#32716>
18. Institut national de la statistique et des études économiques [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.insee.fr/fr/methodes/default.asp?page=definitions/famille.htm>
19. Nimal, P., Lahaye, W., Pourtois, J.-P.. Logiques familiales d'insertion sociale / P. Nimal, W. Lahaye, J.-P. Pourtois // Bruxelles: De Boeck, 2000. – 229 p.
20. Martin C. Les fonctions de la famille./ Martin Claude // Familles et politiques familiales, Nr. 322, 2004. – Pp. 29-33
21. Singly F. de. La famille individualiste face aux pratiques culturelles / F. de Singly // Le(s) public(s) de la culture. Paris: Presses de Sciences Po (P. F. N. S. P.) 2003. – Pp. 43-59
22. Baudier, A., & Céleste, B. (2000). Le développement affectif et social du jeune enfant / A. Baudier, B. Céleste // Paris: Nathan Université, 2003 p. – 186 p.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2017.

КОНОПЕЛЬЦЕВА Елена

Аспирант кафедри общей педагогики и педагогики высшей школы
Харьковского национального педагогического университета
им. Г.С. Сковороды
Ул. Алчевских, 29, г. Харьков, 61002, Украина
E-mail: ogk1@ukr.net

ЭВОЛЮЦИЯ ТЕРМИНА «СЕМЬЯ» В ИСТОРИИ И НАУЧНОЙ МЫСЛИ ФРАНЦИИ

Резюме. В статье автором рассматривается эволюция семьи во Франции с давних времен до современности. Детально приводятся типы семьи и их функции. Раскрыты изменения, которые произошли в функциях семьи, в частности по отношению к ребенку. Подробно проанализированы труды французских ученых, в которых они рассматривают семью, и их понимание этого термина. Автор также приводит обзор исследований современной семьи учеными, представляющими различные научные области: психологию, социологию, историю, демографию и др.

Ключевые слова: семья, семейное воспитание, ребенок, Франция.

KONOPELTSEVA Olena

Postgraduate student, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical
University

Alchevskyh St, 29, Kharkiv, 61002, Ukraine

THE EVOLUTION OF THE CONCEPT “FAMILY” IN THE HISTORY AND SCIENTIFIC THOUGHTS OF FRANCE

Summary. In this article the author studies the evolution of the family in France from ancient times to the present. The family types and their functions are given in detail. There have been revealed the changes that took place in families, in particular to a child. The works by French authors on “family” and their understanding of this term have been deeply analyzed. The author also provides the outlook of contemporary family studies by scientists representing various scientific fields: psychology, sociology, history, demography etc.

Key words: family, family upbringing, child, France.

Abstract. In this article the author has in detail considered the term “family” and its evolution in the French society.

Different aspects of “family” have been studied by Ukrainian scientists G. Skovoroda, S. Rusova, O. Sukhomlinsky, G. Vaschenko and many others. The evolution of the family has been analyzed by such French authors as F. Aries, A. Burguiere, P. Durning, F. le Play, F. de Singly and some others.

The purpose of the article is the historical analysis of the evolution of the term “family” in France and the studies systematization of this term in scientific thoughts of France.

It has been established that the term “family” derives from the ancient Rome, from the Latin language *familia*. The evolution of the family from “traditional family” to “contemporary family” in the French society has been studied as well as the changes in the society such as the Great Industrial Revolution and many others which provoked these mutations. Different points of view on these mutations by various scientists have been described in particular the vision of a traditional French family. The controversy of the start of a nuclear family has been stated.

The author also provides the definitions of a family from non scientific resources such as authoritative French dictionaries as well as the definitions given by modern French scientists from pedagogy like P. Durning. It is noted that since this term is used quite widely in scientific studies of France it is difficult to give it a proper definition.

The modern types of families such as monoparentale, recomposed and many other types of families have been thoroughly analyzed. The article also deals with studies of a family fulfilled by scientists from different fields such as history, sociology and many others.

It has been defined that the functions of a family have been changing together with a family in France. Such functions as cultural transmission nowadays have lost their values while the affection for a child is one of the most important functions in a modern French family as well.

As a result of thousands years of evolution a family and its function have changed from survival to family upbringing which we will take a closer look at in our further research.

REFERENCES

1. Remond, R. La famille, hier et aujourd'hui, in La Famille: lien d'amour et lien. / R. Remond // Social. Paris, Bayard Editions/Centurion. – 1996. – Pp. 15-36.
2. Морган Л. Г. Древнее общество, или Исследование линий человеческого прогресса от дикости через варварство к цивилизации. / Морган Л. Г. – Л.: Институт народов Севера ЦИК СССР, 1935. – 352 с.
3. La crise de la famille. Séminaire de formation. [Electronic resource]. Mode d'accès:
http://www.dialoguedynamics.com/IMG/pdf/La_crise_de_la_famill1.pdf
4. P. Aries. D'hier à aujourd'hui, d'une civilisation à l'autre, Couples et familles dans la société d'aujourd'hui. / P. Aries // Lyon : 1973. – Pp. 117-126
5. H.-G. Haupt. Histoire sociale de la France depuis 1789. / Haupt Heinz-Gerhard // Paris : Editions de la Maison des sciences de l'homme, 302 p.
6. Charton L. Familles contemporaines et temporalité. / Laurence Charton // Paris: L'Harmattan, 2006. – 260 p.
7. Roessle. S. Construction de dispositions didactiques chez le jeune enfant : des pratiques éducatives familiales – bébés nageurs et jeu a la maison – vers l'entrée dans les apprentissages scolaires a l'école maternelle / Sophie Roessle // Université Rennes: Thèse de doctorat. – 658 p.
8. Singly F. de. Sociologie de la famille contemporaine / Fr. De Singly // Paris: Nathan, 1993. – 128 p.
9. Education familiale. Un panorama des recherches familiales. Sous la direction de Paul Durningn // Vigneux: Editions Matrice, 1988. – 285 p.
10. Quénart A., Hurtubise R. Nouvelles familles, nouveaux défis pour la sociologie de la famille / A. Quénart, R. Hurtubise // Revue Sociologie et sociétés, Vol. XXX, No 1, printemps 1998. – Pp. 133-143
11. Hamant C. Les trajectoires des jeunes adultes issus de parents séparés. / C. Hamant // Thèse de doctorat de sociologie et anthropologie. Université Lyon, 2-2008. – 260 p.
12. Zubidah-Saranik H. Approche socio-éducative et psychologique des familles en Syrie et en France : étude des structures familiales et des styles éducatifs / H. Zubidah-Saranik // Thèse de doctorat. Université Lumière Lyon 2, 2014. – 542 p.
13. Iblova P. Transmission intergénérationnelle de l'attachement : étude de la parentalité chez des personnes ayant été placées / P. Iblova // Thèse de doctorat. Université Lumière Lyon 2, 2011. – 734 p.
14. Eiguer A. Le générationnel. Approche en thérapie familiale psychanalytique / A. Eiguer // Paris : Dunod, 2013. – 208 p.

15. Durning P. Education familiale : Acteurs, processus et enjeux / P. Durning // Paris : L'Harmattan, 2006, – 294 p.
16. L'Académie Française [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.academie-francaise.fr/le-dictionnaire/la-9e-edition
17. Larousse, dictionnaire de français [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/famille/32798?q=famille#32716>
18. Institut national de la statistique et des études économiques [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.insee.fr/fr/methodes/default.asp?page=definitions/famille.htm>
19. Nimal, P., Lahaye, W., Pourtois, J.-P.. Logiques familiales d'insertion sociale / P. Nimal, W. Lahaye, J.-P. Pourtois // Bruxelles: De Boeck, 2000. – 229 p.
20. Martin C. Les fonctions de la famille./ Martin Claude // Familles et politiques familiales, Nr. 322, 2004. – Pp. 29-33
21. Singly F. de. La famille individualiste face aux pratiques culturelles / F. de Singly // Le(s) public(s) de la culture. Paris: Presses de Sciences Po (P. F. N. S. P.) 2003. – Pp. 43-59
22. Baudier, A., & Céleste, B. (2000). Le développement affectif et social du jeune enfant / A. Baudier, B. Céleste // Paris: Nathan Université, 2003 p. – 186 p.

(Переклала на англ. О. Конопельцева – викладач французької мови, перекладач англійської, французької мов, викладач англійської, французької та іспанської мов, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна)

УДК 37.035.4

ЛУН Фен

аспірант кафедри валеології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Майдан Свободи, 6, м. Харків, Україна, 61022.

E-mail: longeng.happy@hotmail.com

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТІВ ФРАНЦУЗЬКИХ ВИШІВ

Анотація. У статті схарактеризовано сучасний стан проблеми формування політичної культури у студентів французьких вишів. У дослідженні встановлено, що специфіка політичного розвитку Франції проявляється в наявності гострих внутрішніх протиріч і перманентної нестабільності, а також у прояві громадянами високої соціально-політичної активності. Доведено, що загальна політична обстановка в країні суттєво впливає на процес формування політичної культури
© Лун Фен, 2017

студентів французьких вишів, який насамперед відбувається в межах діяльності різних добровільних студентських об'єднань (громадські організації, студентські ради, тимчасові комісії, тимчасові дискусійні групи й колективи тощо). Виявлено, що формування політичної культури французьких студентів реалізується в процесі активної суспільно-політичної діяльності, а це спонукає їх до усвідомлення відповідальності за свої публічні слова, поведінку та дії, а також за їх наслідки.

Ключові слова: стан проблеми, політична культура, французькі виші, студент, громадські організації.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Студентство як окрема соціальна група займає важливе місце в структурі суспільства, однак вплив студентів на процеси суспільно-політичного розвитку країни значною мірою залежить від стану розвиненості їхньої політичної культури. Тому забезпечення її цілеспрямованого формування у студентів вищих навчальних закладів, активне залучення їх до участі в процесах державного управління є актуальною проблемою сьогодення.

Зазначимо, що, з одного боку, в кожній державі під впливом специфічних соціально-політичних та економічних чинників склалася своя унікальна модель політичної культури. З іншого боку, в умовах глобалізації суспільства відбувається поступове нівелювання відмінностей у багатьох сферах життєдіяльності людей, у тому числі й у політичній царині. Більш того, деякі вчені вважають, що політичне життя в різних країнах набуває все більш універсальний характер.

Зокрема, за висновками Л. Токаревої, сьогодні існує необхідність поглиблення універсальних тенденцій у світовій політиці. Проте цей процес тісно пов'язаний «із рівновагою глобального і локального в діяльності суверенних держав» [9, с. 130], а тому вчені мають урахувати його складність і багатоаспектність, не допускати спрощеного сприйняття порушеної проблеми під час проведення досліджень.

Як уточнює авторка, існування негативного досвіду в різних культурах та цивілізаціях засвідчує, що надмірна універсалізація може загрожувати не лише індивідуальній, але й державній та суспільній безпеці. Крім того, Л. Токарева підкреслює, що, на відміну від унітаристських тенденцій кінця ХХ ст., коли активізувався процес створення великих політико-державних об'єднань, сьогодні все більш явно починає проявляється протилежна тенденція, спрямована «проти універсалізму абстрактної єдиної цивілізації» [9, с. 131].

Як наслідок сьогоденних реалій, загострюється потреба у формуванні політичної культури у студентів вищої школи. Це сприятиме не тільки активізації участі молодих людей у політичному житті країни,

але й підвищенню ефективності міжнародної співпраці, адже саме випускники вишів визначатимуть у майбутньому загальний вектор політичної активності на міжнародній арені.

Очевидно, що в різних країнах накопичені цінні теоретичні та практичні педагогічні напрацювання з питань формування політичної культури студентів. Вивчення і зіставлення цих напрацювань створює сприятливі передумови для їх узагальнення, а як наслідок – для можливості поширення і творчого використання прогресивних теоретичних ідей і перспективного практичного досвіду педагогів різних країн у навчально-виховному процесі вищої школи. Зокрема, у цьому плані значний інтерес представляють напрацювання педагогів Франції, яка традиційно вважається «колисковою революцій» та в історичних подіях якої студентство завжди виконувало провідну роль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз наукової літератури, різні аспекти проблеми формування політичної культури і на рівні всього французького суспільства, і на рівні окремих верств населення висвітлено у працях таких науковців, як: Бакіров, Ван Бейбей, Ван Хунін, Р. Елжі, Р. Моргер, М. Сазонов, Е. Хобсбаум, Чжан Мінпен та ін. Водночас визначено, що цілеспрямованого педагогічного дослідження, присвяченого проблемі формування політичної культури студентів французьких вишів, не проводилось. Однак теоретичні та практичні доробки в цьому плані викликають значний інтерес у науковців з різних країн, у тому числі з КНР та України. Узагальнення цих доробок створить передумови для можливості їх творчого використання в освітньому процесі китайських та українських вишів.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан проблеми формування політичної культури у студентів французьких вишів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У дослідженні встановлено, що в широкому значенні політична культура є своєрідною сферою суспільної культури, яка забезпечує загальну спрямованість політичного життя країни та змістовно визначається пріоритетними політичними ідеалами й цінностями, зразками політичної поведінки, а також характером функціонування політичних інститутів, процесів, політичної діяльності людей [7]. З урахуванням цього визначення схарактеризуємо модель політичної культури, що склалася у Франції.

Підкреслимо, що Франція є однією з найбільш розвинених національних країн, яка значною мірою впливає на міжнародну політику. Зокрема, провідною характерною рисою політичної культури Франції вже тривалий час є нестабільність, що обумовлено перипетіями історичного

розвитку цієї держави. Так, її історія характеризується неодноразовою зміною форм правління та політичних режимів, революціями, переворотами. Зокрема, за останні двісті років у цій країні зазнали принципових змін більше півтора десятка виборчих систем та найважливіших конституційних актів.

Через гострі внутрішні соціально-політичні суперечності й перманентну нестабільність французького суспільства традиційним тлом політичного життя країни є різноманітні страйки і протести, серйозні політичні скандали, в які зазвичай втягуються різні публічні особи. Причому різні політичні сили знаходяться тут у стані постійної запеклої боротьби.

Важливо відзначити виняткову рухливість партійної системи Франції. Безумовно, усі ці особливості суспільно-політичного розвитку країни значною мірою вплинули на становлення політичної культури французького народу. Крім того, в останні роки загострення соціально-економічних і політичних суперечностей у французькому суспільстві спричинили мусульманський фактор та загальноєвропейська міграційна проблема. [2; 3; 8; 9].

У процесі дослідження з'ясовано, що загалом більшість французьких громадян пишаються революційною історією свого народу, його багатовіковою боротьбою за ідеали свободи і справедливості, які вони і сьогодні намагаються активно відстоювати. При цьому ставлення французів до політичної системи відрізняється значною різноманітністю, оскільки воно формується переважно на основі їхніх особистих ставлень до основних історичних подій та їх ключових постатей, учасників, а також до існуючих політичних традицій і гасел [3; 8].

Водночас за результатами досліджень встановлено, що на сучасному етапі розвитку французького суспільства загалом спостерігається суттєве зниження інтересу його членів до діяльності політичних партій. Але це не свідчить про політичну інертність людей, вони просто шукають інші форми впливу на соціально-політичну та економічну ситуацію в країні. Так, багато громадян створюють та беруть активну участь у діяльності різних непартійних організацій, асоціацій та об'єднань за інтересами, у межах яких вони намагаються вирішувати актуальні для них проблеми соціально-політичного характеру. Аналогічна ситуація спостерігається і на виборах, коли пересічні французи роблять свій вибір не стільки на основі результатів оцінювання ідеологічного змісту передвиборної платформи претендентів з різних партій, скільки на підставі прогнозування можливих наслідків реалізації запропонованих політиками програм для втілення власних інтересів і прагнень [8; 9].

Суттєвою особливістю політичного життя у Франції є також співіснування в суспільстві нейтрального або навіть негативного ставлення до уряду з покладанням на нього великих надій. При цьому, відповідно до французької політичної традиції, держава розглядається як втілення інтересів не окремих соціальних груп, а французького народу загалом. У цьому плані Р. Елжі стверджує, що ідея про всесилля центральної влади є неодмінною умовою для національної політичної культури Франції [1]. Іншими словами, більшість французів вважають, що найбільш важливі рішення повинні прийматися тільки на вищому державному рівні. Водночас слід зауважити, що серед різних політичних інститутів найбільш високий рейтинг серед населення мають місцеві органи влади та профспілкові організації, а найбільш низький – політичні партії та національні представницькі органи влади [8, с. 119].

Політичні катаклізми, які спостерігалися в історії Франції раніше, а також сучасні соціально-політичні чинники, що визначають особливості життєдіяльності французького суспільства сьогодні, стали тією канвою, по якій здійснювалося та здійснюється сьогодні становлення політичної культури студентства як найбільш активної частини французького суспільства.

Як встановлено в дослідженні, провідне місце в процесі формування політичної культури у студентів французьких вишів займають молодіжні громадські організації та інші неформальні студентські об'єднання, студентські ради, тимчасові комісії, дискусійні групи й колективи, які створюються для виконання конкретних завдань. Серед найбільш відомих студентських організацій можна назвати такі: Національна спілка студентів Франції (UNEF), Національна спілка ліцеїстів (UNL), Незалежна демократична організація ліцеїстів (FIDL) та ін. Слід зазначити, що певна частина студентів є членами різних політичних партій, однак у цілому можливість членства в цих об'єднаннях особливого інтересу в молоді не викликає.

Одним із ефективних способів активізації процесу формування політичної культури майбутніх фахівців є залучення їх до роботи в органах студентського самоврядування, що забезпечує набуття молодими людьми практичного досвіду прояву громадської активності. Уточнимо, що у Франції студентські об'єднання вирішують різні завдання.

Наприклад, у кожному вищому навчальному закладі активно діють органи спостереження за студентським життям, які одночасно виконують різні функції: органів вивчення умов навчання й побуту студентів; арбітражу спірних ситуацій, які виникають або між студентами, або між студентом і викладачем; центру організації громадської діяльності студентської молоді тощо. Найбільш важливі для студентів проблеми

обговорюються на загальних зборах (асамблеях). Зокрема, на таких зборах студенти нарівні з викладачами можуть приймати рішення про початок університетського страйку та блокаду університетського будинку, проведення масових політичних акцій та маніфестацій тощо [4-6]. Безсумнівно, у ситуаціях, коли політичне життя в країні загострюється або виникає загроза обмеження прав студентів, активність усіх студентських об'єднань різко зростає.

Висновки. Таким чином, можна підсумувати, що формування політичної культури французьких студентів відбувається в першу чергу в межах діяльності різних добровільних студентських об'єднань і громадських організацій. Провідну роль серед них відіграють національні спілки студентства, що представляють собою своєрідну модель профспілок, які беруть активну участь в студентському русі.

Як засвідчили результати наукового пошуку, більшість французьких студентів сприймає участь у соціально-політичному житті країни, боротьбу за свої права, свободи й взагалі за демократичні перетворення в суспільстві як свій громадський обов'язок, а тому їхньою характерною рисою є висока соціально-політична активність. Однак прояв юнацького максималізму нерідко стає причиною зіткнення молодих людей із поліцією або розгортання конфліктів із адміністрацією вишів. Водночас слід позитивно відзначити, що у Франції становлення політичної культури студентів вищої школи відбувається в процесі активної суспільно-політичної діяльності, що спонукає молодих людей до усвідомлення відповідальності за свої публічні слова, поведінку й дії, а головне – за їх наслідки.

У подальшому дослідженні планується дослідити стан розробленості проблеми формування політичної культури студентів вишів у КНР та Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Elgie R. France: Presidential Leadership / R. Elgie // Elgie R. Political Leadership in Liberal Democracies. – L. : Macmillan Press, 1995. – P. 51-52.
2. French political culture // The Guardian. – 2001. – October 1.
3. Hobsbawm E. Age of Extremes : The short twentieth century : 1914 – 1991 / E. Hobsbawm. – London : Abacus Publishing, 2009. – 627 p.
4. La politique de la jeunesse et les mouvements de jeunesse dans le Bas-Rhin de l'après guerre : [http://web.ics.purdue.edu/~dbouquet/Documents/m%](http://web.ics.purdue.edu/~dbouquet/Documents/m%C3%A9moire%20Maitrise.pdf)
5. [C3%A9moire%20Maitrise.pdf](http://web.ics.purdue.edu/~dbouquet/Documents/m%C3%A9moire%20Maitrise.pdf).
6. Morder R. La création d'une union nationale d'étudiants : le cas français, de l'exception au modèle ? / R. Morder // Matériaux pour l'histoire de notre temps. – 2007. – 2 (№ 86). – P. 60-72.

7. Renault A. Les Révolutions de l'Université / A. Renault. – Calmann Lévy, 1995. – P. 161.
8. Баранов Н. Политическая культура как часть культуры общества [Электронный ресурс] / Н. Баранов. – Режим доступа : <http://nicbar.ru/politology/study/kurs-politicheskaya-kultura/123-lektsiya-1-politicheskaya-kultura-kak-chast-kultury-obshchestva>.
9. Ровдо В. Сравнительная политология : учеб. пособие. В 3 ч. / В. Ровдо. – Вильнюс : ЕГУ; Москва : ООО «Вариант», 2008. – Ч. 2. – 372 с.
10. Сравнительная политика. Основные политические системы современного мира / Под общ. ред. В. С. Бакирова, Н. И. Сазонова. – Х.: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2005. – 592 с.
11. Токарева Л. Аналіз впливу процесів внутрішньої універсалізації на політичні процеси розвитку держав в умовах глобалізації / Л. Токарева // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. – Львів: Львів. нац. ун-т імені І. Франка, 2015. – Вип. 8. – С. 130-136.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2017.

ЛУН Фен

аспірант кафедри валеології Харківського національного університета імені В. Н. Каразіна

площадь Свободы, 6, г. Харьков, Украина, 61022.

E-mail: longeng.happy@hotmail.com

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ ФРАНЦУЗСКИХ ВУЗОВ

Резюме. В статье охарактеризован современное состояние проблемы формирования политической культуры студентов французских вузов. В исследовании установлено, что специфика политического развития Франции проявляется в наличии острых внутренних противоречий и перманентной нестабильностью, а также в проявлении гражданами высокой социально-политической активности. Общая политическая обстановка в стране существенно влияет на процесс формирования политической культуры студентов французских вузов. Этот процесс прежде всего происходит в рамках деятельности различных добровольных студенческих объединений (общественные организации, студенческие советы, временные комиссии, временные дискуссионные группы и коллективы и т.д.). Формирование политической культуры французских студентов реализуется в процессе их активной общественно-политической деятельности, побуждает их к осознанию ответственности за свои публичные слова, поведение и действия, а также за их последствия.

Ключевые слова: состояние проблемы, политическая культура, французские вузы, студент, студенческие объединения.

LONG Feng

PhD student of the department of valeology V.N.Karazin Kharkiv National University

Freedom Square, 6, Kharkiv, Ukraine, 61022.

E-mail: longeng.happy@hotmail.com

CURRENT STATE OF THE PROBLEM OF POLITICAL CULTURE FORMATION OF FRENCH UNIVERSITIES STUDENTS

Summary. The article characterizes the current state of the problem of political culture formation of French universities students. The research claims that a specific trait of the political development of France is demonstrated in sharp inner contradictions and temporary instability and also in citizens' high social and political activity. General political situation in the country has a great impact on the process of political culture formation of French universities students. This process first of all occurs within the framework of different volunteer student unions activity (public organizations, student councils, temporary committees, temporary discussion groups and collectives etc.). Formation of the political culture of French students is realized in the process of their active social-political activity, encourages them to aware the responsibility for their public words, behavior and actions and also for their consequences.

Key words: state of a problem, political culture, French universities, a student, student unions.

Abstract. Success of a social and political development of every country greatly depends on the level of political culture of university students, because in the future they will be the ones to develop and implement into practice national and foreign policy of a country. That is why it is advisable to study theoretical and practical works of the scientists in pedagogy of different countries on this problem. In this context the particular interest is arisen by theoretical ideas of French and foreign researchers on the ideas of political culture formation of French university students and also the practical experience on this problem.

As the analysis of scientific literature demonstrates, different aspects of the problem of political culture formation both at the level of the whole French society and at the level of certain layers of the population are reflected in the works of such scientists as: V. Bakirov, P. Morger, M. Sazonov, E. Hobsbaum etc. At the same time it is determined that a purposeful pedagogical research on the problem of political culture formation of French university students has not been carried out.

Objective of the article is to analyze the current state of a problem of political culture formation of French university students.

The research claims that the leading characteristics of the political development of France are instability and serious inner social and political contradictions. It influences significantly on the formation of political culture of university students. As the research states that youth civil organizations and other informal student unions, student councils, temporary committees, discussion groups or collectives take leading place in the process of political culture formation of French university students. They are created to fulfill certain tasks. Among the most famous student organizations one can name such as National Union of French Students (UNEF), National Union of Lyceum pupils (UNL), Independent democratic organization of Lyceum pupils (FIDL) etc.

The most important specific trait of the majority of French students is high political activity. They consider their civil duty taking active part in the political life of the country and fighting for their rights and freedoms, for democratic transformations in the society. In the situations when the political life in the country sharpens or the threat of limiting the students' rights appears, the activity of all student unions increases abruptly. However taking into account youthful maximalism young people not always choose the legal ways of defending democratic rights that often lead to confrontations with the police or conflicts with university administration. At the same time it should be positively mentioned that in France the process of formation of the political culture of university students occurs in the process of their active social and political activity that encourages them to aware the responsibility for their public words, behavior and actions and also for their consequences.

REFERENCES

1. Elgie R. France: Presidential Leadership / R. Elgie // Elgie R. Political Leadership in Liberal Democracies. – L. : Macmillan Press, 1995. – P. 51-52.
2. French political culture // The Guardian. – 2001. – October 1.
3. Hobsbawm E. Age of Extremes : The short twentieth century : 1914 – 1991 / E. Hobsbawm. – London : Abacus Publishing, 2009. – 627 p.
4. La politique de la jeunesse et les mouvements de jeunesse dans le Bas-Rhin de l'après guerre : <http://web.ics.purdue.edu/~dbouquet/Documents/m%C3%A9moire%20Maitrise.pdf>.
5. Morder R. La création d'une union nationale d'étudiants : le cas français, de l'exception au modèle ? / R. Morder // Matériaux pour l'histoire de notre temps. – 2007. – 2 (№ 86). – P. 60-72.
6. Renault A. Les Révolutions de l'Université / A. Renault. – Calmann Lévy, 1995. – P. 161.

7. Baranov N. Polytycheskaya kul'tura kak chast' kul'tury obshchestva <http://nicbar.ru/politology/study/kurs-politicheskaya-kultura/123-lektsiya-1-politicheskaya-kultura-kak-chast-kultury-obshchestva>
8. Rovdo V. Sravnytel'naya polytolohyya : ucheb. posobyе. V 3 ch. / V. Rovdo. – Vyl'nyus : EHU; Moskva : OOO «Varyant», 2008. – Ch. 2. – 372 s.
9. Sravnytel'naya polytyka. Osnovnye polytycheskiye systemy sovremennoho myra / Pod obshch. red. V. S. Bakyrova, N. Y. Sazonova. – Kh. : KhNU ymeny V. N. Karazyna, 2005. – 592 s.
10. Tokaryeva L. Analiz vplyvu protsesiv vnutrishn'oyi universalizatsiyi na politychni protsesy rozvytku derzhav v umovakh hlobalizatsiyi / L. Tokaryeva // Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya filos.-politoh. studiyi. – L'viv: L'viv. nats. un-t imeni I. Franka, 2015. – Vyp. 8. – S. 130-136.

(переклала на англ. – Парфеньова О. В., канд. пед. наук, доцент кафедри іноземних мов Харківського національного університету радіоелектроніки)

УДК 376-056.45:37.013.42 (436)

ЦИБУЛЬКО Людмила

д-р пед. наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, доцент, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116
E-mail: luda.czibulcko@yandex.ru

ЛІГУША Марія

студентка педагогічного факультету, иДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116
E-mail: mavka1994@inbox.ru

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА РОЗВИТОК ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ В АВСТРІЇ

Анотація. Стаття присвячена проблемам підтримки та розвитку обдарованих дітей в Австрії. Розглядаються особливості навчання і виховання таких дітей. Звертається увага на умови, створені в країні для навчання обдарованих і талановитих дітей. Автори роблять висновок про доцільність ретельного вивчення австрійського досвіду соціально – педагогічної підтримки та розвитку обдарованих дітей і використання його в процесі організації цієї роботи в Україні.

© Цибулько Л., Лігуша М., 2017

Ключові слова: обдарована дитина, соціально – педагогічна підтримка, розвиток, система навчання, національна програма.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. У другій половині ХХ століття світова школа почала реформи програм навчання, що передбачало створення і розвиток якісно нової системи освіти навчання - диференційованої. У світовій школі помітно виріс інтерес до навчання здібних і обдарованих дітей та підлітків.

Стимулом посилення роботи з обдарованими дітьми було створення в 1977 році на Міжнародній конференції у Сан-Франциско (США) Всесвітньої Ради з проблем обдарованих і талановитих дітей, штаб-квартира якої знаходиться у місті Вініпег (Канада).

У 1994 році Парламентська асамблея Євросоюзу прийняла «Рекомендації щодо розвитку освіти обдарованих і талановитих дітей», де визначені положення, яких країни мають дотримуватися в загальноосвітній політиці. У цьому документі поряд з практичною роботою зазначається необхідність підтримки фундаментальних досліджень проблеми обдарованості. У більшості країн обдаровані діти навчаються у звичайних школах, але діють програми для обдарованих дітей [1, с. 15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільший розмах роботи з обдарованими дітьми спостерігається в США, де давно розроблені відповідні навчальні програми, організована підготовка спеціальних учительських кадрів. Багато європейських країн теж вже мають певний досвід роботи зі здібними та обдарованими дітьми.

Ще в 90-х роках минулого століття з'явилися перші дослідження, присвячені навчанню обдарованих дітей за кордоном. Розвитку системного навчання обдарованих дітей у школах США присвячене дослідження О.Г. Тищенко. Вивченням методики роботи з обдарованими дітьми в країнах Західної Європи займалися О.В. Боровикова, М.Є. Воробйов, Н.С. Дежнікова, О. М. Рішар, С.М. Цветкова. Але серед вітчизняних педагогічних досліджень ми не знайшли публікацій, присвячених навчанню обдарованих дітей в Австрії.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті – з'ясувати, як здійснюється соціально-педагогічно підтримка і розвиток обдарованих дітей в Австрії, країні, яка є батьківщиною не лише видатних учених, геніальних композиторів, талановитих літераторів у художників, а й відомих університетів

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В Австрії дискутувалися поняття «талановитий», «талант», «інтелект» тощо. Проте Австрійський центр підтримки обдарованості та обдарованих (ÖZBF)

розуміє обдарованість як «потенціал» людини. В країні є певні особливості при доборі загальноновизнаного поняття. Останнім часом завдяки понятійному оформленню Центру ÖZBF існує єдине поняття для цільової групи, що становить майже 2–3 %, – високообдаровані. Тут можливі певні розбіжності між українським перекладом та німецьким оригіналом. «Hochbegabung» за змістом відповідає українському поняттю «обдарованість», проте дослівно перекладається як «висока обдарованість». До того ж хоча «Begabung» і відповідає обдарованості при дослівному перекладі, проте містить значно ширшу цільову групу, що може відповідати гімназійному рівню освіти (28–31 % дітей) [5, с. 17-18].

Серед європейських країн Австрія виділяється найбільшою різноманітністю освітніх стратегій. Австрійська шкільна політика останні двадцять років націлена на гнучкість. Підтримка обдарованих дітей і дослідження обдарованості розглядаються в сучасній програмі уряду, як і в програмах попередніх урядів на пріоритетних позиціях.

На державному рівні зафіксовано необхідність розвитку обдарованих дітей та спеціальної підготовки вчителів. В Австрії можна виділити офіційну інфраструктуру підтримки обдарованості та обдарованих, що поділяється на чотири інстанції:

- 1) Міністерство освіти;
- 2) Австрійський центр підтримки обдарованості та обдарованих (ÖZBF);
- 3) Федеральний координаційний центр підтримки обдарованості та обдарованих в педагогічних ВНЗ (BFPN);
- 4) Координаційні центри в федеральних землях, завданням яких є поділ за допоміжним принципом. Згідно з ними, відповідальним є координаційний центр у відповідній федеральній землі і лише коли можливості цього центру вичерпано, тоді конкретний випадок переходить до компетенції ÖZBF. За таким же принципом взаємодіють між собою ÖZBF, BFPN та міністерство [6, с. 30-31].

У всіх округах країни діють програми для обдарованих дітей. У них активно використовуються шкільні та позашкільні ресурси збагачення та прискорення навчального процесу, діють спеціалізовані класи та школи. Широко практикуються заміна навчальних курсів та різні форми диференціації окремих груп учнів [2, с. 11].

Наприклад, часткове навчання в старших класах, більш ранній прийом до школи, "перескакування" через класи від одного до трьох за весь період шкільного навчання. Існують додаткові курси для обдарованих дітей у Зальцбурзі, Тіролі та Оберпулендорфі. Деякі з основних і середніх шкіл організують спеціальні класи за розширеними програмами з сучасних мов, музики та спорту.

Шкільні та муніципальні органи укладають угоди співпраці з університетами Зальцбурга та Інсбрука, консерваторію ім. Моцарта та Технічним університетом Відня, і здібні школярі мають можливість відвідувати окремі університетські курси. В Австрії є школи для дітей, обдарованих у мовах, математиці, музиці, спорті, економіці, мистецтві і т.ін. (школа Карла Поппера для лінгвістично обдарованих дітей, комерційне училище Шумперта для учнів талановитих у галузі бізнесу та інші). В Австрії дозволяється навчання обдарованих дітей вдома, але за умови, якщо воно відбувається під контролем держави [4, с. 33].

Щорічно проводяться конкурси з сучасних мов та суспільних наук, олімпіади з математики, фізики, хімії та інформатики, спортивні змагання та музичні фестивалі. У деяких регіонах країни існують літні академії для обдарованих дітей. З 1996 року вчителів у Австрії готують за програмою, запропонованою Європейською Радою по високих здібностях. У всіх університетах розроблені власні програми навчання обдарованих дітей. Сертифікат про підготовку для роботи з обдарованими дітьми для вчителів поки що не є обов'язковим, але країна прагне забезпечити кожному школу як мінімум одним спеціалістом у галузі навчання обдарованих дітей [3, с. 5].

Підтримка обдарованих школярів потребує постійного навчання педагогів, які з ними працюють, тому в Європі створено Європейську Раду по високих здібностях і розроблена спеціальна програма післядипломної освіти вчителів.

Висновок. Серед цілей і завдань освітньої політики усього світового співтовариства найбільш важливим є використання інтелектуального потенціалу особистості, здатної інтегрувати в сучасний високо технологічний світ знань та інформації. Саме тому проблема навчання і виховання обдарованих дітей набула особливого значення на межі ХХ – ХХІ століття.

Резюмуючи соціально-педагогічний досвід Австрії варто наголосити про такі важливі кроки для України:

- ретельне вивчення соціально-педагогічного досвіду, підтримки та розвитку обдарованих дітей у Австрії;
- забезпечення роботи з обдарованими дітьми на законодавчому рівні;
- створення бази даних існуючих і доробки нових проектів із підтримки обдарованих дітей у школах у класній та позакласній діяльності (кошти на ці потреби повинні йти окремою статтею з держбюджету та належати до потреб першого рангу);
- створення єдиного центру координації як теоретичної, так і практичної частини роботи з обдарованими дітьми, що є необхідним із

огляду на слабкі позиції громадських об'єднань та інших громадських інституцій в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Матюшин А.М. Проблемы одарённости в зарубежном и российском контексте / А.М. Матюшин // Иностранная психология. – 1999. - № 11. – 72 с.
2. Begabungsforderung in der Zehrerbildung. Wagner, Hazald (Hrsg), 2002. – P. 17
3. Freeman foan. Out-of-school educational provision for the gifted and talented around the world. A report for the department of education and skills, London, 2002. – P. 22
4. Oswald F. Das Überspringen von jahrgangs-klassen. Begabforderung im Schulsystem. Journal fur Begabforderung. Munchen, 2002, Heft 2. – P. 50
5. Begabtenförderung und Begabungsforschung in Österreich Bilanz und Perspektive 1996-2006, özbf, 2006. – P. 31
6. Begabtenförderung und Begabungsforschung in Österreich Bilanz und Perspektive 1996-2006, özbf, 2006. – P. 44

Стаття надійшла до редакції 24.03.2017.

ЦИБУЛЬКО Людмила

д-р пед. наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, доцент, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Україна, 84116

E-mail: luda.czibulcko@yandex.ru

ЛІГУША Марія

студентка педагогічного факультету, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Україна, 84116

E-mail: mavka1994@inbox.ru

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА И РАЗВИТИЕ ОДАРЕННЫХ ДЕТЕЙ В АВСТРИИ

Резюме. Стаття посвящена проблеме поддержки и развития одаренных детей в Австрии. Рассматриваются особенности обучения и воспитания таких детей. Обращается внимание на условия, созданные в стране для обучения и талантливых детей. Авторы делают взвод о целесообразности тщательного изучения австрийского опыта социально – педагогической поддержки и развития одаренных детей и использование его в процессе организации этой работы в Украине.

Ключевые слова: одаренный ребенок, социально – педагогическая поддержка, развитие, система обучения, национальная программа.

TSYBULKO Lyudmila

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Social Pedagogics and Social Work, SHEI «Donbas State Pedagogical University»

19, Heneral Batyuka Str., Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: luda.czibulcko@yandex.ru

LIHUSHA Mariia

student of the pedagogical faculty, SHEI «Donbas State Pedagogical University»

19, Heneral Batyuka Str., Slovyansk, 841116, Ukraine

E-mail: mavka1994@inbox.ru

THE SOCIAL-PEDAGOGICAL SUPPORT AND DEVELOPMENT OF GIFTED CHILDREN IN AUSTRIA

Summary. The problem of education of gifted children is actual in the world today.

Austria is one of the most high development countries in Europe. It is not only the mother-country of the famous scientists, genius, composers, talented writers and artists, but also the homeland of famous universities.

The Austrian educational system is considered to be one of the best in the world. The Austrian school politic is aimed at flexibility.

The necessity of support and development of gifted children and the special education of teachers are fixed in the state program. Since 1996 the teachers in Austria have been trained according to the program, proposed by the European Council on high abilities. This Council elaborated a special program of the postgraduate education of teachers as well. It should be noted, that the education of gifted children demands a steady training of pedagogues.

The peculiarities of education of gifted children in Austria are considered in the article.

Attention is paid to the possibilities for development of gifted and talented children. It should be said, that the school authorities make agreements about collaboration with universities, and gifted children have opportunities to attend definite university courses. There are schools for gifted children in all lands of the country. All lands have special education programs for gifted children and additional courses for them. Some schools have forms with depended study of separate subjects: modern languages, natural sciences, arts, sport. There are summer academies for gifted children. Every year different competitions and olympiads are being held in modern languages, social sciences, mathematics, physics, informatics, chemistry, etc. Sport competitions and music festivals are being organized too.

The authors make conclusions about the diversity of forms of support of gifted children and improvement of their educational conditions. They consider, that the experience of Austria in the sphere of development of gifted children is

very interesting and useful, and it is worth – while to study it careful and to use when organizing the process of support and development of gifted children in our country.

Keywords: gifted child, social and pedagogical support, development, a system of education, a national program.

REFERENCES

1. Matjushin A.M. Problemy odarjonnosti v zarubezhnom i rossijskom kontekste / A.M. Matjushin // Inostrannaja psihologija. – 1999. - № 11. – 72 s.
2. Begabungsforderung in der Zehrerbildung. Wagner, Hazald (Hrsg), 2002. – P. 17
3. Freeman foan. Out-of-school educational provision for the gifted and talented around the world. A report for the department of education and skills, London, 2002. – P. 22
4. Oswald F. Das Uberspringengen von yahrgangs-klassen. Begabforderung im Schulsystem. Journal fur Begabforderung. Munchen, 2002, Heft 2. – P. 50
5. Begabtenforderung und Begabungsforschung in Österreich Bilanz und Perspektive 1996-2006, özbf, 2006. – P. 31
6. Begabtenforderung und Begabungsforschung in Österreich Bilanz und Perspektive 1996-2006, özbf, 2006. – P. 44

(переклад на англійську мову зробено фахівцем з іноземних мов Цибулько Л.Ф.)

УДК [378.015.796] (510)

ГЛОБА Галина

канд. пед. наук, доцент, Донбаський державний педагогічний університет

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116

E-mail: galinagloba@mail.ru

ПІДЗЕМЕЛЬНИХ Юлія

магістрантка, факультет фізичного виховання, Донбаський державний педагогічний університет,

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116

E-mail: podzem.ulia@mail.ru

СИСТЕМА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВНЗ КИТАЮ

Анотація. Мета статті – вивчити китайський досвід побудови системи фізичного виховання для залучення його до вітчизняного © Глоба Г., Підземельних Ю., 2017

наукового простору. Матеріал і методи: вивчення наукової літератури та документів стосовно проведення уроків фізкультури у ВНЗ Китайської Народної Республіки, а також власні спостереження і дослідження автора під час візиту до КНР. Доведено, що в Китаї уроки фізичної культури у вузах є обов'язковими протягом перших двох років навчання, стандарти нормативів є загальнодержавними та відповідають конкретним ігровим видам спорту. Зроблено висновок, що Україні потрібно інтегрувати досвід побудови системи фізичного виховання КНР, не відкидаючи власні напрацювання, а модифікуючи їх у напрямку індивідуалізації навантажень та наступності форм фізичного виховання з дитсадків до ВНЗ.

Ключові слова: Китай, студенти, оптимізація, система фізичного виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Перед науковцями у сфері фізкультури та спорту, та усією науковою спільнотою України гостро стоїть завдання оптимізації, удосконалення сучасної національної системи фізичного виховання учнів та молоді. На даний час в Україні загалом досліджено досвід іноземних держав так званої «Західної культури», проте досвід «Сходу», зокрема досвід Китайської Народної Республіки (КНР), яка за останній час досягла великих успіхів як у економічній сфері (1-ша економіка світу), так і у сфері фізичної культури та спорту, що продемонстрували Олімпійські ігри 2008 року, залишається мало вивченим українцями.

Тема дослідження є складовою частиною комплексної програми науково-дослідницької роботи кафедри методики викладання спортивно-педагогічних дисциплін Донбаського державного педагогічного університету, у структурі державної програми „Оптимізація процесу професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури” та Зведеним планом науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2016-2017 рр.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Окремі дослідження Ван Сюе Маня [1] у Харківській державній академії фізичної культури є майже одиноким прикладом у цій галузі. Навіть у російськомовному просторі (а російською мовою досі пишуть майже в усіх пострадянських країнах) ми відшукали лише кілька статей, присвячених дослідженню системи підготовки спортсменів у КНР, системи фізичної культури вищої освіти – це дослідження Ван Цзипу [2], Лі Цзина, Чжан Лянжуя [4] та Чжун Хуа [5]. Проте усі означені дослідження написані китайцями або особами з китайським походженням. Це свідчить про недостатність інтересу та уваги з боку вітчизняних дослідників до проблематики східного регіону. І увесь великий потенціал функціонально-розвиваючих та фізкультурно-

оздоровчих можливостей Сходу залишається мало засвоєним для вітчизняного простору. Означені протиріччя між соціальним запитом та відсутністю систематичних досліджень системи фізичного виховання у ВНЗ КНР і зумовили обрання даної теми дослідження.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в вивченні та аналізі наукової літератури і документів щодо системи фізичного виховання у ВНЗ Китаю. Об'єкт дослідження – система фізичного виховання Китайської Народної Республіки. Предмет дослідження – система фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів Китаю.

Виклад основного матеріалу дослідження. На даний час система фізичного виховання у КНР теж, як і в Україні, переживає трансформацію, переорієнтацію з вчителе-центрованої системи до учне-центрованої чи партнерської [1, с. 217]. Вагому роль у всьому процесі трансформації системи китайської освіти грає зацікавленість Заходом, зокрема, американськими моделями освіти. Реформуванню підлягають всі підсистеми фізичної культури та спорту КНР. У сучасних умовах фінансовий механізм управління фізичною культурою і спортом в Китаї змінився кардинальним чином: поряд з бюджетними активно використовуються і позабюджетні джерела фінансування; поряд з прямим стало застосовуватися і непряме бюджетне фінансування. Фізичне виховання в Китаї приймає форми звичайної урочної форми навчання, позашкільної діяльності та спортивних змагань. Курс фізичної культури є основною формою виховання у навчальних установах різних типів та на усіх щаблях [5, с.115].

Реформи фактично почалися з 1990-х років, коли китайський уряд почав створювати національні керівні принципи і стандарти для навчання педагогів з фізичної культури (Міністерство освіти Китайської Народної Республіки [СМЕ], 1995, 2003) і для вирішення потреб у фізичному вихованні студентів (СМЕ, 2002; Державна Рада Китаю, 1995). У 1992 році у Правилах з фізичного виховання і атлетичного навчання КНР (СМЕ, 1992) було постановлено, що фізичне виховання є обов'язковим предметом у школах з 1 по 12 класи [4, с.171]. Задовільне складання іспиту з фізичного виховання є однією з вимог для просування на наступний рівень і клас для навчання. Адміністративні санкції можуть бути застосовані до шкіл, які не надають учням 1 годину фізичної активності щодня, у тому числі принаймні трьох позашкільних занять фізичною активністю і двох уроків фізкультури на тиждень [7].

У 1995 році Законом про фізичну культуру та спорт Китаю було встановлено сім мандатів, яким повинні відповідати усі навчальні заклади країни: 1/ фізичне виховання є невід'ємною частиною державної освіти; 2/

уроки фізкультури є академічним курсом, який проводиться на регулярній основі; 3/ студентам для фізичної активності має бути відведено час щодня за національним стандартом; 4/ у ВНЗ країни повинні запроваджуватися різні позанавчальні програми фізичної активності; щорічно повинні проводитися спортивні змагання для усього штату та усіх студентів ВНЗ; 5/ вчителі фізичного виховання повинні бути кваліфікованими у відповідності з національними стандартами, та повинні мати переваги, пов'язані зі специфікою роботи; 6/ усе спортивне обладнання ВНЗ, об'єкти та території для фізичної активності повинні використовуватися виключно тільки для фізичних тренувань; 7/ студенти мають проходити медогляди; адміністративний нагляд за поліпшенням фізичного стану студентів повинен бути забезпечений ВНЗ [6, с. 15].

Здійснення усіх пунктів мандатів є нерівномірним по країні – більш економічно розвинений схід країни (Шанхай, Гонконг, Пекін тощо) значно випереджають південь та захід країни у фінансуванні фізкультури та спорту, у побудові спортивних споруд та наявності знарядь для занять фізичною культурою. Так само, ВНЗ, розташовані у мегаполісах країни, значно випереджають малі містечкові ВНЗ.

Проте ці проблеми широко дискутуються у китайському суспільстві. Так само, як навіть такий стан фізичного виховання не задовольняє китайців. Міжнародне радіо Китаю (CRI) повідомляє про недавню спробу Держради КНР запровадити обов'язковий іспит з фізичної культури для студентів, що вступають до університетів чи коледжів [9].

В КНР існують кілька різних видів ВНЗ:

- Державні та приватні університети, що охоплюють широкий спектр предметів;
- Університети «предметні», що готують фахівців у вузькій галузі, наприклад медицина, транспорт, спорт;
- «Нормальні» або педагогічні університети, які відповідають за підготовку вчителів;
- Спеціальні університети (кілька) для етнічних меншинств;
- Інститути різних видів, які готують, як в університетах, фахівців з різних напрямків (зокрема спортивного).

Бакалаврат, як правило, в усіх ВНЗ триває чотири роки. У всій системі освіти фізичне виховання є обов'язковим для всіх учнів. Студенти ВНЗ повинні мати 2 години занять з фізкультури на тиждень протягом перших двох років навчання. Для молоді різного віку, від початкової освіти до університету, спортивні школи є частиною системи освіти та існують на додаток, але окремо від загальноосвітньої системи шкіл. Студенти можуть поєднувати загальноосвітню програму зі спортивним тренуванням [8].

Інститути фізичної культури є основними центрами для підготовки викладачів фізичного виховання та тренерів. Навчання включає теоретичні та практичні курси, та по закінченню присвоюється кваліфікація еквівалентного ступеню.

У віці 18 років по закінченні старшої школи, студенти можуть скласти Державний іспит для вступу до ВНЗ. Щороку держава встановлює мінімум балів, які необхідні для вступу. У відповідності до їх загальної оцінки студенти вступають до ВНЗ різного рангу. У цьому процесі грають роль спортивні досягнення учнів, і цей процес є дуже формалізованим. Так, Золота медаль на Олімпійських іграх дає доступ до будь-якого університету країни за вибором студента, у той час як у змаганнях нижчого класу є певний спектр спортивних заходів або рейтинги, за якими студенти отримують кількість балів у Державній Експертизі, підвищуючи тим самим їх шанси на вступ до ВНЗ (див. табл. 1).

Таблиця 1

Бали, що присвоюються учасникам офіційних спортивних змагань різного рівня

Рівень змагань	Бали та надані права
Міжнародні спортивні змагання	Прямий вступ до ВНЗ
Національні спортивні змагання	Прямий вступ до ВНЗ
Перше місце в регіональних спортивних змаганнях	Прямий вступ до ВНЗ. Але для обмеженої кількості видів спорту: плавання, футбол, легка атлетика, волейбол, баскетбол, бадмінтон, пінг-понг та ушу.
Перше-Друге місце в регіональних спортивних змаганнях за іншими видами спорту	До 200 балів (для вступу у кращі ВНЗ країни прохідний бал за результатами держ.екзамену – 500-600 балів)
Друге місце	30 балів
Третє місце	20 балів

* Джерело: Chengdu (1995). Handbook for Middle school.

Для вступу в елітні ВНЗ Китаю загальний прохідний бал є дуже високим, тож участь у спортивних змаганнях регіонального, міського та державного рівня значно підвищує шанси абітурієнтів і надає країні можливість підвищити статус фізичного виховання та спорту серед молоді.

Нижче у таблиці 2 наведені державні стандарти з фізичної культури для випускників загальноосвітніх шкіл, необхідні для отримання прохідного балу.

Таблиця 2

Державні стандарти КНР з фізичної культури для випускників загальноосвітніх шкіл (мінімум 45% необхідно для прохідного балу, дистанція вказана в метрах)

Хлопці	45%	Максимально	Дівчата	45%	Максимально
Біг 100 м	16,1	12,8	Біг 100 м	18,7	15,4
Біг 1500 м	6,34	5,17	Біг 1500 м	4,05	3,10
Постріл	6,6	9,9	Постріл	4,30	6,70
Стрибок у довжину	3,98	4,86	Стрибок у довжину	3,07	3,95
Підтягування	9	15	Стрибок у довжину з місця	1,57	2,01
Метання м'яча, 2кг	7,80	11,5	Метання м'яча, 2кг	4,8	7,2

Звичайно, що 45-відсоткові прохідні стандарти дуже низькі та доступні для усіх учнів, що знижує вимоги до фізичного рівня випускників шкіл.

Ми знайшли ще один приклад національних стандартів КНР до вікової групи 18 років (табл. 3).

Таблиця 3

Національний стандарт КНР до вікової групи 18 років, чоловіки

Назва нормативу	Бали				
	100	75	50	25	5
Біг 50 м	6,4 с	6,9 с	7,4 с	8,4 с	9,2 с
Біг 100 м	12,5 с	14,0 с	15,5 с	17,0 с	18,2 с
25 м човниковий біг за 10 с	56 м	54 м	51 м	46 м	42 м
4X10 м човниковий біг	9,6 с	10,7 с	12,2 с	13,7 с	14,9 с
Біг 1000 м	3 хв 15 с	3 хв 40 с	4 хв 05 с	4 хв 30 с	4 хв 50 с
Біг 1500 м	5 хв 14 с	5 хв 49 с	6 хв 24 с	6 хв 59 с	7 хв 27 с
25 м човниковий біг, м за 4 хв	960 м	910 м	860 м	810 м	770 м

РОЗДІЛ. ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Плавання 200 м	4 хв	4 хв 25 с	4 хв 50 с	5 хв 15 с	5 хв 35 с
Ковзання на льоді 1500 м	3 хв 30 с	5 хв 10 с	6 хв 50 с	8 хв 30 с	9 хв 50 с
Стрибок у висоту	1,42 м	1,32 м	1,22 м	1,12 м	1,04 м
Стрибок у довжину	4,97	4,57м	4,17 м	3,77 м	3,45 м
Стрибок у довжину з місця	2,65м	2,45 м	2,25 м	2,05 м	1,89 м
Постріл	10,2 м	8,7 м	7,2 м	5,7 м	4,5 м
Метання м'яча, 2кг	11,9 м	10,4 м	8,9 м	7,4 м	6,2 м
Підтягування	16	14	11	6	2
Вправи на брусах	19	17	14	9	5
Висіння в підтягуванні до підборіддя, с	96	76	56	36	20

Як можна побачити з першої таблиці – 50, 30, чи 20 балів за перше, друге, або третє місце в спорті може забезпечити значний приріст до загальної кількості балів (приблизно 550-600 потрібно для вступних іспитів найкращих Державних університетів). Однак, визначні досягнення в спорті можуть бути визнані набагато частіше, отже для видатних спортсменів робляться виключення адміністрацією ВНЗ, спортсмени можуть прийматися і з більш низькими загальними оцінками (близько 350). І той факт, що студентам після вступу до університету потрібно продовжувати щотижневі уроки фізкультури протягом перших двох років навчання, і вплив оцінки з фізкультури на загальну оцінку в університеті надає вагу означеним Національним стандартам та вимогам до учнів середніх шкіл.

Зазначені стандарти не обов'язково дотримуються тепер у ВНЗ Китаю через велику популярність американських моделей фізичного виховання молоді. Як у Радянському Союзі, так і в КНР фізичне виховання орієнтувалося на підготовку до потенційної війни, норми розроблялися виходячи з умінь, потрібних захисникам Батьківщини перш за все. Сучасні суспільства різних країн світу орієнтують населення на здоровий спосіб життя перш за все, а також на соціалізацію, вміння працювати в команді. Отже, все більшу популярність набирають ігрові види спорту як заміна звичайним урокам фізичної культури. Те ж саме відбувається і в Китаї. Навіть у молодшій школі один урок фізкультури на тиждень може називатися «танці» або «плавання» (якщо у школі є басейн) тощо. Проте, якщо для молодших школярів уроки фізичного виховання

все ж таки тривають як фізкультура, крім того учні шкіл два рази на день усі разом за 20 хвилинну перерву оббігають навкруги школи (приблизно 1-1,5 км). То для студентів ВНЗ усі заняття фізкультурою фактично на даний час є ігровими. Студенти два рази на рік (кожний семестр) обирають один з ігрових видів спорту, з тих, що пропонуються даним ВНЗ (за рекомендацією Регіонального відділу зі справ спорту), та складають нормативи з конкретного виду спорту – наприклад, з баскетболу. Наступного семестру вони зобов'язані обрати інший ігровий вид. Отже, за 2 роки кожен студент складає нормативи з 4х видів спорту (найпопулярнішими у Китаї є ігри з м'ячем, як то: футбол, баскетбол, волейбол; легка атлетика, теніс, настільний теніс, бадмінтон, танці, бойові мистецтва на основі ушу). Наступні два роки навчання у бакалавраті фізкультура є опціональним предметом, тобто необов'язковим.

Для університетів з кількістю студентів 10-12,000 два заняття фізкультурою на тиждень означає тренування для 3000-4000 студентів щоденно, і вимагає спортивних кафедр з кількістю від 40 до 50 співробітників. Уроки фізкультури загалом практичні, за рідким виключенням. У викладачів фізкультури загалом немає значних наукових функцій (виняток становлять спеціалізовані інститути фізичної культури та педагогічні ВНЗ). Тиждень університету включає в себе 30 чи 35 годинних інтервалів, отже навантаження викладачів фізкультури в середньому є близько 10-14 годин на тиждень. Спортивні споруди в університетах, як правило, включають: відкриті волейбольні та баскетбольні майданчики, легкоатлетичні треки з центральною ігровою площею (як правило, футбольне поле). Тенісні корти, столи для настільного тенісу, відкриті тенісні й фітнес- майданчики, бруси та окремі знаряддя для підтягування різної висоти. Деякі університети можуть також мати площі для ігрових видів спорту в приміщеннях.

Фізичне виховання у ВНЗ Китаю базується на чотирьох складових: здоров'я, фітнес, оволодіння основними навичками гри і знання основних правил і методів спорту. Використання Національних тестів за віковими групами триває протягом усіх молодших класів та середньої школи в бігу, стрибках і метанні та, врешті досягнення цих стандартів стає частиною академічного профілю учня, який потім використовується для вирішення - чи залишати учня на навчання в старших класах. Старші класи є обов'язковими для наступного вступу до ВНЗ, тому гарні оцінки з фізкультури є важливими для врегулювання питань з майбутньої кар'єри.

Отже, уроки фізкультури у ВНЗ Китаю мають 4 загальних мети:

1) поліпшення загальної якості фізичного виховання для усіх студентів;

2) досягнення високого рівня ефективності занять здібними студентами;

3) сприяти студентів до самостійних систематичних занять фізичною культурою та спортом; навчання студентів працьовитості та роботі в команді.

4) підготувати майбутніх вчителів фізичної культури.

Висновки. В умовах, коли в Україні вирішується питання про необхідність уроків фізкультури у якості обов'язкових чи селективних курсів, досвід Китайської Народної Республіки є повчальним та важливим. Україні потрібно вирішити питання про державний контроль системи фізичного виховання підростаючого покоління, доповнюючи та вдосконалюючи систему державних стандартів до фізичної підготовленості учнів у напрямку індивідуалізації фізичних навантажень, наступності системи фізичного виховання від дитсадку до ВНЗ. Для розробки національних стандартів ми повинні вирішити загальні цілі фізичного виховання дітей та молоді. Скоротити уроки фізкультури з системи освіти – безглуздо, бо важливість фізичного розвитку для здоров'я нації є беззаперечним фактором.

Результати даного порівняльного дослідження відкривають перспективний напрямок подальших наукових розробок у сфері фізичного виховання дітей та молоді України, що дають можливість формувати та модифікувати нові системи ефективної корекції та розвитку здоров'я учнів різного віку та статі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ван Сюе Мань. Особенности системы государственного управления физической культурой и спортом в КНР / Ван Сюе Мань // Слобожанський науково-спортивний вісник. Харків : ХДАФК, 2008. – № 4. – С. 217-221.
2. Ван Цзыпу. Содержание и формы организации физического воспитания в вузах Китайской Народной Республики : дис. ...канд. пед. наук / Ван Цзыпу. – М.: РГАФК, 1999. – 183 с.
3. Лан Давей. Природные рекреационные ресурсы Китая – важная составляющая для развития спортивно-оздоровительного туризма в стране / Лан Давей, Шаулинь Чень, Цзиньган Ма, А.Я. Булашев // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків : ХДАФК, 2007. – № 12. – С. 364-368.
4. Чжан Л. Физическое воспитание в школах Китая на пороге 21 века / Л. Чжан // Физкультурное образование Сибири. – 1995. – №2. – С. 71-73.

5. Чжун Х. КНР: вопросы преемственности дошкольного и начального школьного образования / Х. Чжун // Дошкольное воспитание. – 1998. – № 6. – С. 115-117.
6. Guoli Liang. Standards and Practice for Physical Education in China / Guoli Liang, R. Walls, Lu Chunlei // Journal of Physical Education, Recreation & Dance (JOPERD). – 16. Aug 2005. – v76 #6. – P.15.
7. Glucroft B. Physical Education at Colleges in China [Електронний ресурс] / B. Glucroft. – Режим доступу: <http://www.isidorsfugue.com/2012/10/physical-education-at-colleges-in-china.html>.
8. Luo Wangshu. College students to be tested on fitness [Електронний ресурс] / Luo Wangshu, Liu Ce // China Daily. – Режим доступу: http://www.chinadaily.com.cn/china/2012-09/20/content_15769459.htm.
9. Mao Yaqing. Expert: Exams Not the Incentive for Physical Exercise [Електронний ресурс] / Mao Yaqing // CRIEnglish.com. – Режим доступу: <http://english.cri.cn/7146/2012/10/30/2702s729952.htm>.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2017.

ГЛОБА Галина,

канд. пед. наук, доцент, Донбаский гос. пед. университет
ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Украина, 84116

E-mail: galinagloba@mail.ru

ПОДЗЕМЕЛЬНЫХ Юлия

магистрантка, факультет физ. воспитания, Донбаский гос. пед. университет,

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Украина, 84116

E-mail: podzem.ulia@mail.ru

СИСТЕМА ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ВУЗАХ КИТАЯ

Анотация. Цель статьи - изучить китайский опыт построения системы физического воспитания для включения его в отечественную научную среду. Материал и методы: изучение научной литературы и документов, касающихся проведения уроков физкультуры в вузах Китайской Народной Республики, а также личные наблюдения и исследования автора во время визита в КНР. Доказано, что в Китае уроки физкультуры в вузах являются обязательными в первые два года обучения, стандарты нормативов являются общегосударственными и отвечают конкретным нормативам игровых видов спорта. Сделан вывод, что Украине необходимо интегрировать опыт построения системы физвоспитания КНР, не отрицая собственных наработок, а модифицируя их в направлении индивидуализации нагрузок и последовательности форм физического воспитания от детских садиков до вузов.

Ключевые слова: Китай, студенты, оптимизация, система физического воспитания.

GLOBA Galyna,

candidate of pedagogical sciences, associate Professor, Donbass state pedagogical University

19, Heneral Batyuka Str., Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: galinagloba@mail.ru

PIDZEMELNYH Yulia

the undergraduate student, Donbass state pedagogical University,

19, Heneral Batyuka Str., Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: podzem.ulia@mail.ru

SYSTEM OF PHYSICAL EDUCATION AT HIGHEST EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN CHINA

Summary. The purpose of the article is to investigate the Chinese experience of building the system of physical education in order to include its results in the national scientific environment. Materials and methods: the study of the scientific literature and the documents concerning PE classes at universities in China, and also author's private investigations during the visit to PRC. The study has shown that at Chinese universities PE lessons are compulsory during the 1st two years; standards of norms are state-controlled, but are in fact norms for particular sports. Conclusion is made, that Ukraine needs to integrate the experience of building the physical education system of PRC, without rejecting of own achievements, but with modifying them towards individualization of workloads and consistency of PE from kindergarten to colleges.

Key words: China, students, optimization, system of physical education.

Abstract: The purpose of the article is to investigate the Chinese experience of building the system of physical education in order to include its results in the national scientific environment. After examination, we discovered that there had been very few studies on the experience of Eastern countries in physical education although China is considered the first economy of the world. The chosen methods of research were study of the scientific literature and the documents concerning PE classes at universities in China, and also author's private investigations during the visit to PRC.

The study has shown that the whole system of physical education in China nowadays is being the subject of reforming, using American experience as the model. The reforms mentioned above started in 1990, and in 1995, the 7 standards for physical education at all educational levels were introduced and implemented. According to it, every level of educational system has to have at least one hour of physical activity daily; PE classes are treated as the academic subject; once a year, there should be a sports competition organized for all the students and the workers.

The implementation of the rules and standards initially was disproportionately better in the Eastern, more developed, region of the country, whenever after the first decade, it became a national practice everywhere. But even this was not considered a satisfactory level for the Chinese society: recently, the national radio broadcast about the plans to introduce state exam in PE for students enrolling for national colleges and universities. In addition, all fresh students have to undergo 2 weeks of military training (physical exercises and discipline) during the first autumn at university.

At Chinese universities, PE lessons are compulsory during the 1st two years of education. Standards of norms are state-controlled, but there are, in fact, norms for particular sports. Although for most of the students, it is enough to get 45% of the grade in standardized PE tests to graduate from the school, prominent achievements in particular sports (winning a national, regional, or local sports competition) could increase the chances of entering a better university. Considering the high level of competition in Chinese society (the result of enormous population pressure), makes students pursue higher grades to receive even the smallest advantage.

Different sports classes (basketball, football, table tennis, and etc.) are very popular in many regions of China, too, because of American model. Football is being richly sponsored because the present Chairman is fond of soccer. Students at schools, in addition to the regular PE classes, have 20-min jogging around the school (approximately 1,5 km) two times a day. In higher educational institutions, most of PE classes are, in fact, sports classes. Students choose 2 sport classes every semester and take standardized tests in those sports every quarter, so every student has 4 PE exams each year. The workload of an average PE teacher at universities is 13-15 hours a week, and big universities usually have 40-50 teachers at PE departments. In general, physical education in China is comprised of 4 basic elements: health, fitness, rules and methods of particular sports, and game skills.

Conclusion is made, that Ukraine needs to integrate the experience of building the physical education system of PRC, without rejecting of own achievements, but with modifying them towards individualization of workloads and consistency of PE from kindergarten to colleges.

REFERENCES

1. Wang Xue Man (2008), "Osobennosti sistemy gosudarstvennogo upravleniya fizicheskoy kulturoy i sportom v KNR", Slobozans`kij naukovno-sportivnij visnik, No 4, pp. 217-221. (in Russ.)
2. Wang Zipu (1999), Soderzhanie i formy organizatsii fizicheskogo vospitaniya v vuzakh Kitayskoy Narodnoy Respubliki: dis. kand. ped. nauk [The content and forms of organization of physical education in

- universities of the People's Republic of China: PhD diss.] Moscow, 183 p. (in Russ.).
3. Lan Dawei, Shaolin Chen, Zingan Ma & A.Y. Bulashev (2007), “Prirodnye rekreatsionnye resursy Kitaya – vazhnaya sostavlyayushchaya dlya razvitiya sportivno-ozdorovitel'nogo turizma v strane”, Slobozans`kij naukovno-sportivnij visnik, No 12, pp. 364-368. (in Russ.).
  4. Zhang L. (1995), “Fizicheskoe vospitanie v shkolakh Kitaya na poroge 21 veka”, Fizkulturnoe obrazovanie Sibiri, No 2, pp. 71-73. (in Russ.).
  5. Zhong K. (1998), “KNR: voprosy preemstvennosti doshkolnogo i nachalnogo shkolnogo obrazovaniya”, Doshkolnoe vospitanie, No 6, pp. 115-117. (in Russ.).
  6. Guoli Liang, R. Walls & Lu Chunlei (2006), “Standards and Practice for Physical Education in China”, Journal of Physical Education, Recreation & Dance (JOPERD), v76 No 6, P.15.
  7. Glucroft B. (2012), “Physical Education at Colleges in China”, available at: <http://www.isidorsfugue.com/2012/10/physical-education-at-colleges-in-china.html> (accessed 7 January 2017).
  8. Luo Wangshu & Liu Ce (2012), “College students to be tested on fitness”, China Daily, available at: http://www.chinadaily.com.cn/china/2012-09/20/content_15769459.htm (accessed 5 January 2017).
  9. Mao Yaqing (2012), “Expert: Exams Not the Incentive for Physical Exercise”, CRIEnglish.com. available at: <http://english.cri.cn/7146/2012/10/30/2702s729952.htm> (accessed 12 January 2017).

(переклад на англійську мову зробено особисто авторами статті)

ЗАГАЛЬНА ШКОЛА

УДК 37.016:51

БЕСЕДІН Борис

канд. пед. наук, доц. кафедри геометрії та методики викладання математики, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»,

вулиця Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116

E-mail: besedin_boris@ukr.net

ВОЛІК Світлана

Студентка 4 курсу фіз.-мат. факультету, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»,

вулиця Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116

E-mail: voliksv321@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Анотація. У статті наведено основні засоби розвитку творчого мислення на уроках математики. Проаналізовано останні дослідження, психолого-педагогічну літературу із зазначеної проблеми, окреслено передумови розвитку творчого мислення школярів на уроках математики.

Ключові слова: творче мислення, учень, урок математики, учитель, здібності.

Постановка проблеми. Проблема формування творчого мислення, здібностей у навчанні пройшла довгий шлях та спирається на здобутки педагогів і психологів. Важливу роль у формуванні творчого мислення учнів відіграє математика: сприяє розвитку просторової уяви, виробленню особливого виду пам'яті, спрямованої на узагальнення, побудови логічних схем, формалізованих структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-педагогічної літератури, навчальних програм із математики дає можливість виокремити основні методи та засоби розвитку творчості школярів, оскільки оволодіння таким абстрактним предметом, як математика, дозволяє визначити до якого максимуму прямує творчість школярів різних вікових груп.

Проблему розвитку творчої діяльності учнів в цілому, та розвитку творчого мислення зокрема, у своїх працях неодноразово порушували педагоги-новатори. Так, Амонашвілі Ш.О. – досліджував формування у дітей здібностей до оцінки та самооцінки при навчанні без оцінок, © Беседін Б., Волік С., 2017

Волков І.П. – розробив і перевірів на практиці систему виявлення та розвитку творчих здібностей дітей, Лисенкова С.М. – запропонувала педагогічну технологію, яка стимулює творчу уяву у дітей; Хазанкін Р.Г. – розробив систему навчання школярів математиці «Вертикальна педагогіка»; Шаталов В.Ф. – став автором навчальних посібників, які представляють програмний матеріал головним чином у вербально-графічних формах, спрощуючи у такий спосіб процес викладу, сприйняття та запам'ятовування.

Мета статті – виокремити основні методи та засоби розвитку творчого мислення учнів на уроках математики.

Виклад основного матеріалу. Кожна людина обдарована у якійсь галузі життєтворчості. Спираючись на здібності, вчителі розвивають здатність до творчості. Шкільна практика насичена прикладами, коли учні, захоплені справою, проявляють наполегливість та отримують ті знання та вміння, які випереджають програмні вимоги, необхідні для реалізації їхніх творчих задумів. Саме в процесі розв'язування творчих задач, пошуку нестандартних способів їх вирішення учні виробляють уміння критично ставитись до тривіального, навчаються дискутувати тощо. Творчість учнів сприяє формуванню у них морально-етичних і вольових якостей. Творча діяльність школярів разом з тим сприятливо позначається на їхньому фізичному та естетичному розвитку [1].

Залучення учнів до творчої діяльності розкриває перед ними горизонти людських можливостей і сприяє правильному визначенню свого місця на широкому полі власних знань, умінь та навичок. Відбувається це з тієї причини, що в творчості людина реалізує в усій повноті свої здібності, а отже, отримавши можливість випробувати себе в різних видах діяльності, наочно переконається в наявному арсеналі знань та умінь, адекватно оцінюючи свої можливості, що, безумовно, сприяє правильному вибору професії.

Сьогодні міць держави визначається насамперед кількістю висококваліфікованих фахівців, які творчо відносяться до своєї справи, здатних своєю особистою працею сприяти успішному розвитку науки, техніки, мистецтва, виробництва. Перед школою стоїть завдання виховати гармонійно розвинену, творчу особистість. Саме в школі починається процес становлення якостей творчої особистості. І дуже важливо правильно організувати цей процес [2].

Здійснений нами аналіз психолого-педагогічної літератури, дав можливість сформулювати основні напрямки розвитку творчої діяльності. Слід звернути увагу на те, щоб знання, якими оволодівають учні, відображали досягнення *сучасної науки*. Учні повинні засвоювати достовірні факти, явища, процеси, особливості розвитку й становлення

певних наукових відкриттів у їх історичному аспекті, бачити перспективи нових наукових пошуків.

Процес формування елементів творчої діяльності учнів повинен бути *системним і послідовним*: дотримання послідовності у вивченні навчального матеріалу, фіксування уваги учнів на вузлових питаннях також передбачає системне розв'язування творчих завдань.

Доцільно враховувати рівень розумового розвитку, рівень знань і вмій, працездатність, рівень пізнавальної і практичної самостійності, темп роботи, ставлення до навчання, наявність та характер пізнавальних інтересів, рівень вольового розвитку.

Активізації пізнавальної діяльності учнів сприяють: інтерес до навчального матеріалу, позитивні емоційні переживання, викликані навчальною діяльністю тощо. Тобто, застосовуючи різноманітні форми і методи роботи з дітьми, можна впливати на рівень пізнавальної активності учнів (робота в групах, творче домашнє завдання, реферати, доповіді, диспути, різні позакласні заходи).

Жвавий, образний виклад матеріалу, краса в логіці викладу навчального матеріалу, використання цікавих прикладів, застосування наочності (природна, образотворча, символічна) і ТЗН (дидактична техніка, аудіовізуальні засоби) сприяють всебічному розвитку творчої діяльності.

Важливим для розвитку творчих здібностей є *мотивування учнів* до навчання, розвиток їх пізнавальних інтересів, зокрема, через використання на уроці цікавих задач, задач-жартів, числових, геометричних головоломок, математичних ребусів, які також формують в дітей критичне та логічне мислення.

Ступінь інтересу до навчально-дослідницької роботи багато в чому буде визначатися тим, як учитель у процесі навчально-пізнавальної діяльності допоможе учням усвідомити необхідність і значимість НДР. За допомогою навчальної інформації та технології навчання вчитель обґрунтовує задачі, що повинні бути вирішені в ході навчально-дослідницької роботи. На думку педагога І. Я. Лернера, дослідницький метод є основним методом навчання творчої діяльності.

Основними методами, які сприяють реалізації інтелектуального розвитку на уроках математики, є:

- створення емоційно-сприятливої атмосфери;
- налаштування учнів на очікувані результати;
- проблемна ситуація;
- розмірковування;
- творчий пошук;
- презентація виконаного завдання;

- рефлексія результатів учнями [3].

Як уже було зазначено, саме уроки математики якнайкраще сприяють розвитку творчої діяльності та мисленню учнів, а математична задача – один із видів і проявів творчої діяльності школярів. Підвищення ефективності навчання математики, а отже, розвитку творчого мислення, можна досягти, продуктивно реалізуючи всі дидактичні функції математичних задач.

Велику роль відіграють задачі, які учні складають самостійно. Складання задачі часто вимагає роздумів, які під час розв'язування готових задач не потрібні, тому саме процес складання задач сприяє розвитку творчого мислення учнів.

Математичні задачі, для розв'язування яких в шкільному курсі математики існують готові правила, або ці правила безпосередньо впливають з означень чи теорем, що визначають програму розв'язування цих задач у вигляді послідовності кроків, називають стандартними. При цьому передбачається, що для виконання окремих кроків розв'язування стандартних задач в курсі математики існують конкретні правила.

Нестандартні задачі – це такі задачі, для яких в курсі математики немає загальних правил і положень, що визначають точну програму їх розв'язування.

Процес розв'язування будь-якої нестандартної задача складається у послідовному застосуванні двох основних операцій:

1. Зведення (шляхом перетворення або переформулювання) нестандартної задачі до іншої, їй еквівалентної, але уже стандартної задачі.

2. Розбиття нестандартної задачі на декілька стандартних підзадач.

Саме під час розв'язування нестандартних задач розумова діяльність учнів найбільш активізується, що сприяє формуванню творчого мислення.

Важливою складовою під час розвитку творчих здібностей учнів є проведення нестандартних уроків та введення нових систем навчання. Так, наприклад, педагог-новатор Р. Г. Хазанкін є творцем системи навчання школярів математиці «Вертикальна педагогіка». Розроблена в кінці 1970-х років, вона застосовується по теперішній час і дає при цьому стійкі високі результати навчання і виховання школярів [4].

Така система навчання школярів не тільки дає змогу підвищити рівень знань учнів, але й дозволяє спробувати себе у якості вчителів молодших товаришів, при поясненні матеріалу проявити свої творчі здібності для кращого розуміння, засвоєння запропонованого матеріалу молодшими учнями.

Висновки. Розвиток творчого мислення учнів – складне та відповідальне завдання, яке спонукає до вивчення питання розвитку особистості учня та колективу на уроках, впливу інтелектуального фону

класу на розвиток окремої особистості, залежності рівня сформованості техніки обчислювальних навичок і розв'язування задач на успіхи в навчанні. Необхідно постійно досліджувати й удосконалювати розвивальні можливості сучасного уроку вивчати роль інтерактивних методик, їхній вплив на ефективність занять. Вивчення цих та інших теоретичних питань дають змогу впроваджувати на уроках інтерактивні методи навчання, за допомогою яких створюється емоційно-сприятлива атмосфера, під час якої учень відчуває свої успіхи, інтелектуальну роботу, продуктивність навчання, відбувається включення домінування одного учасника навчального процесу над іншими, так і однієї думки над іншою. Школярі вчаться спілкуватися з іншими людьми, конструктивно мислити, приймати продумані рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – Київ : Радянська школа, 1981. – 382 с.
2. Волков І. П. Залученні школярів до творчості / І. П. Волков. – Москва : Просвещение, 1982. – 144 с.
3. Мойсеєнко Л. А. Творче математичне мислення: психологічна сутність / Л. А. Мойсеєнко // Обдарована дитина. – 2007. – №7. – С. 20–29.
4. Хазанкін Роман Григорович: біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.people.su/ua/116662>

Стаття надійшла до редакції 21.03.2017.

БЕСЕДИН Борис

канд. пед. наук, доц. кафедри геометрії и методики преподавания математики, Государственное высшее учебное заведение «Донбасский государственный педагогический университет»,

улица Г. Батюка, 19, г. Славянск, Украина, 84116

E-mail: besedin_boris@ukr.net

ВОЛИК Светлана

студентка 4 курса физико-математического факультета, Государственное высшее учебное заведение «Донбасский государственный педагогический университет»,

улица Г. Батюка, 19, г. Славянск, Украина, 84116

E-mail: voliksv321@gmail.com

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧЕНИКОВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Резюме. В статье приведены основные средства для развития творческого мышления на уроках математики. Проанализированы последние исследования, психолого-педагогическая литература по данной

проблеме, определены предпосылки развития творческого мышления школьников на уроках математики.

Ключевые слова: творческое мышление, ученики, математика, урок, задачи.

BESEDIN Boris

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant professor, State Higher Educational Institution „Donbass State Teacher’s Training University”,

19, Heneral Batyuka Str., Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: besedin_boris@ukr.net

VOLIK Svitlana

4-year student of the Faculty of Physics and Mathematics, State Higher Educational Institution „Donbass State Teacher’s Training University”,

19, Heneral Batyuka Str., Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: voliksv321@gmail.com

THE FORMATION OF CREATIVE THINKING IN THE LESSONS OF MATHEMATICS

Summary. In the article the basic tools for the development of creative thinking in mathematics lessons. Analysis of recent studies of psychological and pedagogical literature of the problem as outlined prerequisites for the development of creative thinking of students in mathematics lessons.

Key words: creative thinking, pupils, mathematics, a lesson, a task.

Abstract. Shaping and creative thinking abilities in teaching has come a long way and builds on the achievements of teachers and psychologists. An important role in the formation of creative thinking of students play math: promotes spatial imagination, making a special type of memory designed to generalizations, the construction logic, formal structures. So, first of all, the problem applies to teachers of mathematics.

The problem of formation of creative activity of students in his works repeatedly violated teachers-innovators. Thus, Amonashvili SH.O. - engaged in developing children's ability to self-assess and without the study estimates Volkov IP - developed and tested in practice a system of identification and development of creative abilities of children Lisenkov SM - suggested teaching technique that stimulates the imagination of children; Hazankin RG - developed a system of teaching students math "Vertical education"; VF Shatalov - the author of textbooks representing program material mainly verbal and graphic form, thus simplifying the process of presentation, perception and memory.

Distinguish the main methods and means of creative thinking of students in mathematics lessons.

Everyone is gifted in some areas of life creation. Based on the ability of teachers to develop creativity. School practice is full of examples where students passionate affair like, showing persistence and acquire the knowledge and skills

that are ahead of program requirements, but necessary for the realization of their creative ideas. It is in the process of solving creative problems, find innovative ways to address them produce students skills critical of trivial, learn to discuss more. Arts students contributes to their moral and volitional qualities. Creative activity of pupils at the same beneficial effect on their physical and aesthetic development.

The development of creative abilities of students - a difficult and responsible task that encourages research into the development of the individual student and staff in the classroom, the influence of the intellectual class background on the development of the individual, the dependence of formation of computer technology skills and solving problems on academic achievements. It is necessary to constantly explore and improve the developmental capabilities of modern lesson; to study the role of interactive methods, their impact on the effectiveness of employment. The study of these and other theoretical issues make it possible to implement the lessons of interactive teaching methods with which to create emotionally supportive atmosphere in which the student feels their successes, intellectual work, performance studies, is the inclusion of dominance of one's learning process over others, and one idea over another. Students learn to communicate with others, to think constructively, make thoughtful decisions.

REFERENCES

1. Suhomlinskiy, V.O. (1981). Serce viddayu dityam [I give my heart to the children]. Kiiv: Radyanska shkola [in Ukrainian].
2. Volkov, I.P. (1982). Zaluchennya shkolyariv do tvorchosti [Attracting students to creativity]. Moskva: Prosveshenie [in Russia].
3. Moiseenko, L.A. (2007). Tvorche matematichne mislennya: psihologichna sutnist [The creative mathematical thinking: psychological nature]. Obdarovana ditina – Gifted child, 7, 20-29 [in Ukrainian].
4. Hazankin Roman Grigorovич: biografia [Hazankin R. G.: biography]. Retrieved from <http://www.people.su/ua/116662>.

(Переклав на англ. С. Волік – студентка 4 курсу фізико-математичного факультету, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»)

ДЕФЕКТОЛОГІЯ

УДК [376.016:511-025.26]: 318.625

ТАТЬЯНЧИКОВА Ірина

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри корекційної педагогіки Донбаського державного педагогічного університету,
вул. Ген. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецької обл., 84116, Україна
E-mail: iv-tat@bk.ru

ОВЧАРЕНКО Вероніка

студентка IV курсу факультету спеціальної освіти
Донбаського державного педагогічного університету,
вул. Ген. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецької обл., 84116, Україна
E-mail: veronika.ovcharenko.1995@mail.ru

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ЗНАТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ ЇХНЬОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Статтю присвячено проблемі формування знань соціально-економічної спрямованості на уроках математики в учнів з вадами інтелектуального розвитку в контексті їхньої соціалізації. Розкрито основні труднощі дітей при вступі в самостійне життя та трудову діяльність, показано значущість такої роботи для підготовки старшокласників до повноцінного існування в соціумі. Представлено основні напрями опанування школярами соціально-економічних знань на уроках математики, виділено основні складові та етапи формування у них цих знань. Експериментально доведено ефективність вивчення математичного матеріалу на підставі використання спеціальних корекційних методів та прийомів.

Ключові слова: соціалізація, учні з інтелектуальними вадами, уроки математики, соціально-економічні знання, арифметична задача.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні соціально-економічні умови ставлять нові вимоги до системи освіти взагалі та системи спеціальної освіти зокрема. Особливої актуальності набувають питання соціалізації, підвищення ефективності підготовки випускників з вадами розвитку до самостійного життя та праці, розв'язання яких невідривно пов'язане із соціальним плануванням та керуванням соціальними процесами. Саме тому важливим стає

© Татьянчикова І., Овчаренко В., 2017

формування в учнів знань, вмінь та навичок, які допоможуть їм безболісно увійти у соціум, бути спроможними існувати у суспільстві, відповідно до його норм і вимог. У зв'язку з цим, один із напрямів роботи спеціальної школи – формування у старшокласників соціальних та економічних знань, від успішного засвоєння яких залежить ефективність їх самовизначення, а також процес подальшої соціалізації.

Означена проблема набуває особливої актуальності в теорії та практиці спеціальної педагогіки, оскільки більшість випускників з вадами розвитку зазнає суттєвих труднощів при вступі в самостійне життя та трудову діяльність, недооцінює роль соціально-економічної підготовки у школі, не може адекватно зіставити свої можливості з потребами суспільства. Однією з причин такого становища є недостатня сформованість чи відсутність адекватних соціально-економічних знань, якими керуються випускники.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У спеціальній педагогіці проблему засвоєння школярами соціально-економічних знань було висвітлено у працях І.І. Бгажнокової, В.В. Засенко, Є.Є. Колосової, С.Ю. Коноплястої, Н.П. Олейникової, Н.П. Павлової, М.М. Перової, Т.М. Стариченко, І.В.Татьянчикової та ін., які констатують, що формування цих знань, вмінь та навичок набуває особливої значущості саме для учнів із вадами інтелектуального розвитку, оскільки при розв'язанні соціальних проблем, які ставить життя, вони стикаються зі значними труднощами і потребують суттєвої допомоги. Втім, формування знань соціально-економічної спрямованості на уроках (у тому числі й математики) в контексті соціалізації було розглянуто недостатньо, відсутні або представлені обмежено конкретні методичні рекомендації, хоча педагоги відчують в цьому гостру потребу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в розкритті особливостей формування знань соціально-економічної спрямованості в учнів старших класів спеціальної школи на уроках математики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як свідчать вчителі спеціальної школи, формування соціально-економічних знань на уроках математики відбувається зі значними ускладненнями, що потребує цілеспрямованого впливу з використанням корекційних методів та прийомів. Завдання уроків математики з елементами економіки полягають у реалізації загальних принципів соціальної адаптації та життєвої значущості. Вони мають допомогти учням використовувати набуті знання, вміння та навички, орієнтуватися через математичні категорії у явищах соціального характеру, використовувати ці знання у розв'язанні конкретних практичних завдань, з якими вони будуть стикатися в

подальшому житті. Саме тому, формування соціально-економічних знань на уроках математики передбачає вправи для подальшої автоматизації обчислювальних навичок, які вже є в учнів, і які потім будуть націлені на розв'язання конкретних практичних завдань.

Водночас, досвід спеціальної школи показує, що робота щодо засвоєння учнями з інтелектуальними вадами відповідних знань, є не завжди цілеспрямованою і проводиться епізодично на уроках математики, що позначається на їх подальшій соціалізації та обумовлює необхідність розроблення і використання нових підходів. Виходячи з цього, нами було запроваджено експериментальне дослідження окресленої проблеми.

Вивчення наявності соціально-економічних знань в учнів проводилося на підставі визначення їх критеріїв: реальності (чи відповідають знання дійсності); стійкості (наскільки вони змінюються); конкретності (бачення цілей та шляхів їх досягнення); усвідомлення (розуміння значущості оперування знаннями для подальшої соціалізації); перспективності (використання знань на перспективу).

Ми також намагалися визначити, наскільки школярі з інтелектуальними вадами вміють розв'язувати текстові арифметичні задачі соціально-економічного змісту, розуміють соціальну ситуацію задачі (умову) та її вплив на свою діяльність і поведінку, а також наскільки є обґрунтованим вибір арифметичних дій. В експерименті брали участь учні 8-х класів в кількості 30 осіб.

Аналіз отриманих даних показав недостатню сформованість у школярів з інтелектуальними вадами як знань соціально-економічної спрямованості, так і вмінь їх використовувати у різних ситуаціях повсякденного життя. Знання учнів відповідають, в основному, низькому рівню, характеризуються своєю неточністю, примітивністю, неусвідомленістю та нереальністю. Вони краще засвоюють знання, які пов'язані з матеріально-побутовою сферою життя. В якості шляхів підвищення свого матеріального стану старшокласники називають: отримання професії, допомогу батьків, навчання, інші засоби (відкладання грошей, отримання спадщини та ін.).

У своїй більшості учні зазнають істотних труднощів при розв'язанні арифметичних задач соціально-економічної спрямованості, а саме:

- не розуміють певну соціальну ситуацію, яка міститься в умові задачі;
- не розуміють значення розв'язання арифметичних задач для своєї подальшої соціалізації; впливу набутих знань на вибір життєвого шляху, професійне визначення, соціальне спілкування (у групі однолітків, друзів, колективі тощо); дотримання певних соціальних норм, які обумовлюють

особливості соціальної поведінки, існування у соціумі; розв'язання економічних (матеріальних) проблем тощо;

– спостерігається загальне негативне ставлення до розв'язання арифметичних задач соціально-економічної спрямованості, тобто діє принцип: не розумію – важко – не хочу – обійдусь;

– допускають помилки при виборі необхідної дії для розв'язання арифметичної задачі, при виконанні обчислень, під час пошуку відповіді на головне запитання, що є наслідком нерозуміння соціальної ситуації арифметичної задачі;

– відсутність практики у виконанні такого виду завдань.

Отже, на усунення цих недоліків має бути спрямована спеціальна організація уроків математики, яка сприятиме підвищенню ефективності формування у старшокласників знань соціально-економічного характеру і вмінь розв'язувати арифметичні задачі соціального змісту.

В якості основних напрямів формування соціально-економічних знань було виділено наступні:

– усвідомлення учнями значущості оволодіння цими знаннями;

– засвоєння учнями шляхів та засобів їх формування;

– закріплення соціально-економічних знань та вмінь їх використання в різних життєвих ситуаціях.

У зв'язку з цим, засвоєння соціально-економічних знань учнями на уроках математики передбачало такі етапи:

I – етап формування соціально-економічних знань;

II – етап співвіднесення економічних знань з певною соціальною ситуацією;

III – етап використання соціально-економічних знань в різних життєвих ситуаціях.

За основу було взято арифметичні задачі з певною соціальною ситуацією: на уміння розраховуватися за покупку в магазині, обчислити кількість використаної електроенергії, обчислити сімейний бюджет, дані про зарплату і прибутковий податок, на спілкування з однолітками, оволодіння соціальними нормами, основами соціальної поведінки тощо.

Експериментальне навчання складалося з двох серій. Перша серія передбачала формування в учнів соціально-економічних знань. Друга серія – поступове введення сформованих знань у тексти (умову) арифметичних задач. На цьому етапі учні засвоювали навички розв'язання арифметичних задач соціального змісту, виконували обчислення з коментуванням і поясненням їх соціальної ситуації.

Використовувались комплекси арифметичних задач, в основі яких було виділено наступні складові: соціальна ситуація – соціальна поведінка – професійна праця – соціалізація. Ми визначили задачі соціально-

економічної спрямованості як модель, на підставі якої старшокласники мають поступово зрозуміти основні складові майбутньої професії, оволодіти певними соціальними нормами діяльності та поведінки, адаптуватися до умов існування в соціумі.

Навчання розв'язанню задач соціально-економічного змісту передбачало такі етапи: робота над текстом задачі, усвідомлення її сюжету, математичних категорій та їх зв'язків; розбір задачі з акцентом на розуміння соціальної ситуації, яка лежить в її основі; розв'язання задач різного ступеня складності; пошук відповіді задачі; перевірка правильності розв'язання задачі, у тому числі й шляхом співвіднесення з результатами практичної роботи.

За основні складові експериментального навчання було взято:

1. Використання комплексу задач соціального змісту.
2. Розуміння значення роботи над задачами цього виду.
3. Пред'явлення задач у послідовній системі: періодичність, поступовий і логічний перехід від однієї задачі до іншої; варіативність, застосування різних соціально-економічних ситуацій в умові задачі.
4. Поступове ускладнення комплексів арифметичних задач соціальної спрямованості у зв'язку з ситуацією, сюжетом і засобами розв'язання.
5. Формування навичок самостійної роботи на кожному етапі навчання розв'язанню задач.

Аналіз результатів цілеспрямованого педагогічного впливу показав суттєве підвищення в учнів з інтелектуальними вадами загального рівня успішності оволодіння знаннями соціально-економічної спрямованості, що позитивно позначилося й на якості розв'язання арифметичних задач, а також на їхній подальшій соціалізації.

Отже, засвоєння школярами відповідних математичних знань необхідно розглядати в контексті їхньої соціалізації. Слід зазначити, що без спеціального навчання вони на недостатньому рівні оперують соціально-економічними знаннями і розв'язують арифметичні задачі соціального змісту, не розуміють соціальну ситуацію задачі, допускають помилки в обчисленнях і виборі арифметичних дій.

Висновки.

1. Засвоєнню соціально-економічних знань у старшокласників з інтелектуальними вадами сприяє спеціальне педагогічне забезпечення (доцільний добір корекційних методів і прийомів, співвіднесення відповідних засобів і методики).

2. В умовах спеціально організованого педагогічного процесу (уроків математики) виявляються можливості підвищення ефективності засвоєння ними знань: вони стають більш адекватними, усвідомленими, стійкими,

конкретними. Вдосконалюються вміння учнів використовувати їх в різних соціальних ситуаціях, а також спиратися на набуті знання в процесі подальшої соціалізації. Поліпшується якість розв'язання ними арифметичних задач соціально-економічної спрямованості, що проявляється у розумінні соціальної ситуації, вмінні проводити обчислення, обирати арифметичні дії, самостійно складати арифметичні задачі, виходячи з певної соціальної ситуації. При цьому показники ефективності виконання учнями завдань на використання соціально-економічних знань значно перевищують вихідні до формування.

Отже, успішність підготовки учнів з інтелектуальними вадами до самостійного життя на основі засвоєння ними соціально-економічних знань забезпечується використанням єдиної системи багатфакторного впливу на школярів. Результативною така робота може бути лише тоді, коли вона здійснюється упродовж всього навчально-виховного процесу у спеціальній школі. Уроки математики стають його невід'ємною частиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бгажнокова И.И. Экономический практикум в школе для детей с умственной отсталостью. Программа / И.И. Бгажнокова // Дефектология. – 2000. – №5. – С.31-38.
2. Долженко А.И. Обучение решению арифметических задач в системе подготовки к самостоятельной жизни старшеклассников вспомогательной школы: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Коррекционная педагогика» / А.И. Долженко. – М., 1994. – 16с.
3. Олейникова Н.П., Колосова Е.Е. Социальная значимость уроков математики с элементами экономики в коррекционной школе VIII / Н.П. Олейникова, Е.Е. Колосова // Коррекционная педагогика. – № 2 (14). – 2006. – С.17-20.
4. Стариченко Т.Н. Социально-экономическая подготовка выпускников специальной (коррекционной) школы VIII вида: Вопросы теории и методики / Т.Н. Стариченко.– Екатеринбург: УРО РАН, 2002. – 212с.
5. Татьянчикова І.В. Соціальна значущість уроків математики з елементами економіки в допоміжній школі // Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології: Зб. наукових праць: вип. 4 / За ред. Н.О.Макарчук. – К.: Освіта України, 2009. – С. 120-129.
6. Татьянчикова І.В. Соціалізація дітей з порушеннями інтелектуального розвитку: монографія / І.В. Татьянчикова. – Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2015. – 381 с.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2017.

ТАТЬЯНЧИКОВА Ирина

доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой коррекционной педагогики Донбасского государственного педагогического университета,

ул. Ген. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкой обл., 84116, Украина

E-mail: iv-tat@bk.ru

ОВЧАРЕНКО Вероника

студентка IV курса факультета специального образования Донбасского государственного педагогического университета,

ул. Ген. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкой обл., 84116, Украина

E-mail: veronika.ovcharenko.1995@mail.ru

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ У УЧАЩИХСЯ СТАРШИХ КЛАССОВ СПЕЦИАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В КОНТЕКСТЕ ИХ СОЦИАЛИЗАЦИИ

Резюме. Статья посвящена проблеме формирования математических знаний социально-экономической направленности у учащихся с нарушениями интеллектуального развития в контексте их социализации. Раскрываются основные трудности детей при вступлении в самостоятельную жизнь и трудовую деятельность, показывается значение такой работы для подготовки старшеклассников к полноценному существованию в обществе. Представлены основные направления овладения школьниками основами социально-экономических знаний на уроках математики, выделены основные составляющие и этапы формирования у них этих знаний. Экспериментально доказана эффективность изучения математического материала путем использования специальных коррекционных методов и приемов.

Ключевые слова: социализация, учащиеся с интеллектуальными нарушениями, уроки математики, социально-экономические знания, арифметическая задача.

TATYANCHIKOVA Irina

Doctor of pedagogical sciences, Professor, Head of the Department of correctional pedagogy Donbas State Pedagogical University,

19, Heneral Batyuka Str., Slovyansk, Ukraine, 84116

OVCHARENKO Veronika

IV course student of the Faculty of special education Donbas State Pedagogical University,

19, Heneral Batyuka Str., Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: veronika.ovcharenko.1995@mail.ru

IMPROVING THE EFFICIENCY OF FORMATION OF MATHEMATICAL KNOWLEDGE FOR SOCIO-ECONOMIC

ORIENTATION OF SENIOR PUPILS FROM SPECIAL SCHOOLS IN THE CONTEXT OF THEIR SOCIALIZATION

Summary. The article deals with the formation of mathematical knowledge of the socio-economic students with intellectual disabilities in the context of their socialization. Disclosed are the main difficulties of children upon entry into independent life and work, showing the value of this work to prepare high school students to a full existence in society. The main directions of the students mastering the basics of social and economic knowledge in math class, highlights the main components and stages of them that knowledge. An experimental study proved the effectiveness of mathematical material through the use of special rehabilitative methods and techniques.

Key words: socialization, pupils with intellectual disabilities, lessons of mathematic, socio-economic knowledge, arithmetic task.

Abstract. Current socio-economic conditions put new demands on the education system in general and special education in particular. At the forefront of socialization issues, especially job efficiency prepare graduates with disabilities for independent life and work, the solution is inseparably linked with social planning and management of social processes. Therefore particularly important weapons pupils such knowledge and skills and skills that will help them safely enter the society, be it according to its rules and requirements. One aspect of special schools are in the areas of social seniors, especially economic knowledge, which depend on the effectiveness of self-determination, as well as the continued socialization.

In the special pedagogy problem of socio-economic studies and education students was the subject of a number of authors (I.I. Bhazhnokova, V.V. Zasenkov, E.E. Kolosov, S.Y. Konoplyasta, N.P. Oleinikova, N.P. Pavlova, M.N. Perova, T.N. Starichenko, I.V. Tatyanchykova etc.).

The purpose of the article is to disclose the features of formation of knowledge socioeconomic school students in special schools for mathematics lessons.

Improved working on implementing the socio-economic knowledge in mathematics lessons is of particular relevance to the special school, because it requires teachers to target through the use of special remedial methods and techniques. The objective of the mathematics with elements of the economy is the implementation of the general principles of social inclusion and the vital importance of practical orientation of students of special schools. This course should help children to use the knowledge and skills they obtained earlier in the classroom mathematics to better recognize the symptoms of mathematical facts surrounding reality of a social nature, to use this knowledge to resolve specific practical problems with which they will encounter later in life. That's why mathematics courses with elements of the economy consists of exercises for

further automation of computer skills that students already have and which will then be aimed at solving specific practical problems on the basis of assimilation cycle of social and especially economic, terms. Formation of the socio-economic knowledge to students with intellectual disabilities in mathematics lessons in the context of their socialization is an important area of corrective work.

It should be noted the success of preparing students with intellectual disabilities to independent living based on the formation of their socio-economic knowledge provided by the use of a single system of multifactor impact on students. Effective work on formation of social knowledge can be only when it is carried throughout the educational process in a special school and is its integral part.

REFERENCES

1. Bgazhnokova I.I. Ekonomicheskiy praktikum v shkole dlya detey s umstvennoy otstalostyu. Programma / I.I. Bgazhnokova // Defektologiya. – 2000. – #5. – S.31-38.
2. Dolzhenko A.I. Obuchenie resheniyu arifmeticheskikh zadach v sisteme podgotovki k samostoyatelnoy zhizni starsheklassnikov vspomogatelnoy shkoly: avtoref. dis. na soiskanie nauchn. stepeni kand. ped. nauk: spets. 13.00.03 «Korektsionnaya pedagogika» / A.I. Dolzhenko. – M., 1994. – 16s.
3. Oleynikova N.P., Kolosova E.E. Sotsialnaya znachimost urokov matematiki s elementami ekonomiki v korrektsionnoy shkole VIII / N.P. Oleynikova, E.E. Kolosova // Korrektsionnaya pedagogika. – #2 (14). – 2006. – S.17-20.
4. Starichenko T.N. Sotsialno-ekonomicheskaya podgotovka vyipusnikov spetsialnoy (korrektsionnoy) shkoly VIII vida: Voprosyi teorii i metodiki / T.N. Starichenko.– Ekaterinburg: URO RAN, 2002. – 212s.
5. Tatianchykova I.V. Sotsialna znachushchist urokov matematyky z elementamy ekonomiky v dopomizhnii shkoli // Teoriia i praktyka olihofrenopedahohiky ta spetsialnoi psykholohii: Zb. naukovykh prats: vyp. 4 / Za red. N.O.Makarchuk. – K.: Osvita Ukrainy, 2009. – S. 120-129.
6. Tatianchykova I.V. Sotsializatsiia ditei z porushenniamy intelektualnoho rozvytku: monohrafiia / I.V. Tatianchykova. – Sloviansk: Vyd-vo B. I. Matorina, 2015. – 381s.

(переклад на англійську мову зробено особисто авторами статті)

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК [37.091.12:36-051]:159.944

ПЛИСКО Євген

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Донбаський державний педагогічний університет

провулок Вчительський 1, м. Слов'янськ, Україна

E-mail: Pliskoej@mail.ru

МОКРУШИНА Анна

студент 4 курсу, напряму підготовки «соціальна педагогіка», педагогічного факультету, Донбаський державний педагогічний університет

провулок Вчительський 1, м. Слов'янськ, Україна

E-mail: Pliskoej@mail.ru

ПРОФЕСІЙНІ ПРОБЛЕМИ ТА ФАКТОРИ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ В ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Анотація. В статті підіймається проблема зниження працездатності соціального працівника та виникнення його професійних захворювань. Йдеться річ про несприятливі умови праці, негативні фактори впливу на трудовий процес і на особистість соціального працівника як на окрему людину.

Ключові слова: професійні захворювання, працездатність, стрес, ризик.

Постановка проблеми. Професія “соціальний працівник” пов'язана із специфічним ризиком. У своїй діяльності соціальний працівник має справу з відповідальністю за інших людей. Від важкого емоційного навантаження виникають проблеми психологічного характеру, знижується працездатність та з'являються професійні хвороби. Тому постає питання – допомогти спеціалістам зазначеної професії справитись з психічно-емоціональним стресом який виникає під час професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою професійних захворювань у педагогів займаються Маркин Н.Н., Клименко Н.П., а також багато інших науковців як медичної так і педагогічної галузей.

Зауважимо, що питання професійних проблем соціального працівника мало розвинуте, через причину недавньої появи цієї професії. Вивчення та дослідження факторів, що негативно впливають на працівників соціальної сфери, тільки розпочинається.

© Пліско Є., Мокрушина А., 2017

Формулювання цілей статті. Стаття присвячена допомогти молодим педагогам у їх професійній діяльності і буде цікава, як соціальному педагогу та працівнику, так і звичайному шкільному вчителю, або людині, діяльність якої пов'язана з типом професії «людина-людина». Зазначимо, що дана стаття є оглядовою, але вона порушує популярні проблеми серед педагогічних професій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що праця позитивно впливає на людську особистість. Але, кожній професії притаманні свої умови праці. Поговоримо про несприятливі умови праці, що спричиняють різні порушення, деформації та професійні хвороби такої професій як соціальний працівник.

Незалежно від різновиду виконуваної роботи, діяльність соціального працівника відносять до групи професій із підвищеною моральною відповідальністю за здоров'я і життя окремих людей, груп населення та суспільства в цілому.

Соціальна робота висуває жорсткі вимоги до психофізіологічних особливостей фахівця-професіонала і вимагає науково-обґрунтованих методів відбору, адаптації та профілактики професійних ризиків.

Загальними факторами негативного впливу трудового процесу на особистість соціального працівника є: когнітивні, поведінкові та афективно-мотиваційні.

Повноцінна професійна діяльність виражається в тому, що соціальний працівник, як суб'єкт праці, повинен самостійно і творчо підходити до:

- визначення і вирішення професійних завдань;
- досягнення результатів, які вимагають;
- вміння аналізувати і регулювати технологічні процеси.

Професійна діяльність соціального працівника зазнає значних спотворень в особливо несприятливих і екстремальних умовах праці, які можуть викликати неузгодженість різних систем організму і психіки.

Екстремальні ситуації часто супроводжуються стресом, коли у соціального працівника виникає гострий внутрішній конфлікт через жорсткі вимоги, що накладає на нього відповідальність і об'єктивну неможливість виконати їх. Стрес, як стан психічної напруженості, викликаний труднощами та небезпеками, в цілому мобілізує людину на їх подолання. Однак, якщо стрес перевищує критичний рівень, він перетворюється на дистрес, що також знижує результати праці та підриває здоров'я людини.

До таких стресів можна віднести:

- входження в нове професійне середовище;
- ситуацію нововведень;

- конфлікти;
- внутрішні кризи;
- ситуації зміни вимог до професії;
- ситуації, пов'язані з професійним ростом, з кар'єрою та ін.

Так, ситуація нововведень і конфліктів у професійній сфері може сприяти появі у людини таких стресових проявів як безпорадність, схильність до конфліктів, емоційна напруженість, зниження працездатності.

Наступним несприятливим фактором у праці соціального працівника є професійні кризи, які неодноразово проявляються протягом усієї професійної діяльності, в тому числі і у високопрофесійних фахівців. Вони можуть виникати, наприклад, на початковому етапі професійної діяльності.

Під час кризи спостерігається зниження професійної самооцінки, може з'явитися відчуття вичерпаності своїх можливостей, страх йти навіть на виправданий ризик, посилення захисних мотивів, зниження інтересу до подальшого зростання, або навпаки - прагнення зайняти місце не відповідає рівню своєї компетенції.

Представники професії типу «людина - людина», схильні до небезпеки професійної деформації більше, ніж представники професій типів «людина - техніка», «людина - природа». Це викликано тим, що спілкування з іншими людьми обов'язково включає їх вплив на соціального працівника, що є небезпечним для психічного здоров'я.

Соціальним працівникам, за родом своєї діяльності залученим у тривале напружене спілкування з іншими людьми, властиво професійне захворювання, а саме - синдромом «емоційного згорання». Це пов'язано з тим, що у своїй діяльності соціальний працівник, крім професійних знань, умінь і навичок, значною мірою використовує свою особистість, будучи свого роду «емоційним донором», що також відноситься до факторів професійного ризику.

Зауважимо, що для соціального працівника важливе значення мають такі психоаналітичні якості, як самоконтроль, самооцінка а також стресостійкі якості та вміння керувати своїми емоціями. Надзвичайно важливим є навичка самовладання – вміння управляти своєю поведінкою в екстремальній ситуації. Тому, соціальному працівнику, як людині, котра часто буває саме в таких ситуаціях, слід спеціально розвивати в собі здібності та навички самовладання та самоконтролю.

Висновок. Соціальний працівник не може уникнути перерахованих вище негативних факторів і випадків зі своєї професійної діяльності. Однак знання їх має допомогти уникнути професійних захворювань,

покращити свою працездатність, обійти професійні проблеми і на загальному рівні значно покращити комфортність соціальних умов праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ананьев Б. Г. Избранные труды по психологии : в 2 т. / Б. Г. Ананьев; [под ред. Н. А. Логиновой]; отв. ред. и сост. Л. А. Коростылева, Г. С. Никифоров. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2007. – 549 с.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Безпалько. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 134 с.
3. Освітні технології : Навч.-метод. посібн. / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; [За заг. ред. О.М.Пехоти]. – К. : АСК, 2001 – 256 с.
4. Педагогическая психология: Хрестоматия / Сост. В.Н.Крандашова, Н.В.Носова, О.Н.Щепелина. – СПб.: Питер, 2005. – 412 с.
5. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, О.І. Янкович, З.П. Бондаренко, Т.Л. Лях; Луган. держ. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка; Християн, дит. фонд. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: ДЦССМ, 2004. — 266 с.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2017.

ПЛИСКО Евгений

кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры социальной педагогики и социальной работы, Донбасский государственный педагогический университет

переулок Учительский 1, г. Славянск, Украина

E-mail: Pliskoej@mail.ru

МОКРУШИНА Анна

студентка 4-го курса педагогического факультета, Донбасский государственный педагогический университет

переулок Учительский 1, г. Славянск, Украина

E-mail: Pliskoej@mail.ru

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ФАКТОРЫ НЕГАТИВНОГО ВЛИЯНИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО РАБОТНИКА

В статье поднимается проблема снижения работоспособности социального работника и возникновения его профессиональных заболеваний. Речь идет о неблагоприятных условиях труда, негативных факторах влияния на трудовой процесс и на личность социального работника как отдельного человека.

Ключевые слова: профессиональные заболевания, риск, стресс, работоспособность.

PLISKO Eugene

PhD, senior lecturer in social pedagogy and social work, Donbass State Pedagogical University

Lane Uchytelskyy 1, Slavyansk, Ukraine

E-mail: Pliskoej@mail.ru

MOKRUSHINA Anna

Student 4-year student Faculty of Education, Donbas State Pedagogical University

Lane Uchytelskyy 1, Slavyansk, Ukraine

E-mail: Pliskoej@mail.ru

PROFESSIONAL CHALLENGES AND THE NEGATIVE IMPACT OF FACTORS IN THE SOCIAL WORKER'S ACTIVITIES

Summary. The article raises the problem of reducing the efficiency of the social worker and the emergence of his occupational disease. We are talking about poor working conditions, the impact of negative factors in the labor process and the identity of the social worker as an individual.

Key words: occupational diseases, performance.

Introduction. We know that work positively affects the human personality. But every profession has its own working conditions - positive or negative. In this profession as a social worker, there are many adverse conditions that cause various disorders, deformation and occupational diseases.

Analysis of publications. Practice shows that process of work in situations of particular risk can lead to decreased performance rights, labor efficiency and negative change of mind and loss of valuable orientations at work. According to researchers, the violation may affect different facets of the work process - professional activities, professional identity, professional communication.

Purpose. In this regard, should pay special attention to the creation of prevention and ensuring social worker Mental Health.

Results. Social worker belongs to a group of professions with high moral responsibility for the health and life of individuals, groups and society as a whole.

Social work imposes stringent requirements for the physiological characteristics of professionals and requires scientific methods of selection, adaptation and prevention of occupational risks. Knowledge of the possible professional deformation of the individual social worker can help prevent them.

Equally important are psychoanalytic qualities as self-control, self-esteem, physical fitness, ability to manage their emotions.

Conclusion. In conclusion, the social worker cannot avoid the negative factors at work. But familiarity with them will help prevent occupational diseases and improve the efficiency of work.

REFERENCES

1. Anan'ev B. N. Yzbrannyye trudy po psikhologii : v 2 t. / B. N. Anan'ev; [pod red. N. A. Lohynovoi]; otv. red. y sost. L. A. Korostyleva, H. S. Nykyforov. – SPb. : Yzd-vo SpbHU, 2007. – 549 s.
2. Bezpalko O. V. Sotsialna pedahohika v skhemakh i tablytsiakh : navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / O. V. Bezpalko. – K. : Tsentr navch. l-ry, 2003. – 134 s.
3. Osvitni tekhnologii : Navch.-metod. posibn. / O.M.Piekhota, A.Z.Kiktenko, O.M.Liubarska ta in.; [Za zah. red. O.M.Piekhoty]. – K. : ASK, 2001 – 256 s.
4. Pedahohycheskaia psikhohyia: Khrestomatyia / Sost. V.N.Krandashova, N.V.Nosova, O.N.Shchepelyna. – SPb.: Pyter, 2005. – 412 s.
5. Sotsialna robota v Ukraini: Navch. posib. / I.D. Zvereva, O.V. Bezpalko, O.I. Yankovych, Z.P. Bondarenko, T.L. Liakh; Luhan. derzh. ped. un-t im. Tarasa Shevchenka; Khrystyian, dyt. fond. — 2-he vyd., pererob. i dop. – K.: DTsSSM, 2004. — 266 s.

(переклад на англійську мову зробено особисто авторами статті)

УДК 37.035:061.1(73)

СЛУЦЬКИЙ Ярослав

аспірант кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116

E-Mail: yaroslav.slutskiy.mail@gmail.com

СИПЧЕНКО Валерій

завідувач кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116

E-Mail: vs50@ukr.net

СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ПРОЕКТИ КОРПУСУ МИРУ В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ І ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ

Анотація. У статті розглядається проблема соціально-освітнього розвитку особистості. Зазначено, що соціально-освітні проекти Корпусу миру є важливим елементом у процесі формування необхідних знань, умінь та навичок у представника сучасного соціуму. Визначено, що одним з основних соціально-освітніх проектів Корпусу миру в Україні є проект „Вікно в Америку”, який не тільки надає інформаційну складову щодо історії, цінностей Сполучених Штатів Америки, а є також платформою для розвитку лідерського потенціалу особистості, навичок розмовної

© Слущкий Я., Сипченко В., 2017

англійської мови шляхом комунікаційної взаємодії з носіями мови. Встановлено взаємозв'язок діяльності проекту „Вікно в Америку” з рівнем розвитку громадянської позиції молоді у зв'язку з тим, що проводимі заняття сприяють формуванню своєї власної точки зору на ту чи іншу існуючу проблемну ситуацію.

Ключові слова: соціально-освітній проект, Корпус миру, конкурентоспроможність, спілкування з носієм мови, флеш-хвилина, дискусія.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Соціально-освітні проекти відіграють важливу роль у становленні всебічно розвиненої особистості, конкурентоспроможної у сучасному соціумі. Організація Корпус миру надає можливість створення та правильної організації осередків соціально-освітньої діяльності у містах України, що є важливою складовою діяльності волонтерів Корпусу миру в Україні та потребують дослідження задля можливості використання наявного досвіду в розвитку волонтерства нашої держави.

Недостатній рівень дослідження таких проектів призводить до відокремлення їх від освітньої системи держави. Тому вивчення особливостей реалізації соціально-освітніх проектів Корпусу миру є важливим елементом педагогічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У дослідженнях вчених простежується бажання схарактеризувати поняття „соціально-освітнього проекту”. Так, Н. Кононець визначає технологію освітнього проекту як „сукупність методів та прийомів, що передбачають комплексний характер діяльності всіх учасників навчального процесу з метою отримання освітнього продукту за певний проміжок часу” [3, с. 137]. Отже, наголошено на існуванні хронологічних меж при проведенні освітнього проекту.

У свою чергу, О. Безпалько розглядає соціальне проектування, як „науково-теоретичну і одночасно практичну діяльність по створенню проектів розвитку соціальних систем, інститутів, об'єктів...” [1, с. 6]. Щодо соціальних проектів, то їх головним завданням є приділення уваги суспільним проблемам, вирішення яких зменшить напругу всередині соціуму або підвищить освітній та інтелектуальний рівень суспільства за допомогою підготовки молоді, що стане рушійною силою розвитку населення громад, а в перспективі й держави загалом. Так, М. Коган визначає соціальний проект, як „опис конкретної ситуації, яка може бути

поліпшена за допомогою реалізації пропонованої системи методів і послідовних кроків по їх здійсненню” [2].

Однак, існуючі на сьогоднішній день дослідження, не розглядають саме практичну реалізацію соціально-освітніх проектів Корпусу миру в Україні.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті – розкрити принципи організації та практичну реалізацію соціально-освітніх проектів Корпусу миру в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Одним із основних напрямів реалізації соціально-освітніх проектів Корпусу миру слід вважати центри „Вікно в Америку”, що підтримуються Посольством Сполучених Штатів в Україні, з якими активно співпрацюють волонтери Корпусу миру [4]. В Україні на сьогодні існує 29 таких центрів. Варто зазначити, що у таку структуру входить Американська бібліотека, яка знаходиться в м. Київ. Цей проект передбачає взаємодію і з місцевими громадами в тих містах, де розташовуються центри, і з молоддю, яку залучають до співпраці. Ці центри є місцями, де можливий більш ефективний і якісно спрямований для суспільства розвиток лідерського потенціалу в молодих людей.

Мета центрів „Вікно в Америку” – надання актуальної інформаційної складової про Сполучені Штати Америки та допомога бібліотекам у питанні поповнення їхніх фондів виданнями англійського напрямку. Місія цього проекту полягає в розвитку принципів взаєморозуміння між народами двох держав, а саме України і США. Центри є системами в наданні інформаційних даних із питань історії, уряду, суспільства і суспільних цінностей Сполучених Штатів. Окрім того надається можливість отримання доступу до ресурсів мережі Інтернет.

При відкритті нового центру „Вікно в Америку” Посольство США надає матеріально-технічне забезпечення: кошти на його відкриття, що включають придбання колекцій книжкових видань, а також відеоколекцій документального плану та класики американського кінематографу [Там само]. Бібліотека надає приміщення для розміщення центру, для якого виділяються відповідні кошти на придбання обладнання та меблів, зокрема комп’ютерної техніки, що має підключення до мережі Інтернет, а також копіювальної техніки, телевізора, різних програвачів і електронних ридерів.

Також бібліотеці слід надати працівника для цього відділу, який вільно володіє англійською мовою. Ця вимога не викликає питань, тому що за відсутності знань англійської діяльність бібліотекаря, пов’язана з виключно англійським контентом, а також літературою, матиме досить низьку результативність, що, безумовно, не сприятиме виконанню цілей і місії проекту „Вікно в Америку” із причини неможливості надання якісної

інформаційної та презентаційної складових. Посольство США, у свою чергу, проводить навчання співробітників центрів „Вікно в Америку”, використовуючи відповідні семінари безпосередньо на місцях або ж у м. Київ.

Слід наголосити на вплив подібного роду підготовки на розвиток громад. Так, певні директори локальних центрів отримали можливість відвідування Сполучених Штатів згідно з програмами, що підтримуються Державним Департаментом США „Міжнародні відвідувачі”, а також „Відкритий світ”, які знаходяться під координаційним управлінням Бібліотеки Конгресу США.

Ці програми надали можливість ознайомлення з організацією роботи бібліотечних систем у США, отримання інформації про сучасні тенденції використання нових технологій у бібліотечному процесі. Отже, учасники отримали інформацію й досвід більш якісної організації діяльності центрів „Вікно в Америку” та безпосередньо бібліотек. Упровадження передового досвіду, якщо це все ж буде зроблено, а для цього необхідно використання отриманих знань не тільки в теоретичному плані, але й безпосередньо в практичному, підвищить ефективність діяльності не тільки інформаційних центрів, але і самих бібліотек – і рівня громад, і національних.

Кожен центр „Вікно в Америку” надає можливість проведення регулярних різноманітних заходів, мета яких полягає в спілкуванні між представниками України і США. У центрах проводяться зустрічі й виступи американських фахівців різних галузей знань, співробітників Посольства США, учених, які представляють програму Фулбрайт, волонтерів Корпусу миру та інших громадян США, – все сприяє більш ефективному взаєморозумінню між народами України і США.

Проект „Вікно в Америку” є центром також поширення матеріалів, що стосуються Сполучених Штатів, наприклад, публікацій, надані Бюро міжнародних інформаційних програм Державного Департаменту США. Проведення семінарів, лекцій, фотовиставок, перегляд американських фільмів і культурні заходи іншого характеру сприяють більш кращому розумінню США, їх історії, сприйняття світу й самих себе [Там само].

Отже, центри є ділянками американської культури в українських громадах, які сприяють підвищенню знань про Сполучені Штати, покращенню мовних навичок через заходи, спрямовані на більш глибоке вивчення й удосконалення англійської мови, а також надання можливості безпосереднього спілкування не тільки з волонтерами Корпусу миру а й іншими носіями мови, що є важливим чинником у процесі вивчення, а також із офіційними представниками американських структур в Україні, – все це дозволяє поставити їм питання та почути їхні думки, надає можливість якісно нового розуміння політики та культури США.

Одним із центрів проекту „Вікно в Америку” є також Американський будинок у м. Київ. Центри для майбутніх лідерів розташовуються в Києві, Миколаєві, Тернополі та Херсоні. Так, Херсонський центр проводить регулярні соціально-освітні заходи зі школярами та учнями інших навчальних закладів. Так, наприклад, учителі англійської мови разом із бібліотекарем організують інтерактивні заходи з використанням наданих центром настільних ігор, що допомагає у згуртуванні учнівського колективу та вчителів із метою більшого взаєморозуміння й довіри.

Цікавим є Англійський клуб (English Club), який надає можливість удосконалення знань англійської мови. Регулярні інтерактивні заняття, перегляд розвивальної анімації англійською мовою, використання мовних карток, пазлів, настільних ігор припускають, більшою мірою, не повноцінне оволодіння мовою, а залучення до іншомовного культурного складника й набуття бажання вивчати англійську мову, оскільки тільки самостійно прийняте рішення особистості пізнання англійської мови може стати продуктивним.

Миколаївський центр проводить регулярні флеш-хвилини, на яких молодь отримує нову для них інформацію. Існує думка, що молоді люди сьогодні, маючи можливості доступу до мережі Інтернет, володіють повнотою інформаційних даних, однак найчастіше інформація, яку вони отримують, має локальний характер свого тематичного складника. Тому працівникам центру необхідно, перш за все, знати інтереси своїх потенційних відвідувачів, отже, буде можливим проведення пошуку дійсно нової інформації й такої, що їх цікавить.

Подібні збори також є важливими в контексті перспективного використання дискусійного потенціалу. Молодим людям надається можливість обговорення тієї чи іншої інформації та подальшого висловлення своєї думки з приводу цього. Такі обговорення сприяють формуванню вміння виражати свої думки й виробляти власні погляди на різноманітні питання.

Флеш-хвилини є також важливим елементом у виділенні в колективі лідера (-ів). Звертаючи увагу на найбільш активних учасників упродовж кількох подібних зустрічей, можна визначити лідерів колективу (наприклад, коли йдеться про клас або групу навчального закладу), тому що зібрані разом кілька разів особистості не можуть вважатися колективом.

Після визначення лідерів є можливість покращити певні здатності інших учасників зустрічей у проведенні дискусій аби уникнути регулярного погодження з думкою лідера. Отже, флеш-хвилини є важливим чинником у визначенні лідера в колективі, у формуванні здібностей висловлювати свої думки (особливо тоді, коли вона не

збігається з думкою лідера), у наданні можливості проведення дискусій із різнопланової тематики.

Центр майбутніх лідерів м. Миколаєва надає також можливість участі в тинейджер-клубі „Привіт, Америка” („Hello, America”) [Там само]. Беруть участь у ньому школярі місцевих навчальних закладів. Засідання проводяться регулярно з використанням різних тематик, наприклад, одне з них було присвячено письменникам-фантастам США. Центр надає велику кількість книг із цього напрямку, тому є можливість їх використання не тільки в якості ознайомчого матеріалу з американською літературою, а й для вдосконалення знань безпосередньо англійської мови, читаючи книги в оригіналі.

Значний внесок у проект „Вікно в Америку” робить Американська бібліотека в м. Київ. Її діяльність, більшою мірою, спрямована не на вироблення бажання вивчати англійську мову, а на людей, які нею володіють на достатньому рівні для адекватного розуміння. Отже, надається можливість удосконалення своїх навичок. Для цього проводяться спеціальні засідання й зустрічі. Прикладом можуть служити круглий стіл за участі віце-президента розвитку й відносин видавництва Джеймс Тесту; студентський дискусійний стіл за участі Мекі Чанг, яка є носієм мови; презентація найбільш значущих книжкових видань англійською мовою, із їх подальшим обговоренням; розмовні клуби; мотиваційні клуби. Як ми бачимо, заходи, що проводяться в Американській бібліотеці м. Києва, мають більш професійну спрямованість і за тематикою, і за формами проведення зустрічей.

Однак місцеві центри, розташовані по всій території України (Вінниця, Дніпропетровськ, Житомир, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Кіровоград, Луцьк, Львів, Миколаїв, Одеса, Полтава, Рівне, Слов'янськ, Старобільськ, Суми, Тернопіль, Ужгород, Харків, Херсон, Хмельницький, Черкаси, Чернівці, Чернігів), повинні постійно підвищувати свій якісний матеріально-технічний та освітній рівень і проводити заходи не тільки для школярів, а й для студентської молоді.

Так, у Слов'янську, де відкрито поки що один із останніх центрів „Вікно в Америку” в кінці 2015 року, проводяться не тільки дискусійні клуби та зустрічі для практики розмовної англійської мови. Центр регулярно відвідують носії мови, представники посольства США в Україні, волонтери Корпусу миру, що, відповідно, суттєво підвищує якісний рівень роботи центру.

Надання можливості неофіційної розмови з носіями мови справляє позитивний вплив на вдосконалення мовних компетенцій. Англійські клуби, перегляд американських фільмів, можливість розширення свого пізнання історії та культури США, наявність великої кількості іншомовної літератури роблять подібні центри основою вивчення англійської мови в громадах.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз проектів центрів „Вікно в Америку” у містах України дозволяє зробити висновок, що їх соціально-освітня діяльність спрямована на: надання актуальної інформаційної складової про Сполучені Штати Америки та допомогу бібліотекам у питанні поповнення їх фондів виданнями англomовного напрямку; підвищення лідерських здібностей молоді (Центри майбутніх лідерів) та вдосконалення знань англійської мови (Англійський клуб (English Club)); розвиток навичок проводити дискусії та мати власний погляд на різноманітні ситуації; проведення зустрічей з представниками посольства Сполучених Штатів Америки в Україні, волонтерами Корпусу миру для спілкування англійською мовою та можливості отримати відповіді на питання, що є важливими для громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпалько О. Соціальне проектування : навч. посіб. / О. В. Безпалько. – К.: Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – 128 с.
2. Коган М. Метод проектов и условия его эффективного применения в воспитательной работе / М. Коган [Электронный ресурс] // Воспитание и дополнительное образование в Новосибирской области. – 2005. – № 4. – Режим доступа: <http://www.sibvido.ru/old/04-05/metod1.htm>.
3. Кононец Н. Технологія освітнього проекту як педагогічна технологія ресурсно-орієнтованого навчання / Н. Кононец // Витоки педагогічної майстерності. – Полтава: Полтав. нац. пед. ун-т В. Г. Короленка. – 2014. – №14. – С.136–144.
4. Партнерство США – Україна: Центри «Вікно в Америку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.woa-ua.org/pages/1>.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2017.

СЛУЦКИЙ Ярослав

аспірант кафедри педагогіки вищої школи ГВУЗ „Донбасский государственный педагогический университет”

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Украина, 84116

E-Mail: yaroslav.slutskiy.mail@gmail.com

СЫПЧЕНКО Валерий

заведуючий кафедрой педагогіки вищої школи ГВУЗ „Донбасский государственный педагогический университет”

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Украина, 84116

E-mail: vs50@ukr.net

СОЦИАЛЬНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПРОЕКТЫ КОРПУСА МИРА В УКРАИНЕ: СУТЬ И ПРАКТИЧЕСКАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ

Резюме. В статье рассматривается проблема социально-образовательного развития личности. Отмечено, что социально-образовательные проекты Корпуса мира являются важным элементом в процессе формирования необходимых знаний, умений и навыков у представителя современного социума. Определено, что одним из основных социально-образовательных проектов Корпуса мира в Украине является проект „Окно в Америку”, который является платформой для развития лидерского потенциала личности и навыков разговорного английского языка путем коммуникационного взаимодействия с носителем языка.

Ключевые слова: социально-образовательный проект, Корпус мира, конкурентоспособность, общение с носителем языка, флэш-минута, дискуссия.

SLUTSKIY Yaroslav

The postgraduate student of the Department of Theory of Education of Higher School of State Higher Educational Institution „Donbas State Teachers' Training University”

19, Heneral Batyuka Str., Slovyansk, Ukraine, 84116

E-Mail: yaroslav.slutskiy.mail@gmail.com

SYPCHENKO Valeriy

The head of chair of higher school pedagogical department of State Higher Educational Institution „Donbas State Teachers' Training University”

19, Heneral Batyuka Str., Slovyansk, Ukraine, 84116

E-Mail: vs50@ukr.net

THE SOCIO-EDUCATIONAL PROJECTS OF THE PEACE CORPS IN UKRAINE: ESSENCE AND PRACTICAL IMPLEMENTATION

Summary. The article deals with the problem of socio-educational personal development. It noted that the Peace Corps socio-educational projects are important elements in the process of necessary knowledge and skills formation of the representative of modern society. It determined that one of the main Peace Corps socio-educational projects in Ukraine is the „Window on America” project, which is a platform for leader's personal potential development and conversational English skills through the native speaker communication.

Keywords: socio-educational project, Peace Corps, competitiveness, communication with a native speaker, flash-minute, discussion.

Abstract. Socio-educational projects play an important role in the process of creating the fully developed personality, which is competitive in modern society. Peace Corps helps to create and organize the centers of socio-educational activities in the cities of Ukraine which is an important component of Peace Corps in Ukraine activity and needs an investigation for possible use of

this experience in the process of volunteering development in our country. The insufficient level of such researches leads to their separation from the state educational system.

One of the main directions of the realization of socio-educational Peace Corps projects is Window on America centers, which supported by the US Embassy in Ukraine and actively cooperate with Peace Corps volunteers.

The main purpose of the Window on America centers is a providing a relevant informational component about the United States of America and giving a material and technical funds to the libraries in the developing their literature with the English editions. The mission of this project is to promote the principles of mutual understanding between Ukraine and the USA. The centers are systems of the informational data providing of the historical, governmental, social questions of the United States. Besides, the centers gives the opportunity to take access to the Internet resources.

The analysis of Window on America centers projects leads to the conclusion that their socio-educational activity aimed at: giving a relevant informational component about the United States of America and development librarian funds with the English literature; improving the leadership skills of young people (the centers of future leaders) and improving English knowledge (English Club). In addition, it is the discussion skills development and the personal view formation on different situations; meetings with representatives of the US Embassy in Ukraine, Peace Corps volunteers for English communication and to obtain answers for questions, which are important for Ukrainian communities.

REFERENCES

1. Bepalko, O. (2010). Socialne proektuvann'a: navch. posib. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University.
2. Cogan, M. (2005). Metod proektov i uslovia ego effektivnogo primeneniya v vospitatel'noy rabote. Retrieved from <http://www.sibvido.ru/old/04-05/metod1.htm>.
3. Kononets, N. (2014). Technologia osvithnogo proektu yak pedagogichna technologia resursno-orientovanogo navchann'a. Poltava: Poltava National V. G. Korolenko Pedagogical University.
4. Partnership USA – Ukraine: «Window on America» centers. Retrieved from <http://www.woa-ua.org/pages/1>.

(переклад на англійську мову зробено: Слуцьким Я. – аспірантом кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»)

ЗМІСТ

ВИЩА ШКОЛА

БЕСЕДІН Борис, ЧЕЧЕТЕНКО Влада	4
ЗАСТОСУВАННЯ ЗАДАЧ ІЗ ПАРАМЕТРАМИ З МЕТОЮ ПОСИЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ	
БУТИРІНА Марина, ХУДАВЕРДІЄВА Юлія	11
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ	
ЖЕЛАНОВА Вікторія.....	20
СУТНІСТЬ KEYС-ТЕХНОЛОГІЇ У ПЛОЩИНІ КОМПЕТЕНТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ВНЗ	
КАМИШНІКОВА Ганна.....	27
ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ТУРИЗМУ	
КОВАЛЬСЬКА Вікторія	35
ЕКОНОМІЧНА ПІДГОТОВКА СУЧАСНОГО ІНЖЕНЕРА В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	
КОРКІШКО Олена, ВЕТОХ Наталя	42
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ	
МАХНОВСЬКИЙ Сергій.....	53
ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	
ПАРФЬОНОВА Оксана	63
ФОРМУВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ВНЗ	
СТРЕЛЬЧЕНКО Діана	71
САМООСВІТНЯ КОМПЕТЕНТНІСТЬ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ЗМІСТ	

ЧИРВА Ярослава.....	78
ФОРМУВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	
ІСАКОВА Єлизавета.....	86
ЗАСОБИ АКТИВІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	
ГАРАНЬ Наталья, НЕЧИПОРУК Катерина	96
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ	
ГРИЩЕНКО Леонід.....	105
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ	
ДУБОВИК Юлія.....	114
ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ	
ТКАЧОВ Артем.....	124
НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ЗАРУБІЖНІЙ НАУКОВІЙ ДУМЦІ	
ШУМІЛОВА Емілія, СУВОРОВ Андрій.....	133
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ МАШИН В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ	
ЗАГРЕБЕЛЬНА Олена.....	144
СКЛАДОВІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ	
ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ	
КОНОПЕЛЬЦЕВА Олена.....	153
ЕВОЛЮЦІЯ ТЕРМІНУ «РОДИНА» В ІСТОРІЇ ТА НАУКОВІЙ ДУМЦІ ФРАНЦІЇ	
ЛУН Фен.....	166
СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТІВ ФРАНЦУЗЬКИХ ВИШІВ	
ЦИБУЛЬКО Людмила, ЛІГУША Марія.....	175
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА РОЗВИТОК ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ В АВСТРІЇ	

ГЛОБА Галина, ПІДЗЕМЕЛЬНИХ Юлія.....	181
СИСТЕМА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВНЗ КИТАЮ	

ЗАГАЛЬНА ШКОЛА

БЕСЕДІН Борис, ВОЛІК Світлана	194
ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ	

ДЕФЕКТОЛОГІЯ

ТАТЪЯНЧИКОВА Ірина, ОВЧАРЕНКО Вероніка	201
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ЗНАНЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ ЇХНЬОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ	

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ПЛІСКО Євген, МОКРУШИНА Анна.....	210
ПРОФЕСІЙНІ ПРОБЛЕМИ ТА ФАКТОРИ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ В ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	
СЛУЦЬКИЙ Ярослав, СИПЧЕНКО Валерій.....	215
СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ПРОЕКТИ КОРПУСУ МИРУ В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ І ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ	

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Шановні автори статей! Збірник наукових праць “Гуманізація навчально-виховного процесу” є фаховим виданням із педагогічних наук (Затверджено Рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 р.). Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р. Державною реєстраційною службою України.

Фахове друковане періодичне видання зареєстровано в базі даних Міжнародного Центру ISSN в Парижі, йому присвоєно ISSN 2077-1827.

Періодичність видання – 6 разів на рік.

Містить наступні розділи: ВИЩА ШКОЛА; ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ; ЗАГАЛЬНА ШКОЛА; ПОЧАТКОВА ШКОЛА; ВИХОВАННЯ; ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ; ПСИХОЛОГІЯ; СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА; ДЕФЕКТОЛОГІЯ.

Перш ніж подати статтю до друку уважно прочитайте вимоги і неухильно дотримуйтесь їх. Деякі автори оформлюють статті, згідно вимог, які надають інші фахові видання або на власний розсуд. У публікації повинні відповідати поля, шрифт, інтервал, структурні елементи, список використаних джерел тощо. Часто трапляються випадки, коли автор використовує автоматичні перекладачі.

Поширення на роботи, що не публікувались неприпустиме.

Текст має бути уважно вичитаний і перевірений. Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Попередження: статті, які не відповідають зазначеним вимогам опубліковані не будуть! Авторів про це не буде повідомлено, стаття не повертається. Слідкуйте за тим, у якому вигляді ви подаєте свою статтю.

Набір тексту статті здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, docx, rtf), на папері формату А 4 (книжковий), береги скрізь по 2,5 см., вирівнювання по ширині, абзац – 1,25, шрифт 14 ТNR, через 1,5 інтервали.

Не користуйтеся для форматування тексту пробілами, табуляцією. Не ставте переноси вручну, не користуйтеся автоматичним переносом. Не використовуйте у документі колонтитули, зноски.

Таблиці повинні мати вертикальну орієнтацію і будуватися за допомогою майстра таблиць редактора Word з арабською нумерацією.

Формули підготовлені в редакції формул MS Equation 2.0.

Обсяг статті – 8–20 аркушів (до 40 000 знаків з пробілами).

Увага! Незалежно від наукового ступеня, звання, посади до статті додаються внутрішня і зовнішня рецензії, завірені підписом і печаткою начальника відділу кадрів.

Згідно з Постановою Президії ВАК України № 7–05/1 від 15.01.2003 року „Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України”, а також ДСТУ 7152:201 до друку приймаються лише статті, де присутні необхідні елементи:

1. УДК. Кожній новій статті присвоюється своя УДК. Надається довідково-бібліографічним відділом бібліотеки ВНЗ, де ви працюєте. За правильність надання УДК несуть відповідальність працівники бібліотеки.

2. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я (мовою публікації).

3. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія – подається за скороченою формою згідно ДСТУ 3582-97: <https://kis.mon.gov.ua/sites/default/files/stup.pdf>, а також Бюлетень ВАК України, № 10, 2010 (див. табл. 3, с. 8), ДСТУ 7093, ГОСТ 7.12 та за правилами ділової української мови, місце роботи – вказується повністю, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча (мовою публікації).

4. Назва публікації (мовою публікації).

5. Анотація (мовою публікації) до 10 речень (ГОСТу 7.9-95).

6. Ключові слова (мовою публікації) – вибирають з тексту.

7. Знак охорони авторського права (©) розміщують унизу першої сторінки публікації, праворуч (© Булах А., 2016).

8. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями.

9. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

10. Формулювання цілей статті (постановка завдання).

11. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

12. Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

13. Список використаної літератури розміщується в кінці статті за порядком цитування. Джерела подаються у квадратних дужках [1, с. 3]. Для нумерації використовуйте список. Не ставте цифри вручну та не оформлюйте літературу в таблиці. Дотримуйтесь встановленим вимогам щодо оформлення літературних джерел міждержавного стандарту ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 “Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання” і Бюлетеню ВАК України. – № 3. – 2008: <http://library.lp.edu.ua/yak-oformyty-spysok-literatury>.

Російською мовою

14. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я.

15. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча.

16. Назва публікації.

17. Резюме 5 речень – відмінне від мови публікації.

18. Ключові слова – відмінні від мови публікації.

Англійською мовою

19. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я.

20. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча.

21. Назва публікації.

22. Резюме (Summary) статті англійською мовою має складатись із 100–175 слів.

23. Ключові слова (Keywords) – відмінні від мови публікації.

На виконання наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17.10.2012 за № 1111, п. 2.9 «Про обов'язкову наявність статей англійською мовою на веб-сторінці видання» авторам необхідно подати до редакції реферат статті англійською мовою для розміщення на сайті збірника.

24. Реферат (Abstract) англійською мовою повинен бути розгорнутим, викладатися власними словами, а не з тексту статті на 1 сторінку 14 кеглем, через 1 інтервал і повторювати структуру статті:

– Проблема (Introduction).

– Аналіз публікацій (Analysis of publications)

– Предмет, тема, мета роботи (Purpose).

– Результати наукової роботи (Results).

– Висновки (Conclusion).

– Список використаної літератури (References) оформлюється за міжнародним бібліографічним стандартом APA (Американська психологічна асоціація): <http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>.

З прикладами оформлення можна ознайомитися на сайті: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/references_extend_summary_ukr.pdf

25. Згідно ДСТУ 7152:2010 вказують ініціали і прізвище перекладача (переклав на англ. А. Петров – вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи).

Вважаємо прохання щодо дотримання вимог та деякі пояснення стануть вам у нагоді. Сподіваємось на порозуміння і подальшу співпрацю.

Алгоритм подання матеріалу:

1) Статті подаються повністю підготовленими до друку на електронну скриньку кафедри педагогіки вищої школи Донбаського державного педагогічного університету – kaf.phsdspu@gmail.com.

2) Технічний редактор перевіряє публікацію на відповідність до вимог. Потім стаття проходить внутрішнє і зовнішнє рецензування фахівцями з відповідного профілю.

3) Друк здійснюється за рахунок авторів публікацій. 1 сторінка коштує 35 грн. Вартість 1 збірника 30 грн. Друковане видання надсилається поштою тільки на домашню адресу автора.

Плата за публікацію статті здійснюється після її рекомендації до друку. Вам буде відправлено повідомлення електронною поштою суму для оплати і номер рахунку.

Прохання! Не вносить оплату за статті без згоди редакції її до друку. Вам буде відправлено повідомлення електронною поштою про рішення редколегії і суму для оплати і номер рахунку.

4) Автором (ами) заповнюється інформаційний ресурс. Не сплачується.

5) До статті додаються рецензії (внутрішня і зовнішня) незалежно від наукового ступеня. Тобто на статтю доктора чи кандидата наук потрібно подавати рецензії. Не сплачується.

6) На окремому аркуші подається довідка про автора (не рахується як друкована сторінка, не входить в оплату за статтю).

Довідка про автора

Прізвище, ім'я, по батькові	
Домашня адреса	
Контактні телефони	
E-mail	

7) Копія чеку про оплату за статтю.

Отже, автор надсилає електронною поштою файли:

1. Стаття для друку (назва файлу: Ст_ Науменко С.doc.).
2. Довідка про автора (назва файлу: Довідка про автора_ Науменко С.doc.).
3. Ксерокопія (сканер) чеку про сплату за статтю у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Чек_ст. Науменко С.pdf.).
4. Фотокопія (сканована) рецензій у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Рецензія_ Науменко С. pdf.).

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ (фрагмент)

УДК 378.011.3:62-028

БУЛАХ Анастасія

аспірантка, Інститут професійно-технічної освіти, Академія педагогічних наук України,

провулок Віто-Литовський, 98-а, м. Київ, 03045, Україна

E-mail: anastasiyabulakh@rambler.ru

АВТОРСЬКИЙ СПЕЦКУРС «ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, МАРКЕТИНГУ, МЕНЕДЖМЕНТУ» ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПТНЗ ШВЕЙНОГО ПРОФІЛЮ

Анотація. В даній статті автором детально розглянуто спецкурс «Основи підприємницької діяльності, маркетингу, менеджменту», розроблений для підготовки спеціалістів за фахом: 5.05160201 «Швейне виробництво», 5.05160203 «Моделювання та конструювання промислових виробів». Курс розглядається як педагогічна умова формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців. Представлено робочу програму курсу, визначено мету, предмет та завдання викладання спецкурсу. Запропоновано комплекс необхідних знань, вмінь та навичок, якими повинні володіти учні в результаті вивчення даного спецкурсу. У перспективі рекомендовано впровадження даного курсу в навчальні плани інших професійно-технічних навчальних закладів, що займаються підготовкою фахівців швейного профілю.

Ключові слова: педагогічні умови, спецкурс, робоча програма, економічна компетентність, професійно-технічні навчальні заклади, економічні дисципліни, педагогічний процес.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Будь-яка педагогічна модель розробляється під конкретний педагогічний задум та являє собою ланцюг педагогічних дій, що мають відповідати цільовим настановам, конкретному очікуваному результату. У зв'язку з цим, розроблена нами модель формування підприємницької компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) швейного профілю вимагає застосування певних педагогічних впливів, які мають забезпечити ефективність зазначеного процесу. У педагогіці такими впливами є педагогічні умови.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У дослідженнях, присвячених проблемі професійної підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів, практично всі автори тією чи іншою мірою торкаються питань визначення педагогічних умов, необхідних для...

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є обґрунтування необхідності впровадження авторського спецкурсу «Основи підприємницької діяльності, маркетингу, менеджменту» як педагогічної умови формування підприємницької компетентності учнів ПТНЗ швейного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічний процес як педагогічна система не є чимось застиглим, вона може змінюватися й удосконалюватися під впливом соціально-економічних поступів суспільства, наукових досягнень і створених відповідних умов у межах дослідження. Тобто, ефективне формування підприємницької компетентності учнів у професійній підготовці вимагає створення спеціальних педагогічних умов, які ми розуміємо як поєднання елементів змісту, організаційних форм навчання, методів та прийомів, що впливають на результативність цього процесу.

В. Андреев під педагогічними умовами розуміє підсумок цілеспрямованого відбору й застосування елементів, змісту, методів, а також організованих форм навчання для досягнення дидактичних цілей [1, с. 117]...

© Булах А., 2016

Висновки. Результати проведеного нами дослідження дозволяють зробити наступні висновки: авторський спецкурс «Основи підприємництва, менеджменту та маркетингу», розроблений для підготовки спеціалістів за фахом: 5.05160201 «Швейне виробництво», 5.05160203 «Моделювання та конструювання промислових виробів», сприяє кращому засвоєнню в учнів економічних знань, формуванню базових професійно-економічних компетенцій, сприяє позитивній мотивації слухачів до вивчення економічних дисциплін, що в свою чергу сприяє підвищенню рівнів сформованості підприємницької компетентності...

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреев В. И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности / В. И. Андреев. – М. : Высшая школа, 1991. – 240 с.
2. Коваленко О. В. Формування економічної культури студентів інженерно-педагогічних спеціальностей в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Коваленко Олександр Вікторович. – Луганськ, 2014. – 248 с.
3. Методичні рекомендації до вивчення дисципліни із курсу «Основи підприємницької діяльності маркетингу, менеджменту» (для підготовки спеціалістів за фахом: 5.05160201 «Швейне виробництво» і 5.05160203 «Моделювання та конструювання промислових виробів») / Уклад. А.В. Булах. – Миколаїв : [Б. в.], 2013. – 34 с.
4. Рыжкова И. В. Совершенствование педагогической подготовки будущих преподавателей профессионального обучения в отраслевом вузе: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / Ирина Васильевна Рыжкова. – Саратов, 2009. – 22 с.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2016.

БУЛАХ Анастасия

аспирант, Академия педагогических наук Украины, Институт профессионально-технического образования

переулок Вито-Литовский, 98-а, г. Киев, 03045, Украина

E-mail: anastasiyabulakh@rambler.ru

АВТОРСКИЙ СПЕЦКУРС «ОСНОВЫ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ, МАРКЕТИНГА, МЕНЕДЖМЕНТА» КАК ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПТУ ШВЕЙНОГО ПРОФИЛЯ

Резюме. В данной статье автором подробно рассмотрен спецкурс «Основы предпринимательской деятельности, маркетинга, менеджмента», который разработан для подготовки специалистов по специальности: 5.05160201 «Швейное производство», 5.05160203 «Моделирование и конструирование промышленных изделий». Курс рассматривается как педагогическое условие формирования предпринимательской компетентности будущих специалистов. Представлена рабочая программа курса, определены цели, предмет и задачи преподавания спецкурса. Предложен комплекс необходимых знаний, умений и навыков, которыми должны обладать учащиеся в результате изучения данного спецкурса.

Ключевые слова: педагогические условия, спецкурс, рабочая программа, экономическая компетентность, профессионально-технические учебные заведения, экономические дисциплины, педагогический процесс.

BULAKH Anastasiya

Graduate Student, Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Institute of Vocational Training

lane Vito Lithuanian, 98-a, Kyiv, 03045, Ukraine

E-mail: anastasiyabulakh@rambler.ru

AUTHOR'S SPECIAL COURSE OF "BASIS OF BUSINESS ACTIVITY, MARKETING, MANAGEMENT" AS PEDAGOGICAL CONDITION OF FORMATION OF VOCATION EDUCATION OF SEWING PROFILE PUPILS' ENTERPRISE COMPETENCE

Summary. In this article the author has in detail considered a special course of "A basis of business activity, marketing, management" which is designed for training of specialists in the specialty: 5.05160201 "Sewing production", 5.05160203 "Modeling and designing of industrial products". The course is regarded as a pedagogical condition of formation of enterprise competence of future experts. The working program of the course is presented; purposes, the subject and the problems of teaching the special course are submitted. The complex of necessary knowledge, acquired habit, skills which are required for pupils as a result of studying of this special course have to possess are offered.

Keywords: pedagogical conditions, special course, working program, economic competence, professional educational institutions, economic disciplines, pedagogical process.

Abstract. In this article the author has in detail considered a special course of "A basis of business activity, marketing, management" which is designed for training of specialists in the specialty: 5.05160201 "Sewing production", 5.05160203 "Modeling and designing of industrial products".

It is established that in the researches dedicated to the problem of vocational training of professional vocational school pupils, practically all authors in a varying degree raise the questions of definition of the pedagogical conditions which are necessary for effective implementation of process of their preparation for various aspects of professional activity.

The special course developed by the author is considered as a pedagogical condition of formation of enterprise competence of future experts.

The purpose of a special course is receiving necessary knowledge of the organization, a form, structure, functioning and management of enterprise activity in the conditions of the market economic relations by pupils and formation of pupils' enterprise competence and practically oriented knowledge and skills in the sphere of business which have to prepare them for integration in the social and economic environment and to help avoid time the most the most common mistakes and unemployment as well.

The working program of a course is submitted, the subject and problems of teaching a special course are defined. The complex of necessary knowledge, skills which pupils as a result of studying of this special course have to possess is offered.

As a result of the realized experiment it is theoretically grounded and practically proved that the special course promotes pupils' better understanding of economic knowledge and pupils' positive motivation of basic professional and economic competences, promotes positive motivation of listeners for studying of economic disciplines which in turn promotes increasing of generated levels of enterprise competence.

The special course has been tested in Nikolayev, Odesa and Kiev Higher Vocational Schools of Technology and Design. In perspective, the introduction of the course is recommended in the curricula of other vocational schools which are engaged in training of sewing profile specialists.

REFERENCES

1. Andreev V. Y. Evrystycheskoe programirovaniye uchebno-issledovatel'skoj deyatel'nosti / V. Y. Andreev. – M. : Visshaya shkola, 1991. – 240 s.
2. Kovalenko O. V. Formuvannya ekonomichnoyi kul'tury studentiv inzhenerno-pedagogichnykh special'nostej v procesi profesijnoyi pidgotovky : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Kovalenko Oleksandr Viktorovych. – Lugans'k, 2014. – 248 s.
3. Metodychni rekomendaciyi do vyvchennya dyscypliny iz kursu «Osnovy pidpryyemnycz'koyi diyal'nosti marketyngu, menedzhmentu» (dlya pidgotovky specialistiv za faxom: 5.05160201 «Shvejne vyrobnyctvo» i 5.05160203 «Modelyuvannya ta konstruyuvannya promyslovyx vyrobiv») / Uklad. A. V. Bulax. – Mykolayiv : [B. v.], 2013. – 34 s.
4. Rizhkova Y. V. Sovershenstvovanye pedagogycheskoj podgotovky budushhyx prepodavatelej professyonal'nogo obuchennya v otraslevom vuze: avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.08 / Yryna Vasyly'evna Rizhkova. – Saratov, 2009. – 22 s.

(переклав на англ. А. Петров – вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи).

**Перелік
наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук**

Затверджено
наказами Міністерства
освіти і науки України
від 12.05.2015 № 528
від 13.07.2015 № 747

№	Назва видання	Засновник (співзасновники)	Галузь науки	Дата включення, поновлення (внесення змін)	Дата попереднього включення
216.	Гуманізація навчально-виховного процесу	ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»	педагогічні	13.07.2015	10.02.10

Збірник наукових праць “Гуманізація навчально-виховного процесу” зареєстровано в міжнародній базі даних: ISSN 2077-1827 (англ. International Standard Serial Number). Кожному друкованому засобу надається унікальний номер у Міжнародному Центрі в Парижі, який дозволяє ідентифікувати періодичне видання.

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

Виходить 6 разів на рік
Заснований у вересні 1996 р.

№ 2 (82) 2017

За загальною редакцією проф. В. І. СИПЧЕНКА

Відповідальний за випуск:
Швидкий С.М. – кандидат історичних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи ДДПУ

Макет і верстка – *Черкашина Л.А.*

З матеріалами збірників можна ознайомитися на сайтах:

<http://www.slavdpu.dn.ua/index.php/nauk/naukbooks/694-gnvp>;

http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_collection_of_scientific_labours/;

<http://www.nbuv.gov.ua>.

Підписано до друку 27.04.2017 р.

Формат 60x84/16.

Ум.-друк. арк. 13,14. Обл.-вид. арк.13,17.

Наклад 300 пр. Зам. № 921

Видавець:

ТОВ «Видавництво НТМТ»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1748 від 15.04.2004 р.
пр. Науки, 58, к. 106,
м. Харків, 61072,
тел.: (057) 763-03-80, (057) 763-03-72,
факс: +38(057) 763-03-72
E-mail: ntmt@tns.kharkov.ua

Виготовлювач:

ТОВ «Цифрова типографія»
вул. Данилевського, б. 30,
м. Харків, 61058,
тел.: (050) 326-14-40
E-mail: cyfra_druk@i.ua